

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

15

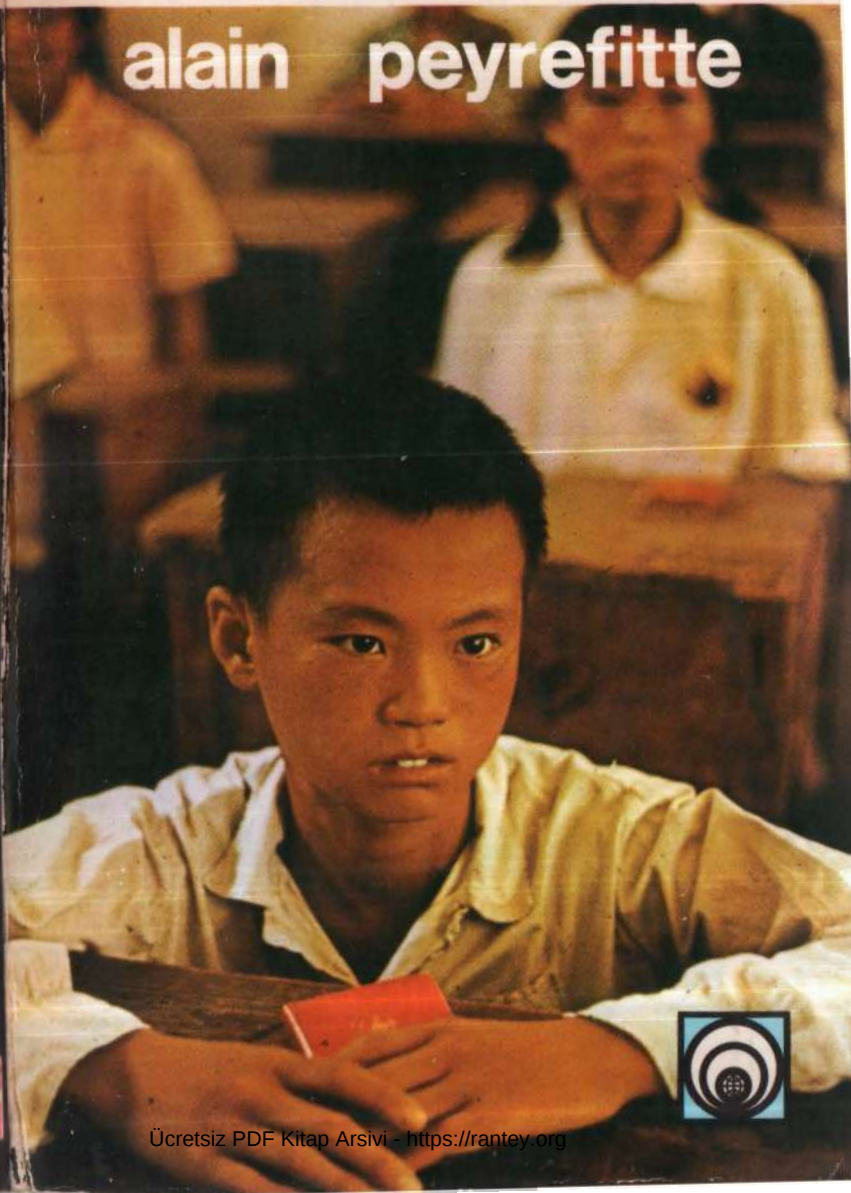

çin uyanınca..

..yer yerinden oynar

2.Cilt

alain peyrefitte

peyrefitte çin uyanınca..

belgeler/ bilgiler/ bölgeler

15

E YAYINLARI ● ANKARA CADDESİ 13 TELEFON: 26 81 42 ● NAR-
LIBAHÇE SOKAK 19 TELEFON: 27 87 20 ● KISA YAZIŞMA ADRESİ:
POSTA KUTUSU 12 İSTANBUL ● *BELGELER / BİLGİLER / BÖLGELER*
DİZİSİ: 15 ● KİTABIN ORJİNAL ADI: *OUAND LA CHİNE S'ÉVEİLLERA*
● İLK YAYIMLAYAN: ARTHÈME FAYARD 1973 PARİS ● YAYIN HAK-
LARI: ARTHÈME FAYARD 1973 / E YAYINLARI 1975 ● KAPAK FO-
TOĞRAFI VE İÇ FOTOĞRAFLAR: MARC RİBOUD ● DİZGİ: DOĞUŞ
MATBAASI ● BİRİNCİ CİLT BASKISI: GÜRYAY MATBAASI, İKİNCİ
CİLT BASKISI: DOYURAN MATBAASI ● DİZGİ DÜZENİ: 10/11 ve 8/10
BATONE LİNOTYPE NO: 318 ● *BİRİNCİ BASKI: OCAK 1975* ●●●

Alain Peyrefitte antropoloji eğitimi gördü, ama Fransa Dışişleri Bakanlığında görev aldı. Birçok sosyalist ülkede ve Uzak Doğu'da bulundu. Çağdaş devlet adamlarının pek çoğu gibi Marksizmin yabancıı değil.

Genç yaşta milletvekili seçildi, otuz altı yaşındayken General de Gaulle'ün başkanlığı sırasında kendisine bakanlık görevi verildi. Altı yıl süreyle Mülteciler, Haberleşme, Bilimsel Araştırma ve Millî Eğitim Bakanlığı yaptı. Belediye Başkanlığı görevini de bu arada yürüttüğünden, İktidar sorumluluğu konusundaengin bir tecrübe edindi. 1968 haziranından sonra Fransız Millet Meclisi'nin Kültürel ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanlığına seçildi. Kısa süre sonra da De Gaulle'cü parti UDR'nin genel sekreterliğine ve İdarî Reformlar Bakanlığına getirildi. Birkaç ay süreyle, İdarî Reformlar Bakanlığına bağlanan Kültür Bakanlığı görevini de yürüttü.

Valéry Giscard d'Estaing'ın Fransa Devlet Başkanlığına seçilmesinden sonra bakanlık görevi almadı. Fransa'da De Gaulle'cü cephenin önde gelen liderlerindendir.

alain peyrefitte

Çin uyanınca..

..yer yerinden oynar

Napoléon I.

ÇİN YOLUNA
BAKIŞLAR

repertuvardan örnek tipler

1. ORKOTOCO YA DA HAYRANLIK UYANDIRICI TEK DÖZELİK

KISACASI, Kültür Devrimi değirmeninin hunisi içinde, «devrimci tiyatro modeli» olarak sadece yedi yapıt kalmıştır. Sekizincisi yok. Bir halkın ruhunu oluşturmaya çağırılmış yedi yapıt. Tek baş vuruma sistemi olarak yedi yapıt. Pekin ve Şanghay operalarının Çin'in en büyük iki dans topluluğu devrimci bale olarak bunlar temsil ediyor. Yedisinden de renkli filmler yapılmış; bütün sinemalarda ve her gün televizyonda gösteriliyor. Yerel topluluklarca tiyatro yapıtı olarak sahneye koyuluyor. Ayrıca, müzikleri bantlara alınmış; bunlarla ilgili kasetler bütün büyük mağazalarda birkaç kuruş bedelle satılıyor; ama ancak onları satın alabiliyor halk. Öte yandan, küçük öğrenciler, küçük kızıl muhafızlar için, kısaltılarak, yalınlaştırılarak kısa komediler haline de getirilmiş bu yedi yapıt.

Ama bizim X. ve XIII. yüzyıllardaki şarkılarımızın sayısı daha mı çoktu sanki? Grek halkı, beş yüzyıl boyunca yalnız *Ilyada* ve yalnız *Odisseus*'la yaşamamış mıydı? Çocuklar okuma yazmayı bunların üstünden öğrenmiyor, yol kavşaklarında durmadan bunları ezberden söylemiyorlar mıydı? İtalyan halk kültürü birkaç operaya dayanmıyor muydu?

Çinlinin düşgücünde de, böylece, yalnız birkaç köylü, işçi ve asker tipi var. Genç olsun yaşlı olsunlar, kadın olsun erkek olsunlar, şu ya da bu koşul içinde olsunlar, bütün Çinliler aynı estetik duyguları paylaşıyorlar, aynı sözleri öğreniyorlar, aynı ritimlerle yatışıyorlar. Bu arındırılmış ve kırılmış yapıtlar, halka, sevmesi ve tiksinişi gereken şeyin özünü, öykünmesi gereken kusursuz modelleri sunuyor. Aynı serüvenler, yüz milyonlarca seyircinin zihninde, aynı devrimci amaçların hizmetinde, benzer bir varlığı sürdürüyor. Ezbere bilinen, fabrika evlerinde ve en uzak halk komünlerinde çalınan ve dans edilen bu yapıtlar, bir süre önce bölünmüş olan bu halka şaşırtıcı bir iletişim aracı sunuyor. Büyükanne Li, genç Hsi-erh, yiğit demiryolu makasçısı Li Yu-ho, bundan böyle, Tibet'ten Mançurya'ya, Moğallstan'dan Hainan'a kadar bütün Çinlilerin kültür varlığının bir parçası oluyor.

Geleneksel tiyatronun dönüşümü Kültür Devriminin çıkış noktası olmuştur; Kültür Devrimi de onun varış noktasını belirlemiştir: Bu sınırlanmış repertuvar, kolektif altilince biçim vermiştir.

Bütün sahneleri ve beyaz perdeyi paylaşan bu yedi yapıttan üçünü gördük: **Aksaçlı Kız, Kızıl Kadın Müfrezesi, Kızıl Fener.**

AKSAÇLI KIZ

Şanghay Operası, Pekin Halk Sarayı şölenler salonundan sonra Çin'in en güzel salonu. Erkek mi kadın mı oldukları kestirilemeyen, hepsi mavi pantolon, beyaz gömlek giymiş (*) emekçiler tıklım tıklım

(*) Bir tiyatro bileti 4,5 ya da 6 mao'dur (yaklaşık olarak 3 - 4,5 TL). Sinema bileti 1 - 2,20 mao (75 - 150 kuruş) Mao'nun (ya da onluk'un) Başkanın adıyla bir ilgli yoktur. Biletler, genellikle açıkça satılmamakta, kolektif birimlere dağıtılmaktadır.

doldurmuş salonu. Yapıtlar yapıtı, 1945'te, Şensi kalesinde bir ordu tiyatrosunun ilkel sahnesinde doğmuş: **Aksaçlı Kız**. Hemen ün yapan oyun, yabancı ülkelerde temsil edilmiş, sonra «çağdaş temalı devrim balesi» biçiminde dönüştürülmüş, Kültür Devriminin kalburundan geçmiş, Bayan Mao tarafından onaylanmış; o zamandan beri de tatlı kahramanının bahtsızlığına ağlamaya, kurtuluşuna sevinmeye çağrılan bir halkın tutkusuna sunulup sunulup duruyor.

Japonlara karşı direnme savaşı sırasında, Hoppeh eyaletinin bir köyünde, yoksul köylü Yang'ın kızı güzel Hsi-erh, köyde yoksul bir delikanlı olan nişanlısı Ta-çun'la birlikte, babasına çam sakızı bir armağanda bulunmayı düşündüğü yeni yıl şölenine hazırlanmaktadır. Toprak sahibi, sadist bir zorba olan ve Japonlarla işbirliği yapan Huang, genç kızın yalnız olduğu bir ânı kollayarak onu kaçırmaya yeltenir. Bu sırada Yang çıkagelir ve çocuğunu korumak ister: Toprak sahibi kızın gözü önünde babasını öldürür; kızı kaçıır, köle-hizmetçi yapar, en acımasız işlemleri reva görür ona. Hsi-erh dağa kaçmayı başarır, izini kaybeder, bir başına yaşamaya başlar.

Saçları ağarır. Bir görünüp bir kaybolması, dağlılar arasında batıl itikada bitişik bir korku yaratır. Bir tanrıçaymış gibi, dağlılar bir mağaranın önünde yükselen bir sunağa gelip ona yiyecek içecek bırakmaktadırlar. Artık yalnız öç almak için yaşamaktadır. «Mevsimler mevsimlere eklendikçe kinim de artıyor; kurtların ulumasında, kaplanların kükremesinde korkacak ne var? Umudum var, evet, umudum var, umudum: Doğuda Kızıl Güneş doğacak!»

Sonunda köy kurtarılır. Bir Kızıl Ordu birliği «zorbalara ve hainlere hadlerini bildirmek için» yıldırım gibi köye girer. Köylüler her yanı bayraklarla dona-

tır ve kaçakları kovuştururlar. Kısa süren bir «halk yargılaması»ndan başka bir muhakeme biçimi uygulanmaksızın, toprak sahibi Huang, büyük bir sükûnetle idam edilir: Horace'ın, kızkardeşini öldürmek için kulise koşması gibi klasik kurallara hiç uyulmuyor. Tabancanın tetiği çekilip zorba toprak sahibi yere yıkılınca halk zevkten soluğu kesilecek hale geliyor. Ve Hsi-enh, Kızıl Ordu birliğinin kumandanının kim olduğunu görür biliyor musunuz? Bileceksiniz elbet: Nişanlısı Ta-çun. Aksaçlı Kız güneşe bir marş söyler: «Güneş yükseldi! Binlerce yıllık acılar ve sıkıntılar bugün güneşin yükseldiğini gördü! Bu güneş Mao Çe-tung'dur! Komünist Partidir bu güneş!» Ama Ta-çun ona devrimin kişisel öçlerle yetinmeyeceğini hatırlatır: «Proletaryanın kesin olarak kurtuluşu ancak insanların kölelikten kurtardıktan sonra gerçekleşebilir.» Herkes, Devrimi sonuna kadar izleyebileceğine yemin eder. Eskinin haksızlıkları bütünüyle yok edilinceye kadar.

Bu çağdaş yapıtın ardında çok eski Çin efsanelerini rahatça bulabiliriz: Köylülerce yüceltilmiş bir «beyaz tanrıça» efsanesi; işkence görmektense kaçmayı ve çılgınlığı yeğ tutan kadın efsanesi; (*) sırasıyla bir payen tanrısallığa, Buda'ya ve Mao Çe-tung'a uygulanan bir güneş efsanesi.

Oyunun sonunda, bütün temsillerin sonunda olduğu gibi, oyuncular, ellerindeki Küçük Kızıl Kitap'ları sevinçle sallayarak, **Doğu Kızıldır**'ı söylemek için

(*) Çu En-lai, yanına kimseyle yaklaştırmayan ve vahşî bir hayvan gibi bir inde, toprağın içinde yaşayan yalnız bir kadına rastlamış; bu kadının allesinin bütün üyeleri ardlarında deli bir yetim bırakarak kıtlıkta ölmüşler. Köylüler ona yiyecek getiriyormuş, gelip yiyecekleri alıyor, sonra yine inine kaçıyormuş. Kimse de onu yakalamayı düşünmüyormuş. (1)

tekrar sahneye dönüyorlar. Seyirciler oyuncularını alkışlıyorlar, oyuncular da, komünist ülkelerde âdet olduğu üzere seyircileri alkışlıyorlar; böylece seyirciyle oyuncu arasında bir titreşim meydana geliyor, oyuncular da kendi coşkularını seyirciye iletiyorlar. Oyuncuların seyirciye sessizliğinin tepkilerinin niteliği konusundaki onayını, böyle belirtebilmesi, ve sonunda sahnenin iki yanını kaynaştıran yapıta bir saygı gösterisinde bulunulması çok güzel bir şey!..

Seyreden bir an bile sıklamadığı güzel bir gösteri. Kuşkusuz, müzik (halk müziği temalarını, bir viyolon solosunu ve birkaç gong sesini saymazsak) bütünüyle Avrupa müziğinin esinlerini taşıyor, parıltılı yenilikler taşımayan koreografi de (savaş sahne-lerindeki akrobatik sıçramalar, ellerinde makineli tabancalar bulunan askerlerin dans adımları, köylülerin folklor dansları sayılmazsa) Batılı bir estetikçiye doyuracak cinsten değil. Ama baş oyuncu Mao Hui-fang'ın ve arkadaşlarının (*) sanattaki ustalıkları, incelikleri ve uzun bacakları bir sahne zaferi kazanmaya yetiyor. Kusursuz ve incelikli bir biçimde uygulanan idam sahnesi, ritmin hızlılığı, güvenli bir renk beğenisi, grup kompozisyonlarının güzelliği ve kolektif hareketlerin anlamı, katılınmayacak, hayran olunmayacak şeyler değil.

Arkadaşlarımızdan birinin belirttiği gibi, Kuğu Gölü'nün kopyası olan bir teknik, güneşin batmasının etkilerini de, bulutların şimşeklerle yol yol olmasını da ayarlayamayan gerçekçi bir dekor, ancak «tutuculuğun anıtı» olarak nitelendirilebilir. Geriye, basmakalıp öğeler arasında devrimin büyük illeklerini yü-

(*) Hsi-erh'in rolü öylesine yorucu ki, başkadın rolünü üç oyuncu nöbetleşe oynuyor.

celterek, gemilerini yakan bir efsanenin dramatik gerilimi kalıyor yalnızca.

KIZIL KADIN MÖFREZESİ

Kızıl Kadın Müfrezesi tuhaf bir biçimde **Aksaçlı Kız**'a benziyor. 1964'te yazılıp 1970'te Kültür Devriminin ilkelerini uygulamak için değişiklikler yapılmış olan sekiz bölümlü bu bale Şanghay Operasında oynanıyor ve baş oyuncuyu aynı operada temsil edilen kardeş baleyle bölüşüyor.

Güzel Wu Çing'hua, Hsi-erh gibi, genç ve yoksul bir köylü kızıdır; kötü yürekli bir toprak sahibi olan efendisi ona çok kötü davranmaktadır; genç kız sonunda komünist partizanlar tarafından kurtarılır. O zaman, büyük bir coşkuyla, Kızıl Ordu'nun kadın birliklerinden birinin saflarına katılır. Haki birer kısa külot ve birer gömlek giymiş savaşçıların, yürekleri dışında, yalnızca kolçakları kıızıdır. Bu kolçaklar «Kızıl Ordu» sözcükleriyle süslüdür. Birliğin Parti temsilcisi Hong Çang-çing yılmak bilmeyen bir komünisttir ve odun yığınları üstünde yakılarak öldürülür, ama tek sözcük alamazlar ağzından. Kurbanın kanı hemen partizanların sayısını arttırır. Devrim bilincinin efendisine karşı duyduğu kinle doğan Wu Çing-hua'nın zalimlere karşı tiksintisi daha da artar. Ardından, devrim için ölümü göze almış öncü bir proleter topluluğunu da sürüklemektedir.

Bize eşlik eden Çinlilerin başkanı Tang Hai-kuang bana bu yapıtı yorumlamaya başlıyor. Kendi doğum yeri olan Hainan adasında geçiyormuş olay. Kendinden bol bol söz edebilmek için eski ihtiyatlılığını bir yana bırakıyor. Doğduğu adada dağlarda kendisi de vuruşmuş. Oyunun temeli olan olay doğ-

ruymuş. Toprak sahibinin haksız para istediği bölümü yorumlarken sesi titriyor.

Olmaması gerektiği gibi, patron oyunun başında duruma hâkimken en son sahnede idam ediliyor; aşağılanan köylüler de zafer kazanmış savaşçılar oluyorlar.

KIZIL FENER

Kızıl Fener'in benzerliği bir başka türlü. Bir bale değil bu, «Pekin tipi bir opera.»

Bir kış gecesi, Japonlarca işgal edilmiş Güney Çin'in bir köyünde, komünist demiryolu makasçısı Li Yu-ho garın peronunda bir irtibat ajanını beklemektedir. Bu ajan hareket halindeki trenden atladığı sırada, bir Japon devriye eri üstüne ateş eder onun. Li Yu-ho, kendisi gibi gizli komünist partisi üyesi olan arkadaşı Wang Lien-çu'nun da yardımıyla yaralıyı peşine düşen Japonların takibinden kurtarmayı ve evinde barındırmayı başarır. Parola sayesinde, özellikle de elinde salladığı işaret feneri sayesinde —kızıl fener— değerli şifreyi alır; onu partizanlara ulaştırmakla yükümlüdür şimdi.

İrtibat ajanının ve önemini bildikleri şifrenin peşine düşen Japonlar, Li Yu-ho'nun arkadaşı Wang Lien-Çu'yu ele geçirirler. Bu arkadaşına işkence ederler, onu konuştururlar ve ücretli polis olarak görevlendirirler. Hainlik eden geveze Wang'ın hatası yüzünden Li Yu-ho'nun çevresindeki ağ daralmaya başlar. Ama makasçı hiç değilse tutuklanmadan önce şifreyi annesine ve on yedi yaşındaki kızı Tie Mei'ye söyler. Kız, inançla dolu, şöyle haykırır: «Biz gençler devrim meşalesini ağabeylerimizin ellerinden al-

malıyız. Işıldayan kızıl feneri yukarı kaldırıyorum! Babam sarsılmaz bir çam ağacı gibi dayanıklı ve dimdik bir komünist; hiç duraksamaksızın onun izinden yürüyeceğim.»

Li Yu-ho, ahlakî bozulmaya karşı olduğu gibi işkenceye karşı da direnir. Demiryolu makasçısı, kanlar içinde, devrimin başarısına olan umudunu şakır: «Bin çiçek açacak, Yeni Çin, kızıl bayrakların ışıltısı, bütün dünyada sabah güneşi gibi parlayacak». Anne-siyle birlikte, Japon infaz mangasının kurşunlarıyla yere yığılmadan önce de «Yaşasın Başkan Mao!» diye haykırır. Japonlar gizli şifreyi ele geçirmek amacıyla kendisini izlemek niyetiyle genç Tie-mei'yi salıverirler. Kederle dolu, ama babasının ve büyükannesinin ülküsüyle güç kazanmış olan Tie-mei de kızıl feneri kaldırır: «Büyükanne! Baba! Şimdi niçin öldüğünüzü biliyorum. Son isteklerinizi yerine getirmek için feneri elime alacağım! Şifrenin Seditler Dağındaki partizanların eline geçmesi için her şeyi yapacağım! Kanın borçları ödenecek!» Şifreyle birlikte kaçmayı ve partizanlara ulaşmayı başarır. Partizanlar düşmanı pusuya düşürüp yok ederler: Hepsi de silâhlarını havaya kaldırarak zaferi kutlarlar. Tie-mei kızıl feneri kaldırır. Sahne ışıklarla donanır.

Başkan Mao'nun bir sözü oyundan çıkarılacak dersi belirliyor: «Binlerce, binlerce yiğit halk için hiç sakınmadan canlarını verdiler. Bayraklarını çekelim, kanlarıyla bize çizdikleri yolda ilerleyelim!»

TÜRKÜLERDE MAKİNELİ TABANCA

Kurtulmuş Avrupa'da onca romana ve filme yer veren bir tema Çin'de niçin yalnızca yenilenmiş bir

operayla ortaya çıkıyor? Bunun nedeni bu anlatım biçiminin geleneğin yönsemelerini daha çok karşılamasında ve kitlelere daha iyi hitap edebilmesindedir. Daha XIII. Yüzyılda Moğollara karşı mücadele, epik oyunlar yazılması eğilimini doğurmuştu; bu oyunlarda meydan okuma çığlıklarıyla dolu sololar, akrobatik sıçramalar, esnek bir grup sanatı; sancakların dalgalanışı; bir halk kahramanıyla yabancı bir zalim arasında karşılıklı bir kin vardı (demiryolu makasçısı Li Yu-ho'nun Japon yüzbaşısına onurla kafa tuttuğu sahnelerdeki gibi). Bu noktada da, Devrim, en derin gelenekle özdeşleşiyor. Enternasyonal temeli üstüne, yurttaşların sonsuz savaşını, istilâcının korkunçluğunu, işarkadaşlarının bildirilişini, kendileri de özverilerin yükünü taşıyan gençlerin mertliğini yeni bir konumla değerlendiriyor.

Öbür dört model yapıt ta (*) büyük bir resim ve imge dermesi yaratmıştır: Sinemaların girişlerindeki afişler, mağazaların cephelerindeki ya da duvar panolarındaki kahraman portreleri, sahne kompozisyonları, uygulamalı sanatlar atölyelerinde dökülmüş nesneler. Bunların temalarının kısa bir çözümlemesi Çinlilerin iç evrenlerine ışık düşürebiliyor.

Kaplan Dağının Alınışı, Kızıl Ordu'nun 1946 kışında kazandığı gerçek bir savaş başarısını anlatıyor. Bir komando birliğine bir bölgeyi haydutlardan temizleme görevi veriliyor. Birliğin şefi Yang Çu-yung, kurnazlıkla Partiye bağlılığı birleştirmeyi bilen biridir. Kurnazca bir manevrayla Kaplan Dağına sızmayı ve haydutları sindirmeyi başarır. Ve adamlarını zafere ulaştırır.

(*) Bu yapıtları görmedik, ama yanımızda getirebildiğimiz renkil resimlerden, teyp kasetlerinden, ve küçük broşürlerden niteliklerini kavramak zor bir şey değil.

Liman, yedi oyun içinde konusu askerî olmayan tek yapıttır. Şanghay rıhtımlarındaki bir dok işçi kolunu sahneye çıkarır. Bunların ellerinden geçen bugün ya da piring çuvaları Sosyalist Çin’le Asyalı, Latin Amerikalı, Afrikalı kardeş ülkeleri birbirine bağlar; emperyalizme karşı «dünya savaşı» da böylece belirtilmiş olur. Dünya savaşı hazırlığı: Bir felakete yol açabilecek bir sabotaj ortaya çıkarılır. «Bir meslek sahibi olmak gibi bir burjuva eğilimine» kapılıp, kendisini sabotajın kısmen sorumlusu olmaya götüren ideolojik ruh halleri içinde bulunan dok işçisi bir üniversite öğrencisi, genç Hsiao Han’ın solosu. Bu öğrenci «arkadaşlarının ve Parti sorumlularının yardımıyla» sonunda yanlışlarını anlar ve bütün ömrüne kendini Başkan Mao’nun «çizgi»sine adanacağına yemin eder: Kendi zararına da olsa, dünya devriminin başarısı için her Çinlinin kusursuz olması gerektiğini anlamıştır.

Şa Çia Pang, (*) Yang-çu Kiang’ın güneyinde, oyuncu adını veren bataklıkların arasında kaybolmuş küçük bir köyde geçer; Halk Kurtuluş Ordusunun yaralıları oraya sığınmıştır. Peşlerinde Japonlar ve işbirlikçileri olduğu halde, «suda bir balık gibi» köyün içinde bulundukları için kurtulurlar. Siyasal eğitimcileri, devrim savaçısı modeli Kuo Çien-kuang’ın kararı, bir Parti ajanının kurnazlığı, işkenceye dayanan yaşlı bir halanın özverisi, adsız köylülerin suç ortaklığı sayesinde, yaralılar köyü kurtaracak Kızıl Ordu’ya kavuşmayı başarırlar.

Ak Kaplan Alayı’na Baskını Panmunjom görüş-

(*) Bu yapıt 1964’te Çiang Çing’in başkanlığı altında bir kurul tarafından yazılmış, 1970’te aynı kurul tarafından gözden geçirilmiştir.

meleri kesildikten sonra, 1953'te, Kore'de bir köyde geçer. Bir «Amerikan-Güney Kore» birliğinin saldırısını kırmak için, «Hançer» adıyla anılan bir izci komando birliğinin düşman hatlarından içeri girmesi ve o güne dek ele geçirilmez olarak ün yapmış «Ak Kaplan Alayı»nın kumanda mevkiini tahrip etmesi gerekir. «Hançer» birliğinin başkanı Yang Wei-tsai, gözüpekliğini ve soğukkanlılığını adamlarına gösterir, gecenin içine dalar, hayatı pahasına görevini yerine getirir. Sonunda, Çinli gönüllüler ve Koreli askerler, yeni savaşırlara girmek için hareket etmeden önce, «Başkan Mao'nun askerî düşüncesinin büyük zafelerini» kutlarlar.

Yapıtlar yapıtı işte: Tanımlanması güç yeni bir tür yaratılmıştır. Bale midir bunlar? Opera mı? Opera-bale mi? Bale olarak nitelendirilen iki oyunun, **Aksaçlı Kız ve Kızıl Kadın Müfrezesi**'nin operalar gibi şan bölümleri var. Aynı temsilde dans, şan ve senfonik müzik bir arada görülüyor; Batı koregrafisinden alınmış teknikler, bütünüyle Avrupalı dekorlar ve müzikler, Çin Operasının geleneksel görünümüyle —dev sıçramalar, kılıç savaşı görüntüleri, bayrakların açılması— dipte birbirine karışıyor. Eski tulumlara yeni şarap akıtılmıştır.

Çin halkının hayranlığı, kendisinin gerçek anlamda bir yücelikle yaşamış olduğı bir serüveni sahnede yeniden yaratılışını görmeye yöneliktir; ama gördüğü oyunun, sonsuz tarihinin uzantısı içinde bir yere oturması da gerekmektedir. Halk sahnede, hem yüzyıllardan beri oyalandığı bir folklor, hem de se-yircisi, hattâ mavi tulumlar içinde, elde tüfek, aktörü olduğı bir Kurtuluş buluyor. Düşle gerçeğin birleştiğı ulusal bir meydan okumanın yansıldığını

görüyor... Evet, bu sanat, kendileri için yapıldığı kim-selerden göz yaşı koparabilir.

«**Kızıl Kadın Müfrezesi**'ni sevdiniz mi?» diye sor-muştu bana Çu En-lai. «Şanghay'da da **Aksaçlı Kız**'ı göreceksiniz. Size, Fransa'ya göndermeyi önermek istediğim iki devrimci baledir bunlar. Geleneksel tekniklerin yeni bir esinle yenileştirilmelerinin müm-kün olduğunu göstermek isterdik.»

Bu sahne oyunları ihraç edilebilir mi, diye dü-şündüm. Bütün bir akşam, dostların tatil dönüşü ge-tirdikleri renkli slaytları, çocuklarının ilk adım atışı-nı gösteren filmleri, içinde sararmış fotoğraflar bu-lunan aile albümlerini seyretmeye katlanıyor musu-nuz? Çin devrimci yapıtları, ortaçağdan atom çağı-na yüzyılları atlayan ve anakronizme düşmeden şar-kılarına makineli tüfek sokabilen bir halkın gözünde coşku uyandırıcı şeylerdir. Yalnız Çinliler için kol-lektif bir sanat bu.

Bununla birlikte, bu kapalı alana girebilmek ne kadar yaralı olurdu bizim için! En eski, en kalabalık, en az tanınmış topluluk olan Çin halkının, kendi tari-hiyle ilgilenmesine dünyanın öbür halkları kadar ya da onlardan çok layık olmasının doğal bir sonucu-dur bu. Ama bu sanat, ders alınmaya değer olduğu için de buna hak kazanmaktadır. Çin sanatını, Mao-Çe-tung ve Parti tarafından uzaktan yönetilmekle suç-lamak biraz aceleci bir davranış olacaktır. Bizim seç-kinler'imiz de. kendi gizli, içrek çevrelerine kapana-cakları yerde, halkın tat alacağı bir dil bulabilselerdi; ergin kişilerde, gençlerin düşlerini bir yerlere tutun-durarak onları sürüklenme düşüncesi ya da yeteneği olsaydı, Batı uygarlığı şimdikinden daha az belirsiz olurdu belki.

Şanghay gecesinde, İngilizlerin kendi ayrıcaları içinde Westminster kulesini anımsatmak için bir kulenin tepesine yerleştirmiş oldukları büyük saat, on kez vurmadan önce, Big Ben notalarıyla **Doğu Kızıldır'ı** çalıyor. Sokakta, sinemaların önünde toplaşan halk (Çin'de yalnız sinemaların önünde kuyruk var). Kalabalık, model yapıtlardan esinlenilerek yapılmış bir filmi görmek için kuyrukta bekliyor: Burada **Kaplan Dağının Alınışı** oynuyor; şurada da **Kızıl Kadın Müfrezesi**. Bu son seans gece yarısı bitecek; erken yatılıp erken kalkılan bir ülke için oldukça geç bir saat. Şu Çinlilerin içinde şimdi filmini göreceği bu konuyu daha önce tiyatrodan birçok kez görmemiş ya da radyoda dinlememiş olan bir kişi var mıdır acaba? Ne bulacaklar bu filmde? Tiyatrodan, seyircilerin, akrobatik danslarda keder ya da zafer şarkılarına göre, sahneye koyuş ustalıklarında (kar yağışının, güneşin doğmasının canlandırılması gibi) Başkan Mao'ya bağlılığı belirten bildirilere göre daha çok tepki gösterdiğine tanık olmuştuk. Ama iyi bir seyirci Çin seyircisi. Ona çekici gelen şey yapıtın bir bölümü, bir görünümü değildir kuşkusuz. Yapıtın bütünü önemlidir onun için: Dramatik gerilim, ritmin akışı, renklerin büyü, sözlerin ve müziğin büyük etkisi. Filmin kendi büyüsunü de ekleyeceği tam bir gösteri.

2. BAŞARININ PERDE ARKASI

Şanghay dolaylarında leylek sesleri duyulan bir parkta arabalarımız duruyor. Saat daha sekiz olma-

mış, hava hâlâ sıcak. **Aksaçlı Kız**'ı sahne ve perde için gerçekleştiren ünlü Dans Akademisinin mensupları tam kadroyla bizi bekliyor. Ellerinde Küçük Kızıl Kitap. Modern, ama şimdiden eskimiş görünen bir yapının en üst katında çalışma giysileri içindeki dansörler, dansözler, gömlek giymiş orkestra şefi ve müzisyenler bizi günlük çalışmalarının mahremiyeti içinde kabul ediyorlar. Yönetici, daha doğrusu Akademinin devrim komitesi başkanı, benim yanıma oturuyor: Rütbesi belli olmayan, sırtına çuval bezinden bir giysi geçirmiş, kasketini kulaklarına kadar çekmiş bir asker bu. Basit bir er mi, yüzbaşı mı, yoksa general mi? İnce çizgileri ve aristokrat profiliyle bir mandarin çocuğu sanki. Ama nereden bileceksin? Kısa kuyrukları lastiklerle sıkılmış birkaç küçük fare çay servisi yapıyor. Bale topluluğu bazı temel provaları gösteriyor bize: Erkekler mavi dar pantolonlar, siyah şosonlar, beyaz pamukludan kollu çevgenler giymişler; kızların pantolonları sarı, şosonları pembe, çevgenleri kırmızı. İkili adımlar, ayaklarını birbirine vurarak sıçramalar, dans adımları, **Fındıkkıran**'da ya da **Gisèle**'de rastlanabilecek cinsten; fazla olarak sadece bazı uçma numaraları, özellikle de kolay inanılmayacak kadar yükseğe sıçramalar var yalnızca. Bütün salon boyunca, iki yanda açık duran pencere-lerden esen meltemle içeri öyle bir leylek takırtısı doluyor ki konuşulanları işitmek için mikrofon kullanmak gerekiyor.

Gelip bizi uyandırmasalardı, bu biçimli başlara, bu canlı yüzlerce, bu ince ellere ve bu güçlü bacaklara saf saf, hayran hayran bakıp kalacaktık.

Resimli roman kahramanı yüzlü jönprömiye tartışmayı açık bir itirafla başlatıyor: «Ben bir yoksul köylü ailesi içinde doğdum. Dans Akademisine gi-

rince, beni derinden derine etkileyen burjuva nitelikli bir eğitim gördüm. Okulumuzun proleter yolu benimsemesi, benim de geçmişin döküntülerini çöplüğe atmak gerektiğini kavramam için Kültür Devriminin gelmesi gerekti. Sonunda bale, revizyonist estetiğin rezilliğine sırt çevirdi. Artık yalnız devrimi, eski çağların dehşetini, partizanların yiğitliğini işliyor. Kitlelerin siyasal eğitimin amaç ediniyor. Dans Akademisinin bütün öğrencileri, şimdi, kendilerinin, proletarya genel karargahının temsilcileri olmaları gerektiğini anlamış durumdalar.»

Bu aydınlatıcı ve inançlı açıklamayı güçlü bir sesle ve bir çırpıda bu kadar güzel yapan jönprömiyenin adını sorduk; söylemediler. «Bizde yıldızlar yoktur. Öbürleri gibi bir sanatçı bu da. Önemli olan topluluktur.»

«Peki nasıl tanıtacağız onu?» diye soruyor bizim gazetecilerden biri.

«Düpedüz şöyle dersiniz: **Kızıl Ordu birliğinin başkanı kahraman Ta-Çun rolünü oynayan oyuncu.**»

Yüzü biraz kadınsı, ama gözleri devrim inancıyla parıldayan ufak tefek, sevimli bir adam olan bale ustası da, en ufak bir ölü vakit bırakmadan onu izliyor. Adını söylemeyi kabul ediyor: Lin Yang-yang; şurası gerçek ki yüksek derecede biri. Devrim duygularını geleneksel bale figürleriyle anlatmak için kullandığı yöntemi açıklıyor bize. «Klasik bale dili, rüzgara karşı uçan kuşa öykünerek, zarif bir sıçramalar dizisiyle ütöpik bir umudu temsil etme sevdasıydı. Biz bu figürü bir başkaldırı hareketine dönüştürdük.»

İşaret parmağını uzatmış, gözleri ıslık, ıslık jesti söze bitiştiriyor:

«Batı balesindeki sıçramalar çoğunca ima ve belirsizlik anlamı taşır; sözgelimi hayaletlerin ormanda durdukları ve mezara girmekte kararsızlık gösterdikleri sırada Gisèle'in sıçramaları böyledir; Çin'deyse, sıçrama, havaya kalkmış kol ve sıkılmış yumrukla devrimin gücünü temsil etmektedir.» Lin Yang-yung, kolu havada, yumruğu sıkılı, devrimci ideolojinin hizmetinde, döne döne sıçramaya koyuluyor.

«Ustaca dönme işlemi bittikten sonra yapılan soylu anlatım ve yiğitlik parçası solo'nun, seyircinin ilgisini başoyuncuya çekmekten başka bir amacı yoktu eskiden; silahşörün bununla özdeş olan, ama sert çehresi ve son durumuyla yapılan Çin solosu, halkın toprak sahibine karşı öfkesini belirtmektedir.»

Böylece, burjuva toplumunun cılız ve yapmacıklı duygularını anlatan aynı jest sınıf mücadelesini temsil ediyor.

«İki adımı yeniden ele aldık. Ama bu hareketi toprak sahiplerine karşı tek bir öfke jestine dönüştürüyoruz. Aynı şekilde, sizin klasik düo'nuz aşkı temsil eder. Romeo, Juliette'in, çevresinde döner. Kadın, erkeğin razı olmuş avı gibidir. Gerici bir görüştür bu. Bizim için de kadın ortada durmalı, erkek onun çevresinde dönmelidir. Yalnız bu figürün aşkı değil, kini temsil etmesi şartıyla; kadının yoksul köylü, erkeğin onu elde etmeye çalışan toprak sahibi olması şartıyla.»

Lin Yang-yang betimlediği durumu süslemek için birkaç ayak hareketi yapıyor. «Aşık belirtisinin gözde aracı, ayak parmaklarıydı değil mi? Bizde havaya sıkılmış bir yumruk, Juliette'in esrimesini bir oç alma isteğine dönüştürüyor.»

Bütün düşüncelerin, bütün duyguların kendi ku-

ralları var. Ama aşk bile anlam değıştirmiştir: «İki yanlı bir tat peşinde bencil bir arama değildir aşk artık. Herkes için devrim yapmanın ikili iradesidir.» Toprak sahibinin, dansözün beline koyduğu eli, «sınıf mücadelesinde patlak veren aşğılamadır». Bir çuval un taşıyan köylüyle onu karşılayan genç köylü kızın düosu ise, «emeğın dostluğu, yardımlaşan halktır». Burjuva aşkının yerini, proletarya için daha iyi bir geleceğın iki yanlı umudu almıştır.

Bu konuda, Çin klasik sanatının birkaç figürü: Dizler üstünde umutsuzluk yürüyüşü; düzensizliği belirtmek için döne döne yapılan danslar; mücadeleyi anlatmak için büyük sıçramalar; yenme iradesini göstermek için, silah elde ileri atılmalar vb.

İki hareket arasında, Lin Yang-yang'a dansörlerin bu mesleğe nasıl alındıklarını soruyorum.

On binlerce aday arasından yalnız 155 oyuncu seçilmiş: 65 erkek, 90 kız. Seçimde iki önemli ölçü rol oynamış: Adayların proleter çabaları, danstaki esneklik ve teknikleri; başoyuncular için ayrıca «fizik görünüm» de aranıyormuş. Ama bir arada yapılan bedenî çalışma sırasında yoksul köylülerin edindikleri fikirler ve iyi bir devrimci zihniyet bu seçimde temel bir rol oynuyor: Devrimci temaları belirtmek için, sanatçının ideolojik yönden doğru yolda olması gerekli.

Şanghay devrim komitesi yöneticisi Hsu Çinghsien bu iyimser kesinlemeye karşı çıkacak; ona göre Dans Akademisinin uzun bir süreden beri fabrikada ya da kırdaki bedenî çalışma yapmamış olması üzülmenecek bir şey.

Aynı zamanda besteci olan orkestra şefi, müziğinde özgünlük payının az olduğı konusundaki eleştirimize karşı güçlü bir biçimde kendini savunuyor.

«Müziğiniz gerçek anlamda bir öncü müzik sayılabilir mi?» diye sormuştuk.

«Sizin için, Batıda,» diye ateş gibi karşılık veriyor, «sizin gerçek dediğiniz öncü sanat, kakofonik bir müzik üstünde grup halinde çırpıplak bir biçimde çırpınıp durmaktan başka bir şey değil. Bizim içinse, sanatsal devrim biçimde değil, özde meydana gelmelidir. Müzik, yeni duyguları klasik bir teknikle anlatabiliyorsa özgündür.»

Otuz genç dansöz, bu kez kostümler içinde, piste fırlıyor. Bunlar, yarım dönmeler ve taklalarla dolu bir bale içinde tüfeklerini doğrultan, tabanca-larını çeken, eğri kılıçlarını uzatan halk milisleri. Son-ra Rude'ün Marseyez'ini anımsatan bir grup kompozisyonuyla Uzun Yürüyüş'ün ünlü olayını canlandıran bir «Zincir Köprü». Mavi ve kırmızı renklerle süslü ve tüfeklerle, yatağanlarla titriyor. Bu tüfekler, yatağanlar, Çiang Çing'in hoşnutsuzluğuna geriye doğru hak verdirecek bir güç ve inançla kaldırılmış. Şöyle diyecekti. Çiang Çing: «Komünist Partiyle yönetilen bizimki gibi bir ülkede, tarihin tek gerçek yaratıcıları, ülkenin gerçek efendileri olan işçilerin, köylülerin ve askerlerin sahneye hakim olmaları kabul edilir şey değil... Sosyalizmimizi yayacak bir edebiyat ve sanat yaratmalıyız.»

Şanghay Dans Akademisinin gösterileri karşısında, Bayan Mao'nun dileklerinin büyük ölçüde gerçekleşmiş olduğunu kabul etmek zorunda kalıyorsunuz. Çin, bugün dünyanın (sosyalist dünya gibi liberal dünyanın da) bütün sanatçılarının önündeki başlıca sorunu çözmeye kendine elverişli bir yol bulmuş. Daha doğru, daha gerçek anlamda duyulabilir, hayata daha yakın yeni bir estetik yaratmak.

Bu oyunlardan birinin programının üstünde, Mao'nun, 1944'de, Yenan'daki **Pekin Opera Tiyatrosu'na** hitaben yazdığı bir mektubun metni var: «Tarihi yaratan halktır. Bununla birlikte, eski opera, **halktan kopmuş bütün eski edebiyat ve sanat gibi, bir çirkeften başka şey değildir.** Onun sahnesinde **beylerin ve hanımların, beyzadelerin ve evde kalmış hanım kızların hükümü söz konusudur.** Sizler, şimdi, bu tarihsel sapışı düzelttiniz ve tarihsel doğruyu, eski operaya yeni bir hayat şırınga ederek kurmuş bulunuyorsunuz. Sımsıcak bir onaylamaya değer olan şey de budur.»

Rejim, emekçileri her zaman olandan çok daha fazla işe koşuyor. Ama onlara yaraşan ücretin ödenmesini de gözetimi altında tutuyor. Bu yalnızca gücünü yeniden kazanmış bir ulusun içindeki Çinli olmak onuru değil: İktidarı elde etmiş bir sınıfın içindeki proleter onuru da söz konusu. Niçin tiyatrodaki köylü kahramanlar hiç sahnede canlandırılmıyordu? Çünkü Kurtuluştan önce, bir sanat yapıtında boygöstermek bakımından, emekçilere, benzedikleri yük hayvanlarından daha fazla bir onur tanınmıyordu. Şimdiyse sahneye çıkıyor onlar. Kahraman olmuşlardır. Onların dışında kahraman yoktur.

Dans Akademisinde, **devrimci-kahraman-Ta-Çun'u-canlandıran**, ama adını vermeyi reddeden jönpromiye, yine de bizimle şöyle kişisel bir dille konuşmaktan kendini alamıyor: «Kuğu Gölü»nde ilk kez yıldız dansör olarak oynadığım zaman, gelip beni görsün diye annemi de çağırmıştım. Bu onun tiyatroya ilk gidişiydi. Yoksul bir köylü kadındır kendisi. Hiç bir eğitimi yoktur. Oyun bitince, ona sevip

sevmediğini sorduğumda ağlamaya başladı. Kendisini sahne olup bitenle pek ilgili hissetmemiş. Hattâ ne olup bittiğini de anlayamamış. Kişiler kendisi için hiç bir gerçeklik taşımamış. Bu olay bir hiçmiş onun gözünde. Bu oyuna katılan herkes aşağılanıyormuş gibi bir izlenim uyanmış içinde.»

Provensli şair Frédéric Mistral, Paris'ten köyüne döner; kendi şiirlerini gururla okurken, Fransızca şiirden anlamayan annesi ağlamaya başlar; bunun üzerine şair bundan böyle yalnız Provens diliyle şiir yazacağına yemin eder. Şanghaylı yıldız-dansör de bu yoksul köylü kadının şaşkınlığı karşısında kendinde reform yapmaya yemin ediyor.

«Anneme ne yapmam gerektiğini düşündüğünü sordum. Bana köye dönüp tarımla uğraşmamı öğütledi. Balenin bugünkü hayatı yansıtamayacağı görüşünü destekleyen Liu Şao'si'ye karşı koyarak devrim mücadelesini yürütmem gerektiğini anladım. Kitlelerin yardımıyla Başkan Mao'nun şu buyruklarını daha iyi kavradım: «Yabancı ögeler ulusal ögelere hizmet etmeli», «edebiyat ve sanat terekesinde iyi olan her şeyi devşirmeliyiz», «halka hizmet». Akademinin bütün mensuplarıyla birlikte **Aksaçlı Kız**'ın sahneye konuluşuna katıldım. Bu yapıtın nisan 1964'te gerçekleştirilmesi, Pekin Operasının, ünü sarsılmaz olan bu doruğun, devrilebileceğini ve devrimcileştirilebileceğini göstermekteydi. Çağdaş devrimci balelerde oynadığımdan beri annem kendi yaşanmış deneyinin karşılığı olan temaların anlamını kavlıyor; oğluyla konuşuyor. Kendi sınıfından, yoksul köylüler sınıfından kimselerin oyunda kahraman olma şerefine ulaşmasını, toprak sahipleri sınıfından kimselerinse hain olmasını görmekten mutlu oluyor.»

Sian Arkeoloji Müzesinin önünde, Başkan 'Mao' nun kendi elyazısından çoğaltılmış, Çin yazı işaretle-riyle süslenmiş bir panoda şunları okuyoruz: «Kime hizmet edilecek? Temel sorun budur». Kültür Devri-minden beri, düşünce hayatı, ancak kitlelerin uzana-cağı noktada bulunduğu ölçüde hoşgörüyü karşılan-maktadır.

Katedraller, halka heykeller ve renkli camlarla anlatılmış Incil değilse nedir? Çin geleneğine göre yaratılmış sanat yapıtları da, coşku uyandırarak kav-ratmaya olanak sağlayan büyüğü gücü sadece süsle-yebiliyor. Folklor temaşası iyice yaygındı. Büyük Çin klasiklerinden biri, Charlemagne'ın çağdaşı, şair ol-duğu kadar da önemli bir yüksek memur olan Pai Çu-yi, yazdıklarını çamaşırcı kadınların önünde okur-muş; kadınlar anlamazlarsa yeniden yazmaya koyu-lurmuş; şiirlerinin köyden saraya kadar her yerde de-ğerlendirilmesini istemiş. Yazdığı sahneleri kadın aş-çısının karşısında deneyen Molière de başka türlü mü düşünüyordu sanki? Sanatın halktan ayrılması dekadans dönemlerindedir.

Başka estetikler için yapıt yaratan estetikler, bilinç-li ya da bilinç dışı bir biçimde, halkı kendilerinden aşağı bir topluluk olarak görürler. Çinde, seyirciler, kendilerini artık sanatçılar tarafından aşağılanmış hissetmiyorlar; belki de, Kültür Devriminin baskısı al-tında, sanatçının kendini halktan aşağı hissetmesin-den ileri geliyor bu. Her akşam, sahnede, ortak bir yapıt tamamlanıyor: Temsilin sonunda, oyuncular ve seyircilerin karşılıklı alkışları, bu yaratışın karşılıklı niteliğini de belirlemektedir.

Topluluğun ve seyircinin inanç birliği, yedi model oyunun sahneye koyduğu inanç birliğinin bir yansıısından başka bir şey değildir. Oyundaki tipler de soyutlanmış sayılamaz. Bunlar toplumsal kökenleri, hayat koşulları, halka adadıkları ve halktan aldıkları duyguyla ona aittirler. Devrim bir iki gözüpek uzmanın işi değildir. Savaşın ucunda olanların kitlelerin yardımına gereksinimleri vardır. **Kızıl Fener**'deki demiryolu makasçısı Li Yu-ho, annesi ve kızı Tie-mei, birlikte şu açıklamayı yaparlar: «Aile bağlarının en güçlü bağlar olduğu söylenir. Ama sınıf duygusu bizi çok daha sıkı bir biçimde birleştiriyor.»

BİR HALK KAHRAMANI

Resmin, müziğin, coşkunun ve düşün bütün gücü ortaya konularak, her Çinli repertuvardaki tiplere benzemeye çağrılmaktadır. Kültür Devriminin güçlü mekanizması yeni Çin'in bu prototiplerini ayıklamıştır. Bunlar devrimin önünde dikilen güçlükleri yenmek için gerekli erdemlerin bütününü temsil ederler: «Mertlik ve yiğitlik, hızlılık ve dirençlilik, özveri duygusu ve güçlükleri önemsememe.» Sosyalist Çin'in geleceğini sağlamak için, insanî ölçüyü aşmayı istemek gerekiyor.

Bu örnek komünistlerin **hepsi de işçi-köylü-asker üçlü birliğine** ait. Bu tipler, o zamana dek hiç bir zaman sahneye ulaşamayan ve kendileriyle oyunlarda alay edilen büyük halk kitlelerini temsil ediyorlar. Hepsinin de ortak bir hayat şifreleri var. Yüce Öğreticiye ve ondan gelen her şeye aşkla bağlılık. Kızıl Kitaptan çıkarılmış şu özü anımsayarak saldırıları karşılama çabası: «Zaferi kazanmak için cesa-

retle silahlanmak ve hiç bir özveriden kaçınmamak!» En gösterişsiz emekçilerde, işkenceye ve ölüme karşı koyacakları yılmaz bir serin kanlılıkla cellatlarına dünyalarını şaşırtacak derecede bir devrim inancı. Düş gücüyle, görülmedik bir savaşı denkleştiren Odisseus'vari bir kurnazlık beğenisi. Halk düşmanlarını ezmek için her darbe iyidir, onların dikkatlerini dağıtmak için her kurnazlığa izin vardır.

Her şeyin üstünde, halkı gururla kimildatan bir yurttaşlık tutkusu: Düşmanlarıyla çatışan devrimci, hayatını kurtarmak için susma ya da kendini aşağılama eğilimine yenilmez. **Ilyada**'daki savaşçılarınkı kadar büyük bir tutkuyla o eğilimi ayak altına alır; artık ılımlılığa yer olmadığını bildiği ayrı bir tutkuyla yapar bunu: Ölmeden önce, savaştığı kimselere yaptıklarını yüzlerine çarpmış olmaktan bir hoşnutluk duyacaktır. **Kızıl Fener**'in şu sözleri söyleyen makasçısı gibi: «Sizler, militarist Japonlar, siz korkunç düşüncelerini iyilik taslayan tavırların altında gizleyen çakallardan başka bir şey değilsiniz; halkımızı kırıyor, topraklarımızı istila ediyorsunuz...»

Kısacası, tek bir seçme vardır: Özveri, yoksa onursuzluk. Çin tiyatrosu, artık duraksamaya yol açmayacak bir biçimde kurulmuştur.

SINIF HINCI

Dağlarında kaybolup gitmiş Hsi-erh, yalnızlığın dehşetini hangi güçle aşıyor? **Kızıl Kadın Müfrezesi**'nin küçük hizmetçisi Wu Çing-hua'yı, Kurtuluş Ordusuna katılacak kadar, hangi güç umutsuzluktan çekip çıkarıyor? **Ak Kaplan Alayına Baskın**'da, yaşlı bir Koreli köylü kadın olan halasının Amerikan emperyalist-

leri tarafından öldürüldüğü haber verildiği zaman Yang Wei-tsai'yi hangi güç destekliyor? Şimdi ve her zaman, öç alma tutkusu:

**«Göksel savaşçıların öfkesi bulutlara yükseliyor!
Sınıf hıncı yüreklerde birikip duruyor;
Acılarından bir güç doğursun yoldaşlarımız!
Kanın borcu ancak kanla ödeniyor.»**

İç ya da dış baskılara karşı duyulan sınıf hıncı, iradeleri birleştirmekte, kederi uyarmakta, çabayı isteklendirmektedir. Mao Çe-tung düşüncesiyle aydınlanmış olan Partinin bu şiddet eğilimini eğitmesi, yola sokması gerekir. O eğilimin devrimci güç halinde belirmesi söz konusudur. Uğranılan haksızlıklar adaleti haykırıyor. Alay edilmiş kahramanlar onurlarını, ancak onursuzluklarını sürdürmüş kimseleri koğuşturarak yeniden kazanabiliyorlar.

Sömürücülere ve istilacılara karşı yöneltilen sınıf hıncı, insanların yüreğinde en az aynı sınıftan kardeşlerine duydukları sevgi kadar ateşli bir alev uyardırıyor: Hıncı, benimsemeden daha büyük bir güç sağlıyor.

REPERTUVARIN «ABALI»LARI

Örnekler kadar kötü örnekler de kitlelerin yargısının oluşmasına yardımcı oluyor. Pedagojik amaç bütün devrimci tiyatrosunun bir köşegeni gibidir: Erdemi göklere çıkarken bir yandan da kusura neşter vurur. İki çeşit kişinin seyirci tarafından kargınması istenmektedir: Geçmişten (her zaman hortlayabilecek bir geçmişten) kalanlar ve bugüne hâlâ sızmakta olanlar.

Eski zulmün tanıkları karşısında kimse tepkisiz kalmıyor: Bunlar öylesine iğrenç bir biçimde karikatürize edilmişler ki daha sahnede görünür görünmez. salonda bir uğultudur başlıyor: **Aksaçlı Kız**'daki ve **Kızıl Kadın Müfrezesi**'ndeki toprak sahipleri hep aynı tipler: Başlarında hasır şapka, üstlerinde Avrupa giysisi, yeleklerinde altın köstek, ellerinde baston. Hepsi de açgözlü ve kan dökücü. Balelerde bile kısa bacaklı olarak sunulan kibar dullar genç bir hizmetçi kız konusunda güç beğenirlik gösteriyorlar; oysa kendileri onu değnekle dövmekten başka hiç bir şey yapacak yetenek taşımıyorlar. Eski toplumun bu kalıntıları büyük bir tiksinti içinde seyrediliyor.

'Daha güncel bir tip de boy gösteriyor sahnede: Düşük ya da sapmış komünist tipi. Sözgelimi **Liman**'daki revizyonizme kapılmış üniversite öğrencisi böyledir: Mao Çe-tung düşüncesiyle yeterince silahlanmadığı için, bu öğrenci, bencil tasarıların burjuva eğilimine düşüyor: Ama özleştirenin gücü ve Partinin bağışlamasıyla bir yeniden doğuş evresine girecektir. **Kızıl Fener**'deki, işkence karşısında zayıflayan, bir yoldaş «feda eden», hainliğinin ücreti olarak Japon işgal birliğinin polis âmiri ünvanının kendisine verilmesini kabul eden militan Wuang da böyledir.

Devrimden önce tiyatrodaki iyi kişi kötü kişi ayrımı yoktu: Bütün toplum yanlış içinde olduğu için, yanlışlara bağışlanabilir olarak bakılıyordu. Mao bütün sorulara bir karşılık vereliheri, hata bağışlanmaz olmuştur. Oyun kişileri ya çizilmiş yoldan gidiyorlar ya da ondan sapıyorlar. Ülkü kesin bir çizgiyle belirtilmiştir: Sapış yalnız kişinin kendi yanlışından çıkıyor. İşkence altında bile, ihanet etmiş bir kimse suç işlemiş oluyor.

Kısacası, repertuvarın üç ana teması Parti, Ordu ve Ölüm'dür.

Kahramanlar, bütünüyle, Çin Komünist Partisi'nin üyeleridirler. Kitleler onların nasıl yaşadıklarını, nasıl davrandıklarını görerek onlara neleri borçlu olduklarını daha iyi kavramaktadırlar. Devrimi zafere ulaştırmak için, Parti üyeleri şöyle bir disipline razı olmuşlardır, bunca tehlikeyle karşılaşmış, şunca sıkıntıya göğüs germişlerdir: Bütün bunların boşuna yapılmış olması mümkün değildir.

Oyun kişilerinin kimisi güçlükler içinde pişmiş militanlardır: Partinin **Kızıl Kadın Müfrezesi**'ndeki temsilcisi Hong Çang-çing böyledir sözgelimi; yakılarak öldürülürken onun **Enternasyonal**'i söylediği görülür. Şa Çia Pang köyüne sığınmış yaralıların yüreklerini deviren ateşiyle dolduran «devrimci savaşçı modeli» siyasa öğreticisi Kuo Çien-kuang; ya da **Kızıl Fener**'in, işkence altında ağzından tek laf çıkmayan demiryolu makasçısı Li Yu-ho da buna örnek olarak gösterilebilir. İkisi de sinamada zayıflık belirtisi göstermiyor.

Diğer oyun kişileriye devrim savaşına yeni katılan genç kişiler: **Aksaçlı Kız**'daki, yabansı, bir hayat benzeri bembeyaz, dağlarda izi sürülmüş Hsi-erh gibi; efendisinden kaçan ve Kızıl Kadın Müfrezesine katılan, Hainanlı köylü kızı Wu Çing-hua gibi; ya da **Kızıl Fener**'deki küçük Tie-mei gibi. Bu yeni yetme kişiler bir dine yeni girmiş kimselerin tutkusuyla yanmaktadırlar. Ağabeyleri gibi onlar da, Partinin yenilmezliği, Başkan Mao'nun yanılmazlığı duygusu içinde inançla ayağa kalkmışlardır: «Parti bana çelik si-

nirler verdi. Hiç eğilmeden iğrenç düşmana saldırıyorum» diye konuşur Tie-mei, **Kızıl Fener**'de.

Bu militanların tutkusu bulaşıcıdır. Verdikleri örnekler bunlara tanık olanları değiştiriyor. Başkanın öğrettiklerini uygulamaya koyuluyorlar. Sapınca düşülmezse tuzaklara karşı zafer kazanılıyor. Ama fazla sağa ya da fazla sola atılan bir adım bozgun anlamın gelmektedir. Devrim tiyatrosu, öğretim kurumları gibi, Ordu gibi, Parti gibi, bir «Mao Çe-tung düşüncesi okulu»dur: Gölgeleleri ruhun kıvrımları içine sızdırmakta en büyüğü, en ustalıklı araç odur.

Ordu her devrimci eylemin arkasına vurulmuş hamur damga gibidir. Yedi model sahne oyununun altısı temelde askerî niteliktedir. Yedincisi olan **Liman**'da bile Ordu ilk sabotaj tehdidinden sonra beliriyor. Aynı nakarat üstüne çeşitlemeler: Makineli tabancalar, askerler, bayraklar, borazan çalan çocuklar, elde tüfek köylüler, bir saplantı haline geliyor. Çinliler parıltılı bir militarizmde bir telafi olanağı aramayacak kadar, çok uzun bir süre istilacılarının üstünlüğüyle aşağılanmışlardı.

Ölüm ufukta profilini gösterir. Her Çinli, Mao'nun, ilkokul sıralarından itibaren tekrarlanan şu sözünü ezbere bilir: «Her insan birgün ölecektir, ama her ölüm aynı anlamı taşımaz... Halkın çıkarları için ölmenin Taişan dağından daha büyük bir ağırlığı vardır...» Kimi ölümler bir anlam taşımaz: Devrim davasını ilerletmemiş kimselerin ölümü. Kimi ölümlerin de yüce bir anlamı vardır: Sınıf mücadelesinin şeref meydanında vurularak düşmüş kahramanların ölümü. Her Çin komünistinin günün birinde, yapabilmesi gereken seçim buradadır işte: Fikir kurbanı olmayı inkara yeğ tutmak.

Ölüm hiç bir zaman rasgele gelip çatmaz. Adaleti yerine getiricidir, hainleri ve zalimleri saf dışı eder; örnektir, son tanrılaşma ânında kahramanların başlarında hâlelenir. Kahramanlar sahnede uğruna yaşadıkları ve öldükleri bir öyküyü canlandırırlar. Halk onlarla birlikte, kendi öyküsü olarak yeniden yaşar onu. Kan sözcükleri burada onların kan ağırlıklarını duyurmaktadır.

ÇİN'İN KENDİNİ YARATTIĞI YER

Devrimci bir oyunun şölen gününde tıka basa dolu bir salonla duygu ve düşünce birliği içinde olmak, o devrimci kahramanlarla ilişki kurmak, bu çağdaş temalarla içli dışlı olmak... bütün bunlar, kendi kendini yaratan Çin'in gizemine girmek demektir. Çalıştığı sırada Çinlinin zihnini kaplayan düşünceler, karşılaştığı güçlükler, kendisini tedirgin eden kuşklar, sahnede yüceltilmiştir. Gündelik hayatına eşlik edecek iç gerilimini olduğu gibi tutacak candan şarkılar ve gerçeklikler buluyor burada.

Çinli, bu düşsel, bu tekrarlanmış, bu defalarca evirip çevrilmiş örneklerde kendi iç savaşının temsil edilmesine yardım ediyor. Günlük bezginliklere olduğu kadar tarihin büyük anlarına karşı da kendini hazırlıyor onlarda. Sahnede ya da loş salonlarda tekel kurmuş olan oyunlar, Çin'in kendisinin yaşadığı destanın arındırılmış bir yansımasını sunmakta. Devrimci sanat, Mao Çe-tung Çin'i haline gelmiş bu büyük «kıızıl yürekler fabrikası»nın çark düzenini, eğitim, yeniden eğitim ya da haber alma sistemleri kadar, hattâ belki onlardan da büyük bir ölçüde meydana getirmektedir.

Sanat, ortaçağın gizemlerinden bu yana, hiç bir zaman eğitici olma sevdasına bunca düşmüş müdür acaba? 1934 veba salgınından beri, her on yılda bir Tutku'nun sahneye konulduğu, Bavyera'nın Oberram-mergau köyünde bu katkısız şevkin bir ışıltısına rastlanıyor: Her türlü kuşkudan arınmış bir inancın hizmetinde söylenen köy şarkıları, kır oyunları.

KOMEDYENİN PARADOKSU

Seyirci kendi eğilimlerine göre edebiyat ve sanatın, bunca sıkı dizginlenmiş, belirlenmiş temaların sınırları içinde sıkışmış olmasına hayıflanabilir. Ya da yüzyılların mirasının güçlü bir biçimde yenilenmesinden sevinç duyabilir; yıldız yaratma usulünün terkedilmesi, (Aksaçlı Kız'da kadın kahramanı dört oyuncu nöbetleşe oynamaktadır, hem de adları hiç anılmaksızın); oyun topluluklarının, kentlere bir ayrıcalık tanımaksızın, halk komünlerinin köylüleri arasında uzun turneler yapıyor olması (en parıltılı çağını eyalet kasabalarında geçirmiş olan Comédie-Française gibi) memnurluk uyandırabilir seyircide. Çin sanatı Çin hayatının başka görünümleri gibi, bütün bir evren meydana getirmektedir. Gorki'nin, Brecht'in, daha başka birçok yazarın gerçekleştirmeye çalıştıkları, sanatın sosyalizmin kuruluşuna katılması olgusu bu ülkede parıltılı bir dönem yaşamaktadır.

Komedyenin paradoksu, Çin çapında bir alana yayılıp durmaktadır: Devrimin sahneye konulduğunu, ezgiye döküldüğünü, resim olarak yapıldığını, şiir ya da müzik haline getirildiğini göre göre, Çinliler sonunda onu ikinci bir doğa gibi kendilerinde yaşamaya başlamışlardır. Gerçekte, Çinli ruhuna en iyi biçimde bu paradoksu kavrayarak yaklaşılabilir.

Tarih sahnesindeki eylemlerinden sonra tiyatro sahnesinde boy gösteren bu kahramanlar, devrim aleviyle anlam değiştirmiş bu yüzler, Başkan Mao'ya yöneltilen bu sevgi gösterileri, bu Partiye bağlılık yeminleri, sonunda kollektif ben'in ölküsel yerini almasını sağlayacaktır. Ben'in ölküsü: Yani bizim portremiz; kendimizden çıkardığımız, kusursuzluk ve üstünlük düşlerimize bağlı herbirimizin olmak istediğimiz bir portre. Eski Yunan gibi, Hristiyan ortaçağ gibi, 1970'lerin Çin'i de değişmez bir nakkaşlık eğilimi içinde yüzmektedir; bilinçlere, taşıdıkları ayrıcalıklar sayesinde, yalnızca bu ölkenin hazırladığı prototipler sızabilmektedir. Yedi model sahne oyunu bir gölgeler ölkesi yaratmıştır. Sahnedeki kahramanlar, halkta, başarılarını gerçekleştirmeye olanak hazırlayan ateşi harlı tutmaktadırlar. Sanat da, siyasa gibi, din olmuştur.

Denebilir ki, Çin devrimci tiyatrosunun birinci kişisi savaştır. **Aksağlı Kız'da**, **řa Ćia-pang'da** ya da **Kızıl Fener'de** göröldüğü gibi, Japonlara karşı yapılan direnme savaşıdır; **Ak Kaplan Alayına Baskın'da** göröldüğü gibi Amerikan emrepalizmine karşı girişilen savaştır; **Kızıl Kadın Müfrezesi'nde** göröldüğü gibi, «Kuomintang'ın gerici güçlerine karşı girişilmiş» Kurtuluř savaşıdır. Ama bütün bu savaşlar bitmiş değil midir? Militarizmin sonu gelmiş değil midir?

Hayır! Çünkü emperyalizme karşı savaş hep yeniden başlamaktadır. Dünyanın bütün halklarıyla dirsek dirseğe vermiş bulunmak her zaman izlenmesi gereken bir ölküdür. Kapitalizmin yılanı yeniden, yeniden dirilmektedir çünkü. Bugünkü revizyonizm, dünkü feodalizm kadar büyük bir tehlikedir. Bugün bitmiş olan savaşların kahramanca olaylarında, bir ortamı yeniden yaşatmak gerekir; yoksa devrimci di-

namizm yitip gider. Kendini adama ruhu, özveri ruhu, inanç ruhu —tek sözcükle Yenân ruhu— devrimin ilerlemeleri için her zaman vaz geçilmez şeylerdir. Çin sahne repertuvarı, o ruhun canlandırılması ve iletilmesi konusunda en iyi bir araçtır sadece: Belki de en elverişli araç.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**Çin Yolu'nun
başarıları**

zaptedilmiş yığınlar

1. BÜYÜMENİN MEYDAN OKUMASI

ÇİN, bin başlı bir canavar gibi çarpıyor gözünüze. Bir çokluk duygusuyla sersemliyorsunuz: Gülen yüzleriyle peşinizi bırakmayan şu çocukların çokluğu, onlu, on ikili sıralar halinde ilerleyen şu bisikletçilerin çokluğu, sessizce size bakmak için toplaşan şu meraklıların çokluğu.

Air-France'ın hat başlangıcı olan Şanghay, Asya kıtasının en kalabalık kentidir: On milyon kadar Çinli yaşar burada. Geldiğimiz gün, rastlantının büyük bir cilvesiyle karşılaştık. Kötü hava koşulları doğrudan Pekin'e hareket etmemizi engelleyince, ilgililerce geceyi bu kentte geçirmemiz rica edildi. Günbatımı sırasında, arabalarımız gitgide daha donanan iki çit arasında akıyordu. Bütün bu kalabalık bizi görmek için sokaklara dökülmüş değildi ya! Gelişimiz birdenbire olmuştu çünkü.

Bu insan denizi alkışlarla çalkanıyordu. Arabalar kendilerine güçlkle yol açıyordu. Kalabalık kaldırımları ve şosenin bir kısmını kaplamıştı. Geçtiğimiz caddeye bitişik bütün yollar da doluydu. Yüz binlerce çocuk, genç, ergin, hattâ siyahlar içinde yaşlı kadınlar; yine de gençler kalabalığı hâkim.

Çok geçmeden bilmeceyi çözdük. Bizim gelişimizden biraz önce hoparlörler Kuzey Kore başbakanının ve bakanlarının gelişini haber vermiş. Kardeş ülkenin hükümet delegasyonu Pekin'de parlak bir biçimde karşılanmış; Başbakan Çu En-lai de onlara eşlik ediyormuş. Bizi onlar sanmışlar. Kalabalık bir adım daha atsa, insan seli bizim araba dizisini altında bırakacak: Bentlerini yıkmış bir ırmak.

HER ZAMAN KALABALIK

Daha önce de gördüğümüz gibi, «kitleler» sözcüğü komünist söz hazinesinin durmadan kullanılan bir deyimidir. Bu sözcük Çin'de en geniş anlamını kazanmıştır. Avrupa'nın hiç bir yerinde, en kalabalık semtlerde bile, nüfus yoğunluğu buradaki kadar yolcunun gözüne çarpmıyor.

Sıcak gecelerde, kalabalık sokağı kaplıyor, kilometrelerce uzayan, birbirine bitişmiş yataklar üstüne uzanıyor. Sonra, sabahın ilk saatlarında bu yataklar şaşırtıcı bir biçimde ortadan kalkıyor. Birkaç dakika sonra onların yerini beden hareketleri yapan her yaşta kadın erkek grupları alıyor. Daha sonra da binlerce bisiklet.

İlk günlerde bu çoğalmalar o kadar şaşırtıcı oluyor ki, kişi kendi kendine bunlar olağanüstü bazı durumlarda mı böyle harekete geçiyorlar diye sormadan edemiyor. Kırdaki, bu sayısız köylüler bir ürün şölenini kutlamak için mi böyle bir araya geliyorlar? Bu halk bir devrim anma günü için mi böyle sokaklara dökülüyor? Ama gün geçip deneyleriniz ilerledikçe bu varsayımların pek dayanıklı şeyler olmadığını anlıyorsunuz. Macartney ⁽¹⁾ de, daha o sıralarda, «Bu kalabalık halkın, açık havada hep bir arada yaşamayı sevdiğini» belirtmişti. Çin'in bu kalaba-

lık görünümü her gün rastlanan bir olay. Yüzyıllardan beri de böyle bu.

SINIRSIZ GENİŞLİK

Yalnız nüfus yoğunluğu yok Çin'de, dev bir genişlik de göze çarpıyor. Her şey, bir saplantı gibi, bu ülkenin boyutlarını anımsatıyor size: Menzillerin uzunluğu, aşağı bölgelerdeki akışları denizlerin kolunu meydana getiren sonsuz uzun ırmaklar, dünyanın en yüksek dağ silsileleri. Fransa'dan on sekiz kat büyük olan bu ülkede, Fransızların on altı katı bir nüfus yaşıyor.

On altı kat mı? On dört mü yoksa? Ya da on sekiz kat mı? Demografi, Çin gizlerinin en küçüğü değil ki. Kimse bize bu konuda tam bir rakam veremedi. Belirtilen rakamlar arasında 200 milyonluk bir fark var.

«Nüfus sayımı» sonuçları XVI. yüzyıldan beri yayımlanmıştır. 1661'de nüfusun 106 milyon olduğu belirtilmişti; 1756'da 192; 1792'de 333 milyon. Macartney şu sözleri söylerken hiç de kuruntu içinde değildi: «Avrupalıların, nüfusça ve genişlik bakımından dünyanın en önde gelen bu koca imparatorluğun sınırları içinde üçte bir milyar insan yaşayıp yaşamadığını saptayacaklarına inanılmaz.» (*)

Aradan yüz seksen yıl geçtiği halde bu konuda en ufak bir ilerleme yapılmış değildir. Gerçek anlamda yapılmış ilk nüfus sayımının (1953) sonucuna göre Çin'in nüfusu 582 milyondur; ayrıca 30 milyon insan üstünde yapılan yoklamalar da bu ülkede ölüm oranının binde 17 olmasına karşılık doğum oranının binde 37 olduğunu göstermişti. Yani yüzde iki bir nüfus artışı gözlemleniyordu; bu da dünyadaki en hızlı artış-

lardan biriydi. O günden beri, hissedilir bir azalmadan önce, bu oran daha da artmıştır. Amerikan demografları, nüfusun her yıl üst üste en az 15-20 milyon artmayabildiğine dikkat etmiyorlar. Bu hesaba göre, bu ülkenin nüfusu 1949'da belki de 530 milyon olmuştur; 1968'lerde 800 milyonu aşması, 1972'lerde 850-880 milyon olması gerekiyordu; ve aynı tempo korunursa, 1980'den önce bir milyarı bulacaktı.

Yöneticilerin söylevlerini süsleyen rakamları söz sanatının çiçekleri olarak kabul etmek gerekir. Merkezî iktidar ciddi bilgileri (böyle bilgilere sahipse) ortaya çıkarmayı pek az umursamakta. Prens Sihanuk, kendi bilgilerine göre, Çin'de 800-850 milyon insan yaşadığını söylemişti bana. Bu rakamları Çu En-lai'nin önünde de söylemiş; Çu En-lai tersini ileri sürmemiş. Ben de aynı deneye baş vurdum, fazla bir tepki görmedim. Başbakanın kendisiyse herkesin önünde 700 milyondan söz ediyor; resmî görüş, nedeni bilinmez, bu rakamı kabul etmekte. Amerikan araştırma ekipleri, kullanılabilir bütün verileri çözümlyerek, Çin'in nüfusunun 750-900 milyon arasında olduğu sonucuna varıyorlar. (3) (*)

Gerçi yöneticiler, Çin'in bütün nüfusunu tam rakamlarla çok seyrek olarak belirtmekte, ama bir kentin ya da bir eyaletin nüfusu konusundaki rakamlardan söz ederlerken o kadar ihtiyatlı davranmıyorlar. Kime sormuşsak, dolaştığımız altı eyaletin nüfu-

(*) Ama 1972'de Pekin'de yayımlanmış bir atlada 1970 nüfusunun 697 260 000 olduğu belirtiliyor. 50 ya da 200 milyonluk fark ne oluyor? Amerikan eksperleri soğuk bir biçimde bunların «yola getirme kamplarında öldüklerini» söylüyorlar. Gerçekte bu görünüşe göre, hiç bir şey kanıtlanamaz, ama hiç bir şey de gözden ırak tutulamaz.

sunda 1949'dan bu yana meydana gelen nüfus artışının yüzde 50 ile 60 arasında oynadığı karşılığını aldık.

SAYININ SIKINTISI VE ONURU

Böylesi bir belirsizlik bir Batı ülkesi için karışık sonuçlar doğurur. Bütünıyla planlanmış bir ekonomi içinde yaşadığını ileri süren bir ülke için bunun daha çok böyle olması gerekmez mi? Nüfus sayısının aşağı yukarı dörtte biri bilinmezse ciddî bir plan nasıl hazırlanabilir? İnce ince bölümlere ayrılmış kır «kol»ları gibi, kentlerdeki semtlerin de ayrı ayrı denetlendiği, haberleşmenin hızla merkezleştirildiği bir rejimde bu «bilmeyiş»in gerçekte bir ilintisi olabilir mi?

Böylesi bir belirsizlik, bir kayıtsızlığın mı, yoksa, tersine, bir sıkıntının mı var olduğu anlamına geliyor? Çinlilerin kendilerini ürküten bir sorunun verilerini gizlemek istedikleri söylenecek. Çocuk öldürme eğilimi, şu son yıllara dek bütün yoksul köylülerde görülegelen bir şey değil miydi? Marx'ın Malthus'u gülünç duruma düşürmek istediği bir gerçek.

Çinlilerin kendi sayı çokluklarından bir kâbus gibi bunalmış olmaları mümkündür; ama aynı zamanda bunu bir gurur nedeni, geleceklerine karşı bir inanç ögesi olarak da hissetmektedirler. Sayı, bir şans haline gelirken, bir yandan da bir uğursuzluk olarak belirmeye başlıyor. Kilometre başına düşen ortalama nüfus yoğunluğu ekilebilir topraklarda 500, Güney Çin'de 1500'dür. Yüzyıllardan beri bu ülkede kendi olanaklarının üstünde bir nüfus yaşamıştır. Çin'in sorunları tek bir sorunda özetlenebilir: Bunalımlardan sıyrılmaya olanak sağlayan bir rahatlığa ulaşmak ve refahın sarmalı içine girmek için, aşırı

nüfus artışının korkunç baskısı nasıl aşılacaktır? Çin hiç de bu sorundan bütünüyle kurtulmuş gibi gelmedi bize; yine de bu ülkenin bu tuzağa fazlaca düşmediğini de belirtmek gerekir.

2. ANARŞİ MEYDAN OKUYOR

Pekin'de, «Kömür Dağı»nın doğusunda, yolculara bir ağaç gösteriyorlar; bu ağaca, 1644'te, hadım bir adamından başka herkes tarafından terkedilmiş son İmparator Ming'i asmışlar; o sırada da bir Mançu imparatoru onun yerini almağa hazırlanıyormuş. Gerçek Çinli olan son imparatorun cezalandırılmasına izin verdiği için bu ağaca zincir vurulmuş.

Çin tarihinde buna benzer dramlara çok rastlanır: Yardımına çağırdığı derebeyi tarafından tahtından devrilen imparatorlar, merkezi iktidara karşı ayaklanan derebeyleri, derebeylerine karşı mücadeleye girmiş köylüler. Anarşi geleneğinin bunca güçlü olduğu başka bir ülke gösterilemez belki de. Kendi boyutları içinde kösteğe vurulmuş Çin halkı, bütün çağlarda, kendi kendini yönetme konusundaki uyarısızlığının sıkıntısını çekmiştir. Avrupa ülkelerinin tarihinde bulunan o uzun ilerlemeye yabancı kalmıştır bu halk. Beledî istisnalar, zanaat ve satış korporasyonları, kendi Birliklerince yönetilen liberal meslekler, çokçu siyasal partiler, sendika devinimleri halinde çiçeklenen kollektif bir bilincin hızlı bir tempo içinde doğuşu, Çin'de Avrupa'daki gibi bir gelişim göstermiş değildir. Çin'de bazı gizli dernekler hükûmete karşı fesat kuranları bir araya getirir. Anlaşmaz-

lıklar ateşli silahlarla çözümlenir. Yeni bir nanedanın iktidara gelişi, önceki iktidarın giderek çoğalan başkaldırı hareketlerini bastırmada âciz duruma düşmesinden ötürüdür. Kargaşa içinde, güçlü adamlar ortaya çıkıp kendilerini kabul ettirirler ve bunların duruma hâkim olmaları istenir. Bir süre sonra bu güçlü adamlar da yıpranır, gevşer, ve anarşi yeniden kol gezmeye başlar. Cengiz Han, kendi çapulcu askerlerini Çin'i ele geçirmeye sürerken şu kehanette bulunuyordu: «Bizden sonra, bizim ırkımızdan insanlar, yaldızlı giysiler giyecekler, yağlı ve tatlı yemekler yiyecekler, kolları arasına en dilber kadınları alacaklar ve bütün bunları bize borçlu olduklarını unuttacaklar.» Bu öngörü, yalnız gerçekleşmekle kalmamış, birçok kez tekrarlanmıştır da. Bugüne dek Mao'nun arkadaşları bu kaderden kendilerini kurtarmışlardır; kendilerini bir keşiş hayatı sürmeye zorlayarak böyle bir durumu önleme çarelerini bulmakta da iyice kararlı görünmektedirler.

1839'dan 1949'a kadar, anarşinin yerleşik bir durum kazandığı görülüyor. Avrupalıların ayrıcalıkları sayılmazsa, güvensizlik havası da hiç dağılmamıştır bu dönem içinde. Eyaletlerde, sınırların nereden geçtiğini bilmeksizin, savaşımlara girilmektedir. Uzun bir gezinti yapılsa, silah seslerinin çemberi içine düşülmektedir. Japonlar bile, Çin'in elde bulundurdukları bölümünde, yalnız büyük kentlere ve demiryollarına sahiptirler. Hasımlardan biri bir toprak parçası elde ettiği zaman, düşmanına iyi yüz göstermiş halk kitlelerini kıyıma uğratmaktadır: Devrim ordusundan ele geçirdiği yüz binlerce köylüyü Kiangski'de kılıçtan geçirten Çan Kay-şek gibi.

Başkaldırmalar, misillemeler, evsiz yurtsuz kalmış bütün halk topluluklarını yollara dökmüştür. Res-

mî kaynaklı bir bilgiye göre, 1920 yıllarında, on sekiz eyaletin yalnız yarısına iskan edilmiş kişilerin sayısı 56 milyonu bulmaktaydı. (*) Kuşkusuz, bu kararsız halk topluluğunun bir kısmı da henüz doğmakta olan sanayide kullanılmıştı; çoğu haydut oldu bunların; arta kalanları da, «savaşın senyörleri»nin ordularını beslediler. (*)

Her yolcuya yanında muhafız bulundurması öğütleniyordu. Töllhart, arkeolojik araştırmalarını yaparken yanında on kadar asker gezdiriyordu. Çünkü eşliya takımı, vereceği kaybın, elde edeceği ganimetten fazla olacağını sezerse saldırmayı göze alamıyordu. Bir yağma, talan ülkesiydi Çin. Dilenciler, hırsızlar tarafından soyuluyordu. Genelleşmiş bir Amerikanizm, dev boyutlar kazanmış bir gangsterlik.

TUTARSIZLIĞA ADANMIŞ BÜYÜK BİR IMPARATORLUK

Voltaire'e göre yalnız küçük devletler demokratik olarak kendilerini yönetebilirler; en büyük devletlerdeyse sürekli olarak anarşi ya da zorbalık ya da bu ikisi bir arada hüküm sürecektir. Walter Lippmann «büyük imparatorlukların yönetilemezliği» cümlesini kullanırken bu durumu ne güzel belirtiyordu! Kanıtları küçükler için geçerli olan yöntemleri büyük topluluklara doğru yaymak doğru mudur? Berkeley Üniversitesi gibi birçok yüksek öğrenim kurumunda, profesörlerle öğrenciler arasındaki havanın, bunların oranları aynı kalsa da, sayıları arttıkça bozulduğu gözlemlenmiştir. Koskoca Çin'i, Hong Kong'da, Singapur'da, Formoza'da başarı kazanan bir sisteme

(*) Birer hükümdar gibi davranan, zaman zaman birbirleriyle birleşip zaman zaman düşman olan ordu şefleri.

göre nasıl yaşatacaksınız? Bir yabancı tecim acentasıyla bir kıta parçası arasında, halklarının özdeşliğine karşın, bir derece farkı değil, bir doğa farkı vardır.

Çin'in tutarsızlığının dalgaları yolcuyu boğuyor, dalgalarını üstünden aşırıyor onun. Bir ırmağın kıyısında kaynaşan bu kentlerle, gömme işi gibi kesilmiş bu pirinç tarlaları, tutunulacak tek bir noktaları olmayan bu yalçın dağlar, bu yalnız bedeninin değil ruhunun da büyük rüzgarlara karşı savunmasız kaldığı gönlü yıkık, uçsuz bucaksız yaylalar arasında ne gibi bir birlik bulunabilir? Kuzeyin uzun boylu, ince Çinlileriyle Güneyin kısa boylu, gürbüz Çinlileri arasında nasıl bir birlik bulunabilir? Hepsi ayrı ırklardan gelen Tibetliler, Türkmenler, Loloslar, Moğollar ve kendi içinde bile büyük çeşitlilikler gösteren Han halkı arasında nasıl bir birlik bulunabilir? Aynı dili konuşmayan ve atasözündeki gibi, insanların birbirleriyle anlaşamamaları için on li (*) kadar yürümenin yettiği eyaletler arasında nasıl bir birlik bulunabilir?

Batılıların, Çin'in işlerine burunlarını sokmak konusunda bir iki özürleri olmuşsa, bu ülkenin kendini bir başına yönetme gücünden yoksun bulunmasından ve patlamalara adanmış olmasından ileri gelmiştir bu. Daha imparatorluk düşer düşmez, «savaşın senyörleri» eyaletleri haraca bağlamışlardı: Onların anlaşmazlıkları ülkeyi bir çürüme durumu içinde, Avrupa'nın yalnız Yüz Yıl Savaşları ve Büyük Şirketler döneminde düştüğü bir sürüncemeye atmıştı ülkeyi.

Bu dağılma, Japon işgali sırasında uç noktasına ulaştı. Çin yönetimi altında kalan topraklar üç parçaya ayrılmıştı; bunların her biri, «yurdun babası»

(*) Bir il, yaklaşık olarak yarım kilometredir.

nın üç sürdürücüsü tarafından yönetilmekteydi: Yen-an'da Mao Çe-tung; Çungking'de Çan Kay-şek; Nan-kin'de Japonlarla işbirliği yapan Wang Çing-wei. Bir zamanlar aynı bayrak altında savaşmış olan bu üç adam birbirlerinin can düşmanı olmuşlardı. Çin buydu işte.

3. ÇOKLUĞUN ÇOKLUĞA KARŞI ZAFERİ

«Nüfus sorunlarınızı yoluna koydunuz mu?» diye sormuştum Çu En-lai'ye.

«İlk sıralarda,» diye karşılık vermişti, «bu soruna gerekli dikkati gösterememiştik belki. Ama şimdi çabalarımızın meyvasını topluyoruz. Bugün nüfusu-muzun artışı yüzde 2'nin altına düşmüş bulunuyor.»

Halk Çini'nin nüfus siyasasının dolambaçlı bir yol izlediğini daha iyi bir biçimde anlatamazdık. Bu yolun kıvrımlarını şöyle izleyebiliriz gibi geldi bana.

Birinci dönem: Doğumun teşviki

Rejimin ilk yıllarında, yöneticiler, ölüm oranının azaltılması için büyük bir mücadeleye girmişlerdir; doğumların düzenliliği sorunuyla pek ilgilenmedikleri için de, daha çok nüfusun artışına önem vermişlerdir. Zaten ortodoks komünizm, nüfustaki aşırı artmanın tam anlamıyla kapitalist bir olgu olduğunu ve bunun fazla büyük bir insan sayısından değil, toplumun kötü bir örgütlenme biçiminden doğduğunu ileri sürmüyor mu? Bu bakımdan nüfusun sınırlandırılması, öğretiyeye ters bir gidiş olarak belirebilir. Bu noktadan çıkış yaparak, Mao, Çinlilerin sayısının kendileri

için en büyük koz olduğunu birçok kez açıklamıştır.

Durumlar öğretiyeye kolaylıklar sağlıyordu. Çin, ilk sıralarda, üretim azlığının getirdiği büyük sorunlar karşısında çırpınmıyor muydu? Bu ülke, ekilebilir toprakların daha iyi bir biçimde işletilmesi ve genişletilmesi için yapılan mücadele için bütün güçlerini bir araya toplamalı değil miydi?

Öte yandan, rejim, barbar uygulamaların kökünü kazımak da istiyordu. 1949 yılına kadar, yeni doğmuş çocukları, özellikle kız çocukları boğma âdeti oldukça yaygındı; yol kenarlarına atılan, domuzlara verilen ya da satılan çocuklar vardı. İlk kez, 1 Mayıs 1950 tarihli evlilik yasasıyla çocuk öldürme yasaklanıyordu: «Ana babalar çocuklarını yetiştirmek zorundadırlar. Onlara kötü işlemlerde bulunmamaları ya da onları terketmemeleri gerekir. Yeni doğmuş çocukları boğmak ya da onlara karşı benzeri başka suçlar işlemek kesinlikle yasaktır.» Böylesi geleneksel suçlara son vermek için, bunların nedenlerini ortadan kaldırmak, çok çocuğu olmanın iyi bir şey olduğuna halkı inandırmak gerekiyordu. Malthus'çu bir ortamda, bu geleneksel uygulamaların yerine daha az vahşî, ama yalınlığın ve etkinliğin üstünlüğünü taşımayan başka yöntemler konabilirdi.

Bununla birlikte, 1953 nüfus sayımının sonuçları, nüfus aynı tempoyla arttığı takdirde ortaya çıkabilecek güçlükler konusunda Pekin'de ilgilileri düşündürtmeye başlamış görünüyor; çocuk ölümlerinin ya da hastalık sonucu ölümlerin, hızla azalmasından ötürü, bu temponun daha da hızlanacağı gerçek bir kaygı konusudur.

Çin yöneticileri aydınlık bir sonuca varmışlardır bu konuda: Nüfus artışıyla ekonomik artma arasında bir seçme yapmaları gerekmektedir; havalanmak için

yükü hafifletmeliydiler. Bunu da hemen gerçekleştirmeliydiler: Çünkü çocuklar üretici olmadan önce, yalnızca tüketici olarak yaşarlar.

İkinci dönem:

Doğumların sınırlanması kampanyası

1954'ten sonra doğumların sınırlanması için bir kampanya gelişmeye başladı. Bu kampanya iki yıl sonra büyük bir gerilim kazandı. Eylül 1956'da, Çu En-lai, VIII. Kongrede şu açıklamayı yapıyordu: «Nüfus çoğalmasının uygun bir biçimde düzenlenmesinden yanayız.» Mao, 1957'de, «Yüz Çiçek» kampanyasının çıkış noktasını gösterdiği büyük söylevinde «doğum kontrolü» parolasını ortaya atıyordu.

Ne var ki, bu kampanya, bugün de yürütülmesine karşın, tuhaf sarsıntılar geçirmiştir. 1958-1961 yılları arasında bütünüyle askıya alınmıştır: «İleri Büyük Sıçrama» evresi sırasında, ilgililer, tersine, kalabalık gençliğin ülkeye kazandırdığı eşsiz şans üstünde ısrarla durmaya başlayacaklardır. Beklenen «olağanüstü ekonomik gelişme» içindeyse öyle fazla değil, tersine oldukça az bir el emeğine sahip olma eğilimi doğmuştur. «İleri Sıçrama»nın başarısızlığı (1959), kıtlığı izleyen kötü ürün (1959-1961), Rus teknisyenlerin ülkelerine dönüşü, Çin yöneticilerine gitgide yaklaşmakta oldukları korkunç güçlükleri düşündürtmeye başlamıştır. Doğumların kontrolü konusunda verilmiş buyruklar 1961'de titizlikle yeniden ele alındı. Bundan böyle sadece doğumu önleme haplarının bedelsiz olarak dağıtılmasıyla yetinilmecek, bunun yanı sıra kısırlaşma teşvik edilecek, çocuk düşürme konusunda kolaylıklar da yaratılacaktır. O günlerden beri sürüp giden bir geç evlenme devrimi başlatılacaktır: Erkeklerin otuz, kızların yirmi

beş yaşında evlenmeleri istenecektir. Basın bu konudaki çarpıcı örnekleri ilginç haberler niteliğinde değerlendirecektir. **Çin Kadınları** adlı yayın organı, kocalarını çocuk yapmamaya yönelten kadınları yöreklendirmek için bir kampanya açacaktır. **Çin Gençliği** adlı yayın organı, on iki yıldır evli olduğu halde hiç çocuk yapmamış otuz iki yaşındaki genç bir kadına hayranlığını belirten Çu En-lai'nin sözlerini örnek olarak gösterecektir.

Üçüncü dönem: Ama doğa orada...

Bu konuda sorduğumuz sorulara yirrhı otuz kadar genç işçi, köylü ve memur kadının verdiği karşılıklardan sonra bize öyle geldi ki doğumu sınırlama tedbirleri kentte sağır bir dirençle, kırsal kollarda açık bir umursamazlıkla karşılanmaktadır.

Otoriter bir rejimde fikir kampanyası sloganlarını temel olarak ele almamak gerekir. Halkın esnekliği tam anlamıyla öngörülemiyor bunlarda. Doğa kendine karışılmasına o kadar kolay izin vermemektedir.

Bunun için, yolcu, sokaktaki kalabalık arasında, gençlerin sayısının ağır bastığını, gençler içinde de çocukların, özellikle 1967, 1968 yıllarında doğmuş olması gereken çocukların sayısının ağır bastığına dikkat etmekten kendini alamıyor. Dolaştığımız bütün kentlerde bu gözlemimiz yenilendi. Kuşkusuz, daha yaşlı çocuklar başka işlerde uğraşıyor oldukları için, sokaklarda küçük çocukların sayısının fazla olması mümkündür. Ama Kültür Devrimi, daha önce de belirtildiği gibi, büyük bir cinsel serbestlik devinimi yaratmayacak mıydı? Orta ve yüksek öğrenim kurumlarının kapatılışı, kızıl muhafızların büyük merkezler üstüne yürüyüşleri, genç adamlara

ve genç kızlara bırakılan özgürlüğü 1966 ve 1967 olayları nedeniyle arttırmış bulunuyordu. Sekiz yüz milyonluk bir kitle içinde sayıları bir ya da iki milyonu bulan bir kızıl muhafızlar kitlesinin zincirlerinden boşanmasının, bir başına elle tutulur bir nüfus artışı yaratmış olacağı kabul edilir şey değildir. Yine de psikolojik bir ortamın o sırada nüfus artışını kolaylaştırmış olabileceğini gözden uzak tutmamak gerekir. Çin basını bu konuda tek söz fısıldamamıştır. Bu kollektif çılgınlık dönemi üstüne ötesini söylemeye yanaşmayan imalı sözler işittik.

Alışkanlıklar kolay kolay bırakılmıyor. Mao Çe-tung aralık 1970'te gördü ki, doğum önleme yöntemlerinin o zamana kadar Çin doğum eğrisinde pek az bir değişiklik yarattığını feylesofça kabul etmek gerekir: Aileler bütün güçleriyle erkek evlât sahibi olmaya çalışıyorlardı. «Köylü kadınlar bir kızlar ordusu dünyaya getiriyorlar ve âdet kesimlerine dek inatla doğurup duruyorlar.» ⁽⁵⁾ Baş vurulan çarelerin gücüne karşın, bir halkın zihniyeti o kadar çabuk değiştirilemiyor.

Dördüncü dönem:

Sınırlama konusunda hafif ilerlemeler

1968'den itibaren geç evlenme ve en çok iki çocuk yapma kampanyası adamakıllı ele alındı yeniden. «iki çocuk yeter; kalabalık ailelerde ayakların bant kullanılarak küçük kalmaya zorlanması ve çocukların birbiriyle evlendirilmesi gibi, geçmişin bir mirasıdır»: Çok yerde genç kadınlardan bu inanç eylemi sözleri dinledik durduk. Gerçekten inanarak mı böyle konuşuyorlardı? Öyle bir izlenim uyandırdılar bizde.

1970'den sonra, resmî kampanya, kendini zorla-

yıcı tedbirlere uyarlayarak sadece yaygınlık kazanmayı düşünmüştür.

Üçüncü bir bebek bekleyen evli çiftlerin, birbirinden ayrılmak, yüzlerce kilometre uzaklıktaki girişimlerde çalıştırılmak, çocuklarından ve evlerinden koparılmak, ayrı yerlerdeki kadın ve erkek yatakhanelerinde yaşama zorunda kalmak tehlikesiyle karşı karşıya bulundukları, çeşitli kentlerde anlatıldı bize; ama belirsiz bir biçimde gözdağı vermelerin ya da kesin yaptırımlar uygulamanın söz konusu olup olmadığını sormamıza meydan verilmedi.

Çu En-lai'nin ihtiyatlı ama kesin sözleri, gerçek anlamda düşünülmemiş bir öğretinin uygulanmasında, birçok açılıp kapanmadan sonra, şimdi ayrıntılı bir planın hazırlandığını ve hiç değilse köylerde bunun meyva vermeğe başlamasının gerektiğini düşündürttü bana: Doğumların sınırlanması konusundaki propagandanın yeniden ele alınması ve yayılması; doğumu önleme gereçlerinin geniş ölçüde dağıtılması, bir keşiş ağırbaşlılığıyla törelerin yüreklendirilmesi.

Doğumu önleme propagandasının her türlü pratik tedbire uygun olarak yürütüldüğünü; etkili doğum önleme araçlarının —haplar, peserler, ya da spiraller— kırsal komünlerin ya da fabrikaların ya da semtlerin dispanserlerinde evli çiftlere bedelsiz olarak dağıtıldığını; gezginci ekiplerin köylülere bilgi vermek için en geri köylere kadar gittiklerini; aküpünkürle duyarsızlaştırma yoluyla çocuk alma işlemlerinin büyük ölçüde uygulandığı (Maçiyao kır komünündeki dispanserlerde «bunların bütün yıl yapıldığını») gördük.

Yapmış olduğumuz gözlemlerin ve görüşmelerin bütününden üç sonuç çıkarmak mümkün görünüyor:

1) Doğum kontrolü kampanyasının birlikte açıldığı gecikme dönemi, sonra bu kampanyanın uğradığı sarsıntı ve duraklamalar, yirmi yıl içinde elde edilmiş sonuçları uygulama planında ortadan kaldırmıştır. 1953-1972 yılları arasında ölüm oranı binde 15'e düşerken, doğum oranı binde 35, hattâ binde 40 dolaylarında korunmuş görünmektedir. Kısacası, doğal artış oranları bazı yıllarda binde 25'i aşabilmiş ve 1972'ye kadar hiç bir zaman binde 20'nin altına düşmemiştir. Bu demektir ki, 1949'lara doğru, yirmi yıldaki yıllık artış sayısı on milyon (500 milyonun binde 20'si), 1960'lardaki bazı yıllarda aşağı yukarı yirmi milyon olmuştur (800 milyonun binde 25'i).

2) Bununla birlikte, kitlelerin kültür düzeyinin yükselişi, kırsal bölgeler halkının okuma yazma öğrenmesi, aile danışma ekiplerinin ve merkezlerinin çoğalması, herkesin doğum önleme araçlarından yararlanması konusunda sağlanan kolaylıklar, bedelsiz çocuk aldırma, erken evlenen çiftlere ve kalabalık ailelere karşı alınmış cesaret kırıcı tedbirlerin sertliği, 1968'den bu yana, artışı değilse bile, artışın artışını durdurmuş görünmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu tedbirlerin amacı artışı azaltmak yönünde olacaktır; Çu En-lai'nin belirttiğine göre, böyle bir yönseme şimdiden belirmiş gibidir. Ancak, biliyoruz ki, Japonya gibi, doğumu önleme tedbirleri almış bütün ülkelerde, tedbirlerin bütünüyle düzenlendiği anla sonuçların belli olduğu an arasında on on beş yıllık bir bekleme süresi geçmesi gerekmektedir. 1980-1985 yılları arasında Çin'in nüfusunun

bir milyar olacağını gösteren belirtiler vardır. 2000 yılında da bu nüfusun bir buçuk milyara ulaşması olanaksız değildir,

3) Doğumu düzenleme tedbirleri henüz meyvalarını vermiş değilse de, bu ülke, aşırı nüfus artışının yüzyıllardan beri önüne çıkardığı çözülmez sorulara hâkim olmaya başlamıştır. Çin'in kaynakları, ahalisine göre daha hızlı geliyor gibidir. (*) Çin yoksullaşmamış, tersine zenginleşmiştir: Nüfus siyasasındaki duraksamalara karşın, Marx'ın, Malthus'a göre haklı çıkmış olduğu görünüyor.

KARINCALAR, AĞUSTOSBÖCEKLERİ

Çinli kalabalığın hayatını, bir ayırma garındaki trenlerin trafiği gibi, hangi gizemli makasçı aralıksız olarak düzenliyor? Her yerde, acele acele ama telaşsız bir biçimde gidip gelen erkekler, kadınlar. Kimileri, bedenlerinin üst kısımları yere yatay olacak kadar eğilmiş, kum ya da çakıl dolu arabacıkları çekiyorlar; kimileri el arabalarıyla pislik taşıyorlar. Ayakta bir ağızdan şarkı söyleyen, hızın rüzgarıyla esrimiş kadın ve erkeklerin doldurduğu kamyonlar geçiyor. Emekçi orduları, işçi konutları, ırmaklar boyunca engeller yapıyorlar. Bisiklet birlikleri; üstlerine büyük yükler halinde istiflenmiş yulaf, tavuk kafesleri, odun, sebze, kömür ağırlıkları taşıyan itilen bisiklet, çekilen bisiklet, üçlü bisiklet gruplarına karışıyor. Sabahları ve akşamları, bir bisiklete asılmış

(*) Daha olumlu bir yargıya varmak güç. Nüfus-tahıl bağıntısı 1972'de, 1950-1960 yılları arasında olanla hemen hemen aynıdır: Yılda nüfus başına yaklaşık olarak 0,3 ton. Basın, «her şeye hâkim olan» tahıl üretimi üstünde her zamankinden daha çok durmaktadır. İthalât, Çin'in zayıf döviz kaynakları karşısında eski önemini koruyor.

dikdörtgen biçiminde bir sandığın içine altışar altışar doldurulmuş yumurcakları taşıyan birliklerin yanından geçiyorsunuz; yetişkin bir kişi bunları sabahları anaokuluna götürüyor, akşamları evlerine getiriyor.

Kentlerin dışına çıkar çıkmaz, kazma vuran, yaban otları yolan, belleyen, taşıyan, eken, diken; insan gübresiyle toprağı, sebzelerin üstüne dökmeden önce hep birlikte yoğuran yüzlerce, binlerce erkek, kadın, çocuk görüyorsunuz. Hareketler öyle düzenli ki oturmuş bir tiyatro oyununda sanıyorsunuz kendinizi: Kişileri ve öğeleri doğal boyutlar içinde bulunan bir varyete bahçesi.

Jérôme Bosch'un tablosu durmadan yenileniyor gözünüzün önünde.

Erkek dizileri, salapuryaları ırmak boyunca ilerletiyorlar, tam tepedeki güneşin altında, bir maden kuyusunun içine dalıyorlar, sampanların gevşek yelkenlerine yardım etmek için küreklere asılıyorlar, ardlarında izler bırakıyorlar, ayaklarını suya sokuyorlar.

Sian'da, Şanghay'da, Pekin'de, Kanton'da, bu görünüm gece saat on bire kadar değişmiyordu. Güçlü projektörlerle aydınlatılmış şantiyeler tam çalışma içindeydi. Yüzlerce işçi malzeme yüklü araçlarının kollarına koşulmuşlar, iskelelere tırmanıyorlar, çekiç ya da kürekle arabalarının üstünü düzeltiyorlardı.

Bu karıncalar, bir karşıtlık zevkiyle mi yoksa bir ödünleme zoruyla mı ağustosböceklerine gereksinim duyuyorlar? Canını dişine takarak çalışma simgesi olmuş bu halk, tembelliğin simgesiyle bir antlaşma mı imzalamış yoksa? Gündüzleri gibi geceleri de, kentte olduğu gibi kırdada, bütün ağaçlardan kulaklarınıza tebelleş olan cırcırböceğı sesleri yükselmek-

te. Köpekleri ve sinekleri yok ettikleri, hattâ bir ara kedileri ve kuşları kovdukları halde, Çinliler bu yararsız böcekleri niçin bırakıyorlar böyle? Belki de henüz kendileri için söz konusu olmayan bir boş vakitler uygarlığına içten bir gereksinim duyuyorlar bu gürültülü imalar içinde.

Bu arı kovanı sakinlerinin kaynaşmaları hangi ilkeye göre oluyor? Hangi güç harekete geçiriyor onları? Eski sefaletten, eski açlıktan bir kaçış mı bu? Günün birinde artık gizliliği kalmayacak olan adanmış bir toprağa, sezinlenen bir cennete doğru bir koşuş mu yoksa? Sefaletin, açlığın, sıkıntının bulunmayacağı bir Çin'e, Göksel Uyum'a ulaşmış bir Çin'e doğru bir koşuş mu?

YÖNETİLMEZ BİR ÜLKENİN YÖNETİLİŞİ

Henüz o uyum kurulmamışsa da, barış şimdiden kurulmuştur. 1949'dan bu yana, Mao'nun kazandığı tam zafer, Çin'e, XIX. yüzyılın başından beri hiç bir zaman görmediği bir barış getirmiştir. Kendiliğinden yürür görülen bir iyiliktir bu; ideolojinin, siyasal ve ekonomik örgütlenmenin bu yanında kalmaktadır. Ama onca yeni, onca yaygın bir olgudur ki, Çin halkının refahı üstünde apansız meydana gelen etkileri de kavramaktadır.

Kültür Devriminin fokur fokur kaynamasından sonra düzen her yerde yeniden yerine gelmiştir. Pekin'deki büyük caddelerden halk komünlerinin toprak yollarına, büyük garların peronlarından en uzak eyaletlere kadar, tek bir otorite kendi yasasını kabul ettirmektedir: Kim yadsıyabilir ki onu? 1949'dan bu yana, aşağı yukarı Yüz Çiçek'e dayanan aydınlar tarafından, bir de 1966, 1967 yıllarında —her seferin-

de böyle yapmaları için Mao'nun desteklediği— gençler kalabalığı tarafından yadsınmıştır yalnızca.

İç ya da dış savaşlarla, kötü ürünle, doğal âfetlerle geçmiş yıllardan sonra, gittikçe artan bir nüfusu besleme, giydirme, barındırma, eğitme —ve zaptetme!— çarelerini bu ülkeye sağlamak için, rejimin aşması gereken daha ne gibi sınavlar var acaba? Yeni düzen, korkunç bir yıkımla karşı karşıya kalmış bir geçim ekonomisini büyük tehlikeler bölgesinden çıkarmış görünmüyor mu? Yaşantısını yitirmiş bir Çin'in altında ezildiği trajik sorunlardan yirmi iki yılda tek birini bile göze alamamış Çan Kay-şek rejiminin komünizmi ortadan kaldıracaklarını ciddî olarak kim düşünebilir? (*) Bununla birlikte, Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yirmi iki yıl sonra da, Birleşmiş Milletler'in içinde yaşadığı hayal bu noktadadır.

Bu iti, bir zamanlar yönetiliyor olma alışkanlığını yitirmiş bulunan Çin'in bütün parçalarına ulaşıyor. Yığınları kadrolaşmış ve sıkı denetim altına alınmış, temel gereksinimleri doyurulmuştur. Güçlüklerin üstesinden gelmek için «yalnızca kendi gücüne dayanmaktadır.» Kamu hizmetleri İşlerlik içindedir. Çin, kendi boyutları altında eziliyor olmaktan kurtulmuştur. Kendi kaderinin karşısına dikilmektedir şimdi. Özetlersek, uzun bir süreden beri en üst düzeyde yönetilmez bir nitelikte olan bu ülke, yönetilir duruma gelmiştir artık. Ortaya çıkan bu gerçek saygıya değer değil midir?

(*) Bu, toprak egemenliğinin bir sorunu değilse de.

kökü kazınmış feodalite

YASAK KENT

XV. YÜZYILDAN beri, Ming ve Mançu hanedanlarından yirmi imparatorun güçlerini ve lükslerini içine kapadıkları büyük saraylara verilmiş bu adda bir simge bulmamak mümkün mü? Yasak Kent! Anahtarı İmparatorun elinde bulunan, bilgin bir siyasal ve toplumsal hiyerarşi sistemi gereği, Çinli kitlelerin girmesi yasaklanmış Çin Sitesidir bu.

Mutlak iktidara kaçınılmaz olarak eşlik eden bütün hırsların, bütün kusurların, bütün erdemlerin, bütün dolapların köpüğü ziyaretçiye: Yıldızlı sütunlar, kakmalı tahtlar, abanoz paravanalar, görkemli yataklar, yeşim fıskiyeleler, köşkler ve bahçeler. Rehberlerimiz bu yıldızlı zindanın yitmiş kişilerini canlandırıyorlar: Kaadirimutlak olan, ama hayatı sürekli olarak hançer ya da ağu tehdidi altında bulunan imparator ve bu yarı-tanrı varlığın çevresinde onun yerine getirilmiş heveslerinin kozasını ören dalkavuklar, fahişeler ve hadımlar. Elbet karartılmış olan bu tablo aydınlatıcı olmaktan geri kalmıyor yine de.

İmparatorluğun yirmi beş arması bulunan Birlik'in salonunda, üstünde tuhaf bir siyasa sanatının altın kuralını belirleyen **Wu Wei** (hareketten kaçın-

mak) yazısı bulunan perde özenle korunmuş. Sürgit olmasını statüko'ya borçlu olan kapalı bir toplum.

Kaynayan bir dünya içinde değişmeyen bir sistem: Kendi içine kapanmış ve aşırı bozulma kendini yıkıma götürene dek sürüp gitmeye mahkum bir sistem. Aynı zamanda da, bölmeli, feodal, Çin halkını, sonunu bile düşünemediği bir deprenmeye mahkum etmiş ve bütünüyle kalıtsal modellerin kopya edilmesine dönük Çin toplumunun imgesi.

SINIFLAR

Toplum, Hint'teki oranda kastlara bölünmeksiz ve teorik planda belirli bir akışkanlığı önlemeksizin kesinlikle dört sınıfa ayrılmış bulunuyordu: Yönetici sınıfı meydana getiren ve dokuz dereceli memur kadrosuna adam yetiştiren okumuşlar; köylüler, zanaatçılar ve tüccarlar. Daha sonra da sınıf dışı olan gruplar geliyordu: Güçlü meslek kuruluşları halinde örgütlenmiş dilenciler, tiyatro oyuncular ve fahişeler. Bunlara bir de sınıf üstü grupları eklemek gerekiyor: Kısırlaştırılmaları kendilerine sarayda bir yer, yani bir etki ve zenginlik kaynağı sağlayan hadımlar; bunların başkalarından ve kendilerinden kopmuş olmaları, iktidardan kopmuş olmalarını önlemekteydi.

Mao, Çin toplumu üstünde yaptığı çözümlemelerden sonra, bu geleneksel ve işlevsel sınıflamaya, en kalabalık sınıf için zenginliği temel alan bir alt bölünme eklemiştir: Tarım işçileri; yoksul, orta yoksul, orta zengin köylüler; toprak sahipleri.

Öte yandan, çağdaşlaşma eğiliminin başlaması da yeni tabakalar çıkardı ortaya: İş burjuvazisi, mandarinci olmayan bir entelijansiya, işçiler. Ama 1949'a dek, bütün bu bölünmeler el değmedik bir biçimde

sürüp gitmiştir. Genç sınıflar, onları yıkmadan gelip yanlarına eklenmişlerdir.

GÖKSEL BÜROKRASI

Mencius, M.Ö. IV. yüzyılda şu sistemi haklılaştırmaktadır: «Kimileri kafa işleriyle uğraşırlar, kimileri beden işleriyle. Kafa işi yapan kimseler yönetici olurlar, kol işi yapanlarsa yönetilirler. Kol çalışması yapanlar, kafa çalışması yapanları beslerler.»

Çin, çağdaş dönemden önce, iktidarın bilgiyle haklılaştırıldığı çok ender ülkelerden biridir. İkiyüzlü bir haklılaştırmadır bu, çünkü belirli bir servet, kişiye, iktidara ulaşmak için gerekli eğitimi sağlamaktaydı. Geriye, eğitimde her şeyin satın alınır olmaması kalıyor; çaba ya da yetenek olmadan kazanılan bir şey değildir eğitim. Çin yönetici sınıfı, doğal olarak, iktidarını böylece arındırma gururunu taşımıştır hep. Bu sınıfın yüceliği de mutsuzluğu da bundan ileri gelmektedir. Kuşkusuz, zenginliği hor görmüş değildir, ama hiç bir zaman ona ayrı bir itibar da tanımamıştır. Ahlakî sınıflama içinde tüccarların en aşağı basamakta görülmeleri, onların zenginliklerinin bilgiyle ya da çalışmayla açıklanır olmamasındandır. Mandarinler arasında da yolsuzluk yapanlar ya da rüşvet alanlar vardı kuşkusuz; ama bunlar kişisel yanlışlardı. Ticaret, toplumsal bir kusur olarak görülmekteydi.

Çin, Avrupa'dan yüzyıllarca önce (çünkü bu ülke Marco Polo zamanında daha zengin, teknik yönden daha ileri bir durumdaydı), piyasa ekonomisi ve burjuva bağışıklıkları konusunda okumuş memurların o itme tavırları olmaksızın, sanayi devrimini yapmış bulunuyordu. XIX. yüzyılda, tüccar Batı, sanayi

devrimini bu ÷lkeye getirdiği zaman, Çin ikinci bir kez yadsıdı onu.

Bu ikinci red, yönetici sınıfı toplumsal devrime mahkum etmiştir: Okumuşlar tabakası, ideolojiye daha az bağlı Japon yönetici sınıfının başarıyla uyguladıkları gibi, sanayi uygarlığının piyasa kurallarını kabul etmiş olsaydı, sadece şiddetli bir çıkışa göz yuman koşullar içinde, Çin toplumunun, belki de, XX. yüzyılda bütünlüğü bozulmayacaktı. Ama, belki, onların direnmeleri de meyvalarını vermişti: Reddettikleri şeyler, sonunda, yanlış bir aşğ gibi, Çin tarafından da reddedildi. Sondaki sınıf, birinci sınıf haline gelemeydi; Çin'i hep ideologlar yönetmiştir, hem de hiç bir noktada çatlağı olmayan bir katılık içinde.

Mandarinler arasında çatlamalar çok olmuştu. Konfüçyüsçü ÷lkü, onlardan yalnızca halkın iyiliğı ve adalet kaygısı içinde yaşayan «kişizade»ler (Çun-tzu) olmalarını istediğı halde, başka «önemsiz kişiler» (hsiao-jen) gibi kişisel çıkarlarına göre hareket eden kimseler olup çıkmışlardır sonunda. Kişisel çıkar çoğunca sınıf çıkarı haline gelmiştir böylece: Memurların çoğı toprak sahibi olmuştur. İmparator onlardan, mülk sahiplerinden tarım kârları tekelerini geri almalarını istediğı zaman, gerekli çabayı göstermiyorlardı. Uygulanmaları kendi yetkilerine bırakılmış yasaları işlerlikten alıkoymak eğilimi içindeydiler: Toprak sahibi-bürokratlar, istiridyenin kayaya yapışması gibi toprağı yapışmaktaydılar. Vergi salma yetkilerini kullanırlarken orta ve yoksul köylülere kendi paşa gönüllerine göre davranmaktaydılar. XIV. yüzyıldan Kuomintang'ın sonuna dek yerel zorbarlar olarak hareket etmeyi bir an bile bırakmadılar.

Çinlilerin bütün toplumsal ve ahlakî plandaki örgütlenme bütününü, otoriteyi ve geleneği kutsamamış olsaydı, ne imparatorun, ne de okumuşlar takımının iktidarı onca uzun sürebilirdi.

Toplum, bütün aile hücrelerinin zengin amcanın mutlak otoritesine bağlı olduğu bir «klanlar» kolleksiyonundan başka bir şey değildi. Özellikle de ailelerin kuruluşları sırasında bu böyleydi; evlilik hep ana babalar arasında yapılan bir uzlaşmaydı. Mao'nun kendisi bile on dört yaşındayken yirmi yaşında genç bir kadınla evlendirilmişti; kaçtı ve onu bir daha görmedi.

Günlük hayat, âyinler, tabular ve tanrısal uygulamalarla doluydu. Köylüler kendi zayıf kaynaklarını, alışkanlıkların çoğunca dinsel inancı alt ettiği pahalı törenlerde tüketiyorlardı: «Bir düğün ziyafeti hazırlayan kimse bir öküz almaktan vaz geçer.»

İnançlar bir köyün doğusunda bir kuyu açmayı yasaklıyordu. Burası su bulunan tek yer olsa bile. Çin, yüzyıllar boyunca, pirincini pişirmek için ormanlarını yok etmiştir; bol miktarda sahip olduğu maden-kömürünü bulmak için toprağı kazarsa büyük ejderi uyandıracağından korkmuştur. Toplumsal baskıyla çoğaltılmış boş inanlardan kurtulma çaresi midir bu?

TOPLUMSAL ÂFETLER

Yönetici sınıfı bilisiz ve boş inanlara bağlanmış kitlelerden ayıran uçurum kokuşmayı hızlandırıyordu.

İmparatorluk döneminde, İktidarın küçük bir parçasını elde tutanlar servetler yığmaktaydılar. Hadım-

lar, sarayda bir işi olan herkesi yöntemli bir biçimde sömürüyorlardı. Bürokrasi piramidinde, yukardan aşağı, şarap kâseleri geçer akçe olmuştu.

Kuomintang döneminde, Amerikan fonları özellikle memurları zenginleştirdi; oysa o sırada kıtlık kol geziyordu. Son bin Çin görünümüydü bu: Bir kısım insanın zenginliğinin büyük kitleyi en büyük sefalet ve en kötü düşüşe götürdüğü bir Çin. En büyük kepezelik de buradaydı işte. Dilencilik, ser-serilik, fahişelik, uyuşturucu maddeler. 1949'a kadar Çin'in içinde yüzdüğü toplumsal âfetleri ortaya koyan belgeler eksik değil.

Çocuk ticaretine, genç kız ticaretine kadar her şey. Yunnan'daki kalay madenlerinde gençliklerini köleler gibi satmış işçilere rastlanıyordu hâlâ. Bir çocuğu bir zanaatçıya, bir sanayiciye, bir muhabbet tellalına, bir mülk sahibine satmak, hüküm süren kıtlık içinde, onu ölümden kurtarmanın ve geriye kalanlara ileriki haftalarda yaşayabilmeleri için zorunlu besinleri satın almanın bir çaresiydi çoğunca: Çocuk öldürmenin hafifletilmiş bir biçimi.

BÖYÖKANNE SHUN

Konfüçyüs'ün ilk erdem olarak iyilikçiliği ve başkasına saygıyı öğütlediği bu toplum, böylece, temel biriminin kendi kendinden vaz geçtiği bu suça kadar götürüyordu işi.

Çinliler bu çelişkiler karşısında kör değillerdi: Ama yalnız büyük aşırılıklar olarak görüyorlardı bunları. İmparatorların ya da bakanların çoğu reformcuydu. Ama onların erdemli otoriteleri en açık aşırılıkları ortadan kaldırmak için yeterince baş kestiği zaman, er ya da geç gelip çatan kendi ölümleriyle

gerilim gevşemiş oluyordu; denge daha aşağı bir düzeyde kuruluyordu bu kez.

Kimse, imparatorlar bile, genç Cumhuriyetin şefleri bile, geçmişe inançtan, kendi karmaşıklığıyla korunmuş bir bilginin ayrıcalığından, ve mülk sahiplerinin haklarından meydan gelen bu dengeyi yöneten ilkelere dokunmamıştır.

Çin komünizminin uzun yaşama şansı varsa, başka bir dengenin ilkelerini kurmayı bilmesindendir bu.

Köylü Çin'in ortasında, Mei ailesinin dağ köyünde, yaşlı büyükanne Shun, bir iki söz, bir iki karışıklık içinde, devrimi açıklıyor bize.

Eskinin mutsuzluklarını anlatıyor; bunların henüz bittiğine inanmamış gibi bir hali de var; toprakların beşte dördü dört ailenin elindeymiş, geri kalan beşte biri de yüz aile arasında bölünmüşmüş. Serin ve ferah evler, duvarları kafes örmeli avlular, ince bir beğeniyle yapılmış mobilyalar birkaç ayrıcalıklı kişi içinmiş. Canını dişine takarak çalışan büyük çoğunluksa aç açık kalıyormuş. Evin kendisine ait yarısının üç odasını ve akağaçtan birkaç mobilyasını bize gururla gösterirken, kavrayamadığımız bir korkuyla, şöyle tekrarlıyor: «Yeterince üst başımız, eşyamız yoktu; bütün aile iki hasırla idare ediyorduk. Hiç bir zaman okula gitmedik; haftalarca kursağımıza bir lokma girmeden yaşadığımız oldu.»

Büyükannenin, yaşlıların çocukları korkuttukları o karanlık yetenekle, bizim için geçmişin anılarını karıştırması pek önemli değil; Çin'de toplumsal ve tarımsal durumun, Çekiang eyaletinin bu köyündekinden çok daha büyük karmaşıklık gösteriyor olması da pek önemli değil; burada önemli olan, abartılmış ya da basitleştirilmiş olsun, «Çinlilerin bilinçlerinde yer etmiş gerçeğin bu noktada oluşudur: Önceleri

her şey bazı kişilerindi, geriye kalan büyük kitlenin hiçbir şeyi yoktu; şimdiyse, herkes bazı şeylere sahip. Böyle düşünüyor Çinli.

Bunun gerçekleştirilmesi toprakların kollektifleştirilmesiyle olmuştur. Çin komünizmi köylülere karşı toprak reformu yaparken, aynı noktada Sovyetlerin karşılaştığı güçlüklerle karşılaşmamıştır. Stalin, Rus tarımının yüz kadar yıllık bireyselleşmesinin üstüne varmıştı; Bu ona, tarım işletmelerinde yapılan grevlere, geniş ölçüde baltalama hareketlerine, Rus halkına da bir sindirme hareketine ve sekiz milyon insanın ölümüne yol açan bir kıtlığa maloldu.

Çin'de kan akmışsa, hem de çok akmışsa, bu, kitlenin inatla karşı koyuşundan değil, zaferi pekiştirme isteğinden ötürü olmuştur; bir kurban kanıdır bu: **Aksaçlı Kız'daki** toprak sahibinin kanı gibi.

Kırsal bölgedeki nüfus yoğunluğu, çoğunca kentlerdeki yoğunluğa yakın olan bir ülke, emeğin kollektif örgütlenişine mahkumdur. Çinliler bunu her zaman biliyorlardı. Devrim, yalnızca, örgütleme sorumluluğunun kollektif hale getirildiğini belirtmiştir; bu sorumluluk artık toprak sahiplerinde değildir ve bütün kazanç onlara verilmeyecektir.

Yani eşitlik iktidarda olmuştur, bölüşmede değil. Ve bu eşitlik ortaklaşa varlığın çözüntüye uğramasına değil, pekişmesine yardım etmiştir; «feodalite»ye yeniden bir dönüşü önleyen etkin bir koruma düzeni yaratmıştır. Bir devrim söz konusudur, ama Çin gerçeğinin eksen olduğu bir devrim.

Köylü koşulu bir anda değişime uğramıştır. Sefalet korkunç da olsa, daha hafif görünecektir artık. Çalışmanın meyvalarından bunu baştan ayırıyorsak, orada, kıskançlığın sınırı içinde yükselen yeri büyütme ve süslemek için değil bu. Küçük olsun, büyük

olsun, çalışma kol'larını murat etmekteyiz burada. Çinli köylüler eskisi kadar, belki eskisinden de çok yorgunluğa katlanmaktadırlar; ama kâr düşkünü kim-selerin önünde yorgunluktan iki kat olma duygusu içinde değildir artık. Gerçek bir yorgunluktur yorgunlukları; aşağılayıcı bir yanı kalmamıştır ama. Eski kötü koşullarından kurtuldukları için daha iyi katlanmaktadırlar ona.

Bu öge ölçülebilir bir şey değildir. Ama başta gelen bir ögedir. Hayat yalnız onunla değişiyor.

EŞİTÇİ YOKSULLUK

Çinlilerin, çoğunca aşağılayıcı bir yoksullukla küstah bir lüks arasındaki çelişkiden dayanılır bir yoksulluğun biçim birliğine geçişleri yalnız kırlarda olmuş değildir. Bizim gözlemlediğimiz en yüksek ücret bir cerrahıkiydi: Ayda 280 yuan; niteliksiz bir işçinin ücreti 35 yuan olduğuna göre, arada sekiz gömlek farkı var demektir. Yöneticiler alçakgönüllülük örneği veriyorlar.

Alay etmeyi sevenler, Çin'de, eskiden sefil olanların yine sefil kaldıklarını, sefil olmayanların da şimdi sefil olduklarını, kısacası büyük bir ilerleme yapılmadığını ileri sürüyorlar. Ne var ki bu alay iki kez yeri öpüyor. Çünkü, Çin'de, elde edilen kazanç iki kat olmuştur.

1949'da önce, yoksulluk, serserilikle, salgın hastalıkla ya da kıtlıkla eş anlamlı bir sözcüktü; bugünkü yoksulluksa en az dirim noktasının üstünde kalmaktadır. Hiç değilse uygun bir durumdadır: Nicelik yönünden, eskiye göre büyük bir fark yoktur belki; ama nitelik yönünden, bir alt sınır aşılmıştır.

Toplumun dengesi için, bir o kadar önemli bir

odayda eski zenginliklerin ortadan kalkmasıdır. Çinlilere bir ulus meydana getirme bilincini vermiş olan ayrıcalıkların sonudur bu. Eski toprak sahiplerinden, burjuva işadamlarından, girişim yöneticilerinden kimilerinin biraz serveti kalmıştır. Ama ne yapabilirler ki onunla? Eğlence yerleri ortadan kalkmıştır. Araba almak mümkün değildir, çünkü arabalar yalnız kollektif birimlere verilmektedir. Her akşam lokantaya, tiyatroya gidenler, yeşim ya da yelpaze dükkanlarını boşaltanlar, tıpkı eski mandarinlerin ipek giysileriyle dolaşmak isteyenler gibi, hemen dikkati çekmektedirler. Öyle bir Isparta ortamı yürürlüktedir ki kimse kendi refahını sergilemeyi göze alamamaktadır. Çin para biriktirenleri zevk düşkünlerine yeğ tutuyor. Zenginlerini, büyük pintilerin çileciliğine indirgemiş.

Kuşkusuz, yüz milyonlarca yoksul, ne bolluğa ne refaha ulaşabilmiştir. Ama açlıkları bitmiştir, özellikle de ayrıcalıkların durumuna seyirci olmaları bitmiştir. Rejim, bu dev ölçüde hizaya getirmeden ötürü kitlelerin minnettarlığını kazanmıştır.

Aristoteles'in dediği gibi, «başkaldırılan hep eşitlik isteğinden doğuyor» sa, Mao da, gerçek devrimin, isteklerde ya da hiç değilse onların doyurulmasında işe yarayan araçlarda eşitliği gerektirdiğini kavramıştır.

GÜÇLERİN SEFERBER EDİLİŞİ

Mao, devrimin, ancak daha önce kafalarda yapılmışsa sürebileceği gerçeğini de kavramıştı. Devrim, silah, besin ve toprak dağıtmaktan ibaret olmamıştır; köylülere savaşma isteği, akıllıca çalışma zevki, toprağını kazanma iradesi vermek önemli görülmüştür.

Çin yöneticilerinin insan ruhu üstüne bilgilerini daha iyi bir biçimde göstermeleri bu noktada olmuş- tur belki de. Çinlilerin devrimin kendi işleri olduğunu düşünmeler için, onu kendilerinin tamamlamaları ge- rekiyordu. Toprağı, kazandıkları şeyden gelen bir se- vinçle ekip biçmeleri için, komşu mülkleri de ele geçirmeleri gerekiyordu. Devrim, köylü sefaletinden doğrudan doğruya fıskırmış değildir. Köylülere Parti tarafından esinlendirilmiştir; ama Parti, onu her za- man istedikleri konusunda köylüleri inandırma us- talığını göstermiştir. Mao, Musa'ya söylenmiş yürek- lendirici sözleri kendi hesabına kullanmış görünü- yor: «Tanrının sana **verdiği** toprağı kazanmak için güçlü ol ve cesaretini takın.»

MAO'NUN ELİNDE KÖTÜ KAĞITLAR KOZ OLUYOR

«Çin, feodal bir ülke olmaktan çıkıp halk tara- fından yönetilen bir ülke olduğu gün, yoksul ve za- yıf bir ülke olmaktan kurtulmayacaktır.» Mao sık sık söylemiştir bunu.

Mao'cu rejim, Çin'in içinde yüzdüğü mutsuzluk- larda, bu ülkeyi kurtarmak için gerekli ruhsal kay- nakları yaratmayı bilmiştir. Çin'in geçmişi, Mao'ya, geleceği onlarla kuracağı malzemeyi sağlamıştır.

İşlerin her zaman mutlaka daha kötüye doğru gitmeyebileceği yolunda bir itirazda bulunulabilir: Sağcı bir diktatörlük ya da liberal bir demokrasi de teknolojik ilerlemelerden komünizm kadar yararlan- maz mıydı? Feodal uygulamalar kendiliğinden kul- lanılmaz duruma düşmeyecek miydi? Çin'in çıkış yapmasını sağlamak için komünizmin kurulması zo- runlu muydu?

Ama Çin tarihine koşullanmış her yazının şu te- mel iki ilkeye saygı göstermesi gerekir:

● Bir yandan, halkı dev bir hareketsizlikle karşı koyduğu feodal koşullarından çekip çıkarmak çok güç bir işti. Mao bu halkı uyarmayı başarmıştır: Yaptığı devrim dinsel ve ulusal kaynaklardan geldiği için bir zayıflıktan bir güç yaratmıştır.

● Öte yandan, sağcı diktatörlük ya da liberal demokrasi Çin'i sömürge olmaya götürebilirdi. Birkaç büyük gücün ekonomik ve siyasal egemenliği bazı öğeleri değerlendirecek, ama sonuçta mutlaka bu ülkenin kaynaklarını kurutacaktı.

Çin köylülerinin miskinliklerinden silkinmeleri için değerlerin altüst edilmesi gerekiyordu. Mao, bütün marksistlere (menşeviklere ve bolşeviklere, Buharin'cilere ve Lenincilere, Troçkistlere ve Stalincilere) karşı, köylülerin devrim yapmaya yetenekli olduklarını tanıtlamıştır.

Köylülere bir siyasal amaç ve bir kullanma biçimi vermiştir. Onları örgütlemiş, yöneltmiş, yönetmiş, gerilim içinde tutmuştur. Öğütlediği umudun aldatıcı bir şey olmadığını, programının coşturucu olduğu kadar da gerçekleşebilir nitelikte olduğunu kanıtlamıştır onlara. Köylülere silah dağıtarak, özellikle koşullarında temel bir değişimin meydana gelmesinin mümkün olduğu inancıyla donatmıştır onları. İçlerinde bulunan Kızıl Ordu, düşmana karşı savaşmak kadar onları inandırmak ve alıştırmak görevlerini de üstlenmişti. Sonuçta, her şeyi inanç değiştirdi.

KURTULMUŞ KÖYLÜLER YIKILMIŞ EFENDİLERİNİN ÖNÜNDE

Çin, resmî olarak, feodal çağdan 1911'de çıkmıştır. Sun Yat-sen üç yıl içinde sıkıntıların üstesin-

den geleceğini düşünmekteydi. Ama gerçekte, köylü kitlesinin kendini sefalet içinde tutan sömürden kurtulabilmesi için bir yarım yüzyıl geçmesi gerekti.

Çin halkının belini büken toplumsal âfetler nice ürkünç olursa olsun, bunlar onun yaşayıp gitmesini yine de önlemiyordu. Hattâ bunların, şu ya da bu biçimde, onun biyolojik dengesinin bir kısmını meydana getirdiği de söylenebilirdi. Topluluğun ruhsal ekonomisi içine gününü yitirmiş törelerini katan bin yıllık bir düzen kurulmuştu. Herkes kendini iyi kötü ona uyarlıyordu.

Kurtuluştan sonra bile, köylüler, yere serilmiş putlar önünde çoğunca elleri ayakları tutulmuş olarak kalıyorlardı.

Tin Lang, **San-Kan Irmağı Üstünde Güneş Parlıyor** adlı romanında kendilerini zulüm altında inletmiş zorbayı tutuklamak için yeterli cesareti göstermeyen köylülerden söz eder. Zorbanın vaktiyle kendilerini korkudan tir tir titreten bakışı, gözlerini yere indirtmeye yetmektedir hâlâ; geleneklerin omuzlarındaki yükü çok ağırdır; artık yapmak zorunda olmadıkları halde, gizlice zorbaya çiftlik kirası vermektedirler. Bu korkularından ancak sadist bir şiddet eğilimine girdikten sonra kurtulacaklardır. Komünizm, devrime kan içinde damgasını vuran kopuşu örgütlemiştir. «Kokuşmuş bürokratlar,» «kötü yola girmiş mülk sahipleri», «yerel zorbalar» için kurulmuş bir sürü «halk mahkemesi» açıklamasını burada bulmaktadır. Hu-peh eyaleti devrim komitesi yöneticilerinden biri ürkütücü bir iç rahatlığı içinde şöyle demişti bana: «Eski efendilerini ölüme mahkum etmeleri gereken köylülerin korkaklıklarıyla savaşmak içindir bu. Zorba hayatta kaldığı sürece onun eski gücünü yeniden kazanacağından korkuyorlardı.»

Feodalitenin —toplumsal yapı planından çok zihniyet yapısı planında— tasfiyesi bütünüyle gerçekleştirilmiş midir acaba?

«Büyük proleter Kültür Devrimi, diyor Pekin Üniversitesi profesörlerinden biri, feodalizmin ve bürokratlığın kökünü kazımayı amaçlıyordu; kesilen başı yeniden büyüyen ejder gibi bürokratlık da durmadan değişim geçirerek ortada boy gösteriyor; Feodalizm bile büyük bir dirençle yaşamak istiyor...» Mao Çe-tung'un Hunan ve Şensi köylülerinde yaratmış olduğu savaşma iradesini, eski rejimin izlerini silmek için sürekli olarak canlı tutmak gerekiyor.

TOPLUMSAL ÂFETLERİN EGEMENLİĞİ

Çin'de gerek feodalitenin maiyet alayı, gerekse onun bazı belirtileri olarak bulunan bu yoksunlukların ve vebaların, benzeri başka âfetler gibi, ortadan kalkmış olduklarını saptayabildik.

Cehaletle, Küçük Kırmızı Kitapta belirlenmiş felsefi, toplumsal ve ahlaki kurallarca kovulmuş olan bütün bir ortaçağ düşüncesi anlatılmaktadır. Bir zamanlar korkunun egemen olduğu, yalnız razı oluşla gücünü arttıran, bütün boş inanlara açık ve binlerce düşün kurbanı olan zihinler, şimdi çok güçlü olma kararı ve her şeye karşı kendini görevli görme bilinci vardır. Şimdiki zamanın açıklamalarını ve kendi eylemlerinin kurallarını bulmak, geçmişin karanlık kıvrımlarına koşmak için sabırsızlanan «zelot»ları, Toynbee'nin türlerini, yeniden yaşatmak istercesine, Çinliler, geleceklerini yapma düşüncesiyle şimdiki zamanlarını kuran «herodien»ler haline gelmişler. Kuşkusuz, bu dönüşüm, ancak çocukluklarından itibaren bu yeni ruh haliyle beslenen kuşak ergin yaşa

geldiği zaman tamamlanacaktır. Ne olursa olsun, bu gençler eski inanışlara budalaca saçmalıklar gözüyle bakıp gülüyorlar.

Fahişelik? Bütünöyle ortadan kalkmıştır fahişelik. Şanghay devrim komitesi yöneticilerinden biri şöyle diyor: «1949'dan sonra, muhabbet tellallarının ve pezevenklerin temizlenmesi çok kolay olmuştur. Ama kadınları yeniden eğitmek, onlara çalışarak hayatlarını kazanmak, çalışacakları bir iş bulmak çok zaman aldı. Bazılarının çok uzun bir yeniden eğitim işlemin-den geçmesi gerekti. Yeniden kötü yola sapanlar da oldu aralarında, ama çok seyrek tir bu.»

Komünist rejim, halkı umutsuz afyon avuntusundan kurtarmayı da başarmıştır. Bu konudaki itiraflar oldukça ihtiyatlı bir dille yapılıyor: «İflahsız bazı tir yakiler için,» diyor Şanghaylı bir hekim, «uzun temizlenme yılları geçmesi gerekti. Önce bu gibi kimselerin soyutlanmasıyla, başkalarından uzaklaştırılmasıyla işe başlandı. İçlerinden çoğu uyuşturucu madde yoksunluğuna dayanamıyordu. Hastahaned e çetin işlemler uygulamak gerekiyordu; çoğunca hastalara istedikleri afyon veriliyor, sonra bunların dozu giderek azaltılıyordu. Bugün bu âfetin önü alınmış bulunmaktadır. (1) Bir daha aynı âfetin ağına düşmek niyetinde değ iliz.»

Hırsızlığın ve ahlak bozukluğunun da, hiç değ ilse toplumsal olgular olarak, önü alınmış izlenimi uyanmaktadır. Kuşkusuz, Mao Çe-tung düşüncesi, dolandırıcıları, haydutları, şantajcılar ı, rüşvetçi memurları ve gangsterleri bir yeniden eğitimden geçirebilmiş değ ildir. Ama, kesinlikle söylenebilir ki, 800 milyon koyu ilkeci kimsenin yaşadığı bu ülke dışında hiç bir yerde şu atasözü daha bir doğruluk kazanamaz: «Kötü yoldan edinilmiş mal, sahibine hayır getirmez.»

'İyi yoldan' edinilmiş olanın arkasına gizlenemediği zaman, nasıl hayır getirebilir ki zaten? Bunca eşitçi ve bunca saydam bir toplumda her servet kuşkulu ve göze batıcıdır. Küçük hırsız bile kazanacağı şeye göre oransız tehlikeler karşısındadır.

Çinliler, elbette, toplumdaki bu ahlak düzelmesine karşı çok duyarlıdırlar. Her yurttaşa bir çıkarıcılıktan uzak durma ülküsü aşlanmıştır. Kimse para peşinde değil. Bundan korkulduğu izlenimi de uyanıyor kişide. Bir mağazadan öteberi aldığınız zaman, bir taksiden ya da bir velopustan indiğiniz zaman, tam değerini bilmediğiniz bir avuç para uzatıyorsunuz, karşınızdaki, kötü bir şeymiş gibi, onu almaktan sakınıyor. Hesaplıyor, duraksıyor, bin kez üstelemenizden sonra ufak bir madeni para alıyor; rasgele uzattığınız parayı alıp cebine koyarsa eli yanacak sanki.

«Çinlilerin yöneticilerinde en çok saygı gösterdikleri nitelik hangisidir?» diye sordum Wuhan dö-küm fabrikası teknisyenlerinden birine. Hiç duraksamadan karşılık verdi: «Namuslu oluşları.» Kısa bir sessizlikten sonra ekledi: «Kuomintang'ın çöküşünü ahlak bozukluğu hızlandırmıştır.»

GEÇMİŞİN KATLİNDEN KEŞFEDİLMİŞ GEÇMİŞE

Rejimin erdemleri üstüne yaptıkları değerlendirmeler ne olursa olsun, 1949'dan önce Çin'i tanımış olan gözlemciler bir nokta üstünde birleşmektedirler: Çin ayrı bir gezegen olmuştur. Bir evrime değil, bir değişmeye uğramıştır. Yaşamış oldukları Çin üstüne hemen hemen hiç bir şey bilmemektedirler.

«Kurtuluştan önce...» diye boyuna tekrarlıyordu Çay komünündeki yaşlı kadın. Hâlâ şaşkınlık için-

deydi. Ama, bu üstelemesinde, yeniden canlandığını görmekten korktuğu bu çok yakın geçmiş, şimdi ve her zaman için, «öldürmek» gereksinimine uymuş olmuyor mu?

Yasak Kent'te ya da Yaz Sarayı'nda sistemli bir biçimde onu öldürmeye devam ediliyor: Tzu-hsi ve âşıkları, Kuang-hsu ile gözdeleleri; Ulusal Denizcilik Kurumunun bir gölün kıyısında beyaz gemiler tarafından talan edilmesi. Pekin Üniversitesinin kitaplığında ziyaretçilere boş raflar gösteriliyor; değerli el yazmaları ve eski kitaplar bulunuyormuş burada; Çan Kay-şek Formoza'ya giderken bunları da götürmüş. Her insanda olduğu gibi, her Çinlinin içinde uyuyan feodal, gerici, kipatalist öldürülüyor, durmadan öldürülüyor.

Geçmiş günlerin türküsünü çağıran daha az gençler, gençlerin nereden geldiklerini unutmalarından mı korkuyorlar? Eski zulümleri sürekli olarak anımsamak, ilerlemeye varılan noktayı daha iyi değerlendirmeye olanağı sağlıyor onlara. Ücretlerin düşüklüğü, barınakların elverişsizliği, rejimin katılığı, bu ürkünç anıların yanında nedir ki?

Ama hüküm giydirmeye dayanılarak yapılıyor. Mao, gerektiği zaman, yüzyıllara yaslanmayı biliyor: Yüzyılların yüceliği halkın ulusal tutkusu için en güvenli başarı aracı değil midir? Tarımın kolektifleştirilmesi de, köylü yardımlaşmasının bin yıllık geleneğinin mirasçısı olmamış mıdır? Bugün Mao Çe-tung düşüncesini kitlelere ulaştıran araç da VII. yüzyılın okumuş imparatorlarının sarayında hazırlanmış Çin yazı işaretleri değil midir? Kentlerin yol kavşaklarında kırmızı ve yaldızlı panolarda Mao'nun şu parolası tekrarlanmaktadır: «Şimdiyi geçmişten çıkaracağız.»

1936'da kendisiyle yapılmış bir konuşmada, Mao, bu konuda biraz daha uzun bir açıklama yapmıştı: «Büyük halkımızın tarihinde, binlerce yıldan beri hep ulusal özellikler hakim olmuştur... Bizler okul öğrencileriyiz yalnızca. Bugünkü Çin, tarihsel Çin'in bir gelişimidir. Konfüçyüs'ten Sun Yat-sen'e kadar, bütün geçmişimizde bulunan bütün değerli şeylerin mirasçısı olabilmeliyiz.»

Arkeolojik hazinelerin değerlendirilmesiyle gelişen aküpunktür... Durmadan yenilenen eski bir uygulamaya dönüş sayesinde ameliyat masasından kendi kendilerine doğrularak kalkan hastaların gülümseyişi... Pazar günleri, Ming imparatorlarının mezarlarına giden —bir zamanlar hiç bir ölümlünün giremeyeceği— yolda, taştan hayvanlar arasında gezmek için uzaklardan gelmiş öncülerin, okulluların gülüşleri... Bu öğrenciler, pembe defnelerden bir örtü altındaki uyumlu tepelerle dört bir yanından kapanmış gizli ovada ne aramaya geliyorlar? Dört bin yıl önce Han halkının yapmış olduğu başka bir «Uzun Yürüyüş»ü mü?

Bu kırk yüzyıla oranla, komünizmin bir çeyrek yüzyılı ne ifade eder? Ama neler getirmemiştir ki bu kısa süre! Söylemekten korkmayalım bunu: Bunca kalabalık bir halkın, bunca kısa bir sürede, bunca köklü bir değişime uğraması daha önce görülmuş şey değildir. Mao'nun gücü, her alanda geçmişi ortadan kaldırırken, Çinlilere, kendi manevî miraslarına en iyi bir biçimde bağlı kalmaları duygusunu vermiş olmasındadır. Dört bin yıllık bu Çin destanını bir gün içinde olmuş varsayarsak, komünistlerin hâkim olduğu dönem sadece son sekiz dakikayı temsil edecektir. Mao, bu kısa süre içinde, bu toprağın ve bu halkın dönüşüm geçirmesi için, Çin tarihinin geri kalan bütün kısmından daha fazlasını yapmıştır.

onarılmış yüce merkez imparatorluğu

1. DÜNYANIN GÖBEĞİ

PEKİN'DEN elli kilometre kadar uzakta, Çukutien' de Çinlilerin atası yatıyor. Beş yüz bin yıl önce Çin' de yaşamış; paleontolojik bilgilerin bugünkü verilerine göre dünyanın en eski insanı bu. Ne olursa olsun, Çinlilerin bundan hiç bir kuşkuları yok. Camekanının içinde, «Pekin insanı», Sinantrop, en uzun zincirin ilk halkası olarak sunuluyor: «Yeryüzünde doğmuş ilk uygarlığın» ilk insanı, «en soylu,» «en kalabalık» halkın, «yeryüzünün en insancıl» halkının babası.

Her gün, Pekin'den otobüsle gelmiş iki bin kadar ziyaretçi, işçiler ve köylüler, öğrenciler ve askerler, burunlarını camekana dayayarak, Çin'in binlerce yıllık tarihinin insan türünün tarihiyle kaynaştığını ve en yeni ulusu kurmak için çağrıda bulunulmuş sekiz yüz milyon insanın aynı zamanda en eski uygarlığın ürünü olduğunu kendilerine onaylatmak istiyorlar.

Şensi eyaletinin neolitik bir noktası olan, ve Si-an'a yirmi kilometre mesafede bulunan Paipo'da bir «toprak müzesi,» halkın aydınlatılmasına olduğu kadar arkeologların oluşumuna da yarıyor. Buluntuların üstünde, bunları muhafaza etmek için dev bir ahşap

hangar yapılmış. Biz bir köprü üstünde ilerledikçe mermi biçimi kulübelerin, tohum anbarlarının, mezar taşlarının, kurumuş toprak çukur ve tabyaların kalıntıları arasında, uzun ve siyah saçları örgülü bir genç bayan paleontolog Çin insanının her dönemde ki bütün ırklardan önce geldiğini açıklıyor: «Tohum, birçok ailenin ortak malıydı yani; toplum rejimi de komünizmdi. Böylece Çinliler daha Karl Marx'dan beş bin yıl önce komünisttiler.» Mısır'da ya da Mezopotamya'da bulunanlardan değilse de, Avrupa'daki benzeri gereçlerden birkaç bin yıl daha eski olan bu hayranlık uyandırıcı katkısızlıktaki çanak çömlek işlerini, bu cilalı taştan yapılmış avadanlıkları gördüğümüz zaman, aşırı Çinlilik eğiliminin arttığına tanık oluyorsunuz.

ÇİN'İN YALNIZLIĞI İÇİN ÇİN SEDDİ

Pekin'in kuzeyine yüz kilometre kadar uzaklıkta pazar gezintisi yapanlara sunulan onarılmış bölümünde dolaştığınız zaman ya da Pekin'le Sian arasında yüzünüzü mazgallara dayayıp baktığınızda Çin Seddi soluğunuzu kesiyor: Beş bin kilometre uzunluktaki kertikli ve dolambaçlı çizgisiyle sarp yamaçlar boyunca tırmanıyor, vadilerin dibine saldırır gibi iniyor, bu kez dağların doruklarına dek ters aklan üstünde yükselmeye başlıyor. Yapımında milyonlarca işçi çalışmış; yüz binlercesi yorgunluktan, bitkinlikten ölmüş; rehberimizin açıkladığına göre bunların cesetleri harcın içine atılmış: Böylece Seddin bedenleriyle insan bedenleri birbirine karışmış; bugün de taşların arasında insan kemikleri seçilebiliyor. Elbet, eski rejimde insanın başına her şeyin gelmesi mümkün. Şurası bir gerçek ki insan kanı her zaman en iyi çi-

mento olmuştur. Stepteki göçebelerin çapul saldırılarını kırmak için yapılmış olan Çin Seddi, çölde ve Çin'i çember içinde tutan dağların üstünde çift kemer halinde uzanıyormuş.

Çin, her zaman, «göğün altındaki tek uygarlık» olarak düşünülmüştür. Bu onun Avrasya'nın (Avrupa-Asya) ucunda büyük bir blok meydana getirmesinde, bu çift katlı duvarla kıtanın geri kalan bölümünden, sınırlarının yarısını yalayan bir okyanusla da dünyanın geri kalan bölümünden soyutlanmış olmasındadır. Kapalı bir kutu içinde doğmuş olduğundan Çin uygarlığı da bir değişim uygarlığı değil bir tarla uygarlığı olmuştur. Dünya Çin'den ibaretti. «Dünyayı kare biçiminde düşünen Çinlilerin,» diye yazıyorlardı ilk cizvit misyonerleri, «onun en büyük parçasının Çin olduğunu ileri sürdüklerini bilmek gerekir. Bunun için de, imparatorluklarını tanımlamak için t'ien-hia (göğün altında) sözcüğünü kullanırlar. Bu şaşırtıcı coğrafya sisteminden çıkış yaparken, dünyadaki geri kalan bütün insanları o karenin köşelerine yerleştiriyorlar.» (1) Girilmez ve yanaşılmaz niteliğiyle Çin, son yüzyıla kadar Batı dünyasından hemen hemen habersiz yaşadı; tıpkı Kolomb'a kadar Avrupa'nın Amerika'yı bilmemesi gibi. Bu ülke, kuşkusuz, Çin halkının bilinçaltında «yüce merkezi imparatorluk»tu, şimdi de öyledir kuşkusuz. Su yüzüne çıkmış toprakların merkezini meydana getiriyor. Evren onun çevresinde dönüyor. Başka halklar uçlara doğru savrulmuş...

Çinliler, bu taştan ve insandan duvarın arkasında, Çin'den başka şeyleri öğrenme gereksinimini niçin duysunlardı? Mao Çe-tung, Kurtuluştan sonra Moskova'ya gitmeden önce bir kez bile Çin dışına çıkmamıştır; hiç bir zaman bir komşu ülkeye git-

memiştir, Vietnam'a, Japonya'ya bile; hiç bir yabancı dili bilmez. Çu En-lai'nin bu konuda ayırık bir durumu var: O, Çen-yi ile birlikte Batı'ya gitmiş ender Çinli yöneticilerden biri. Ulusal bağın simgesi olan ve ona güç katan herkese en içten bir biçimde bağlanan, derin bir kollektif gururla canlanmış olan Çinliler, Çinli olmayan şeylere karşı gerçek anlamda bir merak beslemiyorlar.

BAĞIMLI DEVLETLERİNİN ORTASINDAKİ YÜCE IMPARATORLUK

Çin her zaman karşıt bir durum takınmıştır. Çin halkı başka halkları hep aşağı düzeyde görmüştür. XV. yüzyıla kadar, Çin uygarlığının üstünlüğü Batılı bütün denizci ve tüccarlar tarafından teslim edilmekteydi zaten. Batı uygarlığı, XVI. yüzyıldan itibaren gecikmesini kapadığı zaman da iki dünya birbiri için sızılmaz ve anlaşılmaz olarak kalmıştır. Avrupalı da Çinliyi, onun kendisini gördüğü gibi, ilginç bir hayvan olarak görüyordu; iki taraf da karşılıklı bilgi eksiklikleri içinde, birbirlerini Barbar olarak nitelendirmekteydi.

«Yabancı krallıklardan gelen her şey,» diye yazıyordu Père du Halde XVIII. yüzyılın başlarında, «mektup olsun, armağan olsun, elçi olsun, bir bağlılık nişanesi olarak işlem görmektedir.» (2)

Lord Macartney ilk İngiliz elçisi olarak Çin'e geldiği zaman, Göğün Oğlu, onun dokuz kez dizlerinin üstünde «kotov» yaparak kendi üstünlüğünü resmî olarak tanımasını istemişti. Lord Macartney kendi kralından başkasının önünde diz çökmeyeceğini belirtmişti. Çeşitli temaslardan sonra, imparator elçiyi kendi av köşkünde yarı resmî olarak kabul et-

meye razı olmuştu. Kendisine sunulan, İngiliz kralı Georges III'ün mektubuna şu «şahane name» ile karşılık vermişti: «Ey kral, uygarlığımıza katılmak gibi naçiz bir istekle bir misyon göndermişsiniz. Elçiniz saraya gelip saygılarını sundu. Muhtıranızın yazılış biçiminde, en yüksek övgüye değer saygılı bir alçakgönüllük görülüyor.

Uyruklarınızdan birinin benim göksel sarayımda itimatname alması isteğinize gelince, hanedanımın bütün usullerine aykırıdır bu ve hiç bir biçimde nazarı itibara alınamaz.

Benim, bütün dünyanın yöneticisi olarak tek bir amacım var: Kusursuz bir hükümeti muhafaza etmek ve devlet işlerini gereğince yerine getirmek; yabancı eğilimler hiç ilgilendirmez beni. Haracınızı getiren elçilerinize sessizce dönüş yolunu tutmalarını buyurdum. Ey kral, ülkenizin sürekli olarak tahtımıza bağlı kalmasıyla, bundan böyle barış ve huzur içinde bulunması için duygularıma saygı göstermek, gelecekte daha büyük bir bağlılık ve dürüstlük göstermek size düşüyor.» (3)

Dünya çapındaki ilk büyük anlaşmazlığın hemen öncesine kadar, Yasak Kent'lerine kapanmış olan imparatorlar, Çin'in yer yuvarlağı üstündeki önemini pek az hesaba katmış ve Avrupadan gelen gemilerin bu ülke için yarattığı tehlikeyle pek az ilgilenmişlerdir.

Son hükümdar, imparatoriçe Tzu-hsi, kararnamelelerinde, **bütün dünyayı yöneten** sözünü eksik etmiyordu... XX. yüzyılın ortasında, imparatorluk فرمانlarında, Fransızların ve İngilizlerin, bunların hükümdarları Büyük Merkez İmparatorluğuna bağlılar gibi, yerine getirecekleri görevlerden söz edilmekteydi.

Kültür Devriminin en kızgın anlarından biri olan 22-23 Ağustos 1967 gecesinde, Pekin'deki Büyük Britanya maslahatgüzarlığının çevresi düşman ve kükre-miş bir kalabalıkla çevrilmişti. Küfürler altında ve balgama bulanmış maslahatgüzar, oradan güçbela kaçırılırken, kendisine sürekli olarak bağrılan bir sözün anlamını bilmiyordu. Dışişleri Bakanlığı nezdinde yapılan protestolara Çinli bir diplomat şöyle karşılık vermişti: «Maslahatgüzar, başını eğseydi, bunlar olmazdı; kalabalık ondan başını eğmesini istiyordu; bunu yapsaydı, gerilim o anda düşecekti.»

«ONARMA» YA DA «SAYGI» ZİYARETLERİ

Başkanlarının yakında Pekin'e gideceği bildirildiğinde, Amerikalılar, onun «insiyatifi cesaretle ele aldığı» yargısına varmışlardı: Üstünlük onda kalıyordu öyleyse; iyi oynamıştı doğrusu. Aralarında profesörler, üniversite öğrencileri, işçiler, köylüler bulunan yirmi otuz Çinli bu haber yayımlandıktan bir gün sonra sorduğumuz sorulara hep şu karşılığı vermişti: «Nixon, Başkan Mao'nun karşısında eğilmeye geliyor.» «Başkan Mao'nun, gericilerin kağıttan kaplanlar olduğu sözünün haklılığını çok iyi anlamış.» Bir üniversite öğrencisi de şöyle demişti: «Af dilemeye geliyor.»

Bundan birkaç gün önce de Kuo Mo-jo şu açıklamayı yapmıştı bize: «Fransa'ya karşı büyük borcumuz var. Şimdiye dek dört Fransız delegasyonu Çin'e geldi. Bu saygıdan ötürü çok duygulandık. Bize gelince, biz hiç gitmedik Fransa'ya. **Bu borcumuzu hafifletmek için, yakın bir günde bizim de Fransa'ya bir mlsyon yollamamız gerekecek.**» Pekin Bilimler Akademisi Başkanı, bu tatlı inceliği gösterirken, bir

yandan da, kendi gözünde ziyaret etme'nin, aslında saygı sunma olduğunu gizlemiyordu.

Çu En-lai'nin, başbaşa bir görüşme sırasında söylediği şu cümle de üstünde durup düşünmeyi hakediyor: «Gelişiniz Çin'in Dünyadaki ağırlığını artırıyor.»

2. YÜZ ON YILLIK AŞAĞILANMA: KAVUNUN BÖLÜŞÜLMESİ

Marko Polo'nun çağdaşı olan Françesko tarikatına bağlı rahip Jean de Montcorvin'in Çin'e ilk misyonerleri yerleştirmesi, Moğol imparatorlarının hüküm sürdüğü bir sırada olmuştur. Çinliler, başlangıçta, pek ciddiye almadıkları bir dine karşı hoşgörülü davranmışlardır. Daha sonra, misyonerlerin Roma'yla bağlılıklarını sürdürdüklerini öğrenen Ming imparatorları, daha güvensiz görünmeye başladılar. Saint François-Xavier, Kanton'un karşısındaki bir adada can vermeden önce, Çin'e geçmek için boşuna uğraştı. XVI. yüzyılın Cizvit örgütü bu gözüpekliği gösteremedi. Cizvitler XVI. yüzyılın sonundan itibaren Çin'in dilini, âdetlerini, giysilerini, adlarını benimsediler. Ama Roma'dan yersel geleneklere göre âyinleri değiştirme izni elde edemediler: Oysa misyonerler imparatora din değiştirtmeyi başarmak için bu gerekli davranış özgürlüğünü istemekteydiler; imparatorun din değiştirmesi, Göksel imparatorluğun bütünüyle Hristiyanlaşması demek olacaktı kuşkusuz; Tıpkı Konstantin'in din değiştirmesinin bütün Roma İmparatorluğunu da Hristiyanlığa sürüklemesi gibi.

Kısacası, Batılı misyonerler, ister istemez, uzlaşmaz görünmek zorunda kaldılar. Bundan sonra kendi dogmalarıyla Çin gelenekleri arasında en ufak bir uzlaşmayı kabul etmediler. Çevrelerine iyilik yaparak Hristiyanlığı yaymaya giriştiler. Başarılar sınırlı kaldı: Yeni Hristiyanlar ancak küçük bir azınlık meydana getiriyorlardı; yurttaşları da onları aşağılayarak «pirinç Hristiyanları» diye çağırıyorlardı; çünkü, misyonerler, sık sık gelip çatan kıtlıklarda, kendi dinsel çevrelerine pirinç dağıtmaktaydılar; din değiştirenler, kıtlıktan iğne ipliğe dönmüş komşularından yüzlerinin sağlıklı ifadesiyle ayırdediliyorlardı.

Bu durum Çinlileri giderek öfkeliendirmeden yürümeyecekti. Bütün XIX. yüzyıl boyunca, bir yandan Çin'le Batılı güçler arasındaki ilişkileri ağırlamak, bir yandan Hristiyanlığın yayılmasını önlemek için birçok olay çıktı. Misyonlara karşı yapılan bir halk gösterisi sırasında bir misyoner katledilince, Batı hükümetleri kendilerinden olduklarını düşündükleri kimseleri korumak için güce ya da gözdağına başvurarak müdahalede bulunacaklarına inanıyorlardı. Pekin sonunda, misyonerlere Hristiyanlık propagandası çalışmalarını istediklerince yapabilecekleri konusunda bir anlaşma yapmaya yanaşmak zorunda görecektir kendini.

Hristiyanlığı yabancı bir örgüt, hattâ yabancı bir ajan gibi gösterecek bir şey kalmamıştı artık ortada. Ne olursa olsun, din değiştirenler kendi yurtlarına bağlılıklarını yitirmiş olmuyorlar mıydı? Onların, Batılı bir hükümdarın, kendi adına hareket eden bir ruhban takımı aracılığıyla, uzaktaki başkentinden, ta Roma'dan ya da Londra'dan, kendi görüşlerini onlara benimsetebilmesi olasılığı hoşgörölür bir şey miydi?

Düinkü Çin'in, ruhsal olanı bedensel olandan hiç bir zaman ayıramaması bakımından bugünkü Çin'den kalır yanı yoktur. XIX. yüzyılın Batısının da ona bu ayrımı yapma yönünden hiç bir yardımı olmamıştır...

Böylece misyonerler, hiç kuşkuları olmadan ve tam bir vicdan huzuru içinde, Çin ulusçuluğunu uyardırmak için çok şey yapmışlardır. Onların, ulusal bir görünüm kazanamayan, ama ekmek ve şarabı pirinç ve çayın yerine geçirmekte direnen bir din için adam toplamaya girişen girişimlerinden başka hiç bir etki Çin'in yabancılara karşı ayağa kalkmasına daha fazla katkıda bulunmamıştır belki de: Boxers kıyımı bu duygunun kanlı bir tanıklığını taşımaktadır.

UYUŞTURUCU MADDE, BATI UYGARLIĞININ VURUCU GÜCÜ

Çinliler, Hristiyan Batının manevî değerlerini özümlemedikleri gibi, Avrupa kaynaklı besin maddelerini satın alma gereksinimini de duymuyorlardı. Bu konuda da bir kendine yetme duygusu içindeydiler.

Çin, olağanüstü zenginliklerin çekiciliğiyle, sınırsız bir kâr umuduyla Avrupalılara çok ilginç geliyordu. Ama bu yabancı tacirlerin değişimde bulunmayı önerebilecekleri hiç bir şey Çinlileri ilgilendirmemekteydi. Yalnız, uzun bir süreden beri besin yokluğu nedeniyle kullanılmaya alışılmış ve az miktarda tüketilen afyonu saymazsak. Böylece, yerel memurları rüşvetle elde ederek, Kanton'dan gizlice afyon ithal etmeye koyuldular. «Hükümetin,» diye yazıyor Macartney, «ithalini önlemek için aldığı bütün tedbirlere karşın, bu ülkeye bu uyuşturucu madde önemli miktarda sokulmaktadır. Gümrük subayları bu ko-

nuda her türlü yolsuzluğa hazırdırlar; afyonun kaçak olarak geçmesi için uygun bir parayı kopardıktan sonra, çoğunca kendileri bile alıcı oluyorlar. Bengal' den gelen gemilerin çoğu Çin'e afyon getiriyor. Özellikle de İngiliz gemileriyle Çin'e gönderilen Türk afyonu yeğ tutuluyor ve başka cinslerin iki katı fiyatla satılıyor. Kanton valisi, Kantonluları afyonun etkilerine karşı şöyle uyarmakta: **'Barbarlar, pis ve iğrenç bir madde sayesinde Merkez İmparatorluğundan büyük çıkarlar sağlıyorlar. Ama yurttaşlarımızın, çılgınlıklarının bedelini ölümle ödeyebilecekleri kalles ve yıkıcı bir kötülüğe sapmış olmaları, onca örneğe karşın düzelme belirtisi göstermemeleri de, gerçekten tiksindirici ve acınası bir şeydir.'** Bu bildiriye karşın,» diye sözünü bağlıyor Macartney, «Kanton valisi de her gün belirli dozda afyonunu almaktadır.» (4)

Kanton ırmağının girişinde bize Zırhlı Kule'nin kalıntılarını gösteriyorlar. 1839'da, İngiliz deniz kuvvetleri, İngiliz tacirlerinin bu yüz ağartıcı malı rahatça geçirebilmeleri için, ticaret özgürlüğü adına, bu kuleye saldırmış ve yıkmıştır. Batıyla birinci savaş böyle başlamış ve Çin tarafından kaybedilmiştir. Başka savaşlar izleyecektir bunu.

Aynı savaş gemileri Çin'in hem misyonerlere hem de İngiliz afyonuna açık tutulmasını zorla kabul ettiriyor. Başka «adaletsiz anlaşmalar»a model olabilecek Nankin anlaşması, Göksel İmparatorluğun yöneticilerini, XVIII. yüzyıldan beri yasaklanmış olan uyuşturucu madde ticaretini meşru olarak tanımak ve o zamana kadar kabul edilmeyen, misyonerlerin yerleşme haklarını kabul etmek zorunda bırakıyordu. Tuhaf bir biçimde yanyana işlenmiş iki tecavüz olayı.

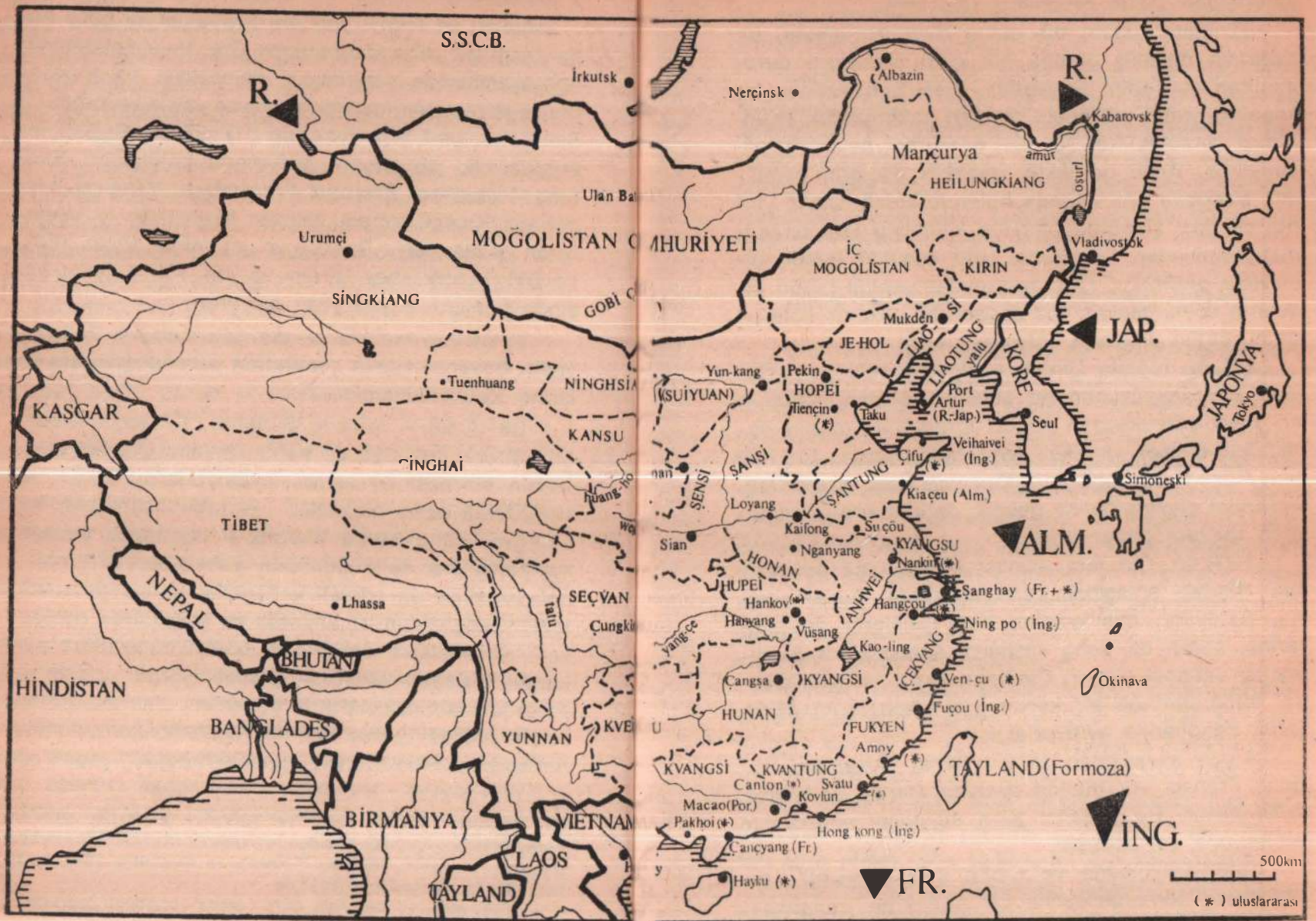
Askerî ve teknik yönden düşmanlarına göre daha aşağı bir düzeyde bulunan Çin, bu mücadelenin her aşamasında yenilmiştir; geleneksel basamaklarını ve haraç aldığı toprakları yavaş yavaş kaybetti. (*) Sınırları on yedi Han eyaletine (**) indirildi; Batılılar burada etki bölgelerini aralarında bölüştüler: Şantung Almanlara, Kwangsi Fransızlara, Yang-çu havzası ve Kanton ırmağı havzası İngilizlere; İç Moğolistan ve Mançurya Ruslara ve Japonlara düştü. 1842' de Batıya açık «beş liman» varken, XX. yüzyılın başında bunların sayısı yüzü aşıyordu.

Verilen ayrıcalıklarla, deniz kıyıları ve Yang-çu vadisi boyunca Çin'in anahtarları yabancı güçlerin ellerine teslim edilmekteydi.

Bu güçler, Trentsin, Şanghai, Konton, Hankow gibi birçok deniz ya da nehir limanını Çin hükümetlerinin otoritesinin dışına kaydırıyorlardı; bütün sanayi, hattâ kamu hizmetleri —ortak ulaştırma yolları, su, gaz, daha sonra elektrik— buralarda yabancı kumpanyalara aitti. Çinlilerle yabancılar arasındaki anlaşmazlıklarda adaleti yabancılar yerine getirmekteydi. Şanghai'da, rıhtımlarda ve sokaklarda dolaşırken, kasabaların aralarında bölüşüldüğü dört ayrı kentin birinden öbürüne geçilebiliyordu: İngiliz ve Amerikan konsoloslarınca yönetilen uluslararası ayrıcalık bölgesi; yalnız Fransız başkonsolosunun yönetimine bırakılmış Fransız ayrıcalık bölgesi; Japon ay-

(*) Koşunşın 1867'de, Amur ve Türkistan toprakları 1871'de, Kore 1885'te, Annam, Tonkin ve Kamboçya 1885-1887 yılları arasında, Birmanya 1886'da, Formoza ve Mançurya 1895'te, Tibet 1904'te, Moğolistan 1921'de.

(**) Yanlı etnik yönden tam Çinli halkının oturduğu topraklara.

Çözüntüye uğramış Merkez İmparatorluğu.

ricalık bölgesi; ve nihayet, halkın barındığı dış mahallelerden ibaret bırakılmış Çin kenti.

Çinliler, bugün, bir utanç duygusu içinde, ülkelerinin düşmüş olduğu bir «yarı sömürge» durumundan söz edip duruyorlar; oysa Sun Yat-sen bu kapalı deyimini üstündeki perdeyi kaldırıyordu: «Kendimizi avutmak için şu 'yarı sömürge' deyimini kullanıyoruz. Ama, gerçekte, yabancı güçlerin ekonomik baskısını göz önünde bulundurursak, Çin'in yalnız bir yarı sömürge olmakla kalmayıp tam bir sömürgeninkinden çok daha kötü koşullar içinde olduğunu görürüz... Çin, anlaşmalar yaptığı bütün ülkelerin sömürgesidir. Biz sadece bir ülkenin köleleri değil, bütün ülkelerin köleleriyiz.» (5)

Maocu rejimin Çin'de nasıl kök saldıgını anlamak için, yeryüzünün en gururlu halkının, tarihinin en trajik yıkıntısından sonra uğradığı hakaretin derinliğini ölçmek gerekir. Aynı hükümdarın, Tzu-hsi'nin, hüküm sürdüğü bir dönemde «asî barbarlar», «yabancı güçler» haline gelmiş, daha sonra da «egemen güçler» olmuşlardır.

1908'de, Çin tam acınası bir duruma düşmüştür. «Eşitsiz anlaşmalar»dan başkaldırı patlamalarına, Batılıların misillemelerinden Çinlilerin öç alışlarına, sonra da daha «eşitsiz» anlaşmalara geçiliyor ve yabancı güçler, Çinlilerin acı deyiimiyle, Gök-sel imparatorluğu bir kavun gibi kesip «sulu dilimlerini kendilerine ayırıyorlar.»

Afyon savaşından 1949'a kadar, Amerikan, İngiliz, Fransız vb. gümüş paraları Çin'de serbestçe kullanmıştır: Bu yabancı para kullanımı sürekli bir enflasyona yol açmıştır.

Spekülasyonlarla ve Çin'in insanî, maddî kaynaklarının sömürülmesiyle bir plutokrasi zenginleş-

meye başlamıştır: «İstilâcı, sülûğün yaptığı işten başka şey yapmaya yetenekli görünmüyor» diye yazıyordu Teilhard de Chardin. (6)

Kentler birer Babil halini almıştı: Dev bir gece-kondunun içinde küstah bir refahla dolup taşan bir adacık; su gibi akan para; Çinlilerin cebine bu paradan, uğrunda ruhlarını sattıkları birkaç kuruşçuk giriyor: 1949 öncesi Çin'inin durumu böyle görünüyordu. Ne olursa olsun, bugünkü Çinlilerin güçlü belleklerinde böyle bir anı durmaktadır.

«BİZİM YAŞADIĞIMIZ ÇAĞDA OLUYORDU BUNLAR»

Çinli aydınların eşliğinde Yaz Sarayı'na yapılan bir ziyaret, ulusal dağılmanın kaynaklarına yapılmış kederli bir hac niteliği taşıyor. «Bu yerler, sahne oldukları çatışmalarla birlikte, tarihin malı olmuştur artık,» demişlerdi baştan bize. Ama çok geçmeden tecavüzden kalan yanık izleri ortaya çıkıyor. «Burası birinci Yaz Sarayı'nın yeri, III. Napoléon'un askerleri tarafından ateşe verilmişti. Fransız-İngiliz birlikleri şu kapıdan içeri girmişler ve İmparator, cariyeleri, prensler, bakanlar, dükler ve saraydaki bütün subaylar, umutsuz bir perişanlık ve anlatılmaz bir karışıklık içinde kaçmışlardı...»

Şurası, yangının kızılığы içinde, zuhaf askerlerinin Vaucanson ördekleri ve Batılı elçilerin armağanı olan kurulabilir oyuncak tavşanlarla birlikte çayırın üstünde dört ayak üstüne geldikleri bahçe; o sırada, daha meraklı olan İngiliz askerleri, inci gerdanlıkları ve değerli taşlarla süslü bezeli ipek giysileri elde etmek için birbirlerini itip kakıyorlardı.

İşte tepenin doruğundaki pagoda; baştanbaşa sarı fayans dörtgenlerle kaplı olan bu pagodanın ka-

bartmaları, 1910'da «yabancı on güce» mensup askerlerin tüfek dipçikleriyle delik deşik edilmiş.

Bu hareket karşısında bütün Çinliler tam bir aşağılanma duygusu içindeler. «Bunlar bizim yaşadığımız çağda oluyordu,» diyor Çu En-lai 'bana başları koparılmış heykelleri gülümseyerek gösterirken.

DAHA ETKİN BİR UYGARLIKLA ÇATIŞMA

Batının aşırı aşağılaması ve vurduğu darbe, Çin'in genişliği içinde daha az duyulur hale gelmişse de, geleneksel uygarlığın dokusunu yırtmıştır. Eski klanların, toprak sahibi bürokratların ve cahil kitlelerin Çin'i, kutsal putların günbatımı içinde çöküp gitmiştir. Yabancılarla savaş, iç savaş, kıtlığın azması, daha o sıralarda gereğinden fazla şişkinlik gösteren çalışma piyasasına mahvolmuş binlerce köylünün oğullarını ve kızlarını atarak geleneksel ekonominin yıkımını hızlandırmıştır. (7) Ekonomik iflas, özellikle de kırsal iflas, devrimin belirleyici bir nedeni olmuştur: Evet, «işler öyle bir noktaya gelmişti ki, uçlar dışında her şey dışarda kalıyordu.» Feodal baskının, gücünü yanlış yolda tüketen proletaryanın, uzaktan yönetilen bürokrasinin geleneksel tertibi, Batı emperyalizmiyle bir patlamayı kaçınılmaz kılacak biçimde bir karışım meydana getirivermişti.

Kaynaklarından koparılmış, askerî ekonomik ve toplumsal planlardaki geriliğinin bilinciyle ezilmiş olan Çin, iki umut arasında kararsızlık içindedir: Ya yabansı bir biçimde kendi içine kapanacak ya da —kurulu düzeni nedeniyle o güne dek yoksun kaldığı— sınaî uygarlıkla bütünleşecektir.

İki Çin'e bölünür: Bunlardan, kıyılarda kalan, kentleşmiş, tecimin ilerlediği, sanayileşme yoluna

girmiş olan biri bütününü yabancı egemenliği altındadır; tarımsal ve çağ dışı olan öbürüyse hem değişmeyi hem de onun vektörü olan yabancı öğeleri yadsımaktadır.

Çin, yüzyıllar boyunca, yabancılara sınırlarını açarak, onlarla düzenli ilişkiler kurarak, artan bir **kültürleşme** süreciyle dünyaya kendini uyduramadığı içindir ki, bugün, yabancılardan egemenliği altında, kaba bir **kültürsüzleşme** sürecine birdenbire dalmış bulunmaktadır.

Aydınlarının en uzgörülü olanları, Çin'in bir bağımlılık ilişkisi içine düşmesinin, çok uzun bir süre başkalarıyla ilgilenmekten tiksinti duymuş olmasının bir sonucu olduğunu kavramışlardır. «Avrupa ülkeleri,» diyordu Liang Şi-şao, «kendi sistemlerini karşılaştırıyorlar, birbirlerini sürekli olarak uyarıyorlar. Böylece halklarının yetenekleri bir yarışma içinde zenginleşiyor. Çin ise, kibirli bir biçimde kendini üstün ve güçlü görüyor, kimsenin kendisiyle eşit olmadığı kanısında bulunuyor.» (9)

Çin aydınlarının çoğunun, ard arda gelen evrelerde, kendi uygarlıklarının üstünlüğü konusundaki bin yıllık dogmadan nasıl kuşkuya düşmek zorunda kaldığını görelim biraz da.

İlk sıralarda, Çin'in günbatımına uğraması Batıların silahlarına bağlanmaktadır. Tek gerçek uygarlığı korumak için bu silahları edinmek yetecektir. Feng Kuei-fen 1861'de şöyle yazar: «Bizim barbarlardan öğrenmemiz gereken tek bir şey vardır: Sağlam ve toprakla donanmış gemiler (...) Barbarı ezmek için, onun gücünün dayandığı teknikleri edinmek gerekir.» (9)

Çin aydını Hsueh Fu-çeng de tekniklerin ve matematiğin bütününü edinilmesini ileri sürüyor: «Bil-

gelerimizin Yolu'nu korumak amacıyla, Batılıların sahip oldukları bütün makine ve matematik bilgilerini gerçek anlamda kazanalım...»⁽¹⁰⁾ Reformcuların kuralı şöyle oluyor: «Barbarları kontrol etmek için, onların üstün teknolojisini öğrenmek gerekir.»

İmparatorluğun son askerî yenilgileri, daha sonra da düşüşü, Çinli seçkinlerin gözlerini açacaktır: Değişmez kalmış bir Çin uygarlığının üstüne yabancı tekniğin kaplanması yetmemektedir. Şurada, burada, hüznün verici bir sonuçlamaya gidilmeye başlanır: Yüce Merkez İmparatorluğu, Batı uygarlığının dış niteliklerinden kimisini seçmekle yetinemez; bu niteliklerin hepsini benimsemelidir, yoksa kendini bütün bütüne onun egemenliğine bırakacaktır.

Çin'in bu ikilemden kurtulması ve üçüncü bir yolu, Çin Yolu'nu keşfetmesi için Sun Yat-sen'i özellikle de Mao Çe-tung'u beklemek gerekecektir.

Batı uygarlığının basit bir ayrıntısını kopya etmenin bir yararı yoktur. Köle gibi, bütünüyle ona öykünmekse tehlikeli olacaktır. Çin kendi ekonomik, siyasal ve zihni örgütlenişi üstüne yeniden düşünceye varmalıdır.

Bugün, yapılan seçme açıktır: Nükleer ve termonükleer bombalar, nükleer denizaltılar, kıtalar arası füzeler yaparak, büyük güçlerin deneylerine mümkün olduğu kadar büyük bir hızla öykünmek. Geri kalan konulardaysa, Çin öykünmeye düşmeyecek kadar büyük bir ütkedir.

ÇİN'DE BATI VARLIĞININ İKİ YÖZÜ

Avrupalılar, kendi ülkeleriyle Çin arasındaki geçmiş ilişkilere edepli bir bilisizlik örtüsü örtüyorlar. Çinliler bunları çok daha iyi bilmekteler. Acıyı kemi-

ğinde duymuş bir halkın belleği, dikkat bile etmeden acı çektirmiş bir halkınkinden daha güçlüdür.

Biz Batılılar niçin geldik buraya? Ne yapmak istiyorduk Çin'de? Bu ülke «Çin Yolu»nun, «Göksel Uyum»a doğru «Şahane Yol» olduğunun bilincine vardığı halde, Çin'i Hristiyanlaştırmak mı istiyorduk? Kendi uygarlığının —tek değilse bile— en eski uygarlık olduğunu söylediği halde, onu uygarlaştırmak derdinde miydik? Onun zararına olarak rezil çıkarlar sağlamak için mi? Toprağına yerleşip onu egemenliğimiz altına almak için mi yoksa?

Haklı olduğunu söyleyerek göğsünü yumruklamak boşuna olacaktır bugün.

Misyonerlerin yönsemeleri kusursuzdu. Övgüye değer bir yardımseverlik esprisi içinde hareket ediyorlardı; onların amaçlarının soyluluğuna hayran olmamak, aralarından hayatta kalanlarının anılarına ve çektikleri acılara saygısızlık etmek olur. Ama bu, yapılan girişimin Çinlilerde bir sömürge seferi etkisini hiç uyandırmadığı anlamına da gelmez elbet. Çinliler, ticarî ve askerî hırsızlıkla aynı oranda artış göstermesi nedeniyle, bu manevî hırsızlığa daha da çok öfkelenmişlerdi.

Batılı tacirler, Batı uygarlığının refahını ve bir ölçüde büyüklüğünü yaratan ticarî ekonominin mantığına uyarak hareket etmekteydiler. Ama bütün bütüne ayrı iki uygarlığın çarpışması, sonuç olarak Yüce Merkez İmparatorluğunun bütünlüğünü yitirmesine yol açtı. Batılı tacirlerin kabul ettirdikleri «ticaret özgürlüğü», kendileri için, oyunun kuralından başka bir şey değildi. Çinliler içinse yıkıma götürücü bir baskıydı bu.

Yabancı hükümetler, topçu birliklerini ve deniz piyade birliklerini göndermekle sadece görevlerini

yaptıkları kanısında; uluslararası hukukun her yerde benimsenmiş kurallarına uygun olarak, kendi ülkelerinin statüsüne bağlı ve tehlikeye düşmüş bireyleri koruyacaklardı. Ama içten bir yurttaşlık duygusu taşıyan hangi Çinli yabancı kruvazörlerin varlığını kabul edebilirdi?

Kısacası, yabancı etkisi hem felaket, hem de verim getirmişti. Batıyla karşılaşma Çin Devriminin mayası olmuştur. Eski Çin'i buharlaştırıp uçurmuş, sonunda da yeni Çin'in doğuşunu hızlandırmıştır. Sun Yat-sen'in çevresindeki 1911 devrimcilerinin hepsinin din okullarından çıkışlı kimseler oluşları bir rastlantı değildir: Çin Devrimi, ilk girişimciler olarak misyonerlerin öğrencilerini bulmuştu.

3. HER ŞEYDEN ÖNCE BAĞIMSIZLIK

Bir yüzyıllık aşagılanma Çin'de dikkatli bir yurtseverlik doğurmuştur; tıpkı bir yüzyıllık yabancı müdahalelerin, Yüz Yıl Savaşı Fransa'sında, halkın o zamana dek bilincine varmamış olduğu ulusal bir duygu yaratması gibi.

Başkan Kuo Mo-jo'ya Ulusal Meclis'imizin gümüş madalyasını taktığım zaman Marianne'ın profilini Jean d'Arc'inki sanmıştı. Marianne'ın Cumhuriyetin simgesi olduğunu açıklamıştım ona. «Niçin,» demişti, «Cumhuriyetin simgesi Jean d'Arc olmasın? O da ulusal bağımsızlığın kazanılması için çalışmadı mı?» Sonra da eklemişti: «Sizin ve bizim Cumhuriyetlerimizin ortak bir devrimci kökeni ve bir bağımsızlık tutkusu var.»

Yüz Yıl Savaşı ve Fransız Devrimi, Fransa Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti, Jean d'Arc ve Mao Çe-tung: Aynı bağımsızlık uğrunda, tek bir savaş. Mao, çocukluğunda, Çin yurdunun mutsuzluklarını anlatan romanlaştırılmış efsaneleri, öyküleri su içer gibi okuyordu: **San Kuo** (Üç Krallık), **Çui Hu Şuan** (Su Kıyısının Romanı) gibi. Gençliğindeyse Tai-ping'ler isyanının büyük olaylarından hoşlanıyor, ya da M.Ö. V. yüzyılda saldırının, savunmanın, hattâ yıkıcı savaşın kurallarını saptamış olan Hsun-tzu'nun yapıtlarındaki savaş sanatı konularına dalyordu.

Hayatını bölüştüğü yaşlı köylülerle ulusal efsaneleri tartışarak ya da çalışma arkadaşlarıyla, gizlice, tarihsel öyküler okuyarak, günün birinde kendisine, devrim savaşı çerçevesinde, Çin ulusuna bir biçim verme olanağı sağlayacak özlemleri ve yöntemleri içine sindiriyordu.

ÇİN ULUSUNUN KURULUŞU

«Klasik Çin,» demişti bana Kuo Mo-jo, «ulus debilecek şeyi kendinde gerçek anlamda hissetmiyordu; daha çok, bütün insanların alabileceği bir bildiri-yi taşıyan bir uygarlık olarak ve bir yurt, herkesin bağlı olduğu ataların toprağı olarak görüyordu kendini.»

Kuşkusuz, bir ulus olarak yaşaması için, dünyada başka ulusların da olduğunu kabul etmesi gerekecekti. Başkaca, ataerkil sistem içinde sımsıkı bütünlenmiş olan Çinliler, ortak bir kader duygusu taşımayacak kadar iktidara gevşek bir biçimde bağlanmışlardı. Sun Yat-sen'in dediğı gibi: «Serpilmiş kum gibiyiz biz, gerçek anlamda ulusal birliğimiz yok.» (11)

Klanların yeniden gruplandırılmasıyla ulusal birliğin gerçekleştirilmesi söz konusudur: «Çin niçin devrim yapmak istiyor? Birliğimiz yok, direncimiz yok; yabancı emperyalizm tarafından istila edilişimiz ve ezilmişliğimiz bunun bir sonucu olmuştur.» (12)

Mao'cu Devrim, her şeyden önce, bir ulusun kuruluşu olmuştur. Bu Devrim, bireylerin Çin ulusuna bağlanmasıyla, Çin uygarlığında araya giren klan'ın yerini almıştır.

Sun Yat-sen'in üç ilkesinden («ulusçuluk, demokrasi, sosyalizm» —Mao'culuk bu üçlüyü hiç bir zaman amaçlamamıştı—) birincisi en önemlisidir; öbür iki ilke ondan çıkar çünkü: **Min-tsu** ilkesi, Mançu imparatorları ve Batılı istilacılar karşısında hem halkı, hem ulusu, hem ırkı, hem de bağımsızlığı kavramaktadır. Sun Yat-sen'in tanımladığı şeyi Mao gerçekleştirecektir; bunu da, kendi dediği gibi, istemeden yaptıkları yardımlarla, en iyi ajanları olmuş olan, Japon, sonra da Amerikan militaristleri sayesinde başarmıştır.

Dünün yenilmişşi bugünün yeneni olmuştur. Her türlü benzeşmeden, her türlü baskıdan sıyrılmıştır. Soyulmuş kitlelerin umutsuzluğu, kültür yabancılaşması, kaosa uğramış kentleşme, yabancı ülkelere akan para, başkaldırı doğurucu sıkıntılar, ahlakî ve toplumsal planda çöküntü, bütün bunlar uzak görünüyor şimdi! Geri bırakılmış, soyulup soğana döndürülmüş, karanlığa itilmiş bir halk, bir ışık-halk olduğunu hissediyor şimdi.

GİZEMLİ SIAN OLAYI

Maoculuğun gücü ulusal bağımsızlık tutkusunun simgesi olabilmesindedir. (Kuomintang'ın yanlışı bunu yeterince bilmemesi olmuştur).

Başkomutan Çan Kay-şek, aralık 1936'da, Ku-
zeydeki antikomünist cepheyi denetlerken, Şensi ko-
münistlerine karşı daha etkin bir biçimde savaşması
için yüreklendirmeye geldiği astı Mareşal Çang
Hsueh-liang tarafından tutuklanmıştı. Çang, açıkça,
yalnızca Mao'nun birlikleriyle savaşmayı aklına taktı-
ğını, beri yanda Mançurya'yı aldıktan sonra Çin ege-
menliğine karşı saldırılarını arttırmakta olan Japon-
larla mücadeleyi umursamadığını söyleyerek açıkça
suçladı onu. Bu iki kumandan arasındaki anlaşmaz-
lık, Çin'in karşısında bulunduğu seçme durumunu da
özetlemekteydi: Komünistleri saf dışı etmekten vaz
geçerek, yabancılara karşı ulusal birliğe bir önce-
lik mi tanınmalı? Yoksa, yabancılara serbest alan bı-
rakarak, komünistlere karşı mücadeleyi mi öne al-
malı?

Tarihte Şian olayı adıyla anılan bu gizemli öykü-
nün geçtiği, Sian'dan on beş kilometre kadar uzak-
lıkta bulunan kaplıcaları ziyaret ettik. Salkımsöğütle-
rin gölgesi altında bir kaynaklar, göller ve lotüsler de-
koru. Çu, Han ve Tang hanedanlarından imparator-
ların Başkent kaygılarını unutmak için kenarına gel-
dikleri havuzları, güzel gözde Yang kui-fei'nin yıkan-
dığı tekneyi şöyle bir gösteriyorlar bize. Başkuman-
danın odasına götürüyorlar. Pencereden, camlardan
üstüne yağdırılmış kurşunların izlerini gösteriyorlar;
uyku arasında bastırılmışlar Çan Kay-şek'i; ama hiç
isabet almamış, takma dişlerini komodinin üstünde
bırakarak, tan vaktinin sisi içinde, don gömlek ya-
tağından fırlamış. Şurası da tırmanıp aştığı yüksek
duvar: «Hayır, biraz ötede; tam şu noktada; ayağı
burkulmuş ve çukura yuvarlanmış,» Li Şan dağının
doruğuna doğru uzanan sarp patikayı tırmanıyoruz:
Patika, beton bir Grek tapınağını andıran ve 1946'

da Çan Kay-şek'in partizanları tarafından «Haklı dava otağı» adı verilmiş, daha sonra da Mao'nunkiler tarafından 1949'da adı «Tutuklama otağı» olarak değiştirilmiş küçük ve ilginç bir pagodanın önünde son buluyor. Kayaya gömülmüş madeni çengeller, Çan Kay-şek'in çıkıntılarına kadar gitti ve orada birkaç saat sonra, peşine düşmüş askerler tarafından tir tir titrer bir durumda keşfedildiği yalıyarın içinde dikilme olanağı veriyor. Bir subay yanına kadar yaklaşmış. Çan Kay-şek: «Ben başkumandanım,» demiş ona. «Bana saygı göstermenizi emrediyorum. Beni öldürmek istiyorsanız, öldürün, ama onur kırıcı hareketlerden sakının.» Subay da şöyle karşılık vermiş: «Sizi öldürmek istemiyoruz; istediğimiz, sadece, yurdumuzu Japonya'ya karşı savaşa yöneltmenizdir.»

On üç gün tutuklu kaldıktan sonra, serbest bırakılmış: «Çu En-lai,» diyor rehberlerimiz, «tutuklunun serbest bırakılması gerektiğine Kuzey-Doğu Ordusu kumandanlarını inandırmak için Sian'a gelmişti. Çin Komünist Partisi, böylece, ülkede Japon saldırısına karşı birleşik bir cephe kurulmasına olanak sağlamıştır. Çan Kay-şek, komünistlere karşı mücadeleyi etkinleştirmek istiyordu. Ortaya tam tersi bir durum çıktı. Çu En-lai'nin kurnazlığıyla, Japonlara karşı savaşacağı, hükümetini yeniden düzenleyeceği, Japon yanlısı elemanları tasfiye edeceği ve komünistlere saldırmayacağı konusunda verdiği söz üzerine şartlı olarak serbest bırakıldı.»

Sian görüşmelerinin gerçek metni ne olursa olsun, gerçek şu ki on yıldır acımasız bir komünist kıyımcısı olan Çan Kay-şek birkaç hafta sonra komünistlerle «birleşik bir cephe» kurmuş, Çu En-lai'nin kendi nezdinde Mao'nun sürekli temsilcisi olarak bulunmasını kabul etmiş ve Japonlara karşı da-

ha sert bir tutum takınmaya karar vermiş ve altı ay sonra savaşa girmekten geri durmamıştır.

Sian olayı Çin Devriminin ortasındadır. Çan Kay-şek, vahşi bir ulusculuktan hareket ediyordu elbet; Japonlardan tiksiniyordu. Ama, güdüsel olarak, komünizme karşı mücadeleye, yabancılarla olan mücadeleye göre bir öncelik tanımaktaydı.

1923'ten 1936'ya kadar sınıf mücadelesine öncelik tanıdıktan sonra, Mao'nun dehası, ona, Japonlara karşı direnme savaşı sırasında, işi tersten almayı esinlemiştir.

Mao, bu ulusal önceliği 1940 tarihinde yayımlanmış **Yeni Demokrasi** başlıklı temel bir metinde en kesin bir biçimde belirtiyor; ama bu kitap, katı ilkelere pek az uygun olduğu için Sovyetler Birliği'nde ancak Stalin'in ölümünden sonra yayımlanabilmiştir. Bu metin, Kominternin görüşlerinden tam bir kopuş içinde, Devrimin yönetiminin «dört devrimci sınıfa» emanet edilmesini öneriyor: Yoksul köylüler, işçiler, küçük burjuvalar ve «ulusal kapitalistler.» Kısacası, burjuvazinin, entellijansiyanın, mandarinlerin, «komprador»ların, rejime katılmak için, bu son iki sınıf arasında seçme yapmaları gerekiyordu; 1949'dan sonra geniş ölçüde yaptılar bunu. Bu dört sınıf, Komünist Partinin yönetimi altında, birinci amacı önce Japonya'ya, sonra Birleşik Devletler'e yönelmiş antiemperyalizm, ikinci amacı toprak senyörlerine ve Japon işbirlikçisi toprak sahiplerine yönelmiş antifeodalizm olan devrimci bir görevi yürüteceklerdi. Bugün de, Çin bayrağı bu teoriyi simgeleştirmeye devam ediyor: Büyük bir yıldız (Parti), aynı hizada dizilmiş dört küçük yıldız (dört sınıfı) yönetiyor.

Marx sanıyordu ki bütün ülkelerin proleterleri kapitalizme karşı bir Enternasyonal içinde kendiliklerinden birleşecekler; Jaurès ve Lenin de, 1914'te, bu önüne geçilmez birleşmenin Birinci Dünya Savaşı'nı önlemeye yeteceği kanısındaydılar; Lenin, ayrıca, 1917'de, bunun barışı kabul ettirmeye yeteceğini düşünmekteydi. Hepsinin de unuttuğu bir şey vardı: En hoşgörüsüz yurtseverlik duygularıyla hareket edenler proleterlerdi.

Çin Komünist Partisi, Japon istilasına karşı çetin bir mücadeleyi başlatmıştı: Kırsal bölgelerdeki kitlelerin yurtseverliğine yaslanmaktaydı. 1931'den sonra, Mançurya'yı ilhak etmiş olan Japonya'ya savaş ilan etmişti. Bütünöyle teorik bir tavır alıştı bu; çünkü komünistlerin üslendiği yerler Japon birliklerine çok uzaktaydı; ama yine de büyük bir anlam taşımaktaydı bu tavır.

Onun karşısında, dayandığı burjuvaziye kaygılandırırım korkusuyla, köylü kitlesine savaşı bir ruh esinlemeye cesaret edemeyen Kuomintang, savunma durumuna geçmiş bulunuyordu.

Japonya, Mao'nun birliklerinde ulusal tutkunun doğmasına olanak sağlayarak, onlara tarihsel şanslarını kazandırmış oldu. Onların galipleri olan Amerikalılar Çan Kay-şek'i destekleyerek Japonların işlevini tamamlamış, Çan Kay-şek'e son darbeyi indirmiş oldular. Vietnam savaşında parıltıyla yenilenecek olan süreç de başlamış oluyordu.

Kuomintang, ulusal duygunun sonuna kadar gitmeyi göze alamadığı içindir ki, Komünistler, Mao'nun formülüne göre, «ulusal burjuvaziyle, aydınlarla ve Japonya'ya karşı direnmek için ortak bir cephede

birleşen, gerici olmayan bütün güçlerle» birleşebilmişlerdir.

KUTSAL BİRLİK

Batılılar, Pekin karşısında en kararsız olan Çinlilerin, sözgelimi Hong Kong'ta, Singapur'da ya da Endenozya'da yaşayanların, ulusal sorun konusunda onunla tam bir birlik içinde olmalarını kolay anlamazlar. Hong Kong'ta, bir Çinli, rejimin katı işlemlerine ailesi de, kendisi de hedef olduğu halde, şöyle demişti bana: «Komünizmden ne kadar çekmiş olursa olsun, onun yerini yabancılarca desteklenen bir rejimin almasını isteyecek bir tek Çinli yoktur belki de.»

Çin Halk Cumhuriyeti, İmparatorluğun mirasçısı, Sun Yat-sen'in mirasçısı, gerçek Kuomintang'ın mirasçısı, ulusal Devrim mirasçısı olarak görmek istiyor kendini.

Çin siyasal ve ekonomik bağımsızlığını kazanmıştır. Hong-Kong, Makao, Formoza ve «tarihin bir gün sileceği birkaç leke» dışında, hiç bir yabancı'nın artık Çin toprağında hüküm sürmediğini söylemişti bana Şençen sınır karakolundaki Halk Çin'i gümrük memurlarından biri.

Artık mümkün olduğuna inanılmayan şey, gerçekleşmişti: «700 milyon nüfuslu bir halkın davranış ve eylemi sadece kendi öz hükümeti tarafından fiilen düzenlenmiştir.» (13) Pirinç tarlalarındaki köylülere, makinelerinin başındaki işçilere «Komünist rejim ne getirdi size?» diye sormuştum. Biraz duraksamadan sonra fışkıran ilk karşılıklar hep şöyle olmuştu: «Çin yeniden büyük bir ülke oldu.» «Yabancıların köleleri değiliz artık.» «Çinliler başlarını dik tutabiliyorlar.»

Ezberledikleri şeyleri mi söylüyorlar? Sanmıyorum. Karşılıkları komünizmin ötesinden gelmekteydi.

ÇINLI ÇIN

Yüce Merkez İmparatorluğunun çevresinde kurulmuş ülkelerin kontrolü, onun elinden çıkarak sömürgeci güçlere geçmişti.

Bugün, tarihin Hanların Çin'ine karıştırdığı başka ırklardan halk toplulukları Çin ulusunun yeni bütüncü parçası olmuşlardır: Mançular, İç Moğolistan'daki Moğollar, Sinkiang müslümanları, Tibetliler, ulusal azınlıklara ayrı gayrılık gütmeye olanak tanımayan federatif bir kurala göre, merkezî iktidara bağlanmışlardır. Birçok ulus, ama tek bir yurt. Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasında bu durum şöyle açıklanmaktadır: «Çin Halk Cumhuriyeti birleşmiş çok uluslu bir devlettir.» Kuşkusuz, «her ulustan topluluklar kendi dillerini ve yazılarını kullanmak ve geliştirmek, kendi töre ve geleneklerini korumak ya da değiştirmek özgürlüğüne sahiptirler.» Ancak, «ulusların birliğini baltalamaya yönelmiş her hareket yastaktır.»

Çin, bir zamanlar kendisine bağlı oldukları halde, Kore'nin, Çinhindi yarımadasının, Birmanya'nın, Himalaya Devletleri'nin, kendi toprağına katılması isteğini ileri sürmüyor artık. Ama, sürekli bir gerçeğin yeniden formülleştirilmesiyle, «kardeş uluslar»la (Kuzey Kore, Kuzey Vietnam, Norodom Sihanuk'un Kamboçya'sı, Sufanufong'un Laos'u) sağlam bir dostluk temeli kurmaktan da geri durmuyor.

Kısacası, Yüce Merkez İmparatorluğu, Hanlar halkını, bir zamanlar «haraç veren» uluslardan bir sömürge bölgesi meydana getirmiş olan ulusal azın-

lıkların çoğunu birleştirerek ve başka uluslarla koruyucu bir «kardeş uluslar» çemberi oluşturarak, doğal sınırlarını onarmış bulunmaktadır.

Bağımsızlık yeniden kazanılmıştır: Onun Çin halkına en derin gururu ve gelecek konusunda açık bir güveni getirdiğinden kimsenin kuşkusu olamaz. «Kağıttan kaplan» ve «Suda balık» teorilerini, her köylü, her işçi, her asker özümlemiştir.

«Vurucu güç»ten artık söz edilmiyor; ama akıldan da çıkarılmıyor. İlk atom aygıtının deney tarihi olan 1964'ten beri, yapımının çeşitli aşamaları bildirildikçe ortaya vurulan kollektif sevinç çığlıkları, halkın bu konudaki duygularını çok iyi belirtmektedir: Çin halkı bundan böyle sadece kendini kendi ülkesinde hakim hissetmekle kalmıyor (zaten son yüzyılın başından beri bir sorun değildir), ayrıca kendini yenilmez olma yoluna girmiş de görüyor (Çin Seddine karşın, tarihi içinde bu duruma hiç bir zaman ulaşmamıştı).

Bana anlattılar: Hâlâ ataların ve kutsal varlıkların ruhuna dua edip duran, eski imparatorların Çin'i hep gözetim altında tuttuklarına inanan çok sayıda köylü varmış. Hiç kuşkusuz, İmparatoriçe Tzu-hsi de, tutkularının gerçekteiğini, Yüce Merkez İmparatorluğunun yabancı işgalinden kurtulduğunu, kendi yolunu izleme yeteneğini kazandığını ve imparatorun İngiltere Kralının ilk elçisine söylediği şu sözleri tekrarlayacak duruma geldiğini görse çok mutlu olurdu: «Ülkenizde olup bitenler beni ilgilendirmez.» Hem de artık hiç zarar görmeksizin.

yenilmiş sefalet

MUTSUZLUĞUN ZINCIRLEME GIDIŞI

KISACASI, Çin 1949'dan önceleri bir orta çağ ülkesiydi. Su baskınları, çekirge, sinek, sivrisinek, fare akınları gibi doğal âfetlerin ve öteden beri Çin'e musallat hastalıkların ya da hıyarcıklı veba ve kole- ra gibi pusuda bekleyen salgın hastalıkların ezdiği bir halk. Bu âfetlerin gerçek nedenleri konusunda tam bir bilgisizlik; sağlık koruma için gerekli koşul ve araçların yokluğu, tavşanlar gibi üreme oranının insanın kısımlarıyla denkleştirilmesi. Büyüleyici uygulamalar ve çocuksu boş inanlar; halkın çoğuna yüksek azınlığı dışında haberleşmeyi çarpıtıcı bir fısıltı gazetesine indirgeyen bir cehalet; Çin'in halka ancak us dışı yollarla ulaşan üç büyük dini; Budizm, taoculuk ve maoculuk. İkinci planda, ama önü alınamaz dedikodulara, büyük korku paniklerine, kitle histerisine her an yol açabilecek nitelikte bir kaygı birikimi.

DÜNYANIN EN YOKSUL ÜLKESİ

Nüfusunun üçte ikisi okuma yazma bilmeyen kimselerden oluşan bu büyük topluluk belini büken olgulara hâkim olmasını sağlayabilecek en alt düzeyde bir kültürü ve usçuluğu nasıl özümleyecekti?

Bir zamanlar Kolomb'un ulaşmak için yeni bir yol aradığı masalsi zenginlikte bir ülkeyken, XIX. yüzyılda dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olmuş XX. yüzyılda da, kuşkusuz, öyle kalmıştır. 1939'da Milletler Cemiyeti'nce düzenlenmiş bir rapora göre, nüfus başına düşen yıllık ortalama gelirin Birleşik Devletler için 554, Fransa için 282, Hindistan için 34, Çin için 29 Amerikan doları olduğu hesaplanmıştır. Birleşmiş Milletler'in 1949'daki bir raporunda da aynı sınıflama görülüyor: Çin, Pakistan'dan, Hindistan'dan, Endonezya'dan sonra gelmektedir. 1949'da bir Çiniye düşen, kalori değerine göre hesaplanmış, ortalama besin miktarı bir Avrupalıya düşenin yüzde 20'si kadardı. Ortalama ömür, Birleşik Devletler'de 64 yıl olmasına karşın, Çin'de 25 yılı aşmıyordu. Teilhard de Chardin, «Örgütlenmemiş kırsal bölgelerdeki sefalet sözle anlatılamaz,» diye yazıyordu. «Hele o dondurucu soğuk! İnsanın duyduğu acıyı bütünüyle kaydeden bir gereç olsaydı, o anda neler görünmezdi ki!» (1)

SARI IRMAK'IN TAŞMASI

Doğa bu sefalete felaket boyutları kazandırmaktaydı. Yang-çu'nun, hele özellikle Huang-ho'nun, Sarı Irmak'ın üstünden alçak uçuşla geçildiğinde, insanın onlara egemen olup olmamasına göre değişen bir ölçüde, bu ırmakların ne denli bolluk yaratabilecek ya da korku salabilecek güçte oldukları anlaşılıyor. Normal havada, kendilerine alüvyonlar arasında güçlkle yol açarlar. Selli yağmurlardan sonra, binlerce hektarlık ekilebilir toprağı su altında bırakırlar. Bir kuraklık dönemi sonunda, yataklarına çekilirler; toprak sarı bir toza dönüşür; ürünler kurur.

Çin sarayında tutulan tarih tezkereleri, bentleri yükseltme yerine, ırmağı temizleten uzak görüşlü imparatorları övüyor. Ama bu eski usule çok ender olarak uyulmaktaydı. Sarı Irmak'ın yükseltilmiş yatağı çoğunca, ova yüzeyinin metrelerce üstündedir. Çeltik tarlalarının üstünden yelkenli gemilerin kayıp gittiği görülür: Çeltik tarlalarının kaderi bir bent çökmesine, bir su taşkınına bağlıdır. Tarihin ilk dönemlerinden beri, Huang-ho'nun yatağından çıkmasıyla yirmi altı kez ağız ve akış çizgisi değişmiştir.

Marko Polo ve Macartney'in, beş yüz yıl arayla anlattıklarına göre, Çinliler, ülkelerinin savaştan, kıtlıktan ve vebadan çok, Sarı Irmak'ın taşmalarından sıkıntı çektiği kanısındadırlar. İmparator Kang-hsi, başkaldıran bir orduyu boğmak için bir sette gedik açmış ve bir milyon adamı yok eden bir su kitlesini serbest bırakmıştı... (2)

KISIR DÖNGÜLER

Yüzyıllar boyunca, sefalet kısır döngüsü süregitmişti. Ağaçların büyüyecek zaman bulamamalarından ötürü, incelmış toprak tabakaları; yokluk, köylüleri ağaç yaprakları, ağaç kabuğu yemek, arta kalanı da kulübeler yapmak ya da ateş yakmak için kullanmak zorunda bırakıyordu; önlerinde bir ağaç engeli olmadığı için sellerle sürüklenen dağ lösleri; ürünü peş peşe kırıp geçiren su baskınları ve kuraklıklar. Irmakların akışını engelleyen, düzeylerini durmadan yükselten, suları yatağından çıkaran barajlar meydana getiren balçık tabakaları ya da tam iyi bir ürün alınacağı umulduğu sırada, bir anda milyonlarca çenekleriyle çavdarı, buğdayı unufak eden çekirgeler. Gürültü, koca koca taşlar, kurşunlu lobutlar onları

güçlükle uzaklaştırıyor, ama bu da bir tarladan öbürüne atılmalarından başka bir işe yaramıyordu.

Eski dönemin insana ürküntü veren bu tablolarını, kom n st propaganda ekibinin rejimin erdemlerini ortaya çıkarmak için çizdiği sanılmasın. Bütün gezginler aynı şeyi anlatmaktadırlar.

Pirinç tarlalarının verimliliğinin rastlantılara bağlılığı konusunda Macartney'in tanıklığı da durumu kesin olarak belirtmektedir: «Bitki tam yeşermek  zerenken bir kuraklık gelir, canlılığını yitirir; olgunlaşacağı sırada da su basmalarından gördüğü zarar öbüründen aşağı değildir. Bir Avrupalının hayal gücüne sığmayacak kadar çok sayıda kuş ve  ekirge, bir o bir bu bitkinin üzerine atılır.» (3)

Bundan yüz elli yıl sonra durum daha da kötüye gitmiştir. Japonya'ya karşı açılan savaş 1949'dan önce, hattâ 1937'den önce Çin'in belini büken bütün bozucu etkenlere bir yenisini daha eklediğinden, bu felaket saçan kargaşa karşısında herkes ne denli güçsüz olduğunu hissediyordu. Bu konuda çeşitli belgeler vardır. Bunların göz önünde tutulması gerekir. Joinville'nin **Saint-Louis  yk s **n  kaleme almasından on yıl önce, bir Cenova cezaevinde yazdırılmış **Dünya Seyahatnamesi**'nden tutun, ikinci dünya savaşından hemen sonra Birleşmiş Milletler Teşkilatının yaptığı anketlere kadar, bu belgeler, kitaplıklar meydana getirecek bir sayıya ulaşmış bulunmaktadır. Söz gelimi Milletler Cemiyeti'nce Nankin hükümeti nezdine gönderilmiş sağlık uzmanı Doktor Stampar'ın raporu (4) Bu raporun sonuçları tüyler ürpertici niteliktedir. Görünürde **hiç bir çözüm yolu yoktur.** «Dünyanın bütün zengin ülkeleri» Çin'i içinde bulunduğu çöküntüden kurtarmak için çabalarını birleştirseler bile «bu işin üstesinden gelemeyeceklerdir.»

Çin'in 1949'dan önceki manzarası, sözgelimi Bénarès'de ötedenberi görülen manzaraya benziyordu: Kolu, bacağı kopuk bir dilenci bolluğu; yüzü gözü çıban içinde çocuklar; kara domuzlar; kadidi çıkmış köpekler; paçavraların arasından süzülüp geçen tek tük cicili bicili ipekliler. Doğa gazaba geldiğinde kıtlık ortalığı kırıp geçiriyordu. Köylüler zaten perişan durumdaydılar. Gelip çatacak kuraklıklar ya da su baskınları için köşeye bir şey ayıracak halde değildiler. Çoğu kez tifüs ya da vebayla ortaya çıkan bu kıtlığı hiç bir şey önleyemezdi. Bu, öylesine korkunç bir kıtlıktı ki insanları yamyamlaştırıyordu. Aç insan resimleri gezginlerin her yerde gözüne çarpıyor: «Vaktiyle bacak olduğu anlaşılan kemikler üzerinde sallanan, vaktiyle el olduğu anlaşılan kemiklerini kurtarıcı pirince doğru uzatan iskeletler; (5) taşakları, kızgın güneşte kurumuş zeytin çekirdekleri gibi apış arasından sarkmış bir adam. Bize bunun bir insan olduğunu anımsatmak için yapılmış kaba, sevimsiz bir şaka gibi.» (6)

Bu tür felaketlere uğramış eyaletlerin her birinde ölü sayısı yüz binleri buluyor. 1929'da Suiyvan' da Moğolistan sınırında, hükümet yetkilileri üç milyon kişinin öldüğünü kabul ediyor; ancak **Çin'deki kıtlığa uluslararası Yardım Komisyonu'nca** gönderilmiş uzmanlar ölü sayısının altı milyona ulaştığını belirtmekteler.

Uzak eyaletlere uzanmaya gerek yok. Kıtlik görünümü büyük kentlerde de göze çarpmaktaydı. Bir tanık, «Şanghai'da,» diyor, «yıllarca, sabahları işe giderken kaldırımlara serilmiş üç dört ceset görürdüm. Geceleyin, açlıktan ya da soğuktan ölmüş Çin-

lilerin cesetleri. Bana en çok dokunan, yoldan gelip geçerken toplaşan Çinlilerin, benim şaşkına dönmem karşısında gülmeye başlamalarıydı. Duyarsızlık mı? İnsan hayatına aldırılmazlık mı? Ölümü önemsememek mi? İhtiyat ya da nezaket gereği heyecanların gizlenmesi amacını güden bir disiplinin uzun yıllar uygulanmasının bir sonucu mu? Nedenini bilmiyorum.» (?)

GÜÇSÜZ GÖSTERİLER

Üzücü bir olay karşısında ne yapmak gerektiği bilinmeyince, gerçekten geriye gülmek kalıyordu. Ya da ondan hoşlanmak, afsunla, duayla onu savmaya çalışmak, ondan kaçmak! Paniğe kapılıp, büyük göçlerle, yüz binlerce insanı kırlara atıp, kaçmak. Ondandır hoşlanmak mı? Çin mutfağı bir zengin lüksü olmadan önce yoksulun azığıydı (kuşkusuz bu nedenle değerini yitirmiyor); Çin mutfağının incelikleri, yenilebilir her maddeyi hoşla gidecek duruma getirmekte, sıradan bir yiyeceğe tat kazandırmaktadır. Afsunla, duayla onu savmaya çalışmak mı? Boş inan, büyü gibi birtakım edimleri halk da uyguluyordu, imparatorlar da. İmparatorlar, Tanrı'nın Lutfu imparatorluklarına kol kanat gersin diye okuyup, üfleyip, büyü sözleri söyleyerek saltanatlarına bir ad seçerlerdi: Bunlar arasında, Chia Çing (Büyük Mutluluk), Hsien Feng (Evrensel Bolluk) gibi adlar var. Titiz bir bakan **Sadakatsiz Irmak**'ın adını (Sık sık yatağını değiştirdiği için), **Sadakatlı Irmak** olarak değiştiriyor, böylece de ırmağın bu yeni ada yaraşır görünmeyi candan isteyeceğini umuyordu.

Gülme, boyun eğiş, güçsüz gösteriler bir yana, günün birinde bir başkaldırının bu imparatorları, bu

bakanları silip süpürmesi gerekecekti. İşte o zaman Sun Yat-sen, sorunu dramatik yalınlığı içinde ortaya koydu: «Açlık sorunu halkın en önemli hayat sorunudur (...) Atalarımız, yemek halkın Tanrısıdır, demişler (...) Ancak bütün Çin'de herkesin yiyecek bir şeyleri olduğunda, herkes çok ucuza karnını doyurduğunda, halkın hayat sorununun çözülmüş olduğu inancına varabiliriz.» (8)

Gösteriştten uzak bir tutku, devcesine bir meydan okuma; Sun Yat-sen bu tutkuyu gerçekleştiremedi Kendisi de düştü. Meydan okuma nöbeti Mao'ya geçti Ya da, daha doğrusu, Mao, (devrimin can alıcı yeri buradadır), nöbeti halka devretti. Bu sefaletin çift yönlü olduğunu, bir yönüyle büyük bir baskı yarattığını, öbür yönüyle görülmedik bir biçimde itici bir nitelik taşıdığını anladı: «Yoksulluğumuz ve yoksunluğumuz görünüşte kötü, gerçekte iyi şeyler. Yoksulluk insanı hayatını değiştirmeye, eyleme, devrime iter. Boş bir sayfada her şey mümkündür: En iyi, en güzel adına ne varsa yazılabilir buraya.» Onun başkaldırısı bir Çinlinin, yani açlık çekmiş bir adamın başkaldırısıdır. Babasının «orta-yoksul» sınıftan «orta», sonra da «zengin» sınıflara geçmesine karşın, baba ocağını terkedinceye kadar ne et ne yumurta yemeye hakkı vardı. Bağlı bulundukları mülk sahiplerinden yiyecek istedikleri için başları uçurulan aç köylülerin giriştikleri Hunan ayaklanmasının anısı belleğinden silinmedi. Sefaletle, açlıkla savaşmak için her şeyini vermeye hangi Çinli hazır değildi ki? Hangi halk böyle büyük bir sıkıntının altında ezilirken, daha iyi bir hayat çağrısına koşmazdı? Otuz yaşını aşmış tek bir Çinli kadın, tek bir Çinli erkek gösterilemez ki, belleğinde bir kıtlık yılının anısı yer etmiş olmasın. Tek bir kişi gösterilemez ki, bu tehlike,

günlük hayat tablosundan silindiği zaman, hayatının bütünüyle değişeceği izlenimi, «göge tırmanan bir köprüden geçiyormuş» izlenimi içinde olmasın.

AÇLIĞINI GIDERECEK KADAR YEMEK

Çin'de gözlemler yapıp da, bir çeyrek yüzyıldan beri köyülerin, işçilerin, gençlerin ve yaşlıların kaderlerinde ne denli bir gelişme olduğunu yadsıyan kişinin dürüst düşünceli biri olduğu söylenemez; böyle bir kimsenin tanıklığının da üstünde durmaya değmez.

Kuşkusuz, Çin'de, dünyaların en iyisinde rastlanacak bir biçimde, her şeyin yolunda gittiğini söyleyecek değiliz. Ama iyi beslenmiş, görünürde sefaletten kurtulmuş bir halk gördük karşımızda; bizim tüketim toplumumuza oranla gösterişsiz bir biçimde yaşıyor da olsa, bir örnek giyiniyor da olsa, iyi giyinmiş bir halk bu; çoğunca —kadınında da, erkeğinde de— mavi, pamuklu bezden pantolon, kısa kollu beyaz gömlek görüyorsunuz. Babayiğit delikanlılar, gürbüz çocuklar... Gözlemciler, 1949'dan önce çocukların yüzlerinde gözlerinde çoğunca mikrop saçan yaralar olduğunu söylüyorlardı; bugünse, küçücük bir siivilceye hemen cıva-bromür karışımı bir pomat sürülmekte. Yalnızca büyük kentlerde ve sanayileşmiş bölgelerde, düzenli, sağlıklı bir hayat sürüldüğü izlenimine kapılmıyorsunuz. Sözelimi, gözlemcilerin, 1960 güzünde bir kıtlığın hüküm sürdüğünü belirttikleri, geri kalmış bir eyalet olan Şensi'de de (benzeri birçok eyalet gibi) aynı duyguya kapılıyorsunuz. Bu yılın sıkıntılı bir yıl olduğunu, yoksunluğa düşmeye ramak kaldığını, besin maddelerinin tayına bağlandığını bizden gizlemediler; ama

kıtlıktan ne zaman söz açmışsak ilgililer bizi açık açık alaya aldılar. İnsanların ağaç kökleri yedikleri, sonra da yamyamlaştıkları o gerçek kıtlığın, Kurtuluş'tan bu yana ortadan kalktığını belirttiler. Kıtıkılmış, yoklukmuş: Sözlere takılıp kalmayalım. Gerçek görünüm o ki, 1959'dan 1961'e kadar sürmüş üç büyük yoksunluk yılından sonra, on yıldan beri, açlık sorunu eski ağırlığını taşıyor.

Yenan çevresindeki kırsal bölgede, bu bölgenin son derece yoksul olmasına, kadınlar ve erkekler arasında kol gücü gerektiren işlerin çok yaygın olmasına karşın, irili ufaklı traktörlere, kamyonlara da rastlanıyor. Önceleri Çinliler bu traktörleri yalnız filmlerde görürlerdi. Çok sayıda köylünün, ispitleri nikelajlı, çift siperlikli, teker çatalları sağlam, bir insanı ya da bir kentallık bir buğday çuvalını taşıyacak büyüklükte, bagajlı bisikletleri var. Pagoda heykellerindeki ya da Meissen Budalarındaki gibi çok şişman Çinlilere rastlanmıyor; buna karşılık çok cılız Çinli de görmüyorsunuz çevrenizde.

Eski rejim Çin'ini bilen gezginler, ırkta bir boy uzaması görüldüğünü kesinlikle belirtiyorlar. Onca yoksulluk yılından sonra, Çinliler, çoğunca, vakitsiz doğmuş cılız çocuklara benziyorlardı. Bugünkü Çinlilerse, özellikle Güneyde, Avrupalılar kadar uzun boylu olmamalarına karşın, sağlam yapılı görünüyorlar. Sabahları kentlerin kaldırımlarında beden hareketleri yapan ya da Pekin ve Wuhan dolaylarındaki göllerde yüzen gençler, sağlıklı, güçlü kuvvetli bir görünüm içindeler.

Tayın usulünün sürdürüldüğü söylenecek burada. Doğrudur bu. Her Çinli azığını kendine gösterilen mağazadan satın almak zorundadır, çay ve şeker hakkı da belli bir miktarı aşamaz. İlgililerin açık-

lamalarına göre, burada tayına bağlamak değil, soruna akla uygun bir çözüm yolu bulmak söz konusudur. Çinlilerin sayısı öylesine yüksek ve geçmişteki korkular henüz öylesine taze ki, mağazaların yağma edilmesi ve en soğukkanlı tüketicilerin kısa zamanda dilenmek zorunda kalmaları için bir panik rüzgarının esmesi yeterlidir. Bir rakam saptanmakla yetiniliyor; bu rakamı aşan alımlar, kişisel bir istifçilik, bir vurgunculuk başlangıcı olabilir: Ayda on beş kilo buğday, un ya da piriç ve yarım litre zeytinyağı, yılda altı metre pamuklu. Alt sınır pek yüksek değil kuşkusuz; ama bunun en az geçim düzeyinin üstünde olduğu söyleniyor; bunun sonucu olarak, kendilerine anlamı uzun uzun açıklanan bu buyrukların kesinliğine inanmış Çinlilerin çoğu, haklarına düşenin hepsini birden almayabilecektir. Böylece de, tüketim, üretimin biraz altına tutulabilecektir.

Ayrıca, geniş bir serbest kesim de var. Her Çinli günün her saatinde aşevine gidebilir, bir köşe başında dondurma alabilir ya da Pekin'de Jenmin Pazarına, Doğu Kapısına ya da Tien-çiao Pazarına, Oklar Kapısına gidebilir: İnsanlar çok ucuza kızarmış balık, boyalı ördek, domuz kızartması, işkembe, piriçli köfte, soya sosu alabilir. Neşeli bir kalabalık önünde, çalgıcılar kemanlarını gıcırdatıyor, meddahlar fıkralar anlatıyorlarken çocukların da ağızları, burunları şekerlemelere ve eskimolara bulanıyor.

YENILMIŞ IRMAK

Mao, açlığı, Çin halkının bu eski yol arkadaşını defetmiştir. Sarı Irmak'ı yenmeyi de başarmıştır ve buradaki simgesel değer görülen hizmetin gerçeğinden daha önemlidir.

Çin'in beşiği, besleyicisi ve felaketi olan bu ırmağı zaptetmek Çin tarihinin üç bin yıllık özlemi olmuştur, ama hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Mao Çinlilere, bu işin, güçlerinin yeteceği ve özlemlerini gerçekleştirmeye uygun nitelikte olduğunu göstermiştir. Dış Moğolistan'dan Şantung'a kadar, kırk altı baraj, kanallar, iki alavere havuzu arasında, 3600 kilometrelik bir alanda gemi işletmeye elverişli geniş su yolları 1957 den bu yana yapılmıştır ya da yapımları yüzyılımızın sonuna kadar tamamlanmış olacaktır.

Fransa'nın yarısını kaplayacak genişlikte bir yaylanın korunması ve arklarla sulanması sonunda başarılmış olacaktır.

Sanmen barajında açılan altın yaldızlı deftere bir el şunları yazmış: «Halk Cumhuriyeti Hükümeti başka hiç bir şey yapmasaydı ve yarın devrilseydi bile, Çin halkı Sarı Irmak'ı zaptetmeyi başarmış bu hükümeti büyük bir minnet duygusuyla bin yıl anardı.»

Çok sayıda Çinli, bu girişimde, tarihi yenme iradesini ve artık bunun olanak dışı olmadığını görmektedir.

Açlığı yenmek, Sarı Irmak'ı uysallaştırmak, bütün bunlar, gerçekten somut işlerdir.

Bu başarıya ulaşmak için gerekli yöntemler vardır, bu yöntemleri öbür bölümlerde açıklayacağız. Ama temelde, Çin halkının emeği, yılmak bilmeden çalışması ve bundan böyle kendine ve başkalarına yararlı olacağına kesinlikle inan getirmiş olması yatmaktadır.

SEFALET DÜŞÜNCESİ

Her şeyden önce, kendine beslediği güvenle daha da sarsılmaz olmuş, dev bir umutla büyük bir

dirime ulaşmış bir halkın dokunaklı ve eşine ender rastlanan bir tablosudur bu. Her çeşit öğretiyeye, her çeşit ideolojiye koşullanmaları bir yana, gördüğümüz her Çinli, sözleriyle ve tavırlarıyla bize şöyle diyordu sanki: «Yeni bir Çin kuruyorum.»

Eski Çin'de sık sık kullanılan deyimler şunlardı: **Puo yao Şin**: «Böyle işte, zarar yok»; ya da **mei yu fa tzu**: «Alışmak gerek.» «Babam karar vermişti, bana ancak boyun eğmek düşüyordu.» «Kayınvaldem beni hizmetçisi gibi görüyordu.» «Mülk sahibi, alacağını istiyor.» «Çekirge akını başlıyor.» **Mei yu fa tzu...**

«**Mei yu fa tzu**» ve «**pu yao şin**»..., bunlar, bugün lanetlenmiş deyimlerdir. Bu deyimler sefaletle koyun koyuna yaşamayı kolaylaştırıyordu, ama sefaletle bir de manevî sefalet ekleyerek onu katmerleştiriyordu. Bundan böyle her türlü toplumsal baskı kişiyi çalışmaya ve sorumluluğa itiyor (çoğunca, grup karşısında bir sorumluluk söz konusu olsa bile). Gerisi geliyor ya da gelecektir. Sefaleti yenmek için önce onu düşüncede yenmek gerek.

besleyici bir tarım

ŞANGHAY üstüne inen uçak Avrupalı yolcuda bel-
lekten silinmeyecek bir görünüm yaratıyor: «İpe di-
zilmiş gibi» sonsuz parsellenmiş, ışıkla harelelenen,
renklerden ve yansılardan bir mozayik meydana ge-
tiren tarlaların görünümü. Asma bahçeler halinde te-
pelere giren, yerleşme bölgelerinin, demiryollarının,
fabrikaların birkaç santimetre ötesine dek ilerleyen
bu tarlalar toprağa soluk alacak en ufak bir parça
bırakmak istemiyor gibi. Kendileri de sayısız sulama
kanalının geometrik bir ağı içinde sıkışmış köylüle-
rin her mevsimde yaptıkları, bozdukları, yeniden yap-
tıkları büyük bir eliş ödevi sanki. Yerleşme yerleri,
özellikle ağaç kümelerinin bulunduğu noktalarda, kü-
çücük ve köycükler halinde toplaşmış görünüyor.
Kısacası Çin, yüz binlerce kilometrekarelik bir alan
üstünde, doğaya karşı, dağa karşı, sellere ve ırmak-
lara karşı, erozyona karşı, kuraklığa karşı dev bir
mücadeleye girişmiş.

Milyonlarca insanın sonsuz sabrıyla, bitmez tü-
kenmez çabasıyla dolu yüzyıllar, sonunda, bentlerle
bezeli su yollarının dolambaçlarıyla çizilen bir görü-
nüm çıkarmıştır topraktan. Yeşilliklerden, yollardan,
kanallardan nakışlar: Tarımın güzel sanatlardan bi-
ri gibi yapıldığı izlenimini bu kadar uyandıran çok
az toprak vardır. Ve başarı çabayı örtüyor.

Gerçekte Çin toprağı, Yang-çu ve Huang-ho'nun

alüvyonlu toprakları dışında, en ufak çabanın bol ürünlerle sonuçlandığı şu Avrupa ya da Amerika'daki Tanrı vergisi biteklikteki topraklar gibi değildir. İnce bir topraktır Çin toprağı, yüksek verimler alınmak istendiğinde gücünü kolayca yitirir: «İleri büyük Sıçrama» döneminde böyle olmuştu.

TARIM ÖNCELİĞİ

Çin'in büyük zenginliği insanlarındadır; tarihi, köylülerin tarihidir.

Her yıl, imparator, çift mevsimini açarken, kendi eliyle toprağı üç kutsal saban izi çekiyordu. Bu âyin, imparatorluğun bu besleyicilerinin, toplumsal hiyerarşide okumuş memurlardan hemen sonra gelen bu köylülerin dirimsel işlevini belirtiyordu. (1) Devrim, onları bir kerte daha yükselterek, Çin'i kendi gerçeğinin üstünde kurmuştur.

Çin, beslenmek için toprağı işleyen yüz milyonlarca insan demektir: Ekonomisi henüz ilkel çağların o yüce yalınlığına sahiptir. Başarının ölçüsü de basittir: Bu insanların açlıklarını gidermek için yemeleri gerekir ve hemen hemen yeterlidir bu.

Bu yönden alınırsa, Çin komünizminin başarısı su götürmez bir niteliktedir, zaten hiç yadsınmamıştır da. Rakamlar bunu kanıtlamaktadır: 1965'te, Çin'e ayrıca 400 milyon dolarlık ürün sokulmuştu; ithalat bugün miktar olarak iyice kısılmıştır; bunun dış ticaret içindeki oranıysa daha da düşmüştür. Ama özellikle görünüşlerin tanıklığı sağlıyor bunu: Avurtları birbirine geçmiş yüzleri, şişmiş karınlara hiç rastlanmıyor; her yerde sağlık ışıldamakta. Açlığını giderecek kadar yemek her yerde rastlanan bir şey: Yine de Çin halkı için yeni bir şey bu. Nasıl bir altüst olu-

şun ona şimdiye dek bilinmeyen bir güven duygusu kazandırdığını güçlükle değerlendiriyoruz.

Çünkü bu görünümün bizi yanıltmaması da gerekir: Uzun yüzyılların bu eseri, kişiye, binlerce yıllık başarıya yine binlerce yıllık bir mutluluğun eşitlik ettiği düşüncesini de esinliyor. Çin'in bütün paradoksu, devrimlerin, değişmezlin titreyişleri olduğunu düşündürtecek çok eski görünümlerle, eskiden hiç olmayan bir biçimde rahat, yarınları güven altına alınmış, kendi topraklarının sahibi oldukları için yeni çağları yaşamamanın bilincine ulaşmış bu köylüler arasındaki karşıtlıktadır.

Bu köylülerin kendi görünümlerinin mirasçısı olmaları için pek az bir şeyin gerektirdiği anlaşılıyor. Pek az bir şey: Bir altüst oluş, bir devrim.

OLANAKSIZ TARIM REFORMU

Gerçekten, Çin'de her zaman temel sorun tarım sorunu olmuştur. Daha ilk çağlardan beri her on Çinlinin dokuzu köylüdür, ama çoğunca kendilerine ait olmayan topraklar üstünde. Köylü kitlesi ağır çiftlik kirası koşulları içinde bulunduğu, kıtlık dönemlerindeki borçları yüzünden hemen her zaman elverişsiz durumda olduğu için, toprakların hemen hemen bütünü bir aile azınlığının eline geçmişti.

Bununla birlikte, yüzyıllar boyunca, mülkiyete ve emeğe bir arada yönelinmesi için gösterilen çabalar hep kıtlıktan gelmiştir. Çin, Batıdaki köylü tabakalarının yavaş ilerlemesini, feodalizmin sürekli eriyişini görmemiştir. Aralıksız olarak adalet için sızramalar yapmış, bunun sonucu olarak hep hayat mücadelesine ya da lükse düşmüştür. Mekanizma hep aynıydı: Taht davası güden çetin ya da kurnaz bir

kimse tarafından başkaldırıya itilmiş umutsuz kitlelerin, hanedanı yıkmak ve saray çevresini meydana getiren büyük mülk sahiplerinin ellerinden mülklerini almak için kanlı bir biçimde ayaklanması; köylülere toprak dağıtılışı; sonra köylüleri bunları kısa zamanda yeniden satmak zorunda bırakan bir kıtlık; toprakların «bir lokma ekmek», yani bir çuval pirinç ya da darı karşılığında elden çıkarılması.

M.Ö. III. yüzyılda Şih Huang-ti, I. yüzyılda Wang Mang, XI. yüzyılda Başkan Wang An-şih bu işe giriştiler, ama başarısızlığa uğradılar. Bu deneylerin birincisini anlatan bir vak'anüvisini dediği gibi, «en açgözlü, en kötü bir sürü güçlü adam tarlalarını binlerle, on binlerle hesaplarlarken, en güçsüzlere bir iğne ucu saplayabilecek kadar az bir toprak parçası düşüyordu».

Daha sonra gelen hanedanların her biri Danaid'lerin fıçısını doldurmaktan başka bir şey yapamadılar: Songlar, Moğol Yuanları, Mingler, Mançu Çingler, büyük topraklara el koydular, bunları köylülere dağıttılar, onların kaderlerini geçici olarak düzelttiler. Ama çiftçilerin zenginleşmeleri, toprak sahibi olma durumlarını pekiştirememiştir. Ve özel mülkiyetin sürüp gitmesi, kıtlılıklar sayesinde, hep *latifundia*'nın, büyük toprak mülkiyetinin doğmasına yol açmıştır.

Bu bitip tükenmez gidip gelmeye bir son vermek için, reform aşamasından devrim aşamasına, toprakların parçalanmasından mülkiyetin kaldırılmasına geçmek gerekecektir. Ama manderinci seçkinlere dayanan ve toplumun olduğu gibi muhafazası konusunda yetki almış olan bir rejim böyle aşırı tedbirlere razı olabilir miydi?

Çünkü bu tedbirler tarım sorununu çözemezdi, imparatorluk hanedanlarının çoğu köylü isyanlarının

darbesi altında yıkılmıştı. Son olarak, Mançu hanedanı da bunun dışında kalmamıştı. Onun uğradığı ilk iç sarsıntı, Tai-pinglerin başkaldırmasından sonra sonunu belirlemişti. 1850-1864 yılları arasında, Tai-pingler, Yang-çu vadisinde, kollektif bir örgütlenmenin temelini atmışlar ve ilginç bir biçimde komünist rejimin tarımsal çözümlerine yaklaşan bir «toprak yasası» çıkarmışlardı: Genç Mao, Tai-ping devinimi tarihine büyük bir ilgi gösteriyordu.

Mançu hanedanı bu ayaklanmayı bastırdı. Bundan kendisi için bir ders çıkaracak mıydı? İmparatoriçe Tzu-hsi'nin bir fermanı buna inanmaya olanak sağlıyor.

«İç âfetlerin ve dış saldırıların sürekli bir biçimde üstümüze nasıl yağdığını görüyorum. Bugün, reformlar için gerekli adımı atmış bulunuyoruz.» (2)

Ama saray onun bu atılgan sözleri karşısında geriliyor ve durmadan kararlarını değiştiriyor. Sözgelimi İmparatoriçe Avrupa'ya öğrenciler yolluyor, sonra bunları geri çağırıyor. Güçlü bir donanma kurulması için buyruk veriyor, sonra bunun için ayrılmış parayı Yaz Sarayı gölünün kıyısında mermer bir köşk yapılmasında kullanıyor. Toprağa dokunmayı ise göze alamıyor.

Hiç kimse memnun değildi bu dönemde: Değişme isteyenler gibi değişmeye düşman olanlar da. Ama hiç değilse bir noktada düşünce birliği vardı: «Göksel vekaletin» Mançu hanedanından geri alınması gerekiyordu. Sun Yat-sen bundan yararlandı.

SUN YAT-SEN'İN ve KUOMINTANG'IN GÜÇSÜZLÜĞÜ

Nankin dolaylarında, kırsal bölgede, karaçam ve köknar ağaçlarının uyumlu bir biçimde yükseldiği,

çimenlerle örtülü yüksek bir tepe Sun Yat-sen'in anısına ayrılmış. Yabancı ziyaretçi, alçak sesle, yüz kadar basamağı tırmanmaya çağırılıyor; tepeye varıldıkta, dindarca bir tavırla Fransız heykeltıraşı Landowski'nin yapıtı olan anıtkabrin içine sokuluyor; Cumhuriyetin ilk büyük adamının mermerden uzanmış heykeli önünde saygı duruşunda bulunmaya davet ediliyor.

Pekin'deki Tian An Men alanında, Marx'ın, Engels'in, Lenin'in ve Stalin'in portrelerinin arasında doktor Sun Yat-sen'inki de var. Dul karısı Sung-Çing ling, Çin Halk Cumhuriyetinin başkan yardımcısıdır. Kasım 1966'da, Formoza Boğazının iki kıyısında da «Yurdun babası» adıyla anılan adamın yüzüncü doğum yıldönümü Pekin'de büyük bir törenle kutlanmıştı. Çin Halk Cumhuriyetinin, Kuomintang'ın kurucusuyla bir soy ilişkisi kurmaya bunca özen göstermesi tuhaf bir şey değil mi? Öte yandan, Formoza'da aynı adama, Kıta Çin'inde Mao'nun kendisine gösterilen tapınmaya varan saygının aynısı gösterilmektedir.

İkinci derecede bir tarz konusundaki bu inanmışlık bir belirsizlik işaretidir. Maocu rejim, Sun Yat-sen'in mirasını, bütünüyle dönüşüme uğratarak yeniden ele almaktadır. Aynı şekilde, en iyi Çin mirası konusunda da Mao, verilmiş sözü ortadan kaldırmaya değil, onu tamamlamaya gelmiş biri gibidir.

Toprak konusunda, bu söz, basittir: «Köylülerin onda dokuzu topraksızdır. Çiftçiler toprağı kendileri için ekip biçmelidirler. Oysa tarım ürünlerinin büyük kısmı toprak sahipleri tarafından kaldırılmaktadır. Bu çok ağır sorunu bir çözüme bağlayamazsak, halkın hayatını sağlamak olanaksız olacaktır.» (3)

Sun Yat-sen'in etkisinin bunca derin izler bırak-

ması, onun gelecekteki evrimin kalın çizgilerini çekmiş olmasındandır. Öğretisi, Çin gelenekleriyle çağdaş uygarlığa uyarlanma arasında bir bireşim önermektedir. Öyle ki ondan sonra yapılacak hiç bir şey ona bağlanmadan yapılmamaktadır.

Sun Yat-sen, hiç duraksamadan, mülk sahiplerini küçük çiftçilere feda ediyordu: «Büyük toprak sahiplerinin iktidarı Çin kıtasından silinecektir. Topraktan edinilen kazanç, sadece kendileri çalışan köylülerce Devletin toprağından alınacaktır. Böylece halk giderek kendini daha çok tarıma verecek ve hiç bir toprak parçası boş kalmayacaktır.» (4) Ama, zenginliklerin bölüşülmesine karşı çıkıyordu Sun Yan-sen: «Henüz sanayileşmemiş olan bugünkü Çin'de marksist sınıf mücadelesine ve proletarya diktatörlüğüne yer yoktur. Bölüşülecek bir şey bulunmayan bir yerde bölüşme söz konusu olamaz.» (5)

Mao Çe-tung, çocukluğunda, geceleri, Sun Yat-sen'in gizli yazılarını okuyordu. 1911'de, Wuhan ayaklanmasından sonra Cumhuriyetçi birliklere katılmıştı. Ama, depreme döneminde, sonra da Sun Yat-sen'in başarısızlığında hazır bulundu. Çoğu zaman bu atılganlık ve korkaklık karışımı tavır üstünde düşünmek durumunda kaldı. Sonunda yalnız atılganlığın, bir karşılık yaratağı fikrinde karar kıldı.

Kuomintang, köylülere dayanma yolları araması gerektiği halde, niçin onları ulusal yenilenme çabalarına sürüklemekten vaz geçmişti? Bunu onun temelinde bir kent partisi olmasına, derinlerdeki Çin'e yani kırsal eyalet bölgelerine yabancı kalmasına bağlamak gerekir. Bu noktada kaybetti.

İki Çin'in varlığını onayladı; çağdaş Çin'i, kıyı kentlerinin, sınai ve ticarî kentlerin Çin'ini destekliyor, Batı dünyasına katılma yolları arıyordu; es-

ki Çin'i, kırsal bölgelerin ilkel Çin'ini ise gerisinde tutuyor, toprak sahiplerini ve eski savaş senyörlerini onu yönetmekle, vergileri toplamakla, her türlü ayaklanma hareketini daha çekirdek halindeyken boğmakla görevlendiriyordu.

Tarım reformu, kuşkusuz, bir söylev konusu olarak kalmaktaydı. Sözgelimi, Kuomintang, 1930'da, toprak kirasının eskisi gibi ürünün en az yüzde 50'si olarak değil, sadece yüzde 37,5'u olarak verileceğini ilan etmişti; ama bu güzel ilke hiç bir zaman uygulanmamıştır. Kuomintang'ın 1945 programında bir tarım reformu yapılacağı belirtilmişti; ama bu konuda en ufak bir uygulama adımı atıldığı görülmedi. Büyük köylü kitlesi, sefaletin, çok yüksek çiftlik kiralalarının, yığılmış borçların, rastlantıya bağlı ürünlerin, geri kalmış tarımsal tekniklerin, geçmişten kalma edileginliğin ağırlığı altında ezilip kalmıştı.

Kuomintang böylece ayrıcalıklı tabakalarla kaynaşmış oldu. Ama onlar gibi, ilerlemelere kapalı kalmış büyük bir kitlenin yüzeyinde ince bir tabakadan ibaret kalmaya mahkum etti kendini.

1921-1931 yılları arasında, Çin Komünist Partisi de paralel bir yol izlemişti: Bu parti, toprağındaki düşmanı vurmak için, Batılı sanayileşme sayesinde, kentlerdeki işçi çevrelerinde kök salmak istiyordu.

Şanghai'daki ve Kanton'daki işçi ayaklanmalarının ezilişi, Mao'ya, kendi yolunu, yeni doğmakta olan sınaî Çin'e sırt çeviren ve yalnız işçi kitlesini harekete geçirme amacını güden sapkın yolu kabul ettirme olanağı vermiştir.

Bu da çok yerinde olmuştur. Üçüncü bir güç sınaî sınırlarla ilgileniyordu: Japonya, 1937'den 1945'e kadar bu kesimi ele geçirecek olan da o olacaktı. Japon ordularının ilerlemesiyle kıyıdaki ve kentlerde-

ki üslerinden kovulmuş olan Kuomintang, iç bölgelere doğru çekilince, yabancı bir ortama atılmış bulacaktır kendini. Yavaş yavaş kır halkını yönetme yeteneğini kazanmışsa da, iktidara artık yalnızca yapay bir biçimde takılıp durmaktadır; modernist kaynaklarının tutsağı olarak can çekişmektedir. Yürütmek istediği siyasal eylem kentleşmiş bir Çin'e hitap etmekteydi. Seçtiği savaş biçimi de sınaî bir ulusunkiydi. Kısa sürede kendini yerinden uğratmış olan sanayileşmiş Japonya karşısında hiç şansı yoktu

O andan itibaren, Mao, köylü kitlesini hem Kuomintang'ı destekleyen toprak sahiplerinin zalim kastına, hem de Japon istilacıya karşı ayağa kaldırabilecekti. Çin tarihinde çok ender rastlanan onca elverişli bir birleşme ortaya çıkmıştı: Sömürücülere karşı halk duygusuyla istilacıya karşı ulusal duygu birleşmişti. Kuomintang, otuz yılda çok şey vadetmiş, ama geri kalmış ve sefalet içindeki bir ülkenin köylü proletaryasının zorlayarak istediği köklü reformları kırlarda uygulama konusunda hiç bir girişimde bulunmamıştı. Kuomintang'ın başarısızlığı, komünist ayaklanmanın başarısı, Çin modelinin temel özgünlüğünü meydana getirmektedir.

BİR ÜRETİM KOLUNU ZİYARET

Kiangsi eyaletindeki Maçiyao, pirinç yetiştirmede uzmanlaşmış 80.000 halk komününden biridir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu komünler daha çok büyük kantonlardır. Gerçek küçük birim, geleneksel köyün karşılığı olan üretim kolu'dur. Toprağın mülkiyet sahibi de, özellikle, odur. Malikin ne kiralama, ne de satma hakkı varsa, bu sözcüğün bir anlam taşıdığı düşünülebilir mi? Toprak sahibi devletten açık

yürekle söz ettiğimizde, yol açtığımız sert tepkilerle değerlendirirsek, kuşkusuz, şu karşılığı alacağız:

«Ne devlet, ne de halk komünüdür bu: Üretim kolu, yani biziz.»

Simgeler gerçeklikten daha güçlü...

Tıpkı halk komünlerinde, belediyelerde, eyaletlerde olduğu gibi, her kolun kendi devrim komitesi var. Bu komite, yalnız kendi komününün devrim komitesiyle bağlantı kuruyor. Komündeki komite, her kol için tarım üretiminin amaçlarını planlamakta; buna göre, ürün fazlalığı halinde fazla kısmın bazı yatırımlarda kullanılması için muhafaza edilmesine izin istenmekte. Bu yetki, gerçekte, yalnız orta çapta yatırımlarla ilgilidir: Yeni yapılar kurmak, küçük araç ve gereçleri modernleştirmek gibi. Bu yolda kullanılan ürün fazlasının, üretim toplamının yüzde 10-13'ünü geçmemesi gerekiyor: Kazanç (ki her zaman mümkündür) titizcane denetlenmiş oluyor.

Daha ağır bir yükü gerektiren yatırımlarda (toprağın verimlileştirilmesi, sulama işleri, ormanlaştırma...), devletin katkısı söz konusudur; bu da devlet yardımı ya da teknik danışma biçiminde gerçekleşiyor. Devlet, tüketimlerini sağlayamayan komünlere yardım etmek için de müdahalede bulunuyor. Gerekli ürünü veriyor onlara.

Her komün özerk bir birimdir: Örgütün temel ilkesi, her zaman olduğu gibi, «kendi gücüne dayanmak» sloganıyla belirlenmektedir. Ancak kollara bırakılmış serbestlik sınırı çeşitli komünlere göre değişmektedir. Maçiyao'da bu yönden çok şey iyice sınırlanmış görünüyor. Oysa, Hangçow yakınındaki çay komünü Mei çia Wu'da, kolun devrim komitesi, tarımsal ve siyasal öğretim yapabildiği gibi, üretim

planını belirlemekte, ücretleri bölüştürmekte, küçük yatırımlar yapmaktadır.

BİR «PİRİNÇ KOMÜNÜ»NDE

Maçiyao'da, yarı halk türküsü, yarı marş bir müzikle karşılandık. Hani bizde, resmî törenlerin halk balolarının neşesini bozmadığı şu 14 Temmuz köyleri vardır, onları ansitan bir hava.

Devrim komitesinin sorumlu kişisi bizi kabul ediyor. Ulusal istatistikler ne kadar belirsizse, onun bize sunduğu rakamlar o kadar açık seçik: «Komünümüz 35.900 kişiyi bir araya getiriyor; 20 üretim kolu, 196 ekip ve 7.765 aile var. Maçiyao geniş bir komün değil, topu topu 3.241 hektar üstüne yayılıyor; ama nüfus çok yoğundur burada: Kilometrekareye 1.100 kişi düşmekte. 20.000'i aşkın emekçi üretim çalışmasına katılıyor. Ekili toprakların onda dokuzunda pirinç, buğday ve kolza (*) tarımı yapılıyor; toprağın yüzde 7'sini de bireysel paylara bıraktık; köylüler burarlardan ailelerinin gereksinimlerine katkıda bulunabiliyorlar» (bu bahçeciklerden aile başına ortalama üç ar düşüyor).

Üründe (pirinç, buğday), 1970'de, hektar başına 100 kentali biraz aşan bir verim alınmış; 1949'dan önce bu rakam 30 kentale zor ulaşıyormuş. Ayrılmış pamuğun verimi 8 kentali (1949'dan önce 1 kental), kolzanınki 16 kentali aşmış.

Bu rakamlar coşkuyla biraz şişirilmemişse, gerçekten ilginç, hattâ bir yerde olağanüstüdür. Tahıl için, çift ürün alındığına göre, verilen rakamları iki-

(*) Lahanaya benzeyen, sarı çiçekli ve tohumlarının % 45 yağ vermesinden ötürü yetiştirilen bir bitki türü.

ye bölmek gerekir. Uzman kişiler, Çin'de ortalama verimi hektar başına pirin için 27 kental (japonya'da 50), buğday için 11 kental olarak tahmin ediyorlar.

Maçiyao komünü, yılmazlığı ve ustalığıyla, işin üstesinden kendi başına gelmeye çalışıyor. Olanaklar elverdiği andan itibaren, kendine kusursuz ölçüde özerk bir ekonomi sağlaması söz konusu. On emekçiden birini çalıştıran ve sepet, kova, çeşit çeşit gereç yapılan atölyeleriyle göneniyor. Bunlardan birinde elektrik transformatörleri yapılmakta. Bir başkasında, kullananların da yardımıyla, bir pirinç ekme makinesi yapılmış; «Bu makinenin yalnız 3 beygir gücündeki motoru Şanghay'dan getiriliyor.» Nihayet başka bir atölyede ırmak üstünde 8 ton gübre ya da tahıl taşıyabilen demir iskeletli tekneler yapılmakta.

Belirtildiğine göre, komünde 28 traktör, 94 motorlu tarım aracı ve 21 pirinç ekme makinesi varmış: Verilen rakamların bu gösterişsizliği de onlardan kuşkulandırmayı önlüyor.

Bununla birlikte, birçok noktada, kafamıza takılan sorular öylece kaldı: Sözgelimi, 1970'de aile başına nasıl 780 yuan dağıtıldığını, ya da doğruysa kişi başına Devletin ödediği fiyatla (ticaretteki 22 yuana karşı 30 yuan) değerlendirilebilen 254 kilo kadar sabit miktarda pirincin nasıl verildiğini anlayamadık.

Buna karşılık, tarlalarda gerçekleştirilen çabayı gözlerimizle gördük: Her yerde titiz bir özen, kusursuz bir temizlik, hızlı ve sürekli bir çalışma. Erken yetişen pirinç hasat gününü ve saatını bekliyor; geç ürün alınan pirinç tarlalarıysa sulamadan sonra hemen sürülüyor. Genç emekçiler bir tarım tekniği dersinde tek sözcük kaçırmaksızın öğrenim yapıyorlar-

ken, bir çiftçi pirinç ekme makinesinin nasıl çalıştığını anlatıyor bize. Herkes, her yerde, her an kendi kendine yetmeyi öğreniyor.

«EJDER KUYUSU» ÇAY KOMÜNÜNDE

«Pirinç komünü»nde nasıl buğday da ekiliyorsa, «çay komünü»nde de ayrıca pirinç yetiştirilmektedir. Çekiang eyaletinde, konuk olduğumuz Meçiyaku «Mei ailesinin dağ köyü», bütün Çin'de «ejder kuyusu» çayıyla ün yapmış. Bir dağ görünümü, kimi yerde de biraz orman görünümü içinde 1300 nüfuslu büyük bir köy burası. Devrim bu köyde, açık bir yalınlık, rahat bir güven havası kazanıyor.

«250 aileyiz burada. Kurtuluştan önce toprakların yüzde 80'i dört ailenin elindeydi. Yoksulluk korkunçtu, toprak iyi işlenmiyordu. Bir mou'dan (*) ancak 30 kilo çay alabiliyorduk. Bir tarım işçisi yılda 150 yuan kazanıyordu. Bugünse, siz de görüyorsunuz. Ailelerin eline yılda ortalama 1090 yuan geçiyor. Üretimde verim üç kat artmıştır: Mou başına 115 kilo. İşlenen toprakların yüzeyini de arttırdığımız için, toplam üretim 1948'den bu yana yedi kat artmış bulunuyor.»

Bize niçin bu komünün gösterildiğini anlıyoruz. Bir an bu ilerlemelerin bütün Çin çapında gerçekleştirildiğini düşünelim! Bununla birlikte, daha ilginç bir şey var: O da Meçiyaku'da hiç de bir refah belirtisi görülmemesi; yalnız içinden çıktığı yoksunluğu ölçebiliyorsunuz; hemen bunun ardından, devrim komitesi başkan yardımcısı Bayan Çen Wu-yen'in ve bize anılarını anlatan Büyükanne Shun'un sözlerinde

(*) 1 mou = 0,65 hektar.

sıkılma belirtileri var gibi geliyor bize. Sözleri bir an daha savaşçı bir ton kazanıyorsa da, öyle fazla çarpıcı bir izlenim bırakmıyor:

«Üç kızıl bayrağın anlamı altında yaşıyoruz: **Halk komünü, İleri Büyük Sıçrama, Genel Çizgi.** Ölüm-den de, sıkıntıdan da korkmuyoruz.»

Kuşkusuz ki öyle. Bununla birlikte, güç olan konusunda, beceriye dayanma niteliği kazanılmış. Sadece Mao Çe-tung düşüncesinin erdemiyle kurulmuş izlenimi uyandıran şaşırtıcı bir kablo, küfe, bucurgat sistemi, Kazancakis'in Zorba'sını tam rahata erdirecek cinsten ilkel ve karmaşık bir işleme düzeni, çay tarlalarının yayıldığı tepelerle kurutma tesislerinin bulunduğu düzlük arasında sürekli bir gidip gelme sağlıyor: Bir kere, insanların yük taşıması diye bir şey kalmamış; bu olağanüstü bağlantı düzeni, çay yaprağı balyalarını tepeden aşağı indiriyor, toprağa ekilecek tohumu ve emekçilerin yemeklerini düzlükten yukarı çıkarıyor.

Ürüne uygulanan işlemlerde bazı mükemmelleştirmeler gerçekleştirilmiş: «**1949'dan önce,**» diye açıklıyorlar bize, «çay yaprağını kurutma konusunda elimizde hiç bir şey yoktu. Isıtılmış tahta tekneler içinde elle yapıyorduk bu işi. Bugünse, elektrik fırınlarında, ürünün niteliğine göre değişen usuller kullanıyoruz. Yüksek nitelikli çaydaysa, gittikçe daha fazla ısıtılan madeni teknelerde elle işlem yapılmaktadır.» Çalışma halindeki bütün tekneleri gururla gösteriyorlar bize.

Ama, bütün Çin'de ün yapmış bir üretimin iyice uzmanlaşmış teknisyenleri olan bu köylüleri, 1966'da, kendi tüketim gereksinimleri için niteliksiz pirinç ek-meye götüren bu devrimden daha derin bir devrim var mıdır? Champagne bağcılarının buğday ekmek

için değerli topraklarından bir kısmından asma köklerini sökmeleri gibi bir şey bu.

Şurası gerçek ki, pirinç tarlaları yararsız bataklıklardan kazanılmış burada. Ama bu sonucun eide edilmesi için ne kadar zaman ve çaba gerekmiştir kim bilir? Bayan Çen, destansı bir vurgulamayla bu serüveni anlatıyor: «Bentler yapmak ve tarla açmak için, ırmak üstünde dört yüz kişi kırk gün çalıştı. Bir bent, iki kez, su akıntısıyla yıkılmıştı.»

Ama çalışma kolu'nun direnci ırmaktan daha baskın çıkmış. Bent, öykülerdeki gibi, daha büyük, daha sağlam, daha güzel yapılmış.

Böylece, gözlemlerimize açılan bu iki komünde, Çin'in bir geçim ekonomisinden uzaklaştığını değil, tersine, ona ulaşmak isteği içinde olduğunu gördük.

Tek ürün tarımının yıkılması, pazarlara sürmek için daha büyük bir ürün çeşitliliğinin sağlanması ve ticaretin rastlantıları içinde bunların birbiriyle denkleştirilmesi isteğinden ileri gelmiyor; sınırda, değişim ekonomisinin dışına çıkmak ve «ülke üstünde» doğrudan doğruya «yaşamak» amacı ağır basıyor burada. Çin'de, kader karşısında duyulan güvensizlik çok kesindir; taban, hiç bir zaman yeterince emin olmayacaktır. Bir felaket, bir âfet tehlikesi kafaları her zaman meşgul ediyor. Gerilladan doğmuş rejim de böyle bir olasılığa karşı her an hazır durumda.

ESKİ TARZ HIÇ ORTADAN KALKMIYOR

Bizim ziyaret ettiklerimiz gibi öncü komünlerin varlığı yanıltmamalıdır bizi: Bunlar, gelişme yolundaki bu ülkenin tarımı için mümkün bir geleceğin çizgileridir. Ama, ne olursa olsun, Çin'deki kırsal hayatın bugünkü gerçeğini temsil etmiyorlar.

Ejder kuyusu kolu'nun kurduğu bent güzel; ama ekilmiş on iki milyon hektarlık topraklar üstünde, sırayla sel baskınlarına ve kuraklığa terkedilmiş bâkir topraklar üstünde, yenilmesi gereken daha ne kadar çay, ne kadar ırmak vardır acaba?

Makineleşmeye gelince, Mao Çe-tung'un koyduğu ilkelere, Çu En-lai'nin açık bir dille belirttiği niyetlere karşın, bu alanda yapılan aşamalar henüz çok sınırlı. Örnek komün olan Maçiyao'da bile, 20.000 emekçi için yalnızca yirmi sekiz traktör var.

Yüzlerce kilometre üstünde sizi götüren demiryolu, tek mekanik araçtır: Öteden beri (ve bundan böyle de uzun bir süre) yalnız hayvan gücünden yararlanmış (ve uzun süre yararlanacak olan) kırlardan geçiriyor sizi. Hayvanların en ucuzu, en beceriklisi, zahmete en dayanıklısı olarak da insan çıkıyor karşınıza. Yük arabalarına koşulmuş ağılıktan kadidi çıkmış katırlar, eşekler görüyorsunuz sık sık. Ama at pek az kullanılıyor. İnek ve öküz, özellikle Kuzeyde çok ender. Her yerde yükü taşıyan da, tekerlekli bütün araçları çeken de insan; sabanın çalışması bile kol gücüne bağılı. Hopeh'teki bazı kırlık yerlerde hayvanlardan hiç yararlanılmıyor.

Çinlilerin toprağı verimlileştirme yöntemleri de hiç iyi değıl. Japonlar, ileri bir makinleşmeye paralel olarak, işlenen hektar başına on kat fazla sun'î gübre dökmektedir. Ürünü değıştirerek ekim yapmak, etkin olmaktan çok ilginç oluyor sadece: Torba gibi katırların ve atların arkalarına asılan ve değıerli bir dışkıyı elde etmeye yarayan o kare biçimindeki bezler de öylesine... Biz bu alanda da, insanın, hayvanın yerine geçmeyi bildiğine tanık olduk. Çin, tarımının en kısa yoldan gereksinim duyacağı ve refahın eşiğinden kendini aştıracak tek şeye, kimya sanayiine girememiş daha.

Bu yüzden de verim çok düşük bir düzeyde kalmakta. Modern bir çiftlikte tek bir Amerikalının elde ettiğini üretmek için yirmi otuz Çinlinin çalışması gerekecek. Çinlilerin verimi Birleşik Devletler'dekiyle aynı düzeyde olsaydı, bugünkü üretim düzeyini sağlamak için yirmi milyon çiftçinin çalışması yeterdi.

Öte yandan, tarım, son on yılda meydana gelmiş olayların da acısını çekiyor: Sovyetlerin, uzmanlarını geri çekmesiyle iklimden doğan çeşitli âfetlerin şanssızlık verici bir biçimde birleştiği 1960-1961 yılları; daha sonra Kültür Devriminin gelişmesi ve sonuçlarıyla ortaya çıkan yeni güçlükler.

Bir simge mi acaba? Köylüler, tarım gereksinimleri için sık sık yollardan da yararlanıyorlar; Çin'in uluslararası hatlarla tek bağlantısı olan Şanghay'ı havaalanına bağlayan yolda bile, şosenin üçte ikisine kurutulmak için serilmiş yulaflara rastlıyorsunuz. Çağdaşlığın yadsınması değil bu: Ama çağdaşlık niçin korunacak ki? Çin, gerçi, eski tarzlar içinde yaşıyor, ama kompleksi olmayan bir ülke. Köylülerin, nasıl olurlarsa olsunlar, bir öncelikleri var.

Belleğimizde başka bir imge daha yer etmiş: Şensi'de, Sian'dan çıkarken, erkekler ve kadınlar tarafından çekilen yüzlerce yük arabasının doldurduğu yolun görünümü; arabalara kum, kömür, özenle sıralanmış tuğlalar ve beton traversler yüklenmiş; ayrıca yulaf, pirinç, karpuz ve patlıcan yüklenmiş. Bütün kır çevresi Sian'a hizmet etmek için seferber olmuş. Tam bir makine yokluğu var ve bu, sonsuz bir askerî birlik gibi kente dalga dalga yayılan bu insan kitlesiyle denkleştiriliyor.

Çalışma herkes için ikinci bir doğa olmuş gibi: Dinlenme saatlarıyla ya da tatil günleriyle kesilmiş

yoğun çalışma süreleri yok; molalar var yalnız, hattâ çalışmanın en yoğun noktasında. Gelişigüzel bir şeyler yeniyor, «hemen» uyunuyor, hattâ makinenin yanında. Molalar da, yapılacak şeyleri, yapılabilecek şeyleri düşünmeye, Mao Çe-tung düşüncesinin incelenmesinde öğütler olmaya yarıyor. Her biri, birçok kez bin yıllık olmuş ve çok uzun bir süreden beri uyuyup kalmış bir toprağı uyandırmaya yemin etmiş gibi aynı biçimde yaşayan köylü erkekler, köylü kadınlar, çocuklardan oluşan bir kitle bu.

SULAR ve ORMANLAR

Çin köylüsüne kalkınma ve yağmalanmış bir doğaya hakim olma olanağı kazandıracak büyük çalışmalar düşünüldüğü zaman, bizim eski kır idaremizin adı akla takılıyor. Çin, sistemli olarak ve sabırla çalışma kolu (ve onun insiyatifi) çapında, ya da bütün bir doğal bölge çapında, uzun yüzyıllardan beri yok edilmiş orman varlığını yeniden kuruyor, ya hep ya hiç kuralına göre hareket eden bir Tanrı tarafından ihsan edilmiş su kitlesini düzenliyor, zapt ediyor, muhafaza ediyor, ondan yararlanıyor.

Büyük bir ormanlaştırma çabasına girilmiştir: Kentlerde, kırlarda, yol kıyılarında, rüzgarlı yaylalarda milyonlarca ağaç dikilmiştir.

Ağaçlar, sizi Pekin'e götüren dümdüz yol üstünde serin bir hoş geldinle karşılıyor. Her yerde, çüce, bir akasya kümesinin arasından çamlar, kavaklar, söğütler ortaya çıkıyor. Hepsi de en az yirmi yaşında. Rejimden daha yaşlı ağaçlar görebilmek için ayrıcalı yerlere, Yaz Sarayı'na, Yasak Kent'e, Hangchow gölünün kıyılarına gitmek gerekiyor.

Kurtuluşu izleyen on yıl içinde 5000'i aşkın uz-

man yetiştirilmiş ve bütün Çin'e dağıtılmıştır. Elli milyon hektarı aşan, aşağı yukarı Fransa kadar bir yüzey, bu arada ormanlaştırılmıştır.

İmparatorlar, Hunlar'a karşı Çin'i Çin Seddi'yle bir çember içine almışlardı. Siyasal planda olduğu gibi iklim planında da tehlike özellikle Batıdan gelmektedir: Çin, bugün, kötü Batı rüzgarlarına karşı, yeni bir Çin Seddi gibi, kimi zaman bin kilometre uzunluğa ulaşan bir orman şeridiyle çevrelenmiştir.

Yang-Çu'yu denize bağlayan kanalda, savaş ustalıklarından barış ustalıklarına geçiş yavaşça olmuştur. Japonlara karşı mücadele sırasında köyleri birbirine bağlamak için tüneller kazarak toprağa yer değiştirtmeyi öğrenen aynı adamlar, geniş bir bölgeyi su baskınlarına karşı korumak ve onun esenliğini sağlamak amacıyla bu 175 kilometre uzunluğundaki su yolunu açmışlardır.

Suyun evcilleştirilmesi bir savaştır. Lin Hsien bölgesindeki 15 komün, 1958'de, «kahraman» kanalını açmaya karar verdikleri zaman, bunu devrim savaşçılarının anısına bir saygı göstermek için mi, yoksa kendilerine saygılarından ötürü mü yaptıkları bilinmiyor. Ne olursa olsun, bu yerel girişim, gurur duymayı haklı kılacak boyutlar kazanmıştır. Bu konudaki çalışmalar on yıl sürmüştür: Asıl kanalın yapımına 35.000 kişi katılmıştı; şantiyelerin bütününde bir arada çalışanların sayısı 100.000'e ulaşmaktaydı. Hasat zamanı dışında, ilçe halkının hemen hemen yarısı orada çalışmıştır.

Sonunda, 19 milyon iş günü, 1000 kilometreyi aşan kanallarla bölgenin üçte ikisinin sulanmasına olanak sağladı. On dört hidro-elektrik santrali yaklaşık olarak 4000 KW üretimde bulunmaktadır: Bu rakam 1975'te 15.000 KW'ı aşacaktır. Bugün, böl-

gedeki 485 çalışma kolunun yarısı bu yolla elektrikleştirilmiştir. Bölge kendi tahıl tüketimini kendisi sağlamaktadır; ayrıca büyük miktarda ihracat yapacak duruma da gelmiştir.

Irmaklar bentlendirilmiştir. Büyük barajlar selleri evcilleştirmekte, elektrik üretmekte, en bakımsızlarına dek tarlaları sulamaktadır.

«Bu bent olmasaydı,» diye bir içtenlik vurgusuyla açıklıyorlar, «bu sulama kanalı olmasaydı, şu anda biz açlıktan ölmüş olurduk.»

TARIMSAL ATILIM

İleri Büyük Sıçrama, Çin tarımına bir amaç sap-tamıştı: Beş yüz milyon ton tahıl. Bu amaç uzakta duruyor. Çu En-lai, 1970 ürün rekorunu büyük bir başarı olarak sunmuştu: 240 milyon ton. Gerçekten de, bu rakam 1965'tekinden yüzde 20, 1952'dekinden yüzde 50 fazla görünüyor. Ama bu arada Çin halkı da, belki aynı oranlarda artmış bulunmaktadır.

1971'de ürün, 10 milyon fazla, yani 250 milyon ton olarak değerlendirilmişti: Ama buna paralel olarak Çin, 15 milyon kadar Çinliyle ağırlaşmış bulunuyordu... 1972 ürünü, Çu En-lai'nin dediğine göre, 1971'dekine oranla % 4 eksik olarak gerçekleşti: Yeniden 240 milyon tona düştü.

Çin tarımı, yükselişi içindeki büyük yıllık dalgalanmalarla, nüfus artışının ardından gitmeye devam ediyor. Ama, ne çok yer kazanması, ne de çok yer kaybetmesi söz konusu değil gibi.

Felaketlerinin birinci nedeniyle, suların korkunç rejimiyle savaşmak için büyük çabalar göstermiştir: İnsanların sıkıntılarını, milyonlarca seferber edilen kitleleri düşününce, büyük. İç barışın bütün mümkün

kısmını kurtarmıştır. Kuşkusuz bu iki öge, nüfus gereksinimini buraya kadar gidermeye olanak sağlamış olan üretim artışını bir başlarına açıklıyorlar.

Ama barış çabaları boyuna çoğalamıyor; su bilgisi konusunda da, aynı zamanda en «kârlı» sayılan en büyük iş başarılıdır. Şimdi yeni bir menzil bulmak gerekiyor: Bu savaş, verim mücadelesinde kazanılmış ya da kaybedilmiş olacaktır. Ve Çin, kuşkusuz, bu alandaki anahtarın kimya olduğunu biraz geç anlamıştır. Çoğunca, doğal olarak yoksul, binlerce yıldır kullanıla kullanıla tükenmiş ve lleri Büyük Sıçrama sırasında uygulanan zorlama rejimiyle belki de dengesini yitirmiş toprakları ancak gübre zenginleştirebilir. Hindistan'a kadar her yerde onca şaşırtıcı sonuçlar vermeye başlamış olan «Yeşil Devrim», Çin'de tamamlanmayı bekliyor.

Sun'î gübre üretiminde büyük bir artma olmuştur: 1965'te 6 milyon tonken, 1971'de 16,8 milyon tona yükselmiştir; amaç, bu rakamın 1975'te 35 milyona çıkmasıdır. Yetecek mi?

Bundan böyle, tahıl üretiminde meydana gelen büyük fazlalıklar, 50 milyon tona yaklaştığını söyleyebileceğimiz bir stok yapmaya olanak sağlamaktadır. «Savaş halinde,» demişlerdi bana, «bütün yedeklerimizi tüketmek imkansız olacak.»

Bütün bu rakamlar basit göstergeler olmaktan biraz daha fazla bir şey ifade ediyor: Çin'de temel bazı kıpırdamaların başladığının kanıtıdır bunlar. Kıtık karşısında yıkılmayacak bir tarım reformu yapılmıştır nihayet.

Kuşkusuz, bir yandan da nüfus artmaktadır. Ama, bundan böyle tarım üretimindeki artışın nüfus artışından daha hızlı olduğu kolayca yadsınamayacak gibidir: Uğursuzluğunun bütün ağırlığıyla Çin'i

hep ezecek gibi görünmüş olan Malthus'un eğrileri ters mi dönecek yoksa?

Çin komünizminin bundan böyle nüfusu «tutmak» amacıyla gösterdiği katı tavrı anlıyoruz. Hem bu çok kalabalık halkı beslemek, hem de sınaî çalışmaların yararına bu halktan gitgide daha büyük bir kısmını ortaya çıkarmak için, üretimi ve verimliliği yeterince arttıracak zamanı kazanmak gerekiyor. Çin ekonomisinin havalanması için, önce iyi bir zemin üstünde sağlam bir pist yapmak gerekiyor.

sınai sanayi ve hünerli sanayi

PINGPONG TOPLARI

ÇİN-AMERİKAN ilişkileri, bütün dünyanın gözü önünde, bir pingpong karşılaşmasıyla yeniden başladı. Kanton yakınlarına son ziyaretlerimizden birinde, bizi de, küçük, beyaz toplar yapılan bir fabrikaya götürdüler. Bu toplar Çin simgeciiliğinde ayrıcalı bir yer mi tutuyor yoksa?

Kuo Mo-jo'nun Pekin'de bize söylediği gibi: «Bir pinpong topunun çevresinde dünyayı döndürdük.» Bizim içinse, ne olursa olsun, Çin pinpongu, yeni bir diplomasi üslubundan çok, belli bir sınaileşme üslubunun belirtisi olarak kalacak.

Ev sahiplerimiz bize fabrikalarının tarihini anlatmaktan çok memnunar. Ser venlerinin desek daha mı iyi ne?

Başlangıçta Mao vardı. Başkan şöyle demişti: «Beden yapısını güçlendirmek için sporu geliştirmek gerekir.» Bazı Kantonlu işçiler bu genel düşünceye özel bir uygulama alanı keşfettiler: Pingpong topları yapmak gerekirdi. Bunlar, «yalnız kendi güçlerine dayanarak», bir eve kurdukları bir kazanla donanmış, makinesiz, hattâ nasıl çalışacakları konusunda bir fikir sahibi olmaksızın, kentin otuz kilometre kadar

uzağında çalışmaya koyuldular. «Gündüz, liçi (*) ağaçlarının altına tenteler germiştik; akşam da binaları kurmaya başladık. Ama büyük güçlüklerle karşılaştık, çünkü pinpong topu yapımı konusunda hiç bir şey bilmiyorduk.» Bir hırdavatçıdan, içinde topların iyi kötü biçim alacağı petekli döküm kalıpları satın almışlar.

Güven duymayan ilgililer, onlara, yetki belgesiyle birlikte ancak çok küçük bir yardımda bulunmuşlar. İlk sonuçlardan sonra bu güvensizlik haklaşılmış oldu: Çok hafif yuvarlardan meydana gelen toplar «daha ilk raket vuruşuna dayanamıyorlardı»... Ama bu sonuç, bu öncü işçilerin gücünü kırmayacaktı.

Bunlar 1960'ta oluyordu. Bugün, fabrikadan ayda 1.600.000 top çıkıyor. En iyileri de, diye gururla açıklıyorlar, şampiyonlarda kullanılıyor. Her şey böyle gitmemiş. Liu Şao-şi işe karışmış.

«Satılmışlar çizgisinin partizanları, güçlüklerimizi arttırıyorlardı. Batı tekniklerine öykünme yöntemiyle çalışmayı öneriyorlardı. Neyse ki, bu çizgi eleştirildi, onunla mücadele edildi, sonunda da tasfiye edildi. Kitlelerin yaratıcı ruhu, mekanik olanakları geliştirerek üretimi arttırmış ve iyileştirmiş olan özgün çözüm yollarına izin veriyordu.»

Gerçekte, kullanılan yöntemler, gerçek yerel koku, hünere dayanan çalışma biçimini muhafaza etmekte.

Sobalarda buharla şişirilmiş olan selüloit plaklar, sonra yarı küreler halinde çukurlaştırılıyor, daha sonra da bunlar birleştiriliyor; dibine hokkalar yerleştirilmiş eğik bir düzlem üstünde yuvarlan-

(*) Liçi, etli ve serinletici bir Çin meyvası.

maya bırakılarak, topların yuvarlaklıkları kontrol ediliyor: İyi nitelikteki toplar, dümdüz, merkez hokkaya doğru gidenlerdir; bunlar yarışmalarda kullanılacaktır; «sallantılı, dengesi iyi olmayan toplarsa sağa sola sapıyor. Bunlar gündelik pinpong oyunlarında kullanılacak.

Bir an kendi kendimize soruyoruz: Dudakta gülümseme uyandıran bu çalışmaları bize göstermekten ne yarar umuluyor? Pinpong topu yapımı ciddiye alınacak bir şey midir? Şurası gerçek ki, aynı fabrikanın yeni kurulmuş bir atölyesinde kısa bir süreden beri transistörler için silisyum parçaları da yapılmakta: Boşlukta, her türlü toz topraktan korunmuş bir yerde gerçekleştirilen çok nazik bir yapım işi bu. Elektronik pinpong: Bunu da aynı fabrika, yani aynı adamlar yapıyor; bu yeni serüvene girmeye karar verişlerinin nedeni yalnızca bu üretimin yararlılığı konusunda bir kampanyanın açılmış olmasındadır. İşçiler, kazanlardan, ince kimyasal işlemlere geçmişler. İşin püf noktası burada. Sistemli olmamaya dayanan bir sistem söz konusu. On yıl sonra da aynı tip bir karar karşısındayız: Başkanın ya da bir kampanyanın nasıl karşılık verilebileceğini göstermek için işçilerin bir girişimi; telkin edilmiş, ama plana bağlanmamış bir karar; ekonomik rasyonellik konusunda tam bir kuşkusuzluk; teknik konusunda hiç bir kompleks duyulmaması; her ekibin kendi gücüne mutlak bir güven.

İkinci çalışma, sınırdan, birinciden daha şaşırtıcıdır. Ama bize anlatıldığına göre, bu girişim işçiler arasında ayrılıklar da yaratmıştır. Fabrika, üretimini geliştirebilirdi, başka spor malzemelerine ya da selüloidin başka kullanım alanlarına doğru yönelebilirdi... Satılmış Liu Şao-şi'nin silisyumu öneren «eko-

nomıcılığı»nin oybirliğıyle mahkum edilmesi boşuna olmuştur. Hemen hemen provokasyon anlamı taşı-
mıstır bu davranış.

SERPIŞTİRİLMİŞ BİR EKONOMİ

Bu sistemliliğe karşı sistem, kendi yöntemlerini de getiriyor: Fabrika da bir «üretim kolu»dur; bir üretim birimi, ekonominin satranç tahtası üstündeki bir piyon değil, toplumsal yapının bir ögesidir. Üretim bir amaçtır, ama onu izleyen toplumsal grup bir araç değildir: Temeldir o, canlı hücredir.

Bununla birlikte ekonomi de çıkarını orada bulur. Verimlilik, ilerlemeler için elverişli bir sınır ayırırsa, yatırım en az bir düzeye inecek, ama en yüksek inançlarını kazanacaktır.

Çalışma girişimleri hemen hemen hiç devlet yardımı olmaksızın gerçekleştirilmiştir. İşçiler başarılarının kanıtlarını ortaya koydukları ölçüde, bu yardımlar artmıştır. Bu yersel fabrika örnek olarak gösteriliyorsa, devletin en az giderle sanayileşmeyi etkin bir yol olarak görmesindendir bu.

Devlet bireysel gelişimlerin başlamasında itici rol oynuyor, ama işçiler yatırımları kendi çabalarıyla gerçekleştiriyorlar. Girişimlerinin kendi eserleri, kendi mülkleri olduğu izlenimi uyanmalıdır onlarda. Böylece çok küçük bir başlangıç sermayesiyle kurulmuş küçük ve orta girişimlerle dokunmuş bir ağ meydana gelmektedir. Bu sistem, planlanmış üretim gereksinimleriyle kitlelerden başlayarak isteklendirilmiş başlangıç girişimleri arasında bir bağ kurulmasını sağlamaya olanak vermektedir. Çinlilerin daha önemli sınaî kombinaları kadar, işleyiş biçimleri gerçekte iyice zanaatkarane olan küçük yapımevlerinden de aynı gururu duydukları seziliyor.

Bize belirtilmedi, ama tarihler konuşuyor: Bu girişimin doğuşu İleri Büyük Sıçrama'ya, atılım dönemi de Kültür Devrimi'ne gidip dayanıyor. Bu iki devinim, birçok yönlerden, aynı esini kök almaktadır: Kültür Devrimi Büyük Sıçrama'nın düş kırıklıklarını onarıyor. Lui Şao-şi büyük bir hoşnutlukla ikincisini ilan etmişti; birincisi de onu tasfiye etmiştir. İleri Büyük Sıçrama gibi Kültür Devrimi de sınıflaşmanın taban tarafından bütün Çin'e yayılmasını öneriyordu. Liu, «yalnızca kitlelerin büyük sanayî çabasını boğmakla kalmamış, o sırada daha yeni kurulmuş on binlerce küçük ve orta girişimi, hızlı bir gelişimin sağlanması konusunda kârsız ve yeteneksiz olmakla suçlayarak, onların kapatılmasını da buyurmuştur.» (1)

Halkın yanında, yani köylünün yanında bir sanayi gerekiyor. Bunun birçok nedeni var.

Ticarî örgütlenme olmadığından, fiziksel bir yaklaşımla, üretimi tüketime uyarlamanın tek yolu budur. Karşılıklı iletişim araçlarının bulunmaması nedeniyle de, serpiştirilmiş bir sanayi, ulaştırma işlemlerini sınırlamaya olanak vermektedir.

Böyle bir ekonominin zayıf yanları hemen hemen yok gibidir. Bu üstünlüğün Çinlilerin kafasında tuttuğu yeri küçümsemek gerekir. Başkan Mao da sınıfl gelişimin amaçlarını böyle belirlememiş midir: «Devrim yapmak ve üretimi harekete geçirmek; çalışma biçimlerimizi düzeltmek; çıkabilecek bir savaşa etkin bir biçimde hazırlanmamız gerekir.» Çin'i yöneten adamlar bunlardan tek bir amaç çıkarmışlardır; böylece zafer, birkaç iç eyaletin örgütlenmesi ve yalnız onların üstünde yaşama olanağına bağlı olmuştur.

Sonra şu da var: Yalnız sanayiye yetki genişli-

ğine kayması, onun tarımla bir arada yaşamasını sağlayabilir; bu ortak yaşama, ne toplumsal denge- den ne de ekonomik gelişmeden vaz geçebilir. Çin toplumu emekçinin çokişlevliliğini amaçlıyor: Emek- çi, dün toprak inşaatında çalışıyordu; bugün çiftçi- dir; yarın dokumacı ya da makinist olabilecektir. Sı- naî üretim, kırsal dünyada bütünleendiği zaman, ama- cının dörtte üçüne ulaşmış demektir. Gelişmeye ge- lince, o, sanayi ile tarım arasındaki gidiş-gelişe da- yanmaktadır; vaz geçilmez el emeğini ortaya çıkaran tarımsal üretimin düzeltilmesi gerçektirilmeksizin sı- naî güç elde etmek olanaksızdır; sanayiin, sun'î güb- re, elektrik, makineler, aletler, kamyonlar ve bisik- letler gibi katkıları olmaksızın, tarımsal verimlilikten söz edilemez.

Nihayet, dağınık sanayileşme, «siyasanın önceli- ği»ni de kolaylaştırmaktadır: Böylece fabrikalar, kad- rolarını ve teknisyenlerini çoğaltarak, devrimci yöne- timde karışıklıklar doğuran büyük boyutlara ulaşama- yacaklardır. İşçiler kolaylıkla «işin içinde» kalmakta ve daha iyi bir verimlilik, tekniğin yenilenmesi gibi konulardaki araştırmalar bilirkişilerin, uzmanların av bölgesi olmaktan çıkmaktadır. «Devrim yapmak ve üretimi harekete getirmek»: Bu parola bölünmez bir niteliktedir; Devrim, emekçilerin yaratıcı güçlerini or- taya çıkarıyor, aynı zamanda da uzun bir süreden beri bekletilen İleri Büyük Sıçrama'yı üretmide ger- çekleştiriyor.

KARINCALAR ve INSANLAR

Nankin de, Kanton gibi, girişimin, direncin, be- cerinin ve halk başarısının güzel bir örneğiyle gurur duymakta.

Fabrikanın adı: **Kıvılcım**. Başlangıçta, 1958'de (İleri Büyük Sıçrama her yerde karşımıza çıkıyor) yedi genç işçi, merkezî hükümetin çağrısına katılarak, birkaç kuruş topluyor, bir odanın yarısını kiralayıp hastahaneler için ince camdan küçük aygıtlar yapıyorlar.

Bundan on üç yıl sonra, bir arka avlunun dibinde iyi kötü yerleşmiş olan yüz elli işçi, kimya sanayiine, çelik ve havacılık sanayiine cıvalı elektrik aygıtları (elektrik sigortası ve otomatik röleler) sağlıyor. Dün bu aygıtlar Çekoslovakya'dan ithal edilmekteydi. Bugünse, Gine'ye, Arnavutluk'a kadar ihraç edilmekte bunlar.

Bu iki tarih arasında, Büyük Sıçrama'nın düşüşü, Sovyetler'in Çin'i «alçakça terkedişi», özellikle de Liu Şao-şi çizgisinin dolandırıcıları tarafından kurulmuş tuzaklara karşın, ince tekniklere hakim olma yolunda gösterilen büyük çabalar var.

Sıkıntı içinde geçen uzun ayların serüveni bir felsefî öykü haline geliyor.

«İşçiler,» diye bize açıklıyor girlsimin devrim komitesi başkanı, «ne bir şey yiyor ne de uyku uyuyorlardı: Hiç biri, cıva dolu camdan küçük bir halkanın içinden iletken bir tel geçirecek bir araç bulamıyordu. Bir gün, içlerinden biri bir vagoncuğun içinde, İmparatorun dokuz mertegi ile bir ipliğe bağlanmış karınca efsanesini hatırladı; kaşlarını çattı, bir fikir gelmişti aklına... Teli halkanın içinden karınca geçirecekti. Fikir tartışıldı. Gerçekleşemez olduğu kanısına varıldı. Ama, bir başka işçi, karıncanın yerine miknatis kullanılmasını önerdi: Miknatis, telin bağlanacağı küçük bir demir parçasına, halkanın dışından, yön verecek, onu çekecekti.»

Birden fazla deneyden sonra, kontaktör 1101 doğmuştu.

LEPINE'İN ICATLAR SERGISI

«Bir makineye gereksinimimiz vardı; ne yazık ki bizim için çok pahalıydı: 13.000 yuan. Bu makineyi parçalar halinde satın aldık ve kendimiz monte ettik: Bize 2000 yuana mal oldu...»

Birine iyi bir oyun oynamış bir adam hali var üstünde.

«Uzmanlar, uyulması zorunlu teknik koşullara uygun bir gaz temizleme tesisatı kurmayı önermişti bize. Bu tesisat bize 40.000 yuana patlayacak, 300 metrekaresel bir alanı kaplayacaktı: Ne kadar sıkışık durumda olduğumuzu siz de görüyorsunuz. Akıl almaz bir şeydi bu. Uzun sözün kısası, düşündük taşındık, sonunda da çözüm yolunu bulduk.»

Çözüm şuydu: Bir dolabın içinde, bir futbol topu büyüklüğünde içi hava dolu dört hazne; iş de görüyor. Çin'de, Lépine'in icatlar sergisini geziyor-muş izlenimi uyanıyor hep kişide; ama işe yaramaz bulgucu zekalara baştan savıcı bir bahane uydurmayla ve gazetecilere mizah sütunları için malzeme vermeye hiç de dönük olmayan bir Lépine sergisi bu.

Bu ekip kanıtlarını kabul ettirmiş. Başlangıçta kooperatif biçiminde örgütlenmiş olan girişim, kendisini denetleyen Nankin Kentine bağlı bir Devlet fabrikası olmuş. Gelişme planları, daha çağdaş tesisler tasarlıyor. Emekçilerin kimisi doğal olarak Devlettten yer ve yardım istiyor, ama çoğunluk, devrimci proleter çizgiyi sürdürmeye, bu derme çatma araç ve yöntemlerle sıkı çalışmaya ya da «yerel ve yerli» sözünü haklı çıkarmaya kararlı. Utanmak şöyle dursun,

Çinliler derme çatma araçlarla kurulmuş fabrikalarıyla göneniyorlar. Çünkü kendilerininindir bunlar, ve «yine de çarkları dönüyor».

YÜKSEK FIRINLAR ve KÜMES

Pekin'deki 2. tekstil fabrikası, Şangay'da elektromekanik bir fabrika: İki bin işçi. «Pirinç komünü»nün tekne fabrikasında on, on beş işçi Kanton'daki spor malzemesi fabrikasında 280 işçi. Nankin'dekinde 150. İpeğin merkezi olan Hangçow'da 1700 işçi çalışan bir fabrikayı gezmiştik; bu kentte benzeri yirmi fabrika vardı: Bu sınıflaşmış eski merkezde bile yoğunlaşmadan kaçınılmakta.

Wuhan'da başka bir görünümle karşılaşıyoruz. Altmış bin işçi, dört yüksek fırın, yılda üç milyon tonu aşan bir çelik üretimi. «Ağır sanayi» sözcüğü bir anlam taşıyorsa, burada taşıyor.

Yüksek fırınlar, Mao'nun ebedî kazancısı olduğu ideolojik bir savaşa girişmiş gibiler. Bunların birincisi, 1958'de, Sovyet yardımıyla kurulmuş. (*) Burada günde 1550-1700 ton çelik üretiliyor. Dördüncüsü yalnız Çinlilerin çabasıyla kurulmuştur: Günde 3000 ton üretim yapıyor, bize söylendiğine göre de, bu rakam yakında 4000-4500 tonu bulacakmış. Ve sonuç kadar yöntem de ağır basıyor. Fabrika, bütün bölge halkının da katılmasıyla dört ayda bitirilmiş.

Bununla birlikte, Wuhan, bizim büyük çelik komplekslerimizden apayrı bir görünüm içinde. İyi yağlanmış biçimde işleyen dev bir teknik makine

(*) Dört yüksek fırından, şimdi çalışma halinde olan birincisi. Ama, Wuhan'ı meydana getiren üç kentten biri olan Han yang, savaştan çok önceden beri büyük bir çelik sanayi kentidir.

değil burası. Hareket halindeki malzeme konvoylarının ağırlığını tartmaya yarayan elektronik basküllere, haddeden geçirilmiş parçaların manyetik bir mıknatısla iletiliyor olmasına, yüksek fırınların otomatik hale getirilmesine dikkatimizi çekmek istiyorlar. Ama kombinayı gezerken bize asıl çarpıcı gelen şey, atölyelerin, depoların, işçi konutlarının, bekar yatakhanelerinin, mısır tarlalarının ve sebze bahçelerinin düzensiz bir biçimde yanyana bulunması oldu. Kararmış domuzlar burunlarını kömür cürufunun içine sokuyorlar. Hangarlar arasında ördekler ve çocuklar koşuyor.

Bu kombina, kendi isteğiyle, özerk bir dünya olmuş. İki yüz bin ya da üç yüz bin kişi buradan yaşıyor ya da burada yaşıyor. Kombinanın yirmi okulu, halk kurtuluş ordusu birlikleri, hastanesi, stadları, ideolojik yeniden eğitim merkezi, kooperatifleri, ekili tarlaları var: Bütün bunlar, Mao'nun, 1958'de birinci yüksek fırını açarken bizzat verdiği buyrukların uygulanmasıdır: «Wuhan çelik fabrikası gibi büyük bir girişim, yavaş yavaş, aynı zamanda hem kimyasal, mekanik, bina yapımında kullanılacak gereçler gibi her çeşit çelik üretimini gerçekleştirecek, hem de çalışmalarının bir kısmını tarıma, öğretime ve askerî talimlere ayıracak bir kombina haline gelebilir.» Bu buyruk, büyük bir saygıyla, yaldızlı harflerle bin panoya yazılmış.

Başka yerlerde pinpong topları yapıldığı gibi, burada da bütün gerekli boyutlara uygun biçimde yüksek fırınlar kurulmuş: Ekonomik rasyonellik kaygısı hiç taşınmıyor. Yerleşme de kurallara aykırı (*)

(*) Şurası gerçek ki, kombina, gemilerin her şeyi ucuza getirip götürdüğü büyük bir ırmağın kıyısında kurulmuş. Wuhan (Hanyang) çelik sanayii, İngilizlerin elindeyken, 1920-1930 yıllarında çok faaldı.

biçimde: Wuhan, demir ve kömür maden ocaklarına uzak. Bize verilen toplam üretim rakamı, aşağı yukarı 1964'te belirtilen kadar: Yeni iki yüksek fırının çalışmaya geçmesine karşın, bir duraklama mı söz konusu? Ama yöneticileri, işçilerin ideolojik düzeyi bundan daha çok uğraştırıyor gibi: 60.000 adamın çalışması nasıl «devrimcileştirilecek?»

SİNAÎ BİR SANAYİ

Sonuç olarak, Çin'de gerçek anlamda sınaî bir sanayi var mı? Buna karşılık vermeyi deniyorlar: Hayır, üstelik Çinliler için bu deyimden hiç bir anlamı yok ya da bir tehdit anlamıyla birleşiyor. Sanayii, mühendislerin ve teknokratların hayallerinde sadece özerk bir varlık, kendinden amaçlı bir bütün olarak yaşamaktadır. Liu Şao-şi, kuşkusuz, üstüne atılmış bütün suçları işlemiş değildir; ama Mao'culuğa, reddedilmesi söz konusu olan bir hiyerarşiyi kişileştirme olanağı bırakarak büyük bir hizmette de bulunmuştur. Bu bütün darbelere hedef olmuş abalı sayesinde, kitlelerin ruhuna, sınaî üretim mitini daha güçlü başka mitlerin buyruğuna sokan ters bir hiyerarşi anlayışı sokulabilmiştir.

Sanayiinin bu bağımlılığının, üretimin kendisi üstünde de birtakım sonuçlar uyandırmadan kalacağı düşünülemez. Devrimci ruhun üretim gücünü on kat arttırdığı konusunda boşuna inanca veriliyor bize ve ideolojik gerilimin çalışmayı saptırmasından, yaratıcılığı tökezletmesinden korkulmaması gerektiği konusunda kanıtlar gösterilmek isteniyor boşuna.

Sınaileşmenin baş parolasını yorumlamak için bu yedek bilgileri akılda tutmak gerek: «İki ayağı üstünde yürümek »

Bu da, kimi zaman, Çin'in ekonomik temelinin —biri öbürüne feda edilmeksizin— tarım ve sanayiye dayanması anlamına geliyor; kimi zaman da, sanayiin, hafif, kırsal ve serpiştirilmiş sanayi ile ağır, yoğun kent sanayiine dayanması anlamını taşıyor. Ama, bu ikinci anlamda bile, bu diyalektik karşıtlıktan ağır sanayiin ekonomizme ayrılmış bir alan olduğu sonucu çıkarılamaz. Çünkü küçük ve orta girişimleri geliştirme isteğinin siyasal niyetlerle yüklü olması, tersine, sınaî yoğunlaşmaların «siyasal öncelik»ten kurtulmuş oldukları sonucuna götürmemelidir bizi.

ULUSÇU BİR SANAYİ

Siyasa, temelde, ulusal niteliktedir. Çinli alçakgönüllülüğü, kibarlık ve utançla belirir: Ama Çinliler kendilerine besledikleri büyük güveni iyi gizleyemiyorlar. Kendini başkalarıyla kıyaslamak yararsızdır; kendini ortaya koymak yeter. Şanghay'daki **Sürekli sınaî uygulamalar sergisi**, bir ulusçuluk gösterisidir.

İleri teknoloji sorunlarının «kendi olanaklarıyla» çözülmesi yolunda Çin'in gösterdiği bir büyük çabanın onuru belirtilmekte bu sergide. Başarının niteliği Fransızcada ve İngilizcede de görünsün diye özel uzmanlık sözlükleri ağır bir yükümlülük altına konmuştur: İşlemeli ağacı düzeltme makinesi, konik dişliler rendesi, ayarlı düz sütun perdah aygıtı, tekbillurlu silisyum fırını, elektrik kıvılcımıyla delme aygıtı, sınaî elektronik hesaplar için çok işlevli kumanda sistemi.

Hiç bir kesim unutulmuş değil bu konuda. Elektriksiz köyler için pedalla işleyen jeneratörlerin yanısıra yük gemileri, telgraf kayıt aygıtlarının yanısıra 32 tonluk kamyonlar, bilimsel ölçü aletlerinin yanı-

sıra düğme iliği açıcı aygıtlar da yapılmakta. Ayrıca Mao'nun kaneviçe biçimde portreleri de hiç unutulmuyor. Henüz tepkili uçaklar yoksa da, başbaşa bir görüşmede bize belirtildiğine göre, bunları yapma olanağı mevcut. Açıkça sordüğümüz sorulara verilen karşılıklardan anlaşılıyor ki bu makinelerin en güzel-leri henüz dizi halinde yapılamıyor: Geleceği gösteriyorlar burada. Bugün için Çinlilerin günü gününe yabancı sanayie baş vurmaları gerekecek.

Öte yandan, ulusçuluk ve ustalık, bu alıntıların Çin Yolu'na eklenmesi için el ele vermiştir. Yabancı bir makinenin satın alınması genellikle yalnız inceleme, sökmek, üstünde düşünmek ve kullananların gereksinim ve esinlerine göre yeniden takmak amacıyla olmaktadır. Kapitalistlerin kurallarına niçin uyulsun? Örnek olarak Şişiaçuang termik santralı işçilerini gösteriyorlar bize:

«Jeneratörlerin verdi'si, yapımcısının saptadığı sınırı aşmamalıdır»: Uzun yıllardan beri, jeneratör donatımı, bazı burjuva teknik «otoritelerince» enerji sanayiinde «tabu» olarak açıklanmış bu alan böyleydi işte. İşçiler, yabancı dogmalarına, özellikle de «yasaklanmış» bir alanda, körü körüne bel bağlamayı reddederek, «yabancı donatım gereçlerini cesaretle değiştirmişler ve enerji üretimi gücünü yüzde 50 yükseltmişlerdir.»

Çin dehasının ele aldığı konuyu tanınmaz hale getirebilmesi yalnızca yemek tarifesinde değildir.

SANAYİLEŞME SAVAŞIN UZANTISIDIR

Sonuç olarak, sınaî gücü nedir?

Bunu belirtmek için elde rakam yok. İleri sürülen düşünceler, kuşkusuz, yaklaşık şeylerdir: 21 milyon ton çelik, 300 milyon ton kömür, 26 milyon ton pet-

rol, 125 milyar kilovat elektrik. Bütün bu rakamlar önemli ilerlemeler yapıldığını göstermektedir. (*)

Çu En-lai, 1971'de, Edgar Snow'a, bu üretimin 1970'de 90 milyar dolara yükseldiğini söylemişti. **Halkın günlüğü** gazetesine göre de, 1971'de üretimde yüzde 10 bir artış gerçekleşmiştir.

Komünist rejim, «eski toplumun» kendisine bıraktığı çok zayıf bir sınaî mirastan çıkış yaapmıştır. Bütün sermaye olanaklarını, kokuşmaya mahkum edeceği köylü Çin'den soyutlanmış bir itibar sanayiini hemen kurmaktan sakınmıştır.

Tersine, yavaş bir sanayileşme süresi içinde, ama kırsal bölgelerdeki büyük insanî gücü kendi kitlesi içinde dönüşüme uğratarak, çok uzun vadeli bir gelişme yoluna girmiştir. «Sanayileşme, uzatılmış bir savaştır»: Daha doğrusu bütün ülke yüzeyine yayılmış bir gerilla savaşıdır.

Bu savaş köylünün zihniyetini değiştiriyor, tarıma özen gösteriyor ve tarımsal üretimi arttırıyor: Buna karşılık, yatırım için kullanılabilir kaynakları kendinden veriyor. Çok zayıf bir verimlilik çizgisiyle ıralanıyorsa da (büyük sınaî yoğunluk kesimlerinde, yerel girişimlerde olana göre daha da belirgindir bu), söz konusu durum yetersizlikten ya da işçilerin kötü niyetinden doğmamaktadır; bunun nedenini çalışma araçlarının azlığında aramak gerek. Sanayi, İleriye doğru büyük sıçramalara hazırdır; ama ilerlemesinin anahtarı kendi elinde değil: Geleceği, tarımsal verimle nüfus artışı arasındaki dengeye bağlı

(*) Bununla birlikte yükselmeleri açıklamak güçtür. Sözgeçmiş Çin İstatistikleri, 1957 ve 1958'de 300 milyon ton kömür üretimi yapıldığını belirtiyordu. Temel olarak daha gerçekçi bir rakam olan 200 milyon tonu bile alsak, yıllık artış bazı heyecanlı gözlemcilerce açıklanmış % 20'nin çok altında kalmaktadır.

geçim ekonomisiyle değişim ekonomisi arasında

BISIKLETLER HÜKÜM SÜRÜYOR

NANKİN'DEKİ Koca Köprü'nün üstünden bisikletler geçiyordu. Bu karışıklık içinde, Çin'in ulaştırma sorunları özetlenir gibiydi. Onlar da «iki ayakları üstünde» yürüyorlardı: Ama iyice dengesiz iki ayak üstünde.

«Küçük Kraliçe»nin «kızıl yüreği» var. Batı, Çin'in buluşlarını çalmışsa, Çin de, bir kez, ona aynı şeyi yapmıştır. Bisiklet, genel ve çok biçimli bir araç burada. Paslı bisikletler ya da pırıl pırıl bisikletler, herkesi, her şeyi taşıyor ya da çekiyor. Uzun bir süre için, «geniş kitlelere» açık tek ulaşım biçimi.

Kuşkusuz, bu başarı, onun bir makineleşme kurntusunu, uyduruk bir makine oluşundan ileri geliyor. Onu harekete getiren güç adale gücüdür. Oysa insanlar bu ülkede yük ya da iş hayvanı olarak kullanılmaktaydı. Bisiklet onların bu konudaki tekellerini ortadan kaldırmamış, daha çok yüklerini hafifletmiştir. Belirsizliğin başyapıtı diyebileceğimiz bir araç bu, kendini götüreni taşımakta. (*) Ve Çin yolu üstün-

(*) Bununla birlikte bisiklet hiç de ucuz değildir Çin'de. En ucuzu 150 yuana, yaklaşık olarak 1000 liraya alınabilmektedir. (niteliksiz bir işçinin beş aylık, bir yöneticinin bir aylık ücreti).

de kayıp gitmeye layık bir araç doğrusu: «İnsanın kendi gücüyle,» hiç bir dış enerjinin katkısını gerektirmeden devinmekte.

Geleneksel taşıma işleminin bu yeni biçimi (bisiklet, daha ekonomik olması nedeniyle daha yaygın olan eski uzak ulaşım biçiminin sürgit olmasını da engellemiyor zaten) karşısında, Yang-çu üstündeki Nankin Köprüsü, Çin'e çağdaş bir ulaştırma ağı armağan etme isteğinin belirtisi olarak görünmektedir.

Çin'in tek bir kitle oluşu ancak görünüştedir, çünkü Yang-çu Doğudan Batıya ikiye ayırıyor onu. Ülkenin tam ortasındaki Wuhan'a, denize döküldüğü noktadan 600 kilometre içerilere kadar, küçük tonajlı teknelerin girmesine izin veriyor bu geniş ve güçlü ırmak. Marko Polo bu görünümü çok önceleri anlatmıştı: «Bu ırmak öyle uzun bir akış yoluna sahiptir ve öyle çeşitli bölgelerden, topraklardan, kentlerden geçmektedir ki, bugün Hristiyanların çevresinde bulundukları denizlerin ve ırmakların toplamında bile o kadar gemi, o kadar yük, o kadar zenginlik olduğunu söyleyemeyiz.»

BİR KÖPRÜNÜN DESTANI

Sekiz yüz yıl sonra da, Huang-pu'nun denize ulaşan bölümü aynı çarpıcılığı taşıyor. «Dostluk gemisi» nin güvertesinde rahat yerlerimizi almış, otuz kilometre boyunca, zihnimizi dolduran o pirinç tarlaları ve saban izleri üstünde eğilmiş köylülerin görünümüyle ilginç bir karşıtlık meydana getiren bir Çin seyre ediyoruz. Artık iki kıyıda yalnız maden fabrikaları, duman içinde yüksek fırınlar, alevlerini kusan petrokimya tesisleri, termik santraller, deniz şantiyelerinin kalafat yerleri, hepsi de işçilerin, dok işçilerinin, de-

nizcilerin ve klakson çalarak, eksoz patlatarak büyük kasalar arasında kendilerine yol açan kamyon şoförlerinin yarattığı kaynaşma içinde canlanmış ant-repolar, yük yığınları ve maçunalar var.

Çin, yüzyıllar boyunca Doğu ile Batı arasında böyle görkemli bir doğal yola sahip olmak gibi bir üstünlük taşımıştır; hem de Kuzeyle Güney arasındaki ulaştırma konusunda Yang-çu'nun yarattığı engeller sözkonusu olmaksızın: Taşıma insan sırtında yapıldığı zaman bir tekne bir yükleme kesintisi yaratmıyor. Yang-çu'nun Çin'i gerçek anlamda ikiye bölerek Kuzey-Güney arasında, hiç değilse ilk köprü-nün (*) bulunduğu Wuhan'ın doğusunda her türlü hızlı bağlantı kurmayı önlemesi, demiryolunun ve karayolunun yapılmasından sonra olmuştur.

1968'de açılan Nankin Köprüsü bu durumu değiştirmiştir.

Ama, Nankin Köprüsünü bize tanıtan çok tutkulu —ve çok güzel— genç kızı coşturan şey, onun sağladığı ekonomik olanaklar değil. Daha çok bu köprü'nün yapımındaki teknik başarı, insan girişimi, siyasal umut gönendiriyor onu.

Buradaki destan gizemli kalıyor; çünkü bütün ipuçlarını vermiyorlar bize. Yine de bellibaşlı öğeler yetiyor.

Özellikle Çin'in kullanabileceği olanaklar göz önünde tutulursa, teknik başarıyı ilginç bulmamaya imkan yok. Demiryolu ve karayolu için iki taban döşemesi üst üste yerleştirilmiş. Irmağın üstünde, dokuz ayak üstüne kurulmuş 1600 metrelik bir dayanma

(*) Nankin köprüsü dışında, Yang-çu üstünde, yine komünistler tarafından, ve kuşkusuz Sovyet yardımıyla yapılmış topu topu iki köprü daha var. Bunlar, 1950 yıllarında Wuhan'da ve Çungking'de kurulmuş; sözleri pek edlmiyor.

açıklığı. En büyük güçlüklerle bu ayakların kuruluşu sırasında karşılaşmıştır herhalde: Yüz yirmişer metrelilik ayaklar bunlar, altmış metresi suyun üstünde kalıyor, otuz metresi su içinde, otuz metresi de yeterince sağlam bir toprak tabakası bulana dek ırmağın dibindeki çamurun içinde uzanıyor.

Ama, diyor bize eşlik eden genç güzel kız, her güçlük, kötümserlerle iyimserler arasında, «süper-satılmış Liu Şao-şi»nin çizgisindeki partizanlarla «Mao Çe-tung düşüncesinin genel çizgisindeki yoldaşlar» arasında bir «ölüm kalım» mücadelesine yol açmıştır. Genç kız, örnek olarak, suyun dibine temel için indirilen destansı kasaları anlatıyor. Genç kızın mühendis ya da işçi olmadığını öğreniyoruz; tiyatro oyuncusuymuş. Karşısındakileri duyarlı tutan bir inanç gücü içinde, buradaki rolünü de kusursuz bir biçimde oynamakta; ama soru sormaya da hiç kalkışmayacaksınız.

Köprünün ilk aşaması, hazırlıklar:

«Köprüyü kurma çalışmaları hızlı bir tempo içinde gelişirken, çağdaş revizyonist bir ülke bize, temellerle ilgili olarak tasarladığımız plana alçakça saldırılarda bulunmaya başladı. Betonarme olarak dökmüş büyük kalıpların dünyada pek kullanılmadığını, bunların suyun içinde kısa zamanda çatlayacaklarını, planın başarısızlığa mahkum olduğunu ileri sürüyordu bu ülke.

Bu kışkırtmalar, Mao Çe-tung düşüncesinin keskin silahına hâkim olmuş olan devrimci işçilerimiz, mühendislerimiz, teknisyenlerimiz arasında büyük bir hınç uyanmasına yol açtı. Şantiyeyi emperyalizme ve revizyonizme karşı mücadele içinde bir savaş olarak gören, ve gökyüzüyle görkemli dalgalar arasında çalışan işçilerimiz, mühendislerimiz, teknisyenlerimiz,

proleter devrim taşkınlığı içinde şu ünlü yemini ettiler:

**Yang-çu suyunun kıyılarında, ayakta,
Ufkumuz yayılıyor bütün dünyaya!
Nankin köprüsünü kuruyoruz
En kısa bir süre içinde,
Şeref versin diye Başkan Mao'ya,
Ve Çin işçi sınıfının onuruna!**

Devrimci işçiler ve teknisyenler, düşünebilme, davranabilme, yeni bir yol açabilme demek olan devrimci düşünceyi tam olarak değerlendirdiler. Bugün su düzeyinin çok üstünde görkemli bir biçimde yükselen şu hatırı sayılır ayakları dikmek için, teknik güçlükleri birbiri ardınca aşarak kalıpları ırmağın dibine sağlam bir biçimde yerleştirdiler.»

İkinci aşama, dram ve zafer:

«Temellerin yapımı kesin bir evreye girdiği zaman, köprünün ayaklarını dikmek için, ırmağın içine sekiz katlı bir bina yüksekliğinde çelik bir kalıp indirilmişti.. Birden, sellice bir yağmur Yang-çu'yu şişirmeye ve hızı 6-7 derece olan bir rüzgar esmeye başladı. Suyun içinde yüzen ve yüzeyi bir basketbol alanından daha geniş olan dev kalıp elli metrelik bir mesafede şiddetle sallanıyordu.

Kalıp alabora olsaydı ya da batsaydı, suyun dibindeki kayalardan daha korkunç bir tehlike meydana getirecek, köprünün kurulmasından da vaz geçmek gerekecekti. Burjuva teknikleri üstüne 'eğitim görmüş' kimselerden çoğu korkudan titriyordu. Bunlar, dev kalıbı suların alıp götürmesine bırakmayı öneriyorlardı.

Yapı ustaları doğunuyorlardı: 'Kalıbı sulara bırakmak, halka karşı bir cinayet olur. Kalıbın sula-

ra bırakılmasına dünyada razı olamayız!' Bütün işçiler, kadrolar, mühendisler ve teknisyenler ve bunların aileleri, kalıbı kurtarma savaşına giriştiler.

Mao Çe-tung düşüncesini kuşanmış işçi sınıfının üstesinden gelmeyeceği güçlük yoktur. Bu zorlu mücadele kırk gün kırk gece sürdü, sonunda da zaferi işçiler kazandı: Kalıp kurtulmuştu.»

Çin, «Kuomintang'ın gericilerinden Amerikan ve Japon emperyalistlerine kadar,» abuk sabuk bir biçimde, «Nankin'de Yang-çu üstüne bir köprü kurmak, göge merdiven dayamaktan daha güçtür,» diye konuşan herkesin sufatına «gururlu bir şamar» indirmişti. Az kalsın Rus yardımıyla yapılacaktı bu köprü: İnşaat 1960'ta başlamış, bitirilememişti; Koca köprünün yanında alaylı bir biçimde özenle muhafaza edilmiş iki ayak, «Çağdaş revizyonistlerin alçakça dönekliliklerini» belirtiyordu.

Çinliler yukarda sözü geçen revizyonistlerin alaycı bakışları altında (hiç bir ard düşünceye dayanmadan sorduğumuz bir soru üzerine bunların Ruslar olduğu belirtiliyor) işe bu kez kendi hesaplarına girişmişler. Ama iki karşıt görüş ortaya çıkmış:

«İşçi sınıfı, köprüyü, Mao Çe-tung'un her zaman zafer kazanmış düşüncesine uygun bir biçimde, dünya proletaryası görüşüne göre dünyayı değiştirmek suretiyle kurmak istiyordu; oysa, Çin Komünist Partisinin baş sorumlusu olduğu halde, kapitalist bir yol izleyen, emperyalizmin, revizyonizmin ve gericiliğin uşağı olan Liu Şao-şi ve onun peşindeki köpekler, onu, kendi revizyonist, karşı-devrimci ve dünyayı kendi burjuva görüşlerine göre değiştirme çizgilerine uygun bir biçimde kurmak niyetindeydiler.»

Şu gördüğümüz köprüyle revizyonist bir köprü

arasındaki farkın ne olabileceği konusunda bize açık bir bilgi vermiyorlar.

Revizyonistlerin kimi zaman köprünün sekiz metre daha dar olmasını, betonarme yerine kereste kullanılmasını, ayakların üç kızıl bayrak kadar daha kısa yapılmasını istedikleri; böylece de onların daha az tutkulu, işçi sınıfının yeteneğine daha az güvenli kimseler oldukları belirtiliyor. Kimi zaman da, «Burjuva eğitimi»nden geçmiş kişilerin, aslında tahta asma köprüler konusunda pek de elverişli olmayan yabancı tekniklere kölece bağlı bulunmalarının bizim tarafımızdan da kınanması gerektiği hatırlatılıyor.

«Hazırlık aşamasında, Liu Şao-şi'nin ajanları, planlar yapmak için sözüm ona 'uzmanlar' ve 'profesörler'le gizli bir toplantı yapmışlardı. Toplantı salonunda hepsi de yabancı ülkelere kopya edilmiş yüz kadar plan yaptılar. Orada hazır bulunan işçiler ve devrimci teknisyenler sert bir tavırla şunu belirttiler: 'Bu yabancı dalavereler gerçekte ilgisiz şeylerdir; bunlarla bir şey gerçekleştirmenin olanağı yoktur!' Ve kesinlikle şunu eklediler: 'Köprünün kurulmasında yalnız Mao Çe-tung düşüncesi ve devrimci çizgi bize yol gösterebilir, Çin'in somut koşullarını göz önünde tutmalı ve köprüyü kitlelere dayanarak kurmalıyız.'»

Bütün bunlar uzlaşmaz şeyler değil belki de: Hiç kuşkusuz, sorumlular hem köprünün özlenen niteliklerinden bir kısmı kısılmaksızın, eksiksiz olarak yapılmasını, hem de bunun elde bulunan olanaklarla gerçekleşmesini istiyorlardı. Ve yılmazlık, hüner, yeni teknik çözümler ya da daha ekonomik çözümler arama çabaları hep «devrimci proleter çizgi»nin isterlerine göre ortaya konmaktaydı.

Ne olursa olsun Koca Köprü bugün iki işlev görmektedir.

Siyasal işlev: Üzerine genel çizgiyi, halk komünlerini ve İleri Büyük Sıçrama'yı temsil eden üç kıvı bayrak çekilmiş 70 metre yüksekliğindeki dev köprü ayağında şu anlamlı yazıyı okuyorsunuz: «Tarihsel deneyler dikkate layıktır. Yalnız küçük bir azınlığa değil, herkese her zaman tekrarlanması gereken bir paroladır bu. Büyük kitlelerin de bunu bilmesi gerekir.»

Ekonomik işlev: Köprünün üstünden her gün yüz tren ve (bisikletten kamyonu kadar) 100.000 taşıt geçmektedir.

Kuzeyle Güneyi birleştiren bir köprü yükseliyor, Aşılmaz uçurum önümüzde bir geçit oldu.

ÇAĞINI YİTİRMİŞ ULAŞTIRMA YOLLARI

Peder Teilhard, 1924'ün bir nisan gününde, şu notu düşmüştü: (1) «Demiryolları ve karayollarının yokluğundan ötürü, Çin bütünıyla katkısızdır henüz...»

Geleneksel bir gerçektir bu. Devrim bu konuda çok şey değiştirmiş değildir.

Doğal olarak, çok az özel araba var bu ülkede: Yönetici kişilere ayrılmış birkaç eski Rus modeli taşıt. Pekin'de, Concorde alanından üç dört kat büyük olan Tien An Men alanında birkaç otobüs ve birkaç kamyon görebiliyorsunuz; aralarında çok aykırı bir görünüm yarattıkları bisiklet sürüsünün içinde kendilerine yol açmak için sürekli klakson çala çala ilerliyor bunlar.

Pekin banliyösünde, başkentin azığını sağlayan taşıt konvoylarına rastlıyoruz. Kamyon pek yok: Çuval, kasalar, kafesler içindeki yükler iki tekerli

hayvan arabalarıyla, pedallı araçlarla, el arabalarıyla taşınmakta. Bir Çin Rungis'i; ama bu görüntü bize özellikle Çin'i çağdaş araç ve gereçlerden ayıran mesafeyi hissettiriyor.

Toplu ulaştırmaya pek seyrek rastlanıyor; olanı da çok aşırı yüklü. Trenler tıklım tıklım dolu, ama çok yavaş gidiyor: Pekin-Şanghay arasındaki ortalama hızları 50 kilometre. Geniş topraklar üstünde yayılan ülkeler için onca gerekli olan uçağa olağanüstü bir lüks olarak bakılıyor burada. On milyonluk bir insan birikintisini barındıran Şanghay havaalanında üç saat içinde ne bir uçak kalktığına ne de indiğine tanık olduk.

OLDUKÇA YAVAŞ GELİŞEN BİR DEMİRYOLU AĞI

Karayolu ulaşımının artışı temel bir engelle karşı karşıya: Benzin ve motorin üretim gücü düşük bir düzeyde. Çin karayollarından üç dört yüz bin kamyon yararlanmakta.

Böylece demiryolu ulaştırmalarına öncelik tanınmış oluyor. Yadsınmaz gelişmeler gerçekleşmiş bu konuda. Sözgelimi, Pekin-Ürümşi hattı, (*) başkente 3.500 kilometre uzaklıkta bulunan Çin Türkistan'ıyla bağlantıyı, yataklı vagonlarla, dört gün içinde sağlamakta.

Demiryolu ağının uzunluğu, 1926'da 26.000 kilometreyi buluyordu. Komünist Çin, yirmi yıldan daha az bir süre içinde bir o kadar daha büyötmüştür bunu. Pekin-Wuhan arasında çift hat yapılmıştır; aynı şeyin Pekin-Şanghay arasında da gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır.

(*) Türkçe adı Ürümşi olarak yazılan bu Türkistan kentline Çince'de Vü-lü-mü-şi deniyor.

Demiryolu ağının elektrikleştirilmesi çalışmaları da başlanmış, bir elektrikli işaret ve merkezi kontrol tesisinin kurulması için de hazırlıklara girilmiştir. Her çeşit vagonların —bu arada iki katlı vagonların— yapımı bir sorun yaratmamaktadır. Buna karşılık lokomotif yapımının ağır güçlükler yarattığı söylenebilir.

YERİNDE ÜRETMEK ve TÜKETMEK

Altyapı yetersizliğinin ekonomik gelişmenin önüne kısa bir süre içinde engeller çıkarması olanaksız değil. Çin yöneticilerinin bu kesime öncelik tanıdıkları yolundaki izlenimimiz değişmedi. Bu tür araç gereç donatımının ağır bir yük meydana getirdiği bir gerçektir. Ne var ki, yöneticiler, sanayiın yaygınlaşması yolunda, her eyaleti, hattâ her ilçeyi kendi yağıyla kavrumaya itmek için, bu güçlüklerde birtakım ek nedenler buluyorlarmışcasına yürüyor işler.

Halkın Günlüğü, 1 Ocak 1972 günlü sayısında, iyi ürün alınmasının, yüzyıllardan beri ilk kez olarak, Kuzey eyaletlerine kendi gereksinimlerini karşılama olanağı verdiğini sevinçle belirtmekteydi. Böylece Başkan Mao'nun şu buyruğu da yerine getirilmiş oluyordu: «Tahılı Kuzeyden Güneye ulaştırma zorunluluğu yaratan durumu değiştirmek gerekir.» Nankin'deki Koca Köprü'nün hemen hemen tuhaf bir biçimde sağladığı da bu işte...

Küçük çelik sanayii, çimento fabrikaları, tarım ürünleri üstünde yapılan işlemler, onarma ve görüşme merkezleri... bütün bunlar yerinde yapılabilir ya da kurulabilir. Ham maddelerin, enerji kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi için de aynı şey yapılabilir. Böylece, yalnızca ulaştırma giderlerinden

değil, eninde sonunda gelip bisiklet üretimine dayanan ulaştırma sorununun yaratacağı güçlüklerden de sakınılmış oluyor.

KENDİ YAĞIYLA KAVRULMANIN BİR ARACI OLARAK DIŞ TİCARET

Her parçanın kendine yeterliği, bütünün kendine yeterliliğinin bir karşılığı oluyor. Bu noktada da eskiye göre bir yenilik yok. Çin her zaman yalnız kendini düşünen bir toplum olarak yaşamıştır: Kendi dışında bir uygarlık tanımamıştır. Üstünde, «İngiltere'nin haracını getiren elçi» sözleri bulunan bir fermanla karşılanan Macartney, Çin İmparatoruyla ticarî sorunları bir dakika bile görüşme olanağı bulamamıştı; imparatorun doğum yıldönümü şölenleri yapıldığı bir sırada Çin'e gelmiş ve yalnız getirdiği armağanları sunmak için huzura kabul edilmişti.

Bugün de öyle değil mi? Komünist Çin yabancı ülkelerle ticarî ilişkilere ancak çok önemli bir zorun varsa giriyor. Dış ticaret, kendine yeterliğin bir aracından başka bir şey değil. Çin bir tüketiciler pazarı olarak açılmıyor; kendi üretim sistemini tamamlama yolları arıyor.

Yalnızca, uluslararası pazarın kendisine en elverişli koşullarla sunabileceği birtakım ham maddelere, yarı işlenmiş ürünlere ve gelişmiş gereçlere gereksinimi var onun.

Çin kendi eksiklerini tamamladığı, «kendi bacakları üstünde yürümeyi» sağladığı zaman ne olacak? Geleneğinin ve felsefesinin kendisine öğütlediği gibi, uluslararası pazardan çekilecek mi? Yoksa dış değişimlerin dinamiği onu kendi çarklarının içine mi çekecek?

Şimdilik, Kültür Devriminden sonra, ithalat ve ihracat, 1958 düzeyinin altında kalan 1966 düzeyine yeniden ulaşmış bulunmaktadır. 1970'te, ithalat 2 milyar dolara, ihracat 2.2 milyar dolara ulaşmıştır. Norveç'in ya da Avusturya'nın dış ticaret hacimleri de bu kadardır. Çin özellikle işlenmiş maddeler ithal etmektedir (ama ithalatı hiç bir zaman ihracatını aşmamaktadır; ithal edilen maddeler de, İsviçre saatları dışında, hemen her zaman tüketim mallarıdır): Kimyasal maddeler; besin maddeleri, ham maddeler,

Aynı şekilde işlenmiş maddeler, ham maddeler ve besin maddeleri ihraç etmektedir. Değişimlerinin biçimi sanayileşmiş bir  lkeninkinin aynıdır.

Dış ticaret titizlikle dengede tutulur. Bu yönden Hong Kong önemli bir rol oynar. Çin buradan hiç bir şey almaz, buna karşılık buraya günlük besin maddeleri satar. Hong Kong'a yapılan satışlardan elde edilen net kâr 1970'te 470 milyon dolardır. Bu da Japonya'yla özellikle de Avrupa  lkeleriyle olan ticarî ilişkilerden doğan açığı kapatmaya yetmektedir.

Sovyetler Birliği'yle alışverişin ilginç bir biçimde kesilişinden beri, Çin'in ticarî ilişkiler kurduğu ülkeler şunlardır: En başta Japonya ve Hong Kong; 200 milyon dolarla Federal Almanya; 150-200 milyon dolarla Singapur, Kanada (buğdayı için), Büyük Britanya, Fransa ve Avusturalya.

ÇİN PAZARINA GİRMENİN G  L  

B t n yle Devlet örgütlerinin elinde bulunan ve iktidarca sıkı bir biçimde denetim altında tutulan Çin pazarı katı kurallar içinde yönetilmektedir. Bu bakımdan Çin'i tüketim mallarına boğmayı kimse aklına koyamaz.

Bu ülkenin beklediği ürünler temelde ağır donatım mallarıdır; bir de çok özel türde (bütünüyle Çin'e sınaî özerkliğini kazandırabilecek) mallar.

İlk sırada, «anahtarı elde» fabrikalar ve eksiksiz donatım gereçleri geliyor; özellikle yeni bulunmuş petrol yataklarının gerektirdiği eksiksiz rafineri tesisleri; tarım makinesi fabrikaları, traktör fabrikaları.

Çin'in başlıca büyük uğraşlarından biri olan tarımsal sulama alanında kullanılan özelleşmiş ağır malzeme.

Sonra ağır ulaşım malzemesi. Çin demiryolu ağının elektrikleştirilmesi son sıralarda Fransa'ya bir ufuk açmıştır. Çinliler daha yenilerde 50 elektrikli lokomotif almışlardı. Fransa'dan iki, İngiltere'den bir **Concorde** almaya girişmiş olduklarını da biliyoruz.

havalanma

«ÇİN, nisbeten geri kalmış bir ülkedir»: Dost bir ülkeden gelmiş bir konukla konuşan bir devlet adamının itirafı değil bu. Resmî öğretisi böyledir. (1) Konuşma içinde alçakgönüllülük doğruluğa eklenince zarf değişiyor:

«Çin,» diyor bana Çu En-lai, «korkunç bir geri kalmışlık temelinden çıkıyor. Sanayileşmede ilerlemiş ülkelerle arasındaki gecikmeyi kapaması için hiç değilse bir yüz yıl gerek.»

Ama benim duygum o ki, tanık olduğumuz bu ilerleme bir sürpriz payına hazır olmamızı gerektirmektedir. Çin'in daha önce gerçekleştirdiği gibi, bir nükleer bomba patlatılacağını umuyor muyduk? Bir uydu fırlatılacağını? Ve, 1971'de, bir gün, Çu En-lai, Edgar Snow'la yaptığı bir görüşmede, punduna getirerek, dünya uzmanlarının Çin'in zenginlikleri konusundaki hesaplarını altüst eden şu iki rakamı daha da yukarı fırlatmıştı: 90 milyar dolarlık sınaî üretim, 30 milyar dolarlık tarımsal üretim. Bu rakamlar doğruysa —Çu En-lai'nin öyle bir susma yeteneği var ki, konuştuğu zaman da, sözlerinde belli bir doğruluk payı olduğu düşünülebilir— Çin'in ekonomik gücü uzmanlarca ileri sürülmekte olanın iki katını buluyor. Bu brüt rakamları temel alarak, bir karşılaştırma olanağı bulmak için Çin ekonomisinin doğruladığı düzeltmeleri yaparsak, 1971 için 170 milyarlık bir

ulusal brüt üretime varırız; bu da Çin'i, Federal Almanya ile Fransa'nın (*) brüt üretimleri arasında bir yere yerleştirmek anlamını taşır. Rakamı 750 milyona böldüğümüz zaman da, her Çinlinin payına düşen gelirin 1933'te her Japonun payına düşen kadar olduğu sonucuna varırız. Bu gelir aynı zamanda, Amerikan yardımı olmaksızın ve genişliğin getirdiği güçlüklerle, tek kaynak olarak «kendi gücüne dayanılmış» bulunmasına karşın, Formozalının 1962'deki yıllık geliri kadardır.

Bununla birlikte Çu En-lai, ilerlemiş ülkelere bir yüzyıl sonra randevu veriyorsa, Çin'in bu karşılaştırmalara girmek istememesindendir belki de bu. Doğrusu, böylesi karşılaştırmalar pek az bilimsel değer taşır: Çünkü üstünde düşünülecek birimler arasında büyük farklar var. Çinliler de onların ideolojik değerini kesenkes yadsımaktalar.

Kısacası, kendi güçlerine dayananlar, kendi ölçülerine göre yargılanmayı düşünmektedirler. İstatistiklere bel bağlamak, artış oranları, brüt ulusal hasıla, kişi başına düşen gelir oranları ve yatırım oranlarıyla kendi aralarında yarışan sınıfl toplumların mitlerine kendini feda etmek olacaktır. Bunca cılız ve düzensiz rakamların ışığı altında Çin gerçeğini okumayı reddetmeksizin, «emperyalistlerin» ve «revizyonistlerin» «ekonomizm»i nasıl reddedilecek ama?

GERİ KALIŞ ZİHNİ NİTELİKTEDİR

Ekonomik alanda geri kalmışlığa karşı verilen mücadeleye halkın zihninde girişilmiştir ve bu mücadele orada kazanılacaktır. Havalanmak için, havalan-

(*) Bakınız: Ek.

ma düşüncesi, isteği ve bununla ilgili araçlar gerekir. İstek araçları yaratacaktır. Araçlar isteğin yerini tutamaz. Kültür Devrimi, hiç kuşkusuz, öncelikleri, iyi bir düzen içinde, yeniden sınıflama erdemini göstermiştir.

Yürütülen her propaganda, her siyasal eğitim, Çin halk kitlesini, kendi hayatını sürdürmek için besinini topraktan çıkarma saplantısı içinde dağınık köylüler olmaktan çıkararak, kendi biriminin bilincinde bir topluluk, tek bir girişimin işçileri haline dönüştürmeyi amaçlıyor.

Çin'in bu yönde gerçekleştireceği ilerlemeleri iyi hesaplayamıyoruz. Çünkü kollektif bir varlık ve büyük bir uygarlık olarak uzaktan görüyoruz onu, Çinlilerin kendiliklerinden, yüksek bir tarihsel ve yurtsever bilinç içinde yaşadıklarını sanıyoruz. Kesin değil bu.

Toprağına yapışıp kalmayı isteyenler yalnız köylüler değil. Yolculuğumuzun daha ilk anlarından itibaren, Çin dünyasındaki farklılıkların yarattığı baskılar ve engeller karşısında sorumlu kişilerde bile ulusal boyuta ulaşmanın nice güç bir şey olduğunu açıkça görüyorduk.

Nankin'de, Şanghay'da, Sian'da ya da Wuhan'da, bütün Çin'i kapsayan toplumsal ve ekonomik konularda, bir eyaletin çerçevesi içinde bu sorunların sorumlu kişilerle yaptığımız tartışmalar sıkıntı içinde bırakıyor bize: Asıl şaşıtığımız nokta da, o eyaletin Kültür temsilcisi ya da pamuk ürünü uzmanının Çin çapında yöneltilen sorular karşısında iyice bocalaması oluyor. Bunlar, kendi eyaletleri dışında, rakamları da olayları da bilmiyorlar, sorunlara en genel ideolojik terimlerle deginip geçmekten başka şey yapmıyorlar.

Kültür Devrimi, tabana insiyatif kazandırırken, bir yandan da Çin'deki çeşitliliğe, farklılığa da kolaylık sağlamış. Birliğin, yasaların ve kuralların bir örnek oluşundan değil, ortaklaşa bir esinden doğacağı kanısında olduğu için, bunun tehlikelerini de göze almış.

Kollektif duygu, gelişmenin yarısı demektir; çünkü tutku olmaksızın gelişme yürümez. Yüz milyonlarca insana bir grup meydana getirdikleri, bu grubun kendi kaderine hâkim olduğu fikrini kazandırmak demek, onlara güçlerinin bilincini, onu artırma isteğini, ondan yararlanma olanağını vermek demektir. Çin halkının, ideolog ve ulusçu nitelikteki yönelticileri için insanın ancak bir tasarı içinde ve toplumsal boyutları içinde bir gerçekliği vardır. Bu görüş şaşırtıcı gelebilir bize: Bizim liberal toplumlarımız da, kişisel olanla kollektif olan arasındaki, yurттаşla Devlet arasındaki ayrıma göre ve bunların her biri kendi alanlarında çok güçlü, haklarıyla zırhlanmış olacak biçimde meydana gelmiş değil midir?

Maoculuk, bugüne dek ortaya çıkmış diktatörlüklerin tersine, bireysel bilinci inkar etmez görünmektedir. Bireysel bilince dayanıyor Maoculuk, ama bütünüyle kollektif duyguyu yaşatmak için yapıyor bunu: «saygının dış belirtileri» yetmeyecektir ona: Etkin olmayan ve varlığı bir katılmaya götürmeyen hiç bir boyun eğme yoktur. Bilinç, grubun hayatını, kendi üyelerinin her birinin yüreğine sızdırmaktadır.

Çinliler de, bizim gibi, insanda olan her şeyi hangi gücün ortaya çıkarabileceğini bilmektedirler: Bu gücü değerlendirme konusunda ilyce kararlılırlar.

Propagandanın, sürekli açıklama yönteminin, ideolojik eğitimin, yeni kültür mitlerinin ülke yüzeyi-

ne dağıtılışının halk kitlelerinde toptan bir kurtarma, ortaya çıkarma etkisi yarattığı görülüyor: Topluluğun kaderi içinde bireyin sorumluluğunu öğretiyor bütün bunlar.

Böylece Çinliler, gerçek bir ekonomik gelişmenin önüne en büyük engelleri çıkaran edilgin ve benici tavrı yıkmak istiyorlar.

Öte yandan, bu dönüşüm, zamanla köylü tabakasında bile sınıf bir zihniyet yaratabilecek olan «hüner sanayii»nin dağılımında da büyük bir destek bulmaktadır.

Kitlelerin yaratıcı güçlerine yapılan bu çağrı bir kuruntu mudur, yoksa bir ikiyüzlülük belirtisi midir? Fazla kusursuz öyküler dinleyen kişi bunun böyle olmasından korkuyor. Ama aynı kişi, gerçek örnekleri görünce, kusurlu da olsa büyük bir coşku belirtisi taşıyan gerçekleştirmelere tanık olunca, bu korkuyu bırakıp olumlu bir kuşku ortamı içine giriyor.

Bütün bir halka, bir girişim ruhu (serbest girişim olmadığına göre) esinletilebilir mi? Varılan başarının derecesi, verimlilik ve örgütlenme yönünden maloluş değeri ne olursa olsun, insanî gelişimle ekonomik gelişimi bir arada yürütmek için girişilmiş büyük bir çaba var burada. Ve hiç kuşkusuz bu çaba, Çin'den başka hiç bir yerde bunca açık bir biçimde belirlenmemekte, bunca sıkı bir biçimde yürütülmemektedir.

Ekonomik gelişim, yani belirgin bir sanayileşme, bugüne dek her yerde özerk bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak sınır bölgelerinde gelişmeye açık olan kırsal toplumlar bundan çok sıkıntı çekmişlerdir. Ama sonunda bir **modus vivendi** (yaşama tarzı) kurulmuştur. Yine de böyle bölgelerde, sanayi yabancı bir gövde gibi kalmıştır.

Çin, gelişmeyi kırsal toplumdan ve insandan başlayarak kurmak istiyordu. Çinli girişiminin anlamı, marksist düşünce biçiminin ötesinde böyle bir anlam taşımaya karşın, hayranlık uyandıracak bir niteliktedir.

Bunun sonuçları daha ilerde görülecektir. Ama ilk başarıları kanıt olarak ele almak da gerekir.

Altı eyalet dolaştık, binlerce Çinliye rastladık: Her yerde çalışkan, uyanık, görünür biçimde ergin insanlar gördük. Yanlışları oluyorsa da, bu daha çok onların kendi üstün niteliklerinin aşırılığından ileri geliyor: Düzensiz bir aktivizm, yolsuz bir militancılık, yalın bir coşku. Hepsi de 'İleri Büyük Sıçrama' döneminde çok şeyin kendilerine ne kadar pahalıya patladığını biliyor. Ne olursa olsun, azgelişmiş bir halkın zihniyetini artık taşımayan bir halk gördük Çin'de.

YOĞUN BİR DENİZCİLİK

Ama ekonominin yasaları vardır, hiç değilse bir baskı gücü. Çin'deyse başarıyla başarısızlığın arasındaki sınır son derece dardır. Bu ülkede geleceğin kaderi yüzdelerin küçük değişikliklerinde ve bunların bir arada meydana getireceği çizginin üstünde oynamaktadır.

Bağımsızlık isteği ekonomiyi sınırlıyor: Yabancı sermayeye baş vurulmadığı gibi, çok az gelişmiş olan dış ticaret de yatırım için kullanılabilir fonlar yaratamıyor. Bunları yaratmak için, Çinlilerin emeğine başvuruluyor. Böylece yatırım, bireysel tüketimin daha çok kısılmasından da, kamu harcamalarının daha çok denetlenmesinden de, iş veriminin daha çok yükseltilmesinden de önemlidir.

Süreğen bir kıtlık durumundan çıkmış bir ülkede tüketimin kısılması tuhaf görülebilir. Hükümetçe bir düzey saptanması gerekmiştir; küçük bir azınlık bu düzeye indirilmiş, büyük çoğunluk da aynı düzeye getirilmiştir. Böylece Çin, iki savaş arasında, sanayiini kurmak için gerekli olan şeyi köylü kitlesine yüklemiş olan Rusya gibi hareket etmiyor mu burada? Bu katılık uzun süre gerekli görülecektir: Tüketicilerin sayısı en ufak bir yükseltmeyi dramatik bir biçimde büyütecek ve kullanılabilir sermayeyi bu dayacaktır çünkü.

Tüketimi kısmak, aynı zamanda sayıyı kısmak, nüfusun çok fazla artmasını önlemek anlamını da taşıyor: Çin'in fazla insana değil, ülkesindeki insanları daha iyi çalıştırmaya gereksinimi var.

El-emeğinin bunca ucuz olduğu bu ülkeye verimlilik anlayışı getirmek gerçekten inanılır şey değildir. Yine de Çin ancak ona dayandıkça «havalanacaktır.»

Bu yola nasıl girdiğini görmek çok ilginç. Tersine bir yol tutulmuş gibi. Dinlediğimiz sayısız, ama hepsi de tek ağızdan çıkmış gibi birbirine benzeyen söylevlerden anlaşıldığına göre, şu satılmış Liu Şao-şi'nin en zayıf tarafı verimlilik primi usulündeymiş. Bu konuda sıralanan ideolojik nedenlerin yanısıra bir de ekonomik neden ileri sürülmekte: Primler bir etkinlik yaratmadığı gibi parasal yönden de büyük yük meydana getiriyormuş. Aynı şeyi, hem de çok daha ucuza, ideolojinin gerçekleştirmesi mümkünmüş.

Aynı şekilde, kırsal sanayileşmede, atölyeler gibi, çabalar da dağınık görünebilir bize. Ama Çin yöneticileri, yatırımın denetlenmesi, gereksinimlere uyarlanma, en az giderle çalışma gibi nedenlerden ötürü bunun daha iyi olduğuna inanmaktalar. Ayrıca,

bu küçük girişimler, ücretlerin en düşük, çalışmanın en yüksek olduğu kırsal bölgelerde el-emeği bedelini saptamaktadırlar. Wuhan kombinası gibi birleşik tesislerin verimliliğe elverişli bir ortam yarattığı izlenimi uyandı bizde.

Eğitim giderlerinin, Devletten halk komünlerine transfer edilmesi kararı da aynı ilkeden çıkıyor: O ki yatırım daha çok emeğe yüklenmektedir, öyleyse onu buna yaklaştırmak gerekir. Eğitim de bir yatırım olduğuna göre, verimliliği, rakama dökülemeyen bu alanı, o kurala daha sıkı bir biçimde bağlamalıdır. Eğitim giderlerinin ağır olduğunu herkes biliyor.

Ama, temel sorun, tarımsal verimliliğe ilişkin olandır. Çin bu sorunu insan deflasyonu ile çözemiyor: Sınai gelişim, büyük oranlarda bir kırsal göçü yeterince emecek kadar hızlı değil. Ayrıca, bu, üretimi arttırmadan verimliliği düzeltme anlamına gelebilir: Oysa beriki ancak yetecek bir düzeydedir ve Çin bunu, uygun bir biçimde, ancak kişi başına yüzde 20 arttırabilir. Kısacası Çin'in nüfusunu olduğu gibi muhafaza etmesi, ekilebilir topraklarının yüzölçümünü arttırması gerekmektedir. Bunun sonucu olarak makineleşme nöbetleşe tarımı doğurmuştur. Denklemnin çözümü, sonuçta, teknik plandadır: Daha önce de görmüştük, sun'î gübredir bunun adı.

ÇOĞALMA SARMALI

Bütün bu verilerden, henüz kimse sonucu hesaplayamaz. Büyük bir kısmı şu anda Çin yöneticileri tarafından bile ölçülebilir nitelikte değildir. Ekonomi, her şeyden önce siyasaldır, yani irrasyonel öğelere dayanmaktadır; Çinliler de ayrıca psikolojik öğelerin işlevini bite isteye güçlendirmektedirler.

Ama bugün için bir yargıda bulunabiliriz: Son iki on yıldır iklimin ciltlerinden sıyrılmış ve bütün nüfusu uygun bir biçimde beslemiş bir tarımsal üretim karşısındayız: üç bin yıldan beri ilk kez kıtlık içinde mahvolmamış bir tarım reformu görüyoruz; ayrıca Fransa'nınkiyle, Almanya'nınkiyle karşılaştırılabileceğimiz bir ekonomik güç; teknoloji planında ilginç başarılar; herkes için elverişli bir hayat düzeyi.

Gelecek, nüfus artışına bağlı. Çin buna hâkim olmayı başaramazsa, bütün çabalar boşa gidecektir: Tüketim, yatırımda gedikler açacak, bununla da kalmayacak, azaltacaktır onu; Çin yeniden en yoksul, en güçsüz ülke haline gelecektir.

Ama bir de üstesinden gelirse, gelişmenin sarmalı içinde yükselmeye başlayacak ve birkaç on yıl içinde güçlü bir ekonomi kurabilecektir. Ondan sonra da yeniden nüfus artışını serbest bırakabilecektir. Dünya, işte o zaman, titremeye başlayacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Başarının bedeli

«Çözümleyici zekadan yoksun kimseler, dar ve kısır, kesenkes onaylayıcı, kesenkes olumsuz sonuçlar çıkarmağı yeğ tutarlar.» (¹)

Mao Çe-tung (1944)

Sorunları bütün görünüşleriyle, incelemeyi, hattâ nesneleri ve olguları yalnız yüzleriyle değil, öbür yüzleriyle de ele almayı öğrenmeliyiz.» (²)

Mao Çe-tung (Şubat 1957)

«Olaylara yalnız bir açıdan bakmak, mutlak içinde düşünmek demektir, sorunları metafizik bir biçimde ele almak demektir. Çalışmamızı yargılarken, yalnızca onaylamak, onu yalnızca yadsımak kadar saçmadır.» (³)

Mao Çe-tung (Mart 1957)

kanın bedeli

1. MADALYONUN ÖTEKİ YÜZÜ

AĞRI SIZI uyandırmayan bir yöntemle. böyle şaşırtıcı sonuçlara ulaşılabilir miydi? Karşılığında hiç bir bedel ödmeden bir halk kendi iç koşullarını, dünyadaki durumunu, kendi kendini değiştirebilir mi? Böyle bir şey olsaydı, insanoğlunun yeryüzüne indiğinden beri ilk kez gerçekleşmiş bir şey olurdu.

Maocu rejimin, tarih terazisinin bir kefesine gururla gerçekten Herkül işi şeyler koymaya hakkı vardır: Sayılara ve boyutlara hâkim olunması; feodal sistemin ve yordakçı takımının tasfiye edilmesi; bağımsızlığın ve ulusal görkemin yeniden kurulması; sefaletle karşı zafer kazanılması. Terazinin öbür kefesineyse, elbet, trajedileri, ve işin içine insanoğlu karıştığı için, yapılan yanlışları koymak gerekir.

«Göreceksiniz,» demişti Çu En-lai Yaz Sarayı'nın eşiğinde beni geçirirken, «yaptığımız bütün işleri bir kalemde onaylamaya da yadsımaya da imkan yok.»

Ölçü tanımamış bir deneye ölçülü bir bakış atmak ne kadar güç bir iştir! Başarı karşısında büyülenmiş bazı gözlemciler onun ne pahasına olduğunu ve olmakta devam ettiğini unutuyorlar; akılları-

nı ödenen bedele takan başkaları ise onun sonucu olarak ortaya çıkmış başarıyı yadsıyorlar.

Bununla birlikte, ne yakın bir geçmişin ürkünç anılarına, ne bugünün zayıflıklarına ya da katılıklarına, ne de gelecek için beslenen kaygılara gözlerimizi kapamalıyız.

Şartlı hayranlık, anlayışlı eleştiri... kuşkusuz ulaşılması en güç tavır budur. Çin üstüne yapılmış bir sürü yayın, bu ülke için tekrarlanmış hep aynı kanıtlarla dolu; devrimin her belirgin olayı, yeni coşku ve yadsıma işaretleri vermiştir; ender ve değerli olansa çoksesli kulaklara sahip gözlemcilerin varlığıdır.

Bununla birlikte, Mao'nun kendisi de bu değerlendirmeye görececiliği içinde, dalkavukluktan olduğu gibi yergilerden de uzak durulmasını istiyor: «Kötümserliğin ve güçsüzlük duygusunun esinlediği görüşler de, kibirlenmenin ve kendini beğenme duygusunun esinlediği görüşler gibi yanlıştır.» (1) Başkanın 1923'ten günümüze dek yazdığı bütün yapıtlarda, okuru yalnız ışıklara değil bölgelere de çağıran bir tavır vardır.

Kuşkusuz, başarı, onun gibi pragmatik bir kişi için, doğrunun bir ölçüsünü sunmaktadır: «Genel olarak, başarı kazanan şey doğru, başarısızlığa uğrayan şey yanlıştır.» (2) Başarı için başarısızlık zorunludur: «İnsan bir başarısızlığa uğradığı zaman ondan kendine bir ders çıkarır, düşüncelerini dış dünya yasalarının karşılığı olabilecek biçimde değiştirir. Atasözü de bunu söylemiyor mu: **Başarısızlık, başarının anasıdır.**» (3) Başarısızlık kişiyi gerçeğe daha da yaklaşmak zorunda bırakır: «Düştüğümüz yanlışları incelediğimiz zaman, gerçekten kopmuş olduğumuzu görürüz.» (4)

Mao, bundan ötürü, teoriye kapanıp pratiği savsaklayan idealistlerden tiksinimektedir: «Dünyada metafizik tavır kadar rahat bir şey yoktur; çünkü o, gerçeğin denetimine girmeksizin her şey üstüne rasgele konuşma olanağı sağlar.» (5) Idealistlerin, her zaman çok yönlü ve çelişkilerle dolu somut bir durumu çözümleme konusundaki beceriksizliklerini alaya alır.

Olayları kavramak istiyorsak, aynı anda beyaza da karaya da bakmayı bilmeliyizdir. Mao, Wei çeng' in **Tang** hanedanı çağında söylediği şu sözü örnek gösterir: **«İki yanı da gören kişinin zihni aydınlanır, tek yanı gören kişi karanlıkta kalır.»** (6)

Tembeller, ahlak düşkünleri, muhalifler, sapkınlar, uyarılmaksızın, cezalandırılmaksızın, yeniden eğitilmeksizin, hapsedilmeksizin, hattâ belki de yok edilmeksizin, bir devrim coşkusu, büyük bir çalışma ortamı, kollektif bir disiplin elde edileceğini sanmak —Fransız Maocularının yaptıkları gibi— düşler içinde avunmaktan başka bir şey değildir. Aynı durumun iyi ve kötü yüzlerini ayrılmaz biçimde bir arada tutan olayların iç bağıntısı karşısında kör olmak demektir bu. Mecburiyete ve yaptırıma —ödüle ve cezaya— dayanan koşullama ve disiplin, çabaların birliği için vaz geçilmez bir şeydir: Onsuz bu birlik elde edilemez ve bu birlik onu belli bir ölçüde haklılaştırır.

«Bizim çalışmamızı değerlendirmek söz konusu olduğu zaman, onu bütünüyle alkışlamaktan ya da bütünüyle mahkum etmekten başka tek yanlı bir görüşe ulaşmak gerekir.» (6) Yapıta yazarının öğütlediği yöntemle yaklaşmayı denemek en küçük en olağan bir şey değil midir?

Dekorun geçmişteki öbür yüzü nasıl unutulabilir ki? Mao'cu rejimin zafer kazanması için, Kurtuluştan önce, Kurtuluş sırasında ve Kurtuluştan sonra, çeyrek yüzyıllık bir iç savaşın ve bir insan kırımının olması gerekmiştir.

Bu insan kurbanların sayısı ne kadardır acaba?

«Otuz kırk milyon» diye karşılık verildi bu soruyu ne zaman yöneltmişsek.

Devrimi daha yakından izlemiş iki yabancı, Rewi Alley ve Edgar Snow, bu konuda kesindirler: İç savaşın bilançosunu elli milyon ölü (*) olarak tesbit ediyorlar; bunu yaparken de iki taraftaki Çinli kaybını eklemekte, Japonların ve kıtlıkların kurbanlarını toplamdan çıkarmaktadırlar.

Rewi Alley'in çok ilginç bir deneyi olmuştur. 1927'de, sağlık müfettişi olarak Şanghay'a yerleşmiş olan bu Yeni Zelandalı, sınaî üretim kooperatifleri kurmak fikrindeydi. Çin ekonomisini merkez-cilikten kurtarma girişimi sırasında iki kamptan da dostlar edinme olanağı bulmuştu. Sağlık merkezlerini gerilla bölgesinin içine kadar örgütlenme çalışmaları yaparken, bütün ülkeyi dolaşması da gerekliyordu. 1949'dan sonra da Çin'de kaldı, «sürekli ikamet» iznini almış tek yabancı hemen hemen oydu. Kırk yıl kadar bir süreyle bu ülkeden hiç ayrılmadı.

«Bana kalırsa,» diyor, «1930-1934 yılları arasında yapılan dört antikomünist sefer sırasında, Kuomintang tarafından Kiangsi, Fukien gibi yerlerdeki

(*) Ya da daha doğrusu, 1927-1936 ile 1946-1949 yılları arasında olmuş iki iç savaşın, bir de 1937-1946 arasındaki bırakışma sırasında yapılan çarpışmaların sonucu olarak.

idam cezaları ve 'temizleme' işlemleri sonucu ölenler, Hunan, Honan vb. yerlerdeki abluka sırasında ölenler, 1948'de iç savaş başlamadan, düşmanlıkların karşılıklı açığa vurulmasından önce sınır 'olayları' sırasında ve Kuomintang'la Komünist Parti arasındaki bırakışma görüşmelerinin kesilmesini izleyen süre içinde ölenler, nihayet iç savaş sırasında verilen kayıplar, 1927'den 1949'a dek, (?) toplam olarak elli milyonu bulmaktadır.»

Bugün, Rewi Alley, bunca ölü sayısının boşuna olmadığı kanısında gibi. Çin'de dönüşüm yaratmak için elli milyon hayatın yitip gitmesini, «girilmiş zahmetlere değer» olarak görüyor. Zaten, diyor her yıl kıtlıklar, çocuk öldürümleri. salgın hastalıklar, yerleşik hastalıklar milyonlarca Çinlinin kökünü kurutuyordu.

Edgar Snow da aynı hesabı çıkarmıştır ölümler konusunda.

Elbet, bu rakamları ihtiyatla karşılamak gerekir. Her şeyin titizlikle düzenlendiği bir Çin'de, bugün bile, yaşamakta olan Çinli sayısı tam olarak bilinmezken, verilen rakamlarda yaklaşık olarak yüz milyonluk bir fark bulunurken, daha uzak ve tam bir düzensizlik içinde bulunan bir dönemde ölmüş kişilerin sayısı nasıl olur da tam tamına çıkarılabilir?

Yine de bu yaklaştırıma doğru gözüyle bakılabilir. Elli milyonun, o sıralarda 500 milyonluk bir nüfusa oranı düşünülürse, tam anlamıyla bir desimasyon (nüfusun onda birinin kırılması) olayı karşısındayız.

Kuşkusuz, bunun tek sorumlusu ya da başlıca sorumlusu Mao ve rejimi değildir. İmparatorluğun kocaması, Batılı güçlerin, sonra da Japonların müdahalesi, «savaş senyörleri», Kuomintang'ın yanlışları da en az o kadar suçludur. Ve Çin'de hayat bunca

insan için dayanılmaz olmuştur! Kimdir insan kırımının sorumlusu? Zaten, Çin tarihinde, her hanedan değişmesi, ölüm kokan bir anarşi döneminin içinde ya da hemen onun ardından olmuştur. Bu bakımdan, karışıklıklar sırasındaki kurbanları, o karışıklıkların iktidara getirdiği yeni önderin hesabına geçirmek haksızlık olacaktır. Ayaklanmalar, daha çok, önceki otoritelerin önlerindeki sorunları çözme konusundaki yeteneksizlikleriyle ortaya çıkmıştır; çok kez de onların gösterdikleri vahşetle.

Ama ne olursa olsun, Mao, kabaca, bugünkü Fransa'nın nüfusu kadar Çinlinin hayatına mal olan bir iç savaşın sonunda zafer kazanmıştır.

ÖDEŞMELER VE TASFIYELER

Bu ilk insan kırımına, Çan Kay-şek rejiminin düşüşünü izleyen yıllardaki ödeşmeler de ekleniyor; bunlarla yalnız istilacının işbirlikçileri değil, eski feodaller, toprak sahipleri, mandarinler, eski yönetici sınıfların yöneticileri de saf dışı edilecektir.

Kızıl Ordu'nun Çin topraklarının bütününü ele geçirdiği zaman bile, yani 1949 yılı içinde bile, o sırada henüz orada bulunan Batılılar kentlerin, köylülerin sokaklarında açılan can pazarlarına tanık olmuşlardır. Ama bütün «Kurtuluşlar»da böylesi olaylara rastlanır. 1954 yazında Kuzey Vietnam'da, 1962 yazında Cezayir'de, 1970 ocağında Biafra'da, 1971 martında, sonra da aralığında Doğu Pakistan'da kişiyi çileden çıkaran aynı sahnelerde hazır bulunmamış mıydık? Uzun sıkıntı yılları, birikmiş hınçlar, kendi fırsatçılıklarını unutturmak için hoyratlığı ele alan kimselerin yiğitlik taslamaları... bütün bunlar patlamaları körüklemektedir. Uzmanlara göre Kurtuluştan

sonra Çin'de tasfiye edilen «işbirlikçi»lerin ya da «gerici»lerin sayısı iki milyonla üç milyon arasında değişiyor.

Yeni bir dönem de öldürücü niteliğiyle tanınacaktır: Toplumda ilk devrimci dönüşümlerin gerçekleştiği dönemdir bu. Bu noktada resmî bilgilerden yararlanacağız.

Çu En-lai, topraklara el konulması, mülk sahiplerinin kitleler tarafından muhakeme edilmesi ve karşı-devrimcilerin sorgusuz sualsiz tutuklanması konusundaki «kampanya» sırasında, 1950-1954 yılları arasında 830 bin «halk düşmanı»nın «tasfiye» edildiğini açıklamıştı. ⁽⁸⁾ Bu rakam gerçeğin altında bir durumu göstermiyorsa, yaklaşık olarak 550 milyonluk bir nüfus üzerinden on binde 16'lık bir oranı temsil etmektedir. ⁽⁹⁾ Gerçi bu rakam, resmî niteliğine karşın, daha önceki rakamlar gibi bir varsayım olarak kalmaktadır. Yine de buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Komünist zaferinin kurbanı olarak çok sayıda Çinli ölmüşse, daha fazla, belki de yirmi beş kat daha fazla Çinli de o zaferi hazırlayan uzun kargaşa dönemi içinde ölmüş demektir.

KÖKÜ KAZINMIŞ BİR KUŞAK

On Çinlide bir Çinli: Daha somut bir sonuca varmak için, bu oranları Fransa için düşünecek olursak, bir iç savaşın bizim ülkemizde beş milyon ölüye mal olması gerekecektir; rejim değişikliği sırasında yüz bin ve daha sonraki yıllarda toplumsal dönüşümler sırasındaki idamlarla topluca seksen bin. Hatırlarsak, Birinci Dünya Savaşında ölen Fransızların sayısı iki milyondur, yani iki buçuk kat daha azdır. Bu da ülkeyi temelinden sarsmış ve insan kaybını

kapatmak için birkaç kuşağın ard arda gelmesi gerekmişmişti. İkinci Dünya Savaşı da, bütün cephe-lerde, direnme eylemleri ve sürgün işlemleri dahil, Fransa'ya 500 bin insan hayatına mal olmuştu; Çin'in iç savaştaki kaybına oranla on kez daha az.

Bu insan kırımı şaşırtmalı mı bizi? Amerika bağımsızlık savaşı, Fransız Devrimi, Amerikanın Ayrılık Savaşı, Rus Devrimi, İspanya Savaşı da aynı oranda insan kırımlarına yol açmıştır.

Bir devlet, halkının bir kısmı için hayat dayanılmaz hale gelmemişse, böylesi büyük sarsıntılara girebilir mi? Zincirleme tepkilerle sürüklenip gelişen bir iş savaş silahlı çatışma biçimlerinin en vahşisidir. Şurası da belli ki bir devrimi ilk sıralarda destekleyip de sonradan onunla aşılmış kimseler, önce satılmış olarak ilan edilmekte, sonra da eski arkadaşlarının pençeleri arasına düşmektedirler. Baltalamalar, oç almalar, kızıl terör ya da beyaz terör, giyotinin ya da idam mangalarının hemen yanında oturum yapan askerî mahkemeler ya da halk mahkemeleri, her noktadan fışkırabilen yeni şiddet tedbirlerini çağıran şiddet tedbirleri. Yaraların kabuk bağlaması için en az yeni bir kuşağın gelmesi gerekmektedir.

Çinliler üstüne vereceğimiz yargılarda onların bu kanlı mücadelenin izlenimini hep taşımış olduklarını, şimdi de taşıdıklarını unutmamamız gerekir. Tek bir köy, kentlerde tek bir semt gösterilemez ki her iki kampta asker olarak yirmi otuz çocuğunu yitirmiş olmasın ya da sokak ortasında sorgusuz sualsiz idamlara tanık olmasın: Bu dramı yaşamamış tek bir aile gösterilemez. Kuşkusuz, uzun süre bir terör içinde yaşamış, şimdi de anısıyla yaşamakta olan bir halkın şu akıl almaz uysallığının ya da kimi zaman içine

düştüğü histerik tavırların nedenlerini uzakta aramamak gerek.

Çin Seddi gibi, Çin Devrimi de cesetler üstüne —masumların, kurbanların ve kahramanların, mülk sahiplerinin ve «feodaller»in cesetleri üstüne— kurulmuştur. Bunca kanın dökülüşü her türlü ılımlılığı yasaklıyor artık.

3. ŞİDDETİN AZMASI: KÜLTÜR DEVRİMİ

Devrimler, tarihten şiddetle koparak doğdukları gibi, ılımlılık içinde büyümüyorlar elbet. Sürekli devrimin de sürekli şiddeti olacaktır. Kültür Devriminin verdiği ders te böyledir.

Parti kadroları yiğit dönemin tutkusunu yitirdikleri, yeni bir bürokrasi kastı kurulmakta olduğu içindir ki, Kurtuluştan on yedi yıl sonra, Devrim ateşi yeniden harlı kılınsın diye, tekrar kan akmıştır.

Yeni yönetici sınıflara karşı mücadele bir aşırılıklar, kan dökücü, öldürücü eylemler dizisiyle başlamıştır. Bu toplumsal kasılma hareketi, 1966 ilkbaharından 1969 sonuna dek ülkede hayatı yavaşlatmış ya da bozmuştur: Üniversiteler, laboratuvarlar, kamu hizmetleri, kumanda organları ve elbette üretim felce uğramıştır.

Yolculuğumuz ilerledikçe, itiraflar daha bir açıklık kazanıyor. Kanton'da mücadele bir iç savaş gerilimi kazanmış. Pekin Üniversitesinde tüfekle, makineli tüfekle çarpışılmış; öğrenciler, profesörler hayatlarını kaybetmişler. Wuhan'daki çatışmalarda top kullanılmış; «ağır top» değilmiş bunlar, «hafif top»

larla çarpışılmış. Şanghay'da cesetler sokakları dolduruyor, Huang-pu'nun sarı sularında yüzüyorlarmış.

Bize anlatıldığına göre birçok kentte çatışmaların en kızıştığı bir sırada en elverişsiz bir ortamda Çu En-lai geliyormuş, ama gece yarısı uçağı iniş yapamıyormuş; çok kez, az kalsın iki taraftan birine tutsak düşüyormuş.

Rasgele bir anıtı ziyaret ettiğimiz zaman, kızıl muhafızların eseri olan aşırılıklar gizlice ima ediliyor bize. Müzelerdeki resimler v.b. büyük hasara uğramış. Pagodalar harap. Yaz Sarayı'nın duvarlarını süsleyen panolar ve resimler bir kireç tabakasıyla kaplı; imparatorluk döneminin saf ve pastoral görünümlelerini örten beyaz badana hâlâ olduğu gibi durmakta: Bunlar eski rejim üstüne aldatıcı bir fikir veriyorlarmış. Çok geçmeden, yöneticiler, «halkın malları»na saygı gösterilmesi için çağrılarda bulunmak zorunda kalmışlar; bu çağrılara kimse aldırmayınca da, beş yıl boyunca adına yaraşır bir işlem gören Yasak Kent gibi, bütün anıtlar ve tarihsel değer taşıyan yerler kapatılmış ve askerî güçlerce korunmuş.

Gaddarlıkla gülünçlük birbirine karışuyormuş o günlerde. Eski burjuva evlerinin alnaçlarını süsleyen taştan ve ağaçtan heykeller, Polyeucte'ün putları kırarken duyduğu gibi çılgınca bir öfke içinde çekiç darbeleriyle kırılmış. Kapitalizmin simgeleridir diye neonlu reklam lambaları koparılmış; lüksün yatağı diye nitelendirilerek lokantaların ve çiçek mağazalarının vitrinleri parçalanmış; havuzlardaki kırmızı balıklar bile, gelip geçen kimseleri devrim yolundan alıkoyuyorlar diye, yok edilmiş; burjuva dinlenme araçları olduğu ileri sürülerek satranç oyun takımları tahrip edilmiş.

Ayakkaplarının ucu sivri erkek çocuklarını ele

geçirmek için sokaklarda avlar düzenlenmiş; yalnız ayakkapların sivri uçları değil, ayak parmakları da kesiliyormuş zaman zaman; ya da uzun saç örgülü kızların saçları makaslarla kırılıyormuş. Pekin'de ve Şanghai'da, **ta-tzu-pao**'lar ve duvarlara yapıştırılmış dilekçelerde yol kavşaklarındaki trafik ışıklarının değiştirilmesi de istenmiş: İleri yürümenin simgesi olan kırmızı ışığın, hareketsizliği, durmayı belirlemesi kabul edilemezmiş.

İş bu kadarla kalsa yine iyi. Kızıl muhafızlar ellerine geçirdikleri bütün eski ev eşyasını ve sanat nesnelerini kırıp dökmek için konutları yoklamağa da başlamışlar. Sokaklarda, kuşkulu kişileri gruplar halinde, boyunlarında bir pankart, başlarında bir lanet takkesi, elleri arkadan bağlanmış, sırtlarına palaskalarla vura vura dolaştırıyorlarmış; bu gezinti kimi zaman bir ölümle sonuçlanıyormuş. Kimi kişiler, köşelerinde kısırılmaktan korkarak, önce davranıyorlar, böylece kendi kendilerini ateşe atıyorlarmış; daha başkaları kendilerine kıyıyorlarmış. Üniversite profesörleri, lise ya da kolej öğretmenleri, yüksek memurlar, Partinin yönetici üyeleri, hemen hemen hiç kimse yarınına güvenle bakamıyormuş.

Konuştığımız Çinlilerden çoğunda bu dönemden bir kâbus anısı kalmış; sıkıntısı bakışlarında hâlâ yansımakta.

«Başkan Mao'nun hain Liu Şao-şi'den kurtulması için ülkenin gerçekten de kana ve ateşe atılması mı gerekiyordu diye uzun süre sorup durmuşumdur kendi kendime,» diyor Nankin'de görüştüğümüz bir kent komitesi üyesi. «Onu tasfiye etmek için daha basit birçok çare olabilirdi diye düşünüyordum. Şiddet hareketlerinin artık bitmiş olduğu bugünse, Başkan Mao'nun, her zamanki gibi haklı olduğunu, Çin'

in büyük tehlikelerin yakınından geçtiğini, bunların ancak pek azından kaçınmış bulunduğunu düşünmekteyim.»

BİR DEVRİMCİ DEVRİME GÜVEN BESLER

Mao ve kendine bağlı küçük ekip, sokağın karanlık güçlerini, onları elden kaçırma olasılığı pahasına salıvermişlercesine olup bitiyor her şey. Mao, partizanlarına «kurmay mevkileri bombalamayı» öğütlediği zaman, görünüşe göre, sözlerinin olduğu gibi kabul edilmesini düşünmemişti. 1966 mayıs ayından itibaren bütün hoparlörlerde tekrarlanan, bütün gazetelerde yayımlanan çağrılarda eylemcilere şiddete baş vurmak yerine inandırıcı olmaya çalışmaları öğütlenmiş, kurbanlarını «öldüresiye» dövmekten sakınmaları istenmiştir.

Dört yıl süren bu dev can pazarı konusunda kişinin kendi kendine sorduğu sorular bitmiş değil daha. Böyle karanlıklara, uçurumlara baş vurmaya kabul etmek, bir devrimin mantığıdır. Devrim böylesi tehlikelerden korkuyorsa, kendinden korkuyor demektir. Devrimci olmak, ilerdeki sıçramalar nice belirsiz olursa olsun, devrime güven beslemek anlamını taşır.

Devrime, kişisel güveni ve parayı yeğ tuttukları için, onun karşısında gerileyen korkakların böyle kökten mahkum edilmesine, Mao'nun en eski metinlerinde de rastlanabiliyor: «Bedenî ya da zihnî çalışmayla, geçimleri için gerekenden daha yüksek bir yıllık gelir elde edenler... iyice zenginleşme isteği içindedirler ve bütün yürekleriyle Mareşal Tsao'ya (*) taparlar... Küçük kapitalistlerin ağızlarını sulan-

(*) Çin folklorunda zenginlik Tanrısı.

dirmaya yetecek bir amaçtır böyle zenginleşmek. Devrimden ödleri kopar bunların.» (10)

Bir ay sonra, Mao Çe-tung, komünistleri, «burjuvazinin her zaman korkutucu ve karanlık» meydana okumalarını sindirmeye çağırıyor ve durmadan dirilen zihniyetleri devrime karşıt olan aydınları sert bir biçimde eleştiriyor. 8 Ağustos 1966'da, Merkez Komitesinin on birinci oturumunu kapayan ve Kültür Devriminin şart'ını meydana getirecek olan 16 maddelik bildiride, Mao, «güven duyulması» gereken «proleter ruhu»nu yüceltıyor. Kitleler, özellikle de gençler, «mücadeleyle pişecekler»dir; onları harekete geçirmek gerekir, ama «ellerini de serbest bırakmalı»dır.

Bir ülkenin «geniş halk kitlelerine» bırakılmasında hem hayranlık uyandırıcı, hem de ürkütücü bir yan var. Hayranlık uyandırıcı, çünkü halka büyük bir inanç beslenmekte ve devrimleri tüketen burjuvalaşmaya karşı kesin bir yadsıma anlamı taşımaktadır. Ürkütücü, çünkü «sınıf düşmanları»na karşı zincirinden boşanmış bir kalabalığın baskınlarından kimseyi koruyacak bir olanak kalmamaktadır elde; çünkü bir ülke şiddetin dişli makinesinin içinde öğütülmektedir ve çünkü kurumlaşmış adaletsizliğin yerine başkaldırı adaletsizliğini geçirmektedir.

ŞİDDET KESILMEYECEKTİR

Asıl güçlük, 1970'te, harekete geçirilmiş güçlerin yatıştırılması söz konusu olduğu zaman ortaya çıkmıştır; özellikle de, çalışmadan hareket edip durmaya alışmış bir halkı, özellikle gençliği yeniden sükun içinde çalışmaya alıştırmada zorluk çekilmiştir.

Şiddetin kesilmemesi gerektiğine inanmış bir kişi varsa, o da Mao'dur. 1966 yazındaki insan kırmından sonra, 1967 nisanında bir Arnavutluk askerî delegasyonuna şöyle diyordu: «Sosyalizmin kuruluşu, bir, iki, üç, dört Kültür Devrimiyle tamamlanamaz. Daha başka çok Kültür Devrimi gerekiyor. Ama şimdi, en az on yıllık bir pekişme dönemine gereksinimimiz var bizim. Böyle bir Kültür Devrimi her yüzyılda iki üç kez olmalıdır.» Hsu Çing-hsien de, Şanghay'da bize aynı kesinlemeyi ısrarla tekrarlamıştı.

Devlet ve ulus bu sınamadan diri olarak çıkmışlardır: Elbette Mao'nun itibarı da çok daha fazla artmıştır. Mao'nun başında bulunmadığı Kültür Devrimleri nasıl geliştirecektir acaba? Onun yerine geçenler, kardeşi kardeşe vurduran bu çatışmaları kıskırtmayı göze alabilecekler midir? Göze alırlarsa, bundan bunalmayacaklar mıdır? Alamazlarsa, kendileri batmayacaklar mıdır?

Devrim sorununun en önemli noktası burada işte: Şiddet olmaksızın, devrim yozlaşıyor; ama şiddet de, mucize durumları dışında, onu başlatanların avucundan kayıyor.

4. «TERÖRSÜZ ve KANSIZ DEVRİM Mİ OLUR?»

Kendi yaratıcılarını iyi tanımayan marksist aydınların kafalarında şöyle bir efsane yatar: Lenin, Stalin'i, çok gaddar bulduğu için, kendisinden sonra yerine onun geçmesini reddetmişti. Kuşkusuz Lenin, onun çok «kaba» olduğunu ocak 1922'de söyle-

mişti. Ama gerçekte, Stalin'i tasfiye etmek isteşinin nedenini, onun dayanılmaz ölçüde bürokratik merkeziliğı eğiliminden hiç hoşlanmamasında aramak gerekir. Lenin, Stalin'i şiddet yanlısı olarak nasıl suçlamış olabilirdi ki? Çünkü şu sözleri kendisi söylemiyor muydu: «Devrimci dediğın sert ve şiddetli olacak. Kansıız devrim olamaz.» Kerensky tarafından çıkarılmış, askerler için ölüm cezası getiren bir yasa, Kamenev'in girişimi üzerine gönlübol bir davranışın sonucu olarak kaldırıldığı zaman, Lenin şöyle parlamıştı: «Budalalıktır bu, budalalık! Adamları kurşuna dizmeden bir devrim yapılabileceğine inanıyor musunuz? Kendinizi silahsız bırakarak bütün düşmanları gerçekten sindirebileceğınızı aklınız alıyor mu? Sindirme tedbiri olarak başka ne kalıyor elimizde? Mapusane mi? Düşman taraflardan her birinin kazanma umudu varken, bir iç savaş sırasında kimin gözü yılar ki mahpusaneden?» (11)

Hayatta kalsaydı, Lenin'in, Stalinci temizleme işlemlerinden kaçınacağını düşünmek bir kuruntudur aslında. Devrimin terörü içerdüğini durmadan belirtmiştir Lenin: «Daha acımasız bir terör olmaksızın, mücadeleden zaferle çıkabileceğimizi düşünebilir misiniz?» (12) Liberalizm eğilimine karşı tetikte duruyordu: «Bu devrimciler iyi insan nitelikleriyle, kibarlığı elden bırakmadan devrim yapabileceğimiz düşü içindeler. Koca bebeklerin şu diktatörlüğü nedir peki?» (13) Kanlı örnekler yaratmak gerektiğini hatırlatıyordu: «Beyaz muhafızların bir sabotajcısını da kurşuna dizmeye gücümüz yetmeyecekse, şu büyük devrimi nerede göreceksiniz?» (14)

Troçki bu sözlerdeki açıklığa hayran olmuştu: «Lenin, kaçınılmaz terör fikrini yerleştirmek için her fırsattan yararlanıyordu. Bütün ılımlılık belirtilerinden

de anlıyordu ki, işçi sınıfının seçkinleri bile hangi büyük sorunların aynı şekilde büyük güç eylemleriyle çözülmesi gerektiğini iyi görmemektedirler.» ⁽¹⁵⁾

Troçki'nin, Stalin'den karşı-devrimci işlemi görmesi, hiç bir biçimde onun insan kırımına karşı çıkmasından değil, bir devrimcinin gözünde karşısına dikilen her adamın karşı-devrimci olmasından ileri gelmektedir. Kaldı ki şiddet konusunda Lenin, Troçki ve Stalin tam bir uyum içindedirler.

Mao, Stalin'in gaddarlığını ortaya dökme işinde Kruşçev'le ağız birliği yapmaktan sakındığı gibi, şiddet konusunda da Lenin'den, Stalin'den hiç ayrılmamıştır.

Belki de çatlama noktası buradadır. Gerçek bir devrimci, Lenin ve Stalin gibi, can ve mal koruyuculuğundan önce, devrimi bütün tehlikelerin içinden geçirttiği içindir ki kıyııcı olmak zorundadır. Lenin ve Stalin, iki filozofun, Marx'la Engels'in yanısıra, Çin rejiminin kurucu babaları olarak onurlandırılıyorlarsa, bu onların ikisinin de gerçek devrimci olmalarından, insanları kurşuna dizmek gerektiğinde bir an için bile duraksama geçirmediyelerindendir. Buna karşılık Kruşçev ve onun halefi, Çinlilerce «satılmış» ve «revizyonist» oldukları gerekçesiyle yadsınmışlardır. Çünkü onlar ekonomik büyüme ilerlemelerini devrimin ilerlemesi sorununun önüne geçirmişlerdir, can ve mal koruyuculuğunu şiddet tedbirlerine yeğ tutmuşlardır.

Mao, tatlılık içinde bir devrim yapılabileceğine inanan bütün safyürekli kişilere karşı gürlemektedir. «Devrim bir gala yemeği değildir; bir edebiyat yapıtı ya da bir süsleme sanatı gibi yapılmaz. Devrim bir şiddet eylemini ayağa kaldırmaktır; o eylemle bir sınıf başka bir sınıfı devirecektir.» ⁽¹⁶⁾

Maoculuğu anlamaya çalışan kimse, önce Mao'nun ve ailesinin çektikleri acıların, tuttukları yasların nice olduğunu tartmalıdır. Kanton'daki Köylü Devrimini Enstitüsünün şeref salonunda, saygılı bir sessizlik içinde, yarım düzine kadar büyük duvar portresi gösteriyorlar size. Bunlardan anlaşılıyor ki, Mao, mermilerin, pusuların arasından sıyrılıp geçmişse de, ailesi ağır kayıplar vermiştir: Küçük kızkardeşi Mao Çe-kien 1929'da Kuomintang tarafından öldürülmüştür; küçük erkek kardeşi Mao Çe-tan 1935'te Kuomintang tarafından öldürülmüştür; öbür küçük erkek kardeşi Mao Çe-min 1943'te Ürümsi'de Kuomintang tarafından öldürülmüştür; karısı, Mao'nun «güzel kavak ağacı» Yang Kai-hui, 1930'da Çangsha komünistleriyle birlikte elleri ayakları bağlandıktan sonra Kuomintang tarafından öldürülmüştür; yeğeni Mao Çung-hsiung, 19 yaşındayken, 1946'da Kuomintang'ın kurşunları altında can vermiştir; büyük oğlu Mao An-ying, 28 yaşında, 1950'de Kore'de ölmüştür. Burada ister istemez Vladimir Ulyanov akla geliyor; başarısız bir ayaklanma girişiminden sonra Çar III. Aleksandr'dan af dilemeyi reddettiği için, asılarak idam edilen ağabeyi Aleksandr İliç'in bu kadere karşısında Vladimir Ulyanov (geleceğin Lenin'i) ne kadar altüst olmuştur? (*) Halkına çok şey vermiş olan bir önderin ondan çok şey istemeye hakkı yok mudur? Mao, 1945'te, Çungking'de Çankayşek'le kadeh tokuştururken acılarını içine bastırmak zorunda kalmıştır...

Acının bu hâlesi bir güç ve bir görevle birleşiyor. Acıda böylesine pişmiş kişiler, kendi davalarının

(*) O sıralarda on yedi yaşında olan Lenin'in, bolşevik öğretisinin istediği biçimde, devrim yapmaya kararlı olduğunu gösteren hiç bir belirti yok. Ama bu olayın onun üstünde derin bir etki uyandırdığını da kimse yadsıyamaz.

değerinin kesinliğiyle ayağa kalkmış hissediyorlar kendilerini. Umutsuz bir durumdan zaferle çıkmış olma bilincini nasıl bir güç sağlıyor onlara? Kendilerine ve görevlerini yüklenme yeteneklerine duydukları güven ne büyük bir güvendir...

Mao, bütün hayatı boyunca şu temel gerçeği tekrarlamıştır: «Devrim yapmadan ve silahlı mücadeleye girmeden hâkim bir sınıfı devirmek ve halkın iktidarı ele almasını sağlamak olanaksızdır.» ⁽¹⁷⁾ «Marksizm-leninizmin bu ilkesi her yerde, Çin'de olduğu gibi başka ülkelerde de geçerlidir.» ⁽¹⁷⁾

Peguy'ün haklı savaşı yüceltmesini andırır biçimde, o da haklı devrimi göklere çıkarmaktadır: «Bir devrim savaşı, yalnızca yıkacağı düşman üstünde değil, esenliğini bozucu ögelerden kurtardığı kendi saflarımız üstünde de bir panzehir gibidir. Her haklı devrim büyük bir güçtür.» ⁽¹⁸⁾ Yeni Çin, her şeyi, içinden çıktığı çetin savaşımlara borçludur: «Çin'de, silahlı mücadele olmaksızın, ne proletaryaya ne de Partiye bir yer vardır, ne de devrim yolunda bir zafer düşünülebilir.» ⁽¹⁹⁾

Mao, kendi savaş düşkünlüğüyle alay edenlere, barışseverleri alaya alarak karşılık veriyor: «Kimileri bizi **savaşın her türlü yetkinliğine** inan getirmiş partizanlar olarak gösteriyorlar. Evet, öyleyizdir! **Devrim savaşının her türlü yetkinliğine** inan getirmiş kimse-leriz bizler. Emekçi kitleler burjuvaziyi ancak silah gücüyle alt edebilirler.» ⁽²⁰⁾

En büyük özveriye hazır olmaya dönük olan şu çağrıda Mao'nun en büyük dersini görüyoruz: «Mutlu rastlantılar sayesinde kolay zaferler kazanacağımız, onların bedelini ödemeyeceğimiz fikrini kadrolarımızın kafasından bütün bütüne silmemiz gerekiyor.» ⁽²¹⁾

Adına yaraşır bir devrimin iç savaştan, iç savaşın da daha kötü bir sonuçtan kaçınabileceği konusundaki tutkulu yanılsamayı kim giderecek? Simone de Beauvoir, Jean-paul Sartre, Maria Antonietta Macciocchi, Maurice Clavel, keyfî mahkemelerden, insan kırımlarından, diri-diri gömülmelerden konuşulduğunu duymamış gibi davranıyorlar. Bazı aydınlar, Çin komünistlerinin sükunet içinde bir tarım reformu programı yapmakla yetindikleri gibi bir efsaneye rahatça bağlanmaktalar. Oysa bu yanlışlarını düzeltmeleri gerek: Çin komünistleri, ölüm karşısında (kendi ölümleri karşısında da, düşmanlarınıninki karşısında da) hiç bir zaman gerilemeyecek kadar güçlü bir inançla güçlenmiş gerçek devrimcilerdir. Vahşi bir biçimde savaştıkları için kazanmışlardır.

Mao, aynı zamanda hem devrimci hem liberal olunabileceğini düşleyen «liberal entelektüeller»i gü-lünçleştirecek kadar iğneli sözler kullanmıyor: «Liberalizm, birliği aşındıran, dayanışma bağlarını gevşeten, edilginlik yaratan ve düşünce farklılıkları getiren bir kemirgendir. Devrim saflarını sağlam bir örgütlenmeden ve sıkı bir disiplinden yoksun bırakır... En zararlı kişilerin bir eğilimidir.» (22) Liberal aydınlar ancak dudaklarının ucuyla marksist olabilirler: «Marksizmi benimsiyorlar, ama onu uygulamaya yanaşmıyorlar.» (23) Mao, 1937'den sonra, en temel yapıtlarından birini liberalizmi mahkum etmek için yazmıştır: «Liberalizme Karşı.» Bu yapıtında şöyle demektedir: «Verilen buyruklara uyulmaz... Düşünce bağımsızlığı korunmak istenir... Dayanışma duygusu eksiktir.» (24)

İlk görev, güçlüğü küçümsemek olmalıdır:

«Günün birinde bütün gericilerin kendiliklerinden gelip önümüzde diz çökeceklerini düşünmemeliyiz.» (25)

Bir devrim, bir karşı-devrimle çatışmaktan kaçınmaz: «Devrime karşı çıkan her şeye darbe indirilmedikçe, onu yok etmenin olanağı yoktur. Tıpkı yeri süpürme işlemi gibidir bu: 'Süpürge vurulmayan yerden, toz kendiliğinden yok olup gitmez.» (26) Düşmanların kendi başlarına çekilip gitmelerini beklemek yeterli değildir: «Düşman kendi başına yok olmaz. Tarih sahnesinden kendiliğinden çekilip gitmez.» (27)

Bir devrimin hiç bir karşı tepki doğurmadan tamamlanacağı umuduyla avunup durmak, düşsel bir görünüm içinde kıpırdamaya benzer. Başkaldırı devrimini yıkmaya yönelmiş hiç bir çıkış yapmaksızın, toprak sahipleri topraklarının yoksul köylülere verilmesine razı olacaklar, patronlar kendi işçileri tarafından kovulmaya ses çıkarmayacaklar, burjuvalar uşakları tarafından mapusa tıkmaya boyun eğecekler... böyle bir ülke düşünülebilir mi? Mülkiyet sahiplerinin, kasabın bıçağı karşısındaki koyunlar gibi, boyunlarını uzatacakları düşünülebilir mi?

Öte yandan, bir halk, bir iç savaşın derin acı ve sıkıntılarını kabul ediyorsa, bu, onların kendisine daha da ağırlı ve süregelen acı ve sıkıntılardan kurtulması için zorunlu bir koşul gibi görünmesindendir: Devrimin barbarlığı, daha önce başkaldıran kişilerin kurbanı olduğu şeylere bir karşılıktan başka bir şey değildir. 1949'dan önce, toprak sahiplerinin bastil'lerinde, eski tapınaklarda, ölümle sonuçlanmaya kadar giden en korkunç bedenî cezalar gelenekleşmişti. İnsanlar ölünceye dek döğölüyor, boğuluyor, diri diri toprağa gömülüyordu. İç savaş sırasında ya da Kurtuluştan sonra böylesi işlemlere uğramış kim-

seler, genellikle aynı işlemleri başkalarına uygulamış olanlardı; kendi elleriyle uygulamış olmasalar bile, benzerlerinin, çevrelerinde böyle yapmalarına göz yummuş kişilerdi. Köylüler onlar için çoğunca en büyük cezayı istemişlerdir; çünkü toprakları üstünde daha önce bir sürü zavallının canına kıymış eski bir zorbanın, hayatını bağışlarsa, sonunda kendilerini de yok edeceğinden korkmaktaydılar.

Kurban verilmeksizin köklü değişim yapılamaz; kurban ateşini haklılaştıran bir gerekçe olmaksızın, sözgelimi eski rejim hoşgörü sınırlarını aşmaksızın kurban da olmaz. Marx, devrimci enerjinin bu Carnot ilkesini bilmiyordu. Bir devrimi fışkırtan acıların gerilimi ve devrimin kendi getirdiği acıların gerilimiyle onun uğranmış acılardan çıkardığı enerjinin gerilimi arasındaki uyumluluğu sezememişti. Çin marksistleri, Rus marksistlerinden sonra, bu gerçeği, bedelini kanla ödeyerek öğrenmiş bulunuyorlar.

özgürlüklerden fedakarlık

1. BASKININ KULLANILIŞ BIÇIMI

GÖZLEMCI, bedenî çalışmanın (hsia-fang) belirsizliği karşısında nasıl bir yargıda bulunacağını şaşıyor. Bedenî çalışma stajları, durumlara göre, istenir bir aşama ya da korkunç bir sürgün görünümünü alabiliyor. Toprağa dönüş mü bu, yoksa cebri çalışma mı?

Bugün Çin'de, Halk Cumhuriyetinin, bütün totaliter rejimler gibi, en basit gözaltında çalışmadan, «yeniden eğitime» işleminden, insanın beden olarak yok edilmesine kadar, bütün baskı ayrımcıklarından geçen güçlü bir önleyici sisteme dayandığını kuşkusuz kılacak ölçüde bireysel özgürlüklerin örselendiğini gösteren sayısız belirti var: **Açık** çalışma kampları (ama buralardan kaçan biri, Macao'ya ya da Hong Kong'a ulaşamamışsa, düzen bozucu duruma girdiği andan itibaren ardına düşenlerden yakasını pek kurtaramaz; dikenli tellerle çevrilmiş toplama kampları; hücreli, hücresiz cezaevleri; idam cezaları.

Bu noktada iki türlü eğilimden sıyrılmalıyız: Çin devrimcilerini melek gibi görmemeliyiz, bir; ama onları şeytan gibi de görmemeliyiz, iki.

Simone de Beauvoir, Curzio Malaparte, Maria-

Antonietta Macciocchi gibi yazarlar mahpusların hayat koşullarının nice insanî ve yaraşır durumda olduğunu öve öve bitiremiyorlar. Bu yazarlar Çin'de «hücre kapıları gece gündüz açık duran» cezaevleri gezmişler. «Hücrelerde, her yerde bulundurulmuş o pis teneke kutular yoktur; mahpuslar serbestçe tuvalete gidebilmektedirler. Parmaklık da yoktur: Cezaevinin içinde rahatça dolaşmaktadırlar; burada iyice baktık, silahlı bir gardiyan falan da yoktur.» (1)

Kuşkusuz, Çin'de birkaç örnek cezaevi vardır; ama, bunlar da birer mapusanedir eninde sonunda. Malaparte, safça, çalışma ve dinlenme seansları karşısında duyduğu hayranlığı anlatıyor: «Kadın, erkek, siyasal mahkûmlar ve adî suçlular, herkes, tekstil atölyelerinde ya da çorap fabrikalarında çalışmakta. Akşam saat beşten sonra futbol ya da basketbol oynuyorlar, sinema ya da tiyatro seyrediyorlar.» (2) Bu parmaklıksız mapusaneler en ince baskının, en süzme cezaların uygulandığı o eski cezaevleri gibi midir?

Bizim yaptığımız gibi, bu ülkede binlerce kilometrelik yol da yapsanız, o yüksek duvarlarla çevrilmiş kamplara, makineli tüfek taşıyan bir erin oturduğu gözleme kulelerine rastlayamayacaksınız; oysa Doğu Avrupa'nın komünist ülkelerinde kaldığımız süre içinde çok görmüştük bunları. Tersine, Çin'de, yollar, barajlar, demiryolları, büyük binalar yapmaya dalmış binlerce erkek ve kadın görüyorsunuz; üstelik özgürlükleri ellerinden alınmış izlenimini de hiç uyandırmıyorlar. Bazı kasıtlı kitaplarda okuduğumuz gibi, Çin'in büyük bir toplama kampından başka bir şey olmadığı düşüncesini pek ciddiye almamak gerek.

Yine de doğrudan doğruya anlatılmış bazı olaylar kaygı uyandırmaktan geri kalmıyor.

1949'dan önce uzun süre Çin'de yaşamış ve o tarihten sonra da bir süre orada oturmuş bir İtalyan, rejim değişikliğinden hemen önce ilgi kurduğu bir ailenin oğluyla sık sık görüşüyormuş; Pekin'deki yabancılarından biriyle ona bir haber göndermek istemiş; iki gün sonra genç adamın polisçe tutuklandığını, belki de bir kampa sürüldüğünü öğrenmiş; o günden sonra da hiç bir haber alamamış ondan; artık, dış ülkelerle iletişim olanağından yoksun bulunmasından mı, yoksa, hayatını kaybetmiş olmasından mı, bilinmez.

Adı belli, yüksek Çin şahsiyetleri, hattâ merkez komitesi üyeleri, karılarının ortadan kaybolduğunu, düzeltme kamplarına gönderildiğini görmüşlerdir. Bizim tanıdığımız bir Çinlinin karısı Kültür Devriminin başladığı günlerden beri kayıptır; «düzeltme» kampındadır ve adam uzun yıllardan beri ondan haber alamamaktadır.

Çeşitli görüşmeler sayesinde, bir konuşmanın bir yerinde gizlere doğru bir kapının hafifçe aralandığını seziyorsunuz: Zaman zaman ürperilmesi bundan.

Birçok ailenin üyeleri birbirinden ayrı düşmüş. Fabrikalarda ya da halk komünlerinde, evli çiftlerin çoğunca birbirlerinden yüzlerce kilometre uzakta çalışmakta olduklarını, yılda ancak bir kez bir araya gelebildiklerini söylediler bize. Bunların niçin yaklaştıramadıklarını sorduğumuz zaman da, ya sert ve inançlı bir tonla —«herkes, Devrimin onu yerleştirdiği yerde kalmalıdır»— ya da boyun eğmiş bir

çeşit hüzünle, yapılacak bir şey olmadığı karşılığını aldık.

Şanghai dolaylarında bir halk komününden dönerken, kırk kişilik bir erkek müfrezesine rastladık: Kürekler omuzda, askerlerin ortasında, tarlalar boyunca uygun adım ilerliyorlardı. Bunlar üstüne bir açıklama istediğimde —sanırım, biraz da, kızgınlıkla— şöyle karşılık verildi: Açık havada çalışmaları uygun görülmüş mahkumlardı bunlar; mapusanede kalma yerine böyle açık havada çalışmaları sağlık yönünden daha iyiydi onlar için. Niçin mapusa düşmüşlerdi acaba? Bunu bilmek olanaksızdı?

Bireyin, aslında hiç yapmak istemeyeceği ücretsiz bir çalışma yapmak zorunda kaldığı «çalışmayla reform kampları,» rejim bakımından hoşnutsuz eleştirilere kendini bırakacak her yurttaşı yararlı biçimde düşündürmektedir.

Kültür Devrimi cezaevlerini ve başka düzeltme kamplarını doldurmuştur sonuçta. (*) Ama perdenin bir ucunu da kaldırmıştır. «Geniş ölçüde silah kullanmak» tan ve «bürokratları yok etmek»ten çekinmeyen Hunan'daki **Çeng wu lien** gibi aşırı sol devinimler, özellikle çok sayıda üyelerinin «düzeltme sistemi»nin çarklarına atılmasıyla ve «imparatorlar döneminden beri hiç değişmemiş. (3) Kâbuslu cezaevlerine» tıklılmasıyla kendilerine uygulanan bu «iğrenç baskıyı» küçük broşürler ve **ta-tzu-pao**'larla protesto etmişlerdir.

Bununla birlikte kırsal bölgelere, hattâ Moğolistan, özellikle de Sinkiang gibi «bâkir topraklar»a yapılan büyük sürgün işlemleri kentlilere zorla kabul ettirilmiştir.

(*) Saint-Just'ün «Özgürlük düşmanlarına özgürlük yok» ilkesi, özgürlüğün temel bir değer taşımadığı Çin'de şöyle anılmaktadır: «Halkın düşmanlarına özgürlük yok.»

1949'dan önceki dönemleri görmüş Çinliler ya da başka ülkelerdeki sistemlerle karşılaştırma yeteneği taşıyan entelektüeller, bunca baskı altında bulunan hayat ve düşünce koşullarına sabırları tükenmeden nasıl dayanıyorlar acaba?

BİR BASKI GELENEĞİ

Şurada burada işitilmiş sözlere dayanarak bu rejimi bir cehennem olarak nitelendirmek doğru olur mu? Batı ülkelerinde olsaydı geniş ölçüde halkından kopmuş bir rejim halinde görünürdü belki de. Çin' deyse, aynı zamanda hem eski bir ceza geleneğinin, hem de geniş bir çözülecek sorunlar yığınının karşılığı olmaktadır. Bir Batılı, George Orwell'in bir yapınıtısını (fiction) akla getiren böyle ağır bir katlanış karşısında bir çeşit dehşet duygusu duyar. Çinlilerin büyük çoğunluğuysa, kaçınılmaz, hattâ belki de oldukça doğal bulacakları diktatörce tekniklerle gerçekten, daha az başkaldırır duruma gelmiştir.

Çin geleneği, yükümlülüklerin ve yaptırımların, işkenceyi kapsayan ağır cezaların ve halka örnek olarak gösterilecek parlak ödüllerin son derece ayrıntılı biçimde öngörüldüğü yasalara dayanan tam bir disiplini benimsemişti. «Yasalar Okulu,» milattan üç yüzyıl önce, korkunç ceza hükümlerinin övgüsünü yapıyordu: Cezalar ne kadar ağırsa, bunlar daha az uygulanmalıydı. «Cezalar çok ağırsa ve katı bir biçimde uygulanıyorsa, o zaman halk ne yapması gerektiğini öğrenmeye çalışmaz artık. Böylece cezalar da anlamını yitirmiş olur.» Vaz geçirme teorisidir bu. Köleci tekniklerinin kurtarıcı gücü bundan daha veciz bir biçimde savunulamazdı doğrusu...

Bu baskı sisteminden ender olarak kurtulmuş

kimselerin anlattıkları öyküler ne düşündürmeli bize acaba? Onların anlattıkları olaylar Batı kamuoyunda en büyük acımayı uyandıracak biçimde sömürülmüştür. Yayımcıların da itiraf ettikleri gibi, burada, genellikle kendiliğinden, katkısız bir edebiyat değil, Batılı yazarlar ya da gazeteciler tarafından, okurun duyarlı olduğu noktalar kollanarak, yeniden yazılmış, değiştirilmiş metinler söz konusudur. Çünkü, bu kaçmış kişiler, kaçma tehlikesini göze alacak kadar acı çekmiş de olsalar, kendi dramlarını bir yabancıнын gözünde dayanılmaz kılan şeyi açık bir biçimde görmüyorlardı.

Hiç kuşkusuz, az ya da çok «yeniden kaleme alınmış» olan bu anılar —**Mao'nun Zindanları, Kızıl Cehennemde Bir Kadın. Bir Kızıl Muhafızın Anıları vb.**— gerçek deneylere dayanmaktadır. Ama keder ve acıma duygusunu uyarmak için, Batı psikolojisini iyi bilen kalemler tarafından bunların üstünde oynamalar yapıldığı da bir gerçektir.

Anılarını böyle anlatanların çoğu, istatistiğini çıkarırsak, Çin halkının çok sınırlı bir kesiminden gelmektedir: Burjuvalar ya da burjuva çocukları, aydınlar, Hristiyanlar. Sözgelimi Lai Ying'in, Edward Behr tarafından bir araya getirilmiş anılarında büyük bir coşkuyla birtakım keder verici olaylar anlatılmaktadır; bunların ana öğelerinin gerçeğe dayandığı da söylenebilir Lai Ying burjuva kökenli bir katolik aydındır, profesördür ve ressamdır; sık sık ailesinin oturmakta olduğu Hong Kong'a gider. Casusluktan sanık olarak tutuklanır, hücrelerin ve mecburî çalışma kamplarının umutsuz karmaşası içinde yıllarca kalır. Burada hemen anımsayalım, Çin katolikleri, büyük çoğunluğu yoksul köylülerden meydana gelen nüfusun yüzde 5'ini bile bulmamaktadır; Lai Ying'in

bağlı bulunduğu toplum tabakasına girenler çok küçük bir azınlığı temsil etmektedir Çin'de. Oysa proletarya adına bir diktatörlüğü yürüten bir komünist rejim, «ayrıcalılar,» «iktidarı yolsuz olarak elde tutanlar,» «karşı-devrim yönsemesi» içinde bulunmaktan sanık kişiler olarak nitelediği küçük azınlık tabakalarının soyutlanmış temsilcilerine karşı katı davranacağını hiç bir zaman gizlememiştir. Kurbanlar için korkunç bir kayıt bu, ama onların durumunu sınırlayan bir kayıt aynı zamanda. (*)

Kuomintang'ın ve müttefiki Amerikalıların propagandası altında işlenmiş birçok tanıklık üstünde de benzer noktalara rastlayabiliriz. Bununla birlikte, kasıtlı gazetecilerin ve yazarların didikleyemediği, bu yüzden de içtenliklerine dokunulmamış birkaç kişisel tanıklık da var elbette. Bunların en dokunaklısı, kuşkusuz, Belçikalı bir misyonerin, Peder Van Coillie'nin anlattıklarıdır: Peder Van Coillie, papaz ünvanını alır almaz, 1939'da Çin'e gönderilmiş ve tutuklandığı temmuz 1951 tarihine kadar orada yaşamıştır; ayrıca Japon toplama kamplarında geçirdiği iki yıllık bir tutsaklığı da vardır. Üç yıl içinde, sekiz Çinli tutsakla birlikte tıklandığı hücrede Mao'nun cezaevleri rejimini iyi öğrenmiş olmalıdır bu misyoner. Hücre arkadaşları şunlardır: «Savaş senyörü» tipinde bir general; babası, Sun Yat-sen'in yakın bir çalışma arkadaşının sekreterliğini yapmış bir delikanlı; iç savaş sırasında Çu En-lai'ye karşı yapılmış bir suikastten suçlu altmış yaşlarında bir adam; kendine ek gelir sağlamak için banka soygunlarına katılmış eski bir arabacı; eski bir toprak sahibi; kekeleyerek konuşan bir küçük burjuva; başlangıçta Van Coillie'ye yardım

(*) Şurası gerçek ki Lal Ying mahpusanede yalnız değildir: Her çeşit Insandan tuhaf bir örnekler demeti keşfeder orada.

eder görünürken sonunda ona ihanet etmiş bir kato-
lik. Nihayet, arkadaşlarının hayatını gerçekten pay-
laşan, bağınaz kıyıcılığının altında en kısa bir zaman-
da evini, karısını ve çocuklarını yeniden görebilme
düşünü gizleyen hücre şefi: Genç ve zeki bir adam.
Onun korkunç gözetimi altında, bütün siyasal mah-
kumlar aynı rejim içinde yaşamaktadırlar.

İlk sorgusundan bitkin bir biçimde çıkan Peder
Van Coillie, arkadaşlarının henüz uyumamış oldukla-
rı, kendisini acıma duygusuyla karşılayacakları umu-
du içindeymiş. Gerçekten de onu bekliyorlarmış, ama
bir kez de kendileri yargılamak için. «Bileklerinde
niçin kelepçe var?.. Demek hatalarını kabul etmeye
yanaşmadın!.. Şu andan itibaren uyumak, yatmak,
oturmak yasak sana,» diye gürlemiş hücre şefi, son-
ra da öbürlerine dönerek şöyle demiş: «Hepiniz bu
kaşarlanmış gericinin başında sırayla birer saat nö-
bet tutacaksınız. Her saat başı nöbeti devredeceği-
niz arkadaşınızı uyandıracaksınız.»

Mapuslar, haftalar boyunca, gece gündüz adam-
cağızı sorular sorarak hırpalamışlar, bir an dinlen-
mesine izin vermemişler. «Birlikte deliğe tıkıldığınız
adamlar tarafından böylesine yuhalanmaktan, aşağı-
lanmaktan, lanetlenmekten daha korkunç bir şey ola-
maz. Ama onlar da insan değil mi eninde sonunda?
İblisçe bir eğitimden geçmenin sonucu olarak başka
türlü davranamıyorlar. Zaman, beni de, başka azgın-
ların yanında dura dura böyle azgın biri yapmaya-
cak mı? Ben de başka kurbanlara küfürler ve aşağı-
lamalarla saldıran bir cellat olmayacak mıyım? İn-
sanca güçsüzlüğüm ayakta kalabilecek mi?»

Van Coillie, sonunda —ve bir rastlantı sonucu ol-
maksızın— insancıl, kültürlü, **ilgi dolu** birine rastla-
dığında bu güçsüzlük artık ayakta kalmayacaktır;

mahpus, bu yargıcın karşısında minnetten erir görecektir kendini. Gücü kuvveti kalmamıştır, sonunda **bir dost bulduğu** inancıyla uzun bir itiraf dizisine başlayacaktır.

«Zaman zaman yabancı ülkelere mektuplar gönderdin mi? —Evet. iktidarı komünistler ele geçirdikten sonra da gönderdin mi? —Evet. Bu mektuplarda komünizmden, Çin'in yeni durumundan söz ettin mi? —Evet. Ne yazdığını somut olarak söyle, bir örnek ver bana.» Van Coillie, yazdığı şeyleri anımsamak için değil, hoşla gidecek bir şeyler uydurmak için bir süre kafa patlatmış. «1949 şubat ayında komünist 8. Ordunun Pekin'e girişini yazmıştım.» Karşısındaki adam sevincini gizleyememiş. «Çok güzel. Şimdi bu haberin çözümlemesini yapacağız.» Bir yandan, askerî nitelik taşıyan bir habermiş bu; öte yandan, Van Coillie bunu ailesinden bazı kişilere verdiğiğine göre, kuşkusuz, onlar da başka kimselere, eş dostla, konu komşuya iletmışlermiş. Haberin Brüksel hükümetine ulaşmış olması da pekâlâ mümkünmüş. Oysa gerici bir hükümetmiş Brüksel hükümeti. «Özetliyorum: Halk düşmanı bir hükümete askerî haberler ulaştırmışsın. Casus olmayarı kişi böyle işlere kalkışır mı? Öyleyse sen uluslararası bir casussun.»

Nə bir uyuşturucu madde, ne de işkence... yalnız gücü eriten bir yorgunluk almaşımı ve bir sempati belirtisinin yarattığı yanıltıcı avuntuyla, hasta, varlığındaki gururu kuran şeyden utanç duymaya başlar sonunda: «Mapusaneden çıkarken, hiç bir konuda uzlaşmamaya kesinlikle söz vermiştim kendime. Oysa şimdi artık aynı adam değildim, evcilleştirilmiş bir hayvan gibiydim... Bir anda alçak mı olmuşum? Bu soru allak bullak etti beni. Şimdi, artık suçlayan bir yargıç yoktu karşımda, kendi vicdanım

suçlamaya başlamıştı beni. Kendi kendime karşı dikeliyordum.»

Zaman zaman Fransızca konuşan Louis adlı bir adalet memuru tarafından **ilgiyle** sorguya çekilen Peder Coillie, içinde **bir dost edinme isteği**'nin büyüdüğünü hissediyormuş. Louis'nin, kişisel karşıtlığını belli edeceği güne kadar sürmüş bu.

«Ne severdim güvenle konuşmayı! Ama hiç kimseye güvenmemeyi öğrenmiştim... Burada, her yerde gözler —ve kulaklar— var. Belki de odanın içinde gizli bir mikrofonda. Belki de Louis'nin kafasında, alt bilincinde gizli ya da benimkinde? Ve bir gün, **avam vicdanı**'mız büyüyünce, onda da bende de konuşmak tehlikeye giriyordu... Louis'ye acıyordum, belki o da bana acıyordu. Ama bu karşılıklı acıma arasında, duygularımızın birleşmesini önleyen bir duvar yükseliyordu; kederden, terörden, güvensizlikten, birikmiş safsatalardan bir duvar: **Avam vicdanı.**»

Peder Van Coillie, en kötü bedenî ve manevî işkenceler ortasında, beyin yıkama tekniklerini tek tek ortaya sermek ve bunların kendi üstünde olduğu kadar arkadaşları üstünde de —psikoz duygusuna kadar varan— kaçınılmaz sonuçlarını gözlemlemek konusunda yeterince uyanıklık göstermiştir.

«İŞSİZLERİN DÖNÜŞÜMÜ»

Batılı aydın, Çin aydınlarının bedenî çalışma yapmak zorunda oluşuna şaşırıyor; Onun bir kul işlemini görebileceğini sanıyor. Oysa Halk Cumhuriyeti böyle ayrımları kabul etmeyecek kadar eşitçi bir toplumdur; daha önce de gördüğümüz gibi, aydın olsun, niteliksiz işçi olsun, her Çinli bedenî çalışma yapmaya itilmiştir.

Bir üniversite profesörünün ya da bir üniversite öğrencisinin her yıl fabrikada ya da çiftlikte yapmaya giriştiği, serbestçe razı olunmuş çalışmayla «mecburî hizmet» diyebileceğimiz bu tür çalışma arasında nasıl bir sınır çizilebilir acaba? İlginin ruh halinde olan dışında bir ayırım var mıdır? Bu yüküm karşısında surat asıyorsa, zorla yapmış gibi olacaktır o işi. Gönüllü askerlik gibi, elden geldiğince gülümseyerek kabul etmektedir.

1967'de yürürlüğe girmiş «işsizlerin dönüşümü» konusundaki bir yasaya göre, «işsiz» ve «gidişatı iyi olmayan» kimseler bir «tam çalışma stajı» rejimine bağlı tutulacaklardır. Bu yasa, Partiden atılmış üyeler, «revizyonistler»e ya da «satılmışlar»a, «siyasal yanlış»larından ötürü mahkum edilmiş yurttaşlara da uygulanmaktadır. «Örgütlerden, topluluklardan, girişimlerden, okullardan, bağlı oldukları her türlü birliklerden 'çıkarılmış' olup da hayatlarını kazanma olanğı kalmamış olan herkes; işleri için konulmuş kurallara ve başka bir işte çalıştırılmak için verilmiş kararlara uymayan... ya da yeniden eğitilmeleri konusunda üst üste gösterilen bütün çabalara karşın, hiç bir düzelme belirtisi göstermeyen herkes bu yasanın uygulama sınırı içindedir.» (4) Oysa Çin'de adalet de «demokratik merkezcilik» ilkesine bağlıdır; bu ilke onu, tıpkı yürütme ve yasama erkleri gibi «yüksek yöneticiler»in ellerine bırakmaktadır. Sorumluların ellerinde ne güçlü bir baskı aracı vardır!.. Kişinin, bağlı bulunduğu toplumsal gruptan çıkarılması, bir döküntü gibi atılarak, cebrî çalışmanın hadde makinesi içine sürülmesi ne ürkünç bir kaderdir!..

1957 tarihli yasadan sonra, alınan yeni kararlar mecburî çalışmanın koşullarını ağırlaştırmıştır. En resmî belgeler aydınların ve gençlerin Başkan Mao'nun kesin buyruğunu yerine getirme konusundaki kararsızlığını silmiştir. Şöyle diyordu Mao: **«Aydınları köylere ve maden ocaklarına gönderiniz.»** Dikkafalıları zorlamak için acımasız tedbirler alınması gerekmiştir.

Kentlilerin, bedenî çalışmalar yapmaları, dağlara ve steplere gönderilmesi için açılan kampanya amacına ulaşamamıştı: Birçok kentli birtakım uyuşmalarla gitmemenin yollarını arıyor, gidenlerse gittikleri yerlerden ilk fırsatta kaçmak istiyorlardı. 8 Ağustos 1967'de Pekin'de çıkarılan bir genelge daha çok son sınıf lise öğrencileri ve üniversite öğrencileriyle, yani kızıl muhafızları besleyen toplum tabakasıyla ilgili kesin buyruklar getirmekteydi:

«Bütün eyalet, kent, ilçe devrim komitelerine, bütün askerî denetim komisyonlarına, kentlerdeki ve kırlardaki bütün kitle örgütlerine.»

Vakit geçirmeden gençlerin, aydınların ve başka yurttaşların köylerde ve maden ocaklarında çalışmaya gönderilmeleri sağlanmalıdır... Gerçekte bunlardan, bir avuç kapitalist eğilimli yöneticinin kışkırttığı bir bölüğü kırları terketmişlerdir ve bir süreden beri kentlerde yaşamaktadırlar. Hepsinin derhal kıra dönmeleri gerekir. Kent kitle örgütleri ve kıra gönderilmiş kimselerin aileleri bu devrimci eyleme etkin bir biçimde yardımcı olmalıdırlar. Devrimci kadrolar kendi çocuklarını kıra göndererek bu konuda örnek olmalıdırlar. Kentte kalmakta direnen kimseler oturma izinlerini kaybedeceklerdir... Gençler, devrimci düşüncelerini birbirlerine ulaştırmak için diledikleri za-

man çalışma yerlerini terketmemelidirler. (*) Kendi işleri konusundaki fikirlerini, köylerde ve maden ocaklarında, hiyerarşik yollardan geçirterek iri ya da küçük yazılar halinde duvar gazetelerinde açıklayabilirler.» (5)

«Komünist Parti merkez komitesinin ve Devlet Konseyinin (**) bu buyurucu genelgesi» basında yayımlanmamış, ama okulların ve üniversitelerin duvarlarına asılan afişlerle bütün ülkeye duyurulmuştur. Bunların birçok nüshası Batı ülkelerine de gelmiştir. Bu bakımdan, genelgenin gerçekliğinden hiç bir biçimde kuşkulanamaz. Çin devriminin büyük gerçekleştirmelerindeki kendindenlik payı ve zor payı üstüne açık görüşler getirmektedir.

Yine de, hiç bir şey tam anlamıyla kanıtlanmış değildir. Çin halkı hiç bir zaman Batıya özgü özgürlükleri tatmamıştır. Kendisinden en büyük özverilerin tam beklediği bir zamanda, alışık olduğu baskıların kaldırılması düşünülseydi, belki de hiç bir kalkınma atılımını tamamlayamazdı. Bu halkın doğası, «İleri Büyük Sıçrama» döneminde bile, sıçramalar yapmıyor. Tıpkı Mao'nun imparatorları onurlandıran dinse çerçevenin içinde kalışı gibi, Çinliler de, yavaş bir gelişim içinde de olsa, kendi budunsal ve kültürel özdeşliklerinden kurtulamıyorlar.

(*) Bu sonuncu buyrukla, Kültür Devriminin ilk yılında milyonlarca gencin Çin'in bir ucundan öbür ucuna gidiş gelişlerine imadâ bulunuluyor.

(**) Yanlı Çu En-lai'nin başkanlığındaki Bakanlar Kurulu.

«Sizin rejiminiz,» diye birçok kez sordum görüş-tüğüm Çinlilere, «bütün komünist rejimler gibi niçin dini sevmiyor? Ne var dinden korkacak? Başarıları-nız öylesine ortada ki, bir dinin rekabetinden kork-mamanız gerekir...»

Bu sorulara verilen karşılıklar genellikle hep aynı oluyordu:

«Din özgürlüğü Anayasayla güven altına alınmış-tır. Bir dinin gereklerini yerine getirmek isteyen kim-seler bunları yapmakta serbesttirler. Çeşitli dinlerin müminleri daha fazla sayıda değilse, halkın bunları istememesinden doğuyor bu,» vb...

Bununla birlikte Şanхайlı bir aydın baştan say-ma olmayan bir karşılık vermişti bize.

«Çin devrimi bir amatör uğraşı değildir. Bire-yin bir kısmına ya da halkın bir kısmına hitap et-mez. Kişiyi bütünüyle, kitleyi bütünlüğü içinde kav-rar. Kişiden kayıtsız şartsız bağlanma ister, gerçekten de aynı zamanda hem devrimci hem dindar olmak mümkün değildir. Çünkü böyle bir şey iki farklı dine birden inanmak anlamına gelir.»

Çin devrimi kesintiye uğrayan yükümlerle de, kibirli katılmalarla da yetinemez. Bir yürek yeteneği-dir onun istediği. Mao Çe-tung düşüncesinin incelen-mesi, ask ve şevkin yüksek bir sınıra yükseldiği bir dindir: İlmihali, dua kitapları, ilâhîleri, rahipleri, âyin sıraları belirlenmiş, cemaatı olan bir din. Onun dışın-da kalan tanrılara gönül bağlanamaz.

Geçtiğimiz her yerde bir ya da on yüzyıllık eski pagodaları ziyaret etmek istedik. Top mermisi biçimindeki bu kutsal yerler ölü tapınaklar halini almış. Hevenk hevenk çocuklar, ziyaretlerimizde eşlik etmek için tonozların altında bizi bekliyorlardı. Merdivenleri tırmanırken ya da sonsuz basamakları inerken bizi hızlandırmaktan hoşlanıyorlardı. Buda rahiplerinin yerini almışlardı.

«Ne oldu onlara?» diye soruyorduk.

Verilen karşılıklar değişiyordu, ama hepsinin anlamı aynıydı: «Buda rahipleri ve rahibeleri işsiz kalmışlardı, çünkü halk artık böyle boş şeylere inanmıyor. Bu yüzden de rahipler ve rahibeler üretim çalışmasına verildiler.» «Yeniden eğitim işlemi görüyorlar.» «Düzeltilme stajlarını yapmaktalar.»

Bazı pagodaların hâlâ çalışmakta olduğu konusunda inanca verdiler bize. Ama bunları görme olanağını hiç elde edemedik; Pekin'de görevli olarak bulunan Batılılar da 1966'dan bu yana görebilmiş değiller.

Bununla birlikte, Budizm, Çin düşünce ve sanatını ne kadar etkilemiş! Zaman zaman imparatorlar, bu bolluğun ve bu inanca el koyulmasından korkan okumuş Konfüçyüsçülerin etkisiyle, manastırların zenginliklerini cismanileştiriyorlar, Buda rahiplerini laik duruma getiriyorlardı. Sonra, tarım reformlarında olduğu gibi, süreç yeniden başlıyordu.

1949'dan önce birçok pagoda kullanılmamaya başlamıştı. Ama büyük Buda manastırı Çen-fu, Pekin'deki Lama manastırı, Loyang tapınakları gibi örgütlenmiş dinsel topluluklar varlıklarının sürdürmekteydiler. Kültür Devrimine kadar, diplomatlar rahip-

leri görmeye gelebiliyorlardı; onlar için bir oyalanma nedeniydi bu. Kültür Devriminden sonra her Şey s n m Ő görünüyor. Diniyle, uygarlığıyla, sanatıyla silinip giden iki bin yıl.

Çekiang eyaletindeki Fei Lai Feng dağında («uçarak gelmiş dağ»), Budizmin karargahlarından birini görmüştük. Ling Yin Si tapınağının binaları aŐı boyalı ve yaldızlı bir destekle onarılmıŐtı. I lerinden biri, on dokuz metre yükseklikte olan yaldızlı ağaçtan    Buda heykeli dev karınlarını yayıyor ve ziyaretçileri iyilikçi bir bakışla karşılıyor. Buna karşılık ilk tapınaktaki «Gök muhafızları»nın gözleri gözdağı verircesine dönüp duruyor. Her Şey yepyeni. Ő rada burada, tahrip ve onarma işlemlerinden rastlantı sonucu kurtulmuş bir X. yüzyıl pagodasına ya da heykeline gözünüz iliŐiyor. Rejim Budizme karşı savaŐıyor, ama budacı sanatın baŐyapıtlarını koruyor ve onları «halk hazineleri» içinde görüyor.

Bu  l  manastırı, bir Çinli kalabalığı doldurmakta. Bu bağıran ve çiğ renkler arasında ne aramaya geliyor bu kalabalık? Bu ruhsuz, g zelliksiz, huŐu uyandırmayan tapınaktan ne bekliyor? Ağaçların arasında ve manastırın avlularında gizlenmiŐ hoparlörlerin gürlemeleri ne gibi bir tarih dersi veriyor ona? Kuşkusuz, Şu uzun yazıtta a ıklanđıđı gibi, «**bu tapınaklar halkların yaratıcı zeka ve ruhlarını yansıtmaktadır, ama emekçi halkı etkileyen egemen sınıflar kendi ayrıcalıklarının sürüp gitmesini sağlamak için yararlanmıŐlardır onlardan.**» Bu yüzden Çin uyandığı zaman Budizm uykuya dalacaktır...

Camilere pagodalardan daha iyi mi davranılıyor ki? Çin Türkistanı'nda olup bitenler üstüne aşağı yukarı hiç bir Şey bilmiyoruz. Orada müslümanlığa karşı mücadele çok  etin olmalı. Ne var ki bu bölgeler

yabancılar kapalı tutulduğundan, elde doğrudan doğruya hiç bir tanıklık yok.

Çin'in ziyaretçilere aralık bırakılan bölümünde, on yedi eyalette, biri Pekin'de, öbürü Tientsin'de olmak üzere topu topu iki cami var. Bunlar da daha çok Pekin'deki yabancı koloninin müslümanlarına ayrılmış. Bize söylendiğine göre, Kültür Devriminden bu yana hiç bir Çinli camiye gitmemiş. Bununla birlikte, basın, ocak 1972'de, Id-el-Kebir (*) nedeniyle, Pekin'deki Tungzu camiiinde, müslüman ülkelerin Pekin'de görevli birçok temsilcisinin huzurunda din sel bir tören düzenlendiğini belirtmiştir. «Çinli müslümanlar» da bu törene katılmışlardı. Bunlar, Sinkiang yolculuğunu a anda mı yapmışlardı acaba? (6)

HİRİSTİYANLIK: BİR EGEMENLİK TECAVÜZÜ

Bununla birlikte hiç bir dine Hıristiyanlık kadar kesin ve yöntemsel bir taşıyıcı işlemi uygulanmadığı görülüyor. Yalnızca kiliselerin Çinli Hıristiyanların ibadetine sürekli olarak açılmamasından değil bu; Batılı Hıristiyanlara da kordiplomatiğin müslümanları kadar iyi davranılmamaktadır; onlar tören yapmaktan yoksundurlar. Kültür Devrimine kadar, şu ya da bu Batılı sefareti Noel ya da Paskalya yortusunu bir katakomp havası içinde yönetecek bir rahibi yılda bir kez gizlice Pekin'e getirecek biçimde bir anlaşma sağlıyordu. Kültür Devriminin yarattığı yıldı havası bu tür uygulamaları, nice ihtiyatlı olursa olsun, ortadan kaldırmıştır. «Turist»in hayatı, hiç değilse özgürlüğü tehlikeydedir bu konuda.

Pekin'de, Şanghay'da, Kanton'da, Sian'da, bir

(*) Kurban bayramı.

kilise âyininde bulunmak istediğimizi söyledik. Bu istek bize eşlik eden Çinlileri telaşa düşürdü. Kararsızlık içinde, durumu araştıracaklarını bildirdiler; ama hiç bir sonuç elde edilemedi. Çeşitli ertelemelerden sonra, kapalı ve kısa yanıtlar veriyorlardı bize. Pekin' deki pazar programımız böyle bir ziyarete izin vermeyecek kadar yüklüymüş. Eyalette görecekmışız. Şanghay kilisesinde onarım yapılmıyormuş. Kızıl muhafızlar Sian kilisesini tahrip etmişlermiş. Çin'den artık ayrılacağımız sırada, Kanton'da şöyle dediler: «Ne yazık ki yeniden Pekin'e dönmüyorsunuz; sizin için bir dinsel tören düzenleyebilirdik orada.» Kısacası, görünüşe göre, ayrık bir pazar günü için bile, hiç bir papazın bir kilise töreni yapma izni yok; yabancılara biraz açık bırakılan kentlerde böyle olduğunu düşünürsek, öbür kentler için varın siz düşünün. (*)

Çin otoritelerinin, özellikle Çinli Hristiyanlarla yabancıları temas ettirmemelerinin nedenini, onların uzun bir süre Hristiyan dinini, daha çok da Katolik mezhebini bir egemenlik tecavüzü olarak tatmış olmalarına bağlamak gerekir gibi görünüyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi, imparatorlar, uyruklarından

(*) Bu isteğimiz bizim için bir sonuç vermedi, ama başka ziyaretçiler bundan yararlandılar. Bizden birkaç hafta sonra İtalyan milletvekili Colombo, İstemi üstüne, hemen bir dinsel törende hazır bulunma olanağı elde etti. Aynı şekilde Fransız Millet Meclisi dışişleri komisyonundan bir delegasyona da bir törende bulunma olanağı sağlandı. Her iki tören de, sofuluk taslayan ve o an için sağlanıverildikleri her bakımdan anlaşılan birkaç kişinin huzurunda, «yeminli» oldukları her hallerinden belli olan bir rahip tarafından yönetilmiş. Âyının sonunda rahip, «Kuomintang'ın ve emperyalistlerin müttefikli» Vatikan'ın «gerici siyaseti» üstüne bir iki sert söz söylemiş. Törende Vatikan II. den önceki âyinlerde kullanılan Latince kullanılmış. Kuşkusuz Konsil'in haberleri Çin'e ulaşmıyordu.

bir kısmının, kendi manevî otoritelerinden az çok çıkıp yabancı bir hükümdarınkine, Papa'nınkine girmesini yadsımahtaydılar. İmparatorlar, XVI. ve XVII. yüzyıllarda ilk cizvitleri iyi karşılamışlardı, onların bilimsel bilgilerini takdir ediyorlardı çünkü. Ama din değıştiren Çinlilerin Papalık makamının buyruklarını yerine getirmek için kendilerinden koptuklarını anladıkları zaman çok öfkelenildiler.

1960 yıllarında, Ruslara bağılılıklarından kuşku lanılan «Kruşçev çizgisindeki» komünistler için de aynı nitelikte bir ulusal tepki doğacaktır: Yabancı bir başkentin esinlerine göre hareket ettikleri için, onlar da kötü Çinlilerdi. «Sovyet emperyalizminin bu uşakları», «bu satılmış kişiler», «Moskova kalıntısı bu revizyonistler», «Vatikan'ın uşakları»ndan daha fazla kabul edilemezlerdi artık.

TOKÖRÖGE BOĞULMUŞ RAHİBELER

Kültür Devrimi bu evrimi hızlandırmıştır. 1966' ya kadar, Çinli rahipler piskoposların ardında bir araya gelebiliyorlardı. Vatikan'dan kopmuş olmak şartıyla bir Çin Hristiyanlığına göz yumuluyor gibiydi. Yabancı kökenli misyonerler ve rahibeler, çok ender ayrıklıklar dışında, sürülmüş ya da hapse atılmışlardı. Çin ulusal kiliselsinin, Rus Ortadoks kilisesi gibi, Polonya Katolik kilisesi gibi, dinin doğrudan doğruya değil de, kilisenin dış bağımlılığını içerecek bir biçimde bir soyutlanıma dönemine girmek üzere olduğu düşünülebilir.

Ancak Kültür Devriminin ilk kitle gösterileri, yabancı düşmanlığı bahaneleriyle, kaba bir biçimde dine karşı bir kampanyayı geliştirmiştir. Ender olarak açık kalmış olan kiliseler de işgale uğramış, yerle

bir edilmiştir; bunları basit toplanma salonlarından hâlâ ayırmakta olan süslemeler, haçlar, kutsal su kapları yağmalanmış ya da yok edilmiştir. Sağlam kalan tek tapınak, Francis tarikatı rahibelerinin Mer-yem manastırı da, işgal edilmiştir. Sokağa atılan ra-hibeler herkesin gözü önünde aşağılanmış, dövül-müş, gelip geçenlerin tükrüğüne boğulmuşlardır; ya-bancı rahibeler Hong Kong'a sürülmüşlerdir; bun-lardan biri Hong Kong'a geldiği gün ölmüştür. Otuz üç Çinli rahibe Çin'de tutulmuştur; bunların ne ol-duklarını da bilen yoktur.

Tırmanma bu noktada da durmamıştır: Yaban-cıların küçük Hristiyan mezarlığı tecavüze uğramış-tır; askerlere ait mezarlar tahrip edilmiştir. Bir mo-loz yığını haline gelmiş haçlara saldırılmıştır. Bütün Pekin duvarları, Sovyetler Birliği'nde bulunan dine karşı müzelerdekini andıran fotomontajlarla kaplan-mıştır. Roma kilisesine karşı suçlamaların önü ar-dı kesilmemiştir: «Toprak sahiplerine metres ve hiz-metçi olarak satılmış yetim kızlar»; «korumakla gö-revli oldukları yetim kızlara işkence eden rahip-ler»; «Avrupa emperyalistlerine destek sağlayan mis-yonerler...»

Çin'de Hristiyanların tarihi, onların varlığının ya-rattığı hınç patlamalarının da tarihi değil midir? Kül-tür Devriminin zincirinden boşanmış kalabalıkları, eski bir geleneği yeniden ele alıyorlardı. 1870'te Tientsin'de misyonerlerin katledilişi, 1899'daki Box-ers ayaklanmasının temel nedenleri bir yabancı düş-manlığı tepkisinden başka bir şey değildi. Hristiyan olmayan Çinliler, Hristiyan Çinlilerin misyonerler ta-rafından onca titizlikle korunuyor olmalarına daya-namıyorlardı. Hristiyanlığın yardımseverlik ilkesini yadsımıyorlardı, ama bunun Çin'de yabancılar tara-

findan yapılmasını, uygulamada böyle «ilhak edilmiş» dindaşlara öncelik tanınıyor olmasını bir aşağılanma gibi görüyorlardı. Kimileri de acıma duygusunun Hristiyanlıktaki uygulanış biçimine inanmayı yadsıyorlardı. Macartney daha o sıralarda bir yaralıyı evine götürerek onun hayatta kalmasını istemenin tehlikeli olduğunu, çünkü bütün özenlere karşın yaralı ölürse o iyiliksever kişinin hemen suçlu sayıldığını gözlemlemişti. 1949'dan sonra, trahoma, o korkunç ve yerleşik göz hastalığına tutulmuş kimselere bakım göstermekten kaçınan rahibeler, açıklanmaz bazı etkilere boyun eğmekten başka bir şey yapmış olmuyorlardı aslında. Belliydi ki misyonerler çocuklar üstünde yabancı ilaçları denemekteydiler ya da ilaç yapımında kullanmak için onların gözlerini çıkarmaktaydılar. Mao Çe-tung'un zaferini izleyen yıllarda da cezaevleri misyonerlerle, Çinli papazlarla, rahibelerle, hattâ Protestan papazlarla dolmuştur. Batı ülkelerinin yeni rejimi tanıma konusundaki karşıt tutumlarının temel nedenlerinden biri de bu olmuştur.

ÇİN RAHIPLERİ YABANCI RAHIPLERDEN DAHA NASIPLI MI ÇIKMIŞLARDIR?

Hapsedilmekten ya da sürgüne gönderilmekten kurtulmuş ne kadar gerçek rahip vardır acaba? Bunlar Roma'daki ilk Hristiyanlar gibi dinsel törenlerini gizlice yapmakta mıdır? Bu sorulara karşılık vermek güç.

Çin kıtası üstünde üç milyon vaftizli Katolik olduğu belirtiliyor. Hiç kuşkusuz, bu Kilise, içine kapalı bir biçimde, yaşayabilmektedir; ama zaman zaman bir iki kızılık belirtisi gösteren bir kor gibi yavaş yavaş sönmektedir. Ortadaki tehlikeye karşın,

müminlerin kendi dinsel inançlarına göre hareket etme gereksinimini duymamaları şaşırtıcı olurdu; ama başı koparılmış, dışarıyla ilişkileri kesilmiş, suçlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bir papaz sınıfının fazla parıldayabilmesi, hattâ varlığını uzun süre koruyabilmesi daha şaşırtıcı bir şey olurdu.

Birçok Çinli katoliğin hem iyi Hristiyan hem iyi komünist olacak bir biçimde bir gidiş tutturmaya çalıştıkları da düşünülebilir. Kurtuluşu izleyen yıllarda Hristiyanların Devrime bir omuz verme devinimi gelişmeye başlamıştı. 1956'da şu Çinli başrahibeninki gibi birçok iç dökme vardır bu konuda: «Halk eskisine göre daha iyi yaşıyor; inkar edilir bir şey değil, sadakaların arttığı da doğrudur. Müminler sosyalist Çin'le Katolik dini arasında bir uyuşmazlık hissetmiyorlar.» (7) Birçok Çinli katolik, ekonominin ilerlemelerini takdirle karşılıyor ve ona katkıda bulunmak için çırpınıyor, bunu yaparken de inancını saklı tutmak istiyordu.

O günden bu yana durum değişmiştir. Komünizmin artık Hristiyanların desteğine gereksinimi yoktur. Onların desteğinden vaz geçecek, piskoposların ve Tien Kardinalinin buyruklarına uyarak Çan Kayşek'i sonuna kadar, hattâ bunun da ötesinde desteklemiş olan Çinli papazları ve müminleri cezalandırarak onları büyük kıyıma uğratacak kadar güçlüdür.

Bir zulümden söz edilebilir mi? Çin dışında yerleşmiş bir Çinli rahip bana bu sözcüğü kullanmamı rica etmişti: «Zulümden söz edilince kurbandan da söz ediliyor demektir. Oysa Çin'de kurban yoktur. Kiliseyle devlet arasında bir anlaşmazlık söz konusudur. Kilise, piskoposlarının buyrukları üstüne bu devletin kuruluşuna karşı çıkmış, devlet de bunu ona pahalıya ödetmiştir. Hayır, hayır, bir zulüm söz konusu değildir...»

Gözü körleştiren bir lambanın ışığı altında sorguya çekilen Peder Van Coille'ye de yargıç şöyle diyordu: «Egemen halk, rahipleri zehirlemiyor. Biz yalnız casusları ve halk düşmanlarını tutukluyoruz. Ama senin gibi halka ve hükümete karşı çalışmış kimselere artık bir rahip olarak değil, bir gerici olarak bakıyoruz. Tamam mı?» (*)

VATIKAN DIPLOMASISI

Papalık makamı ulusal niteliğini hemen tanısaydı, bir Batılının içi ezilerek külleri içinde sönüp gittiğini gördüğü bu Kilise yaşamasını daha iyi mi sürdürürdü acaba?

Kesin bir kanıya varılmasa da, bunun böyle olduğu varsayılabilir. Aralıksız olarak belirttiğimiz gibi, Çin'de din sorunu Roma'ya bağlılık ve yönetim merkezlerinin Paris ya Roma olan tarikat papazlarının varlığı sorunuyla zehirlenmiştir. Çin Kilisesi XVI. yüzyıldan beri Papaya sımsıkı bağlı kalmıştır; Papalık makamı katolik biçimlerinin Çin kültürüne, Çin âdetlerine, Çin ezgilerine sindirilerek Çinlileşmesini kabul etmediği için, Latin niteliğini korumuştur. Ayrıca, yalnız sömürgeci yayılımın ritmi içinde gelişmiştir.

Ve Çin piskoposları komünist devlet karşısında örgütlenmek için ulusal bir Çin Kilisesi kurmağa çalıştıkları zaman, Papa XXIII. Jean, çok içten bir kişi olmasına karşın, bölünme sözcüğünü kullanmıştı. Vatikan diplomasisi de 1949'dan sonra Washington'un-kine adımını uydurmuştur. (*)

Kıta Çini'ndeki üç milyon hristiyan Vatikan'ın

(*) Vatikan diplomasisinin 1965'ten beri daha ayrımlı bir tutum kazandığı bir gerçektir (VI. Paul'un Birleşmiş Milletler'deki konuşması, 1966'da Mao'ya gönderilen mesaj).

Formoza rejimini yeğlemesinin kurbanı mı olmuştur? Kimileri bu kanıdalar, Başpapaz Louis Wei Çing-sing gibi. (9) Vatikan yönünden itibarını yitirmeksizin komünist Çin'le temaslarını muhafaza etmiş olan bu Çinli rahibe göre, Kilise, Formoza muhacirlerini desteklemekten vazgeçmeyi ve komünist rejimin temsil hakkını tanımayı kabul ederse, Çin Hristiyanları kurtulmuş olacaklardır. Çin katolikleri o zaman kendi hükümetlerince vatan haini olarak görülmekten de kurtulabilecekler midir? Bundan daha az kesin bir şey olamaz; ama kısacası, bu Hristiyan topluluğa boğulmadan bir kurtulma şansı tanımak olurdu bu.

KAYBOLMUŞ KOYUN

Batılı Hristiyanların Çin'de din özgürlüğü sorununa aşırı bir önem verme eğilimleri olmamış mıdır?

800 milyon Çinli içinde, vaftiz edilmiş üç milyon kişi; yani binde 4. Oysa «misyon ülkesi» olan Fransa gibi Hristiyanlıktan uzaklaşmış bir ülkede bu oran yüzde 80'dir. Bu vaftiz edilmiş kişiler içinde, dinlerini gereklerini serbestçe yerine getirememenin acısını çekenlerin oranı nedir acaba? Bin Çinliden biri için sorun olabilen bir şeye Çin'in bir sorunu olarak bakmak doğru mudur? Yürüyen Devrimin yanında bir önem taşır mı bu? Görüştüğümüz Çinliler, bir yerine iki kez pirinç ürünü aldıklarını, buğday veriminin üç kat arttığını anlatabilmekten öylesine gurur duyuyorlar ki, küçük bir Katolik azınlığın durumuna karşı beslediğimiz saplantılı ilgiyi anlayacak durumda değiller. Bir Hristiyan, asıl olanın bir azınlığın durumu değil, İsa'nın, Çin'in bomboş göğüne geldiği haberi olduğunu ileri sürecek: Kaybolmuş bir koyunun geri kalan doksan dokuz koyundan

daha önemli olduğunu söyleyecek... Maocu bir Çinli de bu dilden anlamadığını söyleyecek.

Din özgürlüğü sorunu, düşünce, açıklama ve eylem özgürlüklerinin günöbirlik hayat görünümlerinin bir parçası olduğı ilerlemiş bir halkta ve üyelerinin hemen hemen bütünü için bir düşünce sistemi serbestçe seçmenin hiç bir anlam taşımadığı feodal bir çağdan zorlukla sıyrılan bir halkta aynı biçimde belirebilir mi? Haçlı seferleri sırasında bizde düşünce özgürlüğü var mıydı? Ve Katolik kilisesi, henüz devletle kaynaşmış bir biçimde bulunduğı rejimlerde başka dinlerin özgürlüğüyle ilgileniyor muydu?

Katoliklik, başka bütün dinlere göre, belki de Çin'e en çok yabancı, bu ülkenin kültürüne en az uyarlanmış olanıdır. Kendini yeryüzünün en eski, en uygar, en büyük topluluğı olarak hisseden bir halk hiç bir geleneğıyle yönelmediğı bir dinle birleşmeyi nasıl kabul edebilirdi ki? Çin Hristiyanlığı, bir dönüşüm geçirmediğçe, kuruyup gideceğı benzemektedir.

Tam tamına kendisiyle birleşmekten başka hiç bir seçme hakkı bırakmayan bir sistemin korkunç baskısına dayanılabilir miydi? Şurası bir gerçek ki, uzakta değil, Nagazaki'de, Saint François Xavier zamanında Incil yolunu seçmiş Japon Hristiyanlar da, dışarıyla bütün temasları kesik olarak kalmışlar, inançlarını gizlice korumuşlar ve onu XVII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar kuşaklardan kuşaklara geçirmişlerdir.

.

BİR BISİKLETLİ KIRMIZI IŞIKTA DURMUYOR

Yol kavşağına nezaret eden memur —yeşil giysili, kasketli kulaklarına kadar çekmiş bir asker— düdük çalıyor. Pekinli bir bisikletli kırmızı ışık yanınca durmamış: Gizlice dönüyor, sonra pedallarına basıyor yeniden. Bisikletli daha bir metre kadar yol almadan, gelip geçenler şoseye girerek önüne geçiyorlar; bisikletten inmek zorunda bırakıyorlar, trafik memuru gelene kadar, düşman bir çember içine alıyorlar onu. Memur arkasındaki iyi niyetli kişilerin gözdağı verici tavrına düşmeyecek kadar ılımlı bir tonla tek bir sözcük söylüyor. Kalabalığı aralıyor ve bisikletliye gitmesini işaret ediyor. Ne bir tutanak, ne bir azar sözü. Olay, bir büyüünün etkisi varmışcasına, ortaya çıktığı kadar çabuk bir biçimde sona eriyor. Asker-polis nöbetine yeniden başlıyor; bir an, elindeki deftere kısa bir not düşmüştür.

Ertesi sabah, şef olarak çalıştığı dokuma fabrikasına gitmek için dışarı çıkacağı sırada, dikkatsiz bisikletli, oturdukları blokun devrim komitesi üyelerinden birinin, küçük barınağına girdiğini görüyor. Bu sorumlu kişi, sert bir tonla, çünkü yanlışından ötürü suçluyor onu ve uzun uzun öğütler veriyor. Kırmızı ışık yanarken geçmek sakıncalıdır. İlk düdük sesine aldırmamış olmak sakıncalıdır. Mao Çe-tung düşüncesinin devrimci soluğuyla coşmuş büyük halk kitlelerinin öfkesini taşırmış olmak sakıncalıdır. Asıl sakıncalı olan da, kişinin, gidişatındaki sakıncalı yanı önemsememiş olmasıdır.

Bisikletlinin içi içini kemirmeye başlıyor. Geç

kalacaktır işine. Gecikmesi arttıkça, bunun üst üste doğacak sonuçlarını aklından geçiriyor. Blokun devrim komitesi sorumlusu sonunda gitmesi için izin verdiği zaman, gitgide ezilip büzülen bizim bisikletli kendisi için bir dizi sıkıntının başlayacağını anlıyor. Fabrikaya imza defteri kaldırıldıktan yarım saat sonra geldiği için ustabaşı tarafından sorguya çekiliyor. Açıklamasını bitirince, fabrikanın devrim komitesi ilgililerinin karşısında gidişatının hesabını vermeye gitmesi rica ediliyor kendisinden: Geç geldiği için, bu gecikmeye sebep olan olay için, böylece fabrikanın üretiminde yarattığı eksilme için, girişimin iyi şöhreti üstüne düşürdüğü gölge için vb. azarlanıyor.

Daha sonraki günlerde kâbus daha da ağırlaşıyor: Semtin devrim komitesinin bir üyesi ve bir Parti sorumlusu, uyarılarda bulunmak için evine geliyorlar. Atölye arkadaşlarının, oturduğu binadaki komşularının önünde bir özleştiri yapması gerekmektedir.

Kafka'nın bir öyküsüne benzeyen ve 1967'de Pekin'de geçen bu gerçek olayı, doğrudan doğruya tanıkmış biri anlatmıştı bana. Her gün benzeri binlerce olay olmaktadır belki. Ülke satranç tahtası gibi bölümlere ayrılmıştır. Bütün Çinliler belirlenmiş, belli çerçeveler içine alınmışlardır, yakından izlenmektedirler. Tutsaklar, kamplarından kaçtıklarında, hapiste oldukları zamanki kadar sıkı bir denetim altındadırlar. Kapalı mapusaneyle açık cezaevi, açık cezaeviyle gözaltı özgürlüğü arasında yalnızca «nüans»lar vardır. Çin'de kimse sistemden kaçamaz.

Resmî bir ağızdan Çinlilerin erdemi üstüne şaşırtıcı kesinlemeler işitince bizim arkadaşlardan biri ne zaman kuşkucu bir biçimde dudak bükse aklıma hep o bisikletli örneği geliyordu.

Kimse afyon içmiyor mu artık? Çin'de fahişeliğin artık olmadığı bir gerçek mi? Hiç bir kadın kocasını aldatmıyor mu? Erkeklerin otuz, kızların yirmi beş yaşlarından önce hiç bir cinsel deneyleri olmuyor mu? İnanılabilir mi buna?

«Hiç bir sıkıntıları yok. Kitlelerin bilinci yol gösteriyor onlara. Kötü eğilimlerine kapıldıkları anda, hemen teşhir edileceklerini biliyorlar.»

«Nasıl teşhir edilecekler?»

«Komşuları teşhir eder. İş arkadaşları eder. Çalıştığı girişimin ya da oturduğu semtin devrim komitelerinin sorumluları eder.»

«Peki teşhir edilmekten kurtulmayı başaranlar?»

«Böyle bir şeye ancak Kültür Devriminin karışıklıkları sırasında rastlanabilirdi? Olağan zamanlarda imkansızdır.»

«Kendilerine suçortakları buldukları olmuyor mu? Bunların her biri kendi açısından yararlanmak için, susmayı kendi çıkarlarına uygun bulmuş olamaz mı?»

«Olabilir. Ama kalabalığın içinde bu sessizliği bozacak biri her zaman vardır. Ve geniş halk kitleleri susanlara karşı da, onların gizledikleri kişilere olduğu kadar sert davranacaktır...»

Resmî ağız böyle söylüyor. Kuşkusuz, her yerde olduğu gibi Çin'de de en katı kuralların göz önünde tutulması zorunludur. Bu da başka yerlere göre daha güç bir şeydir. Ayrıca üniversiteli bir genç kız-

la ilişkisi olan üniversiteli bir gencin, karısını aldatan bir adamın, bir afyon sabıkalisının, yeniden çalışmağa yeltenen bir fahişenin, kendi olanağının ya da olanaklarının üstünde bir hayat sürüyor izlenimi uyandıran bir ailenin, büyük kişisel tehlikeler karşısında kalması da mümkündür. Bilgelğin başlangıcı da buradadır işte. Ve başka komünist ülkelerde olduğu gibi çok sayıda jandarmaya ya da geniş yetkilerle donatılmış bir siyasal polise gereksinim duyulmadan gerçekleşmektedir her şey. Çin'de «kitlelerin bilinci», Rusya'daki N.K.V.D. nin yerini tutmaktadır.

Erdem ve hafiyelik yöntemi iyi işlemek için Çin Halk Cumhuriyetinin kurulmasını mı beklemiştir acaba? Atina'da da, hafiyelik, (*) **Menysis**, demokrasinin temellerinden biriydi. Manastır hayatı yaşayan topluluklarda, her rahip, boşboğazlık yoluyla bile tanığı olduğu her türlü erdem eksikliğini başrahibe bildirmekle yükümlüydü. Yüzyıllar boyunca bu yükümlülüğe aralıksız olarak uyulmuştur (özellikle kadın manastırlarında); dinsel **toplantılar**'da, düştükleri yanlışları kendileri itiraf etmede duraksayan rahiplere, öbür rahipler yardımcı olmuşlardır.

Kendiliğinden bir erdem olmuş mudur hiç? Bütün baskılar kaldırıldığı ve korkulacak hiç bir denetim kalmadığı zaman kişinin doğal olarak iyi olacağı düşünülebilir mi? Rousseaucu ilkelerin yüce mutluluğunu haklılaştıracak gerçek bir toplum görülmüş müdür şimdiye dek? Güdülerin «kendindenliği»ni haklılaştırmak için açıkça Mao'ya, ya da Freud'a başvuruluyor olunması ilginçtir. Maocu toplum erdeme da-

(*) Platon (**Yasalar**'da), Tuslides ve Demostenes, Mao Çin' indikilerin karşılığı olabilecek deyimlerle bu mekanizmayı açıklamışlardır.

yanır; ama toplumsal baskının zorla benimsettiği kollektif bir erdem söz konusudur burada. Geriye doğru, «hoşgörü toplumu»nun ilk habercisi olarak sunulmak istenen Freud da baskısız uygarlık olmadığını uzun uzun anlatmış, belirtmiştir: «İnsanların büyük çoğunluğu, güdüsel isteklerine sınır koyan yasaklara ancak dış baskının hissedilebileceği ve korku yaratabileceği noktada boyun eğer. Bunlar, cezasız kalarak yapabilirlerse, açgözlerini, saldırganlık duygularını, cinsel isteklerini doyurmaktan hiç geri kalmazlar, yalan ve hırsızlık yoluyla gözlerini kırpmadan yakınlarındaki kişilere zarar verebilirler.» (10)

Büyük İskender'in çağdaşı olan «Yasalar Okulu»na bağlı Çin filozofları da başka bir şey söylüyor değildiler: «İnsan doğuştan kötü bir yaratıktır. Mümkünse onu inandırmak gerekir; bu olmuyorsa, doğru hareket etmek zorunda bırakmalıdır onu.» Kişioğlunun, topluma uygun bir gidişatı kendiliğinden benimseme yeteneği yoktur. Grubun baskısı karşısında eğilmesi gerekir: «İnsanlar, birbirlerine karşı karşılıklı sorumluluklar yüklenecek ve birbirlerinin suçlarını karşılıklı olarak ortaya koyacak gruplara ayrılacaklardır; bu görevlerini yerine getirmedikçe, suçluya verilecek ceza onlara da verilecektir.» (11)

Gerçekten, klasik Çin'de, çeşitli tabakalardan Çinliler birbirlerini karşılıklı olarak denetlemeye, yanlışlarını karşılıklı olarak ortaya koymaya çağırılmışlardır; öğretmenin yanında arkadaşlarının temsilcisi olarak değil de, onları kendi iyilikleri için «gammazlayan» sınıf mümessili öğrenciler gibi tıpkı. (*) Macartney de bu uygulamaya dikkat etmiştir: «Üstünde

(*) Bireye siperlik eden klan-aile'nin, hemen hemen bütün kural ihlallerini düzenlediği, siyasal sistemin mutlakçı yönetimini önemli ölçüde hafiflettiği doğrudur.

durmaya değer bir kurum var Çin'de... Her onuncu satıcı, denetleyebildiği konularda, komşu dokuz ailenin gidişatı üstünde bilgi vermekle yükümlüdür.» (12) Çin otoriteleri, her zamankinden daha yararlı olduğu bir çağda, bu geleneksel yöntemden niçin vaz geçsinler? Bu yöntem, baş döndürücü bir değişim sürecine girmiş sekiz yüz milyon nüfuslu bir imparatorluğu ayakta tutmak için en etkin —belki de en az riyakar— bir araç meydana getirmiyor mu?

Kıyıcılığın pençesine teslim edilen yenilmiş kişinin kaderi karşısında vicdan sesini çıkarmıyor. Çünkü yıkıcı saldırganlığın dalgaları arasında din düzeni kanıtlarına dayanılmaktadır: Kurbanlar şeytandirlar, yalnızca görünüm biçimleri insandır onların. Revizyonistlere köpek işlemi yapılmıştır. Oysa buyruk üzerine, Çin'de köpeğin nesli kurumuştur, kurutulmuştur. «Revizyonist köpekler» tasfiye edilirken niçin bir kaygı duyulsun? Her şey, Mao Çe-tung'a «bağlı» kişilerin törel bilinci tersine çevrilmişcesine olmaktadır.

ÇİNLİLER BU UYGULAMALARA NASIL DAYANIYORLAR?

Ama bu sistemin acılar doğurmadan işleyeceğini kim söyleyebilir ki? Wuhan'da, umutsuz bir bakışla penceresinden sokağa sarkarak bizim geçişimizi seyreten şu kır saçlı, ince yüzlü kadın; Kanton'da, yönelttiğim soruya bir tercümanın yorumuyla karşılık veren ve sessizce rica eder gibi sabit bakışlarını gözlerime diken şu kadın bakışlarıyla şöyle demek istiyor sanki: «Sizinle konuşmak isterdim, ama görüyorsunuz ki bu tercümanla ve beni dinleyen arkadaşlarım varken yapamam bunu.» Duyulmuş ya da düşünülmüş ne büyük bir acı vardır bunda! Aralanan

kapılara karşın ya da onlardan ötürü bir kaçıışı be-
zeyen bütün o sır taslamalar Ağızlarından şeflerinin
önünde tekrarlanamayacak tek sözcük çıkmayan yol
arkadaşları. Ama zaman zaman, bir bakıştan ne çok
sır verişin geçtiğini görüyor, bir sessizlikte ne itiraf-
ların bulunduğunu seziyorsunuz!..

Ama bu kitlelerin rejime —hayatlarını değiştiri-
miş olan bir rejime— düşman oldukları anlamına gel-
miyor elbet... Geçmiş yüzyıllar onları köleliğe bitiş-
şik bir boyun eğmeye alıştırmıştı. Sistemin bükül-
mez katılığı, altında ezilmiş oldukları feodaliteye
oranla yumuşak geliyor olmalı onlara. Ama ayrıcalı
sınıflara bağlı Çinliler ya da yabancı toplumlarla bir
karşılaştırma yapabilenler, ağızlarından tek sözcük
çıkmasa da, kendilerini zor tutuyor olmalıdırlar. Büt-
tün gidiş gelişleri gözetim altında tutan, afyon ko-
kusu var mı diye havayı koklayan, âşıkların peşine
düşen, en küçük bir şeyi bahane ederek her yere sı-
zan, yatağınızın başucuna Mao'nun fotoğrafını asıp
asmadığınızı not etmek, kuşkulu ziyaretleri polise bil-
diren, hastalık halinde, yeniden sağlıklı bir uygu-
lamaya dönüşü önlemek için sağlık bilgisi, gerekti-
ğinde yardım, hafiyelik, kültür, bağınazlık taşıyan bir
çeşit «Parti bekçisi» olan bu devrim komitesinin so-
kaktaki temsilcisine kim kolayca dayanabilir?

ÖZGÜRLÜK KAVRAMININ ÇİN'DE BİR ANLAMI VAR MI?

Özgürlük? Birçok Çin aydını onun Çin için bir
anlam taşımayan bir Batı kavramı olup olmadığını
sormuşlardır kendi kendilerine. Sun Yat-sen, 1924'te
yazdığı çok güzel bir metinde bu sorunun karşılığı-
nı vermiştir. «Özgürlük düşüncesi Çin'e girdiğinden
beri, yalnızca bilginler, araştırma yapa yapa, onu

kavramayı başarmışlardır. Köylüye, sokaktaki adama özgürlükten söz ettiğimiz zaman onlar bundan bir şey anlayamayacaklardır. Özgürlüğün, sadece yabancı ülkeleri incelemiş olanlar, daha çok da Avrupa'daki, Amerika'daki siyasal olaylarla ilgilenenler, bu sözcüğü sürekli olarak işitenler ya da kitaplarda görenler için bir anlamı vardır. Ama onlar da özgürlüğün temelde ne olduğunu bilmiyorlar.» (13)

Insanoğlu yalnız deneyini yaptığı şeyleri anlayabilir: Aşkın, onu hiç yaşamamış bir kimse için bir anlamı olabilir mi? Çinliler de Batıdaki özgürlükleri gerçek anlamda hiç bir zaman yaşamamış oldukları için, o özgürlüklerin yoksunluğunu hissetmiyorlar. Çinli için bir lükstür özgürlük; o lükse yalnızca en az dirim düzeyini tutturmuş uluslar ulaşabilir.

Ne var ki özgürlüğün bu biçimde ele alınması bazı belirsizlikleri de yedeğinde getirmiyor değildir. Bu sözleri yazan «Yurdun Babası» yirmi sayfa sonra da, Çin'de özgürlüğün eksik olmadığını, hattâ fazlasıyla bulunduğunu tuhaf bir biçimde ileri sürmektedir: «Avrupa, yoksun bulunduğu özgürlüğü elde etmek için devrim yapmıştır. Bizlerse aşırı özgürlüğün acısını çektiğimiz için devrim yapmak istiyoruz.» (14)

Bu iki düşünce çelişik midir acaba? Devrime kadar, Çin, iç birliğini sağlayamamış durumda, dış baskılara direnme gücü göstermeden, anarşinin uçları arasında bir gidip bir gelerek yaşamaktaydı. Örgenleşmemiş ve denetlenmez bir magma haline, aşırı bir **özgürlüğün** sıkıntısını çekiyordu. Bireysel özgürlüklerin kullanılması bile, imparatorluk, feodal ve bürokratik baskıyla köstekleniyordu. Gerçekten de tarihten öğreniyoruz ki, özgürlük, bazı gelişmiş ve liberal toplumların zorbalıkla anarşi arasında tesviye etmeyi başardıkları düzenlenmiş toprak üstündeki o

dar geçit değil; insanların yeryüzünde en yaygın siyasal sistemden yarattıkları iğreti bir kaçamak yoludur: Anarşiyile denkleştirilmiş bir zorbalık. Özgürlük, Çinliler için, Hristiyanlık ya da ticaret gibi bir Batı fikri, yani lanetlenmesi gereken bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Özgürlük, Çin ulusçuluğuna, başarısını yanılmaz bir kollektif örgütlemeye borçlu olduğunu bilen bir ulusçuluğa yenik düşmüştür. Çin kollektif bir özgürlüğü elde etmek için bireylerin özgürlüğünden vaz geçmiştir. Mao burada da Sun Yat-sen'in öğütlediği şeyi yapmıştır: «Yabancı baskısını püskürtmek için kişisel özgürlüğe saldırmak gerekecektir. Bireye bu 'özgürlük' kavramını uygulasaydık, 'kum taneleri' gibi dağılırdık.» Özgürlüğü ulusa uygulamak gerekir. Birey, özgürlüklerinden fedakarlık etmeli, buna karşılık ulus eksiksiz bir özgürlük kazanmalıdır.» (15)

Çinliler, acı çekmedikleri söylenemiyecek bir rejime dayanıyorlarsa, kuşkusuz ulusçuluğun gücüyle dayanıyorlar. Yöneticiler, Çin'de hüküm süren demir elli disiplinde meydana gelecek bir gevşemenin, «bireysel özgürlükler»in dozunu arttıracasına inanmışlardır. Bunlar da, ulusun ekonomik gelişme ve birlik çabalarını zayıflatarak, onu yeniden zengin ülkelerin pençesine düşmüş bir yarı-sömürge haline getirecektir. Bunun sonucu olarak ortaya çıkacak yoksullaştırma süreci içinde Çin «kollektif özgürlüğü»nü yeniden yitirecektir. O zaman da, bireysel özgürlükler kazanılacak mıdır acaba?

Bu düşüncenin kendine göre bir gücü var elbet. Ödenecek bedelin çok yüksek olduğunu düşünebiliriz. Ayrıca kollektif ve bireysel özgürlükler arasındaki bu karşıtlığın keyfi olarak abartıldığı kanısı da çok kez uyandı bizde. Ama Çin için konuşmak bize mi düşer?

bükülmüş zekalar

1. BİLİNÇLERİN DÜZELTİLMESİ

«KENDİMİ aldatıyordum. Farkında olmadan revizyonist bir gidiş tutturmuştum. Alttan alta burjuva düşüncesinin tatlarına inan getirmeye başlamıştım. Kitlelerin eleştirileri gözümü açtı... Çetin bir yeniden eğitim stajı geçirdim. Bugün hatamı anlamış bulunuyorum.»

Sık sık duymuş olduğumuz bu nakarat, Çin düşünce tarihinde küçük bir yer tutmasına karşın, aralıksız olarak canlanıp duran eski bir öğretinin değişik bir anlamını getirmektedir: Birey, kendi durumuna elverişli şeyi kendiliğinden ayırdetme yeteneğinde değildir. Bu bakımdan, onun, kendisine gösterilen çizgiyi izlemesi gerekir. Kendi kişisel yolunu izlediği zaman mutlaka yanılacaktır. «Yasalar Okulu» nun ustalarından biri olan Han Fei-tzu, Milattan önce III. yüzyılda şöyle diyordu: «Kendiliğinden dümdüz bir ağacın bulunması için beklenseydi, üst üste gelen yüz kuşak bile bir ok yapamazdı. Kendiliğinden yuvarlak bir ağacın bulunması için beklenseydi, üst üste gelen yüz kuşak bile bir tekerlek yapamazdı. Bununla birlikte kuşaklar kuşağı arabalara biniyoruz, okla ava çıkıyoruz. Nasıl oluyor bu? Ağacı bükmek ve doğrultmak sanatı uygulanıyor da ondan.» ⁽¹⁾ Çin'

de düşünceleri bükme ve doğrultma sanatı çağların derinlerinden gelen bir şey.

«Düşünceleri öldürmek insanları öldürmekten daha iyidir;» diyordu bana Kiangsu eyaletinin devrim komitesi yöneticilerinden biri güzel donatılmış bir masanın önünde. Soframızdaki Çinli ve Fransız konuklar candan alkışlamışlardı bu sözü. Bunca mantıklı bir ilkede birleşmemek mümkün müydü?

Gönüllü iyi niyeti içinde müthiş bir cümle bu. Ama ya insanlar düşünceleriyle yaşıyorlarsa? Ya bu düşünceler duyarlığa kök salmışsa, etle kanla beslenmişse? Ya onları öldürürken, hayatın anlamını da silmiş oluyorsanız?

Fikirlere karşı (ama hayattan yana) ya da bireye karşı (ama topluluktan yana) olan bu davranıştaki baskın ögenin ne olduğunu bilmiyoruz. Değerbilmezliğinden mi bu? Hayır: Çin deneyi türümüzün uysallığını bir kez daha gösteriyor. Çin her bireyden yalnızca boyun eğmeyi değil, aynı zamanda katılmayı da isteyen ilk toplumsal rejimdir belki de. Hattâ boyun eğmenin yükümlerini ikinci plana geçirebilecek bir katılma mekanizmasını işleten bir rejimdir.

Yüküm, gönüllü olarak üstleniliyorsa, bir yüküm müdür o artık? Ama serbest iradenin payı nerededir burada? Çünkü bilinçler üstüne yüklenen büyük ve sürekli baskıyı biliyoruz ya da keşfediyoruz.

Çin komünizmi, 1949'dan 1954'e kadar süren «karşı-devrimcilerin tasfiyesi kampanyası»nın sonundan beri, Stalin'in rejimin ilk yıllarından sonra yapmaktan geri durmadığı sistemli tasfiyelerin benzerlerini uygulamış görünmüyor. Düşünceler yönünden daha etkin olduğu çok sayıda insanın hayatını esirgemiştir Çin komünizmi. Daha çok «toprak sahip-

leri»ni ve «savaş suçlularını» hedef alan sorgusuz sualsiz idamlardan özellikle aydınların kurtulmuş olduğu görülüyor. Onlar başlangıçta akılları çelinerek Partiye yöneltilmişlerdi. Düzeltme kampanyalarının sert işlemlerine uğramaları sonradan olmuştur.

Böylece, Maocu rejim bir kez daha bir Çin geleceğini mantığının ucuna sürmüş oluyor. Binlerce yıl önceki gibi, bugün de, herkes «kafasının içinde saklı duran düşmana karşı korkusuzca mücadele etmeye» çağrılıyor. Bunalım döneminde, özleştirici seansı suçlama seansına dönüşebiliyor, ardından da uzaklaştırma, tutuklama, hattâ gerekirse —çok ender olarak— idam etme işlemleri gelebiliyor. Stalin'e karşı açılan kampanyayla kendi vicdan huzursuzluklarından kurtulmuş olan Ruslar, 1960'taki kopuşmadan sonra, Mao'nun oturmayı yeğ tuttuğu Hangçow'ü, Batı gölü'nün çiçekli kıyıları üstüne kurulmuş, başka bir Tiberius'un Capri'sine benzetmişlerdir.

Gerçekte her şey, sanki Mao, iktidarın günübirlik sıkıntılarından uzak bir biçimde, öğretinin bekçisi olan ve onun katkısızlığını korumak için büyük ve katı bir yönetim aygıtına yaslanmış bulunan imparatorun mirasçısıymış gibi yürümektedir.

GAZ ODASI DAHA İYİ

Hiç bir Çinli memur, işçi, köylü, görevli, aydın, sürekli bir düzeltme durumu içinde bulunduğunu bilmiyor olamaz.

Üretim birimlerinde, alışılmış seanslar sırasında, bir kimse kendi kusurunu itiraf etmezse, onun yerine arkadaşları yapmaktadırlar bunu. Bir kusura tanık oldukları halde bunu belirtmeyen arkadaşlar suç ortağı durumundadırlar. «Onlar, hataları konusunda

arkadaşlarının gözlerinin açılması, gereğinde doğru yolu bulmaları için yardımcı oluyorlar,» demişti bize eşlik eden Çinlilerden biri. Hatasında üstelerse, şu açıklamayı yapana kadar âleme karşı rezil ederler onu:

«Ne büyük yanlışlar yaptığımı anlıyorum. Sizin sayenizde aydınlandım. Kolaycı ve geçmiş özlemiy-le dolu bir yolda kapıp koyvermiştim kendimi. Emek çi topluluğumuza ne büyük zararlar verdiğimi biliyorum. Nasıl bir yol izlemem gerektiğini anladım. Başkan Mao'ya, daha layık olduğumu göstermek için, düşüncemi devrim komitesinin denetimi altında temizlemeye çalışacağım.»

Yukarda, böylesine seansların yarattığı kolektif psikoterapinin rolünü belirtmiştim. Ancak, tatlılık yoluyla düzeltme işlemlerinin başarılarına hayran olduktan sonra, bunların ağırlık kazandırdığı baskı üstünde düşünmek gerek.

Mao'nun «Yüz Çiçek» parolasını ortaya atması ve zorunlu reformların temeli olan «her yandan gelecek yapıcı eleştiriler»e çağrıda bulunması, kolektif bilince geniş ölçüde yeni bir biçim vermek için midir, yurttaşlarının kendindenliklerini yüreklendirme yolunda yeterince iyi bir düzelme yolunda olduklarına inandığı için midir ya da onlara bir tuzak kurmak için midir? Eleştiriler çoğalmıştır. Ama iyi yönetilmiş bir özleştirme seansında olduğu gibi, kötü devrimcilere saldırmak yerine, devrimin kendi temellerine de kundak sokmuştur bu eleştiriler. Bunun üzerine hemen şiddet tedbirlerine dönmek gerekmiştir. Bu tür sına-ma, hem karşıt tutum takınan aydınları tasfiye etmeyi, hem de bu tutuma göz yummuş olan Parti üyelerini saf dışı bırakmayı mümkün kılmıştır.

Bu dönemde ortaya çıkmış eleştirilerin çoğu bi-

ze kadar ulaşmıştır. Sözelimi, Hankow'da bir gazete de yayımlanmış Mao Çe-tung'a açık mektupta şöyle denilmektedir: «Sayıları sessizlikle geçirilen birçok yurttaş, bütün ülkede, kendi çalıştıkları birimlerle tutuklanmıştır (Yalnız benim başıma gelmiş bir olay değil bu). İçlerinden birçoğu bu düzeltme işlemlerine dayanamayarak ölmüştür. Şu yedi yıl içinde olumlu sonuçlar alındığını biliyorum. Yine de, yüksek yapılardan kendilerini atarak, ırmaklarda boğularak, zehir yutarak, boğazını keserek ya da başka yollara başvurarak ölmeyi seçmiş aydınlar büyük bir toplam tutmaktadır. (2)

Bu dokunaklı ve sayısız benzeri bulunan belgenin bize kadar ulaşması için «Yüz Çiçek»in, sonra da Kültür Devriminin kollektif taşkınlıklarının ortaya çıkması gerekmiştir. Ama vardılar. Zaman silmiyor onları. Bunlara karşıdan bakmanız, insanların niçin ve ne gibi büyük baskılar altında ölümü seçtiklerini kendi kendimize sormamız gerekiyor.

Bu manevî yıkım üstüne usta «beyin yıkama» tekniklerini ayrıntılarıyla veren birkaç tanıklık var elimizde. Belki de asıl kaygı verici olan nokta, özellikle zararlı ya da yola gelmez türden «sınıf düşmanları»na uygulanan olağanüstü usullerin söz konusu olmamasıdır. Kesin bir biçimde hafifletilmiş, herkese, her zaman uygulanan bir olgu karşısındayız.

Peder Van Coillie, serbest bırakıldıktan sonra **Sıfır** ve **Sonsuz** adlı yapıtı yeniden okumuş. İlk okuyuşunda, kitabın, «propaganda amacıyla yazılmış, abartılmış, sistemli» bir yapıt olduğu kanısına varmış. İkinci okuyuşundaysa, «kitabı bitirdiğim zaman,» diye yazıyor, «gerçeğin onu da aştığını anladım. Kendi ölümüyle son bulmasını bir yana bırakırsak, benim Pekin cezaevinde gördüğüm şeyler, Rubaşov'

un Sovyetler Birliği'nde başına gelenlerden daha korkunçtu.» (3)

Beyin yıkama işlemlerinin etkileri, bunların uygulanışından çok sonra ortaya çıkmış. Peder Van Coillie, kendisini Hong Kong'a götüren gemide, özgürlüğe doğru yol almakta olduğu halde, çok büyük bir sinir gerilimi içinde bulunuyormuş. Başına gelenleri kimseye anlatmayı göze alamıyormuş. Birkaç kişinin Rusça konuştuğunu işitince, bir güdünün etkisiyle onlara doğru koşmuş ve şöyle demiş:

«Sizler Sovyetlerden misiniz? Bizim kardeşlerimizsiniz siz! Şunu bilin ki ben bir suçluyum. Bir zamanlar sizi lanetliyordum, ama büyük bir yanlış içindeydim ve bilmediğim şeylerden konuşup duruyordum. Gözlerim ondan sonra açıldı...» Karşısında-kiler, biraz şaşırarak, sözünü kesmeden onu konuşturmuşlar, sonunda da kendilerinin uzun bir süreden beri yurtlarını terketmiş beyaz Ruslar olduklarını söylemişler...

Peder Van Coillie, gemideki yatağına uzanınca, ne dediğini çözümlemeye koyulmuş. Gerçekten düşünüyor muymuş? Kesin olarak hayır: «Bir keder psikozunun itisi altında ve binlerce kez onaylamaya boyun eğdiğim şeyi tekrarlamak alışkanlığıyla konuşuyordum. İçimdeki robotun 'Sovyetler Birliği' düğmesine basılınca, oraya yerleşmiş bütün boş lakırdılar kendiliğinden boşalmaya başlıyordu. Altı yüz milyondan fazla Çinli de —sekiz yaşındaki çocuktan doksanlık ihtiyara kadar— aynı durumu yaşamıştır.» (4)

AYDINLARIN BÖYÖK ACISI

Aydınların çektikleri acılar konusunda daha çok sayıda tanıklığın ortaya çıkması için, iki olağanüstü

dönemin, «Yüz Çiçek» ve Kültür Devrimi dönemlerinin geçmesi gerekmiştir. Rejimin izlediği yol yine de insanî sayılabilir; çünkü insanların öldürülmesi değil, onların düşüncelerinin değiştirilmesi söz konusudur; ama düşüncenin değiştirilmesi, düşünceyi öldürme tehlikesini de taşıyor mu?

Grubun baskısı öyle büyüktür ki, bu etki altındaki aydınların hemen hepsi herkesin önünde pişman olduklarını belirtmekte ve «kitlelerle yeniden birleşmek» için çaba göstermektedirler. Çünkü soyutlanma suçluluğunun ezici etkilerine direnecek güçleri yoktur.

Batılı bir eğitim görmüş Çin aydınları, kendilerinin komünist militanlar karşısında cahil kişiler olarak görülmelerinde bir aşağılanma bulmaktadırlar. Propagandacılar, Öğretmen'in öğrettiklerini aşarak entelektüellerin yüksekte atan «uzmanca» tavırlarını alaya alıyorlar. Sol kulak uzmanı olduğu için sağ kulağa bakmayı reddeden kulak-burun-boğaz uzmanı gibi öyküler yayıyorlar ortalığa. Üç ayda yetişmiş bir «yalınayak hekim»in bir göz uzmanından daha kesin sonuçlar aldığını söylüyorlar. Altı yıl üniversitede okumuş bir mühendisin, yeni bir teknik bulma konusunda, Mao Çe-tung düşüncesiyle silahlanmış bir işçiden daha az elverişli olduğunu ileri sürüyorlar... Şurası da gerçek ki Çu En-lai ve başka birkaç kişi aynı düşüncede değiller.

Kendi uğraş alanlarında uluslararası bilgiler edinmeyi önemsiz görmeyen aydınların, kendi entelektüel düzeylerinden aşağıda gördükleri Parti kadrolarının önünde öğrenci gibi davranmak zorunda kaldıkları zaman, kolları kanatları kırlımış gibi oluyor. Maocu değerler hiyerarşisi içinde, genç bir köylünün ya da genç bir işçinin devrim aşkının en çetrefil bilgi da-

lındaki en ender bilgiye göre daha yukarda bir yere yerleştirilmesini kolay kolay kabul edemiyorlar onlar.

Ama bir aydın için cezaların en ağır topluma henüz bir yer bulamamış olmasıdır. Çoğunca nedeni ve kimin tarafından olduğunu bilmeden, kendisine hiç bir görev verilmediğini görmek, bir rolü olmamak, bir etki uyandıramamak... yoksunlukların en umut kırıcısı da budur. Klasik Çin'de görevden yoksun bırakılmış okumuş bir memur, ağır sayılan bir hatadan ötürü, itibarının büyük bir kısmını da yitirmekteydi. Halk Çini'nde de sistemin fırlatıp attığı bir aydın acı içinde, ayrıca bu işsizliğin daha da ağır yaptırımların bir başlangıcı olup olmadığını kendi kendine sormak durumundadır; bu yalnızca işsizlik halinde bir yaptırım olsa bile.

«Aküpündür,» demişti bana bir hekim, «sinirsel gerilimleri yatıştırmak için çok gereklidir. Biz psikanaliz tedavisi uygulamıyoruz, Doktor Freud'un öğretisini öğretmiyoruz; ama, özellikle kendi kendileriyle çatışma halindeki entelektüeller içinde birçok sinir yorgunu kişinin sayımını yapmış oluyoruz.»

Sinir bozukluğunun tekeli bizim Batı uygarlığımızda değil ki...

Kullanılmış bazı yöntemler, bu ülkede olan daha birçok şey gibi, Çin'in katılıklarıyla, Çin'in sürekliliğini göstermektedir. Kuomintang, komünistleri yenden eğitmek için geniş ölçüde bu yöntemlere başvuruyordu. Washington, Dışişleri Bakanlığının 1944'ten önce «Kuomintang Çin'inin en az dokuz eyaletinde düzeltme kamplarının varlığını» saptadığını belirten resmî bir yazışmanın yayımlanmasına izin vermişti. Bu kamplarda «işkence uygulanıyordu» ve şans sonucu buralardan yakayı kurtaranlar «çoğunca maddî ve manevî yönden bitkin» olarak kalıyorlardı. (5)

Öte yandan, Batının, Kuomintang dönemindeki mecburî çalışmaların varlığına hiç tutulmamış olması da oldukça ilginçtir: Birçok yabancı gözlemci, 1949' dan önce, kırsal bölgelerde, boyunlarına geçirilmiş iplerle hayvanlar gibi birbirlerine bağlanmış, gardiyanlarının tehdidi altındaki eski kürek mahkumları gibi, polislerin ya da askerlerin kırbaçları altında iki büklüm olmuş köylüleri kendi gözleriyle görmüştür. Batı demokrasilerinin müttefiki olan bir rejim hüküm sürerken, bu milyonlarca köylü-kölenin, mecburî çalışmaya mahkum edilmiş kimselerin ya da baskı kurbanlarının varlığı nedense kimsenin yüreğini oynatmıyordu.

Bugün, bu köylülerin benzerleri, Maocu sistemin katı mekanizması önünde eğilmedikleri için, çalışma kamplarını doldurmaktadırlar. Bunların çoğu henüz kaçıp kurtulamayacak, hattâ şaşırmayacak kadar az gelişmiştir. Eski rejimlerin önceki kuşaklara uyguladıkları cezaların benzerlerini ağızlarından tek sözcük çıkmadan benimsemektedirler. Bu soğuk ceza evreninden tek bir kapıdan geçerek çıkılabilir: Kollektif iradeyi uysalca benimsemek, Mao düşüncesine katılmak, üretimi hızlandırmak. Öyleyse, niçin geçilmesin bu kapıdan?

Kuomintang zamanında da, komünistler zamanında da var olan bu uygulamalar, daha Büyük Iskender Asya fetihlerine başlamadan önce Çin'de yaygınlık kazanmış bir inancı yansıtmaktadır. Halkın hayatını sürdürmek için ona boyun eğdirmekten başka yol yoktur: «Kafa kazınmazsa, kel yeniden görünecektir; çiban değilmezse, büyümesi sürecektir. Ama bu işlemler çocuğa uygulanırken, annenin sevgiyle tutmasına ve yatıştırmasına karşın, çok ağlar ve ba-

ğırır. Şimdi duyduğu küçük ağrının büyük bir iyilik doğuracağını anlamaz çocuk.» (6)

Konfüçyüs inandırmak istiyordu; çünkü insanın doğasının iyi olduğuna inanıyordu; Han Fei-tzu ise baskı kurmak istiyordu, çünkü o doğanın kötü olduğu kanısındaydı. Mao, bu iki esini tek bir sistemde kaynaştırmıştır: Konfüçyüs gibi, bilincin içten katılması için çağrıda bulunuyor ona, ama Han Fei-tzu'nun katılığına da yönteminde kesinlikle yer veriyor.

2. INANDIRMA TAŞKINLIĞI

Rejimin gerçekleştirdiği çarpıcı işlere hayran olmaya çoktan hazır olan Batılının üstünde bu kesilmek bilmeyen yağmur soğuk düş etkisi uyandırmakta: İnanç kendini zorla kabul ettiriyorsa, böyle sık sık geçmişi öldürme, şimdiki durumu bunca fazla yüceltme gereksinimi niçin doğsun?

Konuştüğümüz Çinlilerin her şeye bir yanıtları var: Simültane tercümanlara, uyarladıkları düşünceye katılmaksızın, çevirilerini anında yapıverme olanağı sağlayan rahat anlatım gücü gibi bir şey bu.

Şanghay'da, ince oldukları kadar da kaba refakatçilerimize ayrı bir tercüman katılmıştı. Ziyaretler sırasında, daha hızlı ilerletmek için, zaman zaman kolumdan kavıyordu benim. Bir fabrikanın işleyişi ya da bir tarım makinesinin yerleştirilişi konusunda sistemin büyük üstünlüğüne tam anlamıyla inan getirmiş olmadığımı sezdiren bir soru yönelttiğim zaman tersliyordu beni: Öyleyse Başkan Mao'nun fa-

lan sözünü bilmiyormuşum, Komünist Partinin falan kongresinde varılan sonuçlardan haberim yokmuş, vb. Ustabaşların yaptıkları açıklamalar onun gırtlaktan gelen sesiyle çevrilince, yanılmazlığın asık suratını kazanıyordu... Ama dogmatizm inatçı bir kafa istediği etkinin tersini uyandırabiliyor.

Her zamanki tercümanlarımızın bütünüyle daha büyük ton farkları içinde olmaları, devrim komitesi sorumlularının, özellikle de «Mao Çe-tung düşüncesi propagandası»nı üstlenmiş olanların bir inandırma taşkınlığı içinde coşmuş görünmelerinden ileri geliyordu. Çevrilecek her açıklamanın sonunda hep tekrarlanan geleneksel soruya («açıkça eleştirilerinizi ve önerilerinizi belirtmeniz bizi mutlu edecektir») nasıl karşılık vermeli acaba? Çin halkının gitgide daha iyi yaşadığı, ama bunun başka hiç bir halkın dayanmak istemeyeceği baskılar pahasına gerçekleştiği açık bir gerçek değil mi? Neyi eleştireceksiniz? Hangi ayrıntının değiştirilmesini önereceksiniz? Her şey kabul edilebilir de yadsınabilir de?

Rejimden yana olmayan herkes ona karşı sayılıyor. İç savaş sırasında yöneticiler, onsuz, o hırçın yenme çabasını edinemeyecekleri bir katılık kazanmışlardır. Kendilerinkinden farklı her düşünce onların gözünde kuşkuludur. Bunlar, dizginsiz bir öğretiye tutunmadan edemeyecek kadar, ülkelerinin zayıf yanlarının ve geri kalmışlığının acısını hâlâ çekmektedirler. Ayrımsız bir sistemin en sürekli etkisi ayrımsız bir yargıya ulaşmak olmuştur.

SIKI BİR ÇERÇEVELEME

Bütün parti üyelerinin inanmış kişiler ya da bütün inanmış kişilerin Parti üyesi olduklarını söyle-

mek güç; yine de, totaliter bir rejimde militanlığın iyi bir güven kaynağı meydana getirdiği de bir gerçektir.

Yenan'da, Mao'nun ilk barınağının yanında Çin komünist Partisi üyelerinin iki kongre arasında nasıl çoğaldığını gösteren bir tablo var. (*) Kılavuzumuz, ayaküstü sorduğumuz bir soruya karşı üye sayısının on yedi milyona yükseldiğini belirtiyor. Kültür Devriminden önce ilan edilmiş rakam da buydu.

Bu Parti üyelerine silahlı kuvvetleri ve polis kuvvetlerini de —dört milyon— eklemek gerekir; milis üyeleri ve yedek güçlere —yirmi beş milyon—, sınaî sendika üyeleri —yirmi milyon—, sınaî olmayan sendikalılar da yakın güçlerin mevcudunu meydana getirmektedir. Okul gençliği, en elverişli çağda, ilk, orta ve yüksek öğrenim sayesinde, çok etkin bir koşullanma içindedir; okullarda 120-140 milyon gencin öğrenim görmekte olduğu düşünülebilir. Bunlara Genç Komünistlerin üyelerini, kızıl ve öncü muhafızları, Demokratik Kadınlar Federasyonu'nun üyelerini ekler ve bu uğraşlar içindeki kimselerin yüzde otuzunu oran olarak ele alırsak, iki yüz milyonluk bir toplama ulaşırız. **Yaklaşık olarak her dört Çinliden biri, on dört ve kırk yaş arasındaki her iki kişiden biri, komünist hiyerarşinin doğrudan doğruya etkisi altında bulunan çeşitli örgütlerin çerçevesi içinde bulunmaktadır ve bunlar her gün rejimden yana seferber durumda bulunmaktadır.**

Kültür Devriminin iyice ırgaladığı Parti ve sendikalar gibi, Partinin içlerinde dal budak saldıgı kitle

(*) Parti üyelerinin kurucu sayısı I. Kongre sırasında, 1921'de 12'ydi. 1922'de, II. Kongrede, 195; III. Kongrede (1923) 420; IV. Kongrede (1925) 950; V. Kongrede (1927) 57.300. Özellikle Şanghay kırımlarından sonra, VI. Kongrede (1928) üye sayısı 40.000'e düşmüştür. VII. Kongrede (1945) üye sayısı 1.210.000'e sıçramıştır.

örgütlerinin eylemcileri de kendilerini sosyalizmi kurmakla görevli hissetmekte, Mao'nun askerleri gibi hareket etmektedirler. Ayrıca, Partiye girişlerinde «sınama» stajı uygulanan adayların da büyük sayıları buldukları düşünülebilir. Kısacası, öyle görünüyor ki, Mao ve hükümeti, her biri bir sonrakinin çerçevesine giren birçok düzeyde hiyerarşilendirilmiş eylemcilere, ergenlik yaşını bulmuş Çinlilerin yarısına güvenmektedir.

Öte yandan, nüfus dengesinde gençlerin ağır bastığı da bir gerçek. Üç yüz milyonu aşkın Çinlinin yaşları daha yirmiye değmemiştir. Rejim de önce onlara hitap ediyor. «Önce siyasa» sloganı var; ama «önce gençlik» sloganı da var: Ağır basan iki düşünce bu ikisidir. Eski rejimi özleyenler, karşıt bir güç yaratamayacaklar kadar az sayıdadırlar, kitle içinde yitmişler, kuşku ve gözdağıyla çevrilmişler.

Koşullanıcı nitelikleri yanında koşullayıcı işlevleri de olan Parti, Ordu ve çeşitli kitle örgütlerinin üyeleri, kendilerine belletilmiş şeyi, içlerinde uzlaşıcılık (konformizm) fidanının yetiştirilmesini tekrarlıyorlar. **Halkın Günlüğü**'nden, eyalet gazetesinden ve —hemen hemen taşra bültenleri kadar dikkatli olan— girişim gazetesinden başka gazete okumamışlardır. Siyasal bir komiser, «Mao Çe-tung düşüncesi ekibi»nin bir üyesi, ve «çizgi»yi gözetmekle yükümlü başka koruyucu melekler tarafından «denetlenmemiş» hiç bir ideolojik açıklama işitmemişlerdir. **Yeni Çin** (Hsin Hua) tarafından süzülmemiş hiç bir haber ulaşamaz onlara. (*) Formoza, Hong Kong ve

(*) Yüksek yöneticiler, hattâ Partideki ara tabakalar, tersine, Çin'de ve dünyada olup biten şeylerden iyice haberdardır. Resmî propagandadakinden çok farklı içeriği olan çeşitli düzeyde gizli bültenleri okumaktadırlar.

Tokyo çıkışlı Çince haberleri işittikleri zaman da, anlamamanın ya da bir korku refleksinin kalın duvarını aşamayaçak kadar kendi evrenlerinin dışında kalmaktadırlar: Özellikle, zaman zaman gelen ve resmî öğretiyeye aykırı düşen haberleri **gizlemek** gerekmektedir.

14-20 yaş arasındaki kızıl muhafızlar ve 8-14 yaş arasındaki küçük kızıl muhafızlar bu büyüden kurtulabilirler mi? Yaşlarının cömertliği içinde, «Yüreklarını teslim etmeleri» istendiği, «yüreklarının sadece hayatlarının ışığı Başkan Mao için çarptığı» âyinsi yeminler söyletildiği zaman karşı koyabilirler mi bunlara?

Bu propagandayı çocuksulukla suçlamaya yeltenen açıkgöz yetişkin kişiler, ona karşı çıkarken uğrayabilecekleri tehlikelerden iyice habersizdirler. Aydınlara, işçilerden ve köylülerden **öğrenmeleri**, ama onlara **öğretmemeleri** gerektiğini unutmamaları rica edilmiştir.

Yarışma yöntemlerinin çocuksuluğu karşısında bir Batılının dudaklarında bir gülümseme belirliyor: Fabrikanın girişine asılan şeref tablosu, çalışma tutkusunu onaylayan memnuniyet belgesi, duvar gazetesine konulmuş en değerli emekçilerin fotoğrafları, en çalışkan işçilerin boyunlarına taktıkları kırmızı fular, yalnız seçkin işçinin makinesinin üstüne asma-ya yetkili olduğu kızıl bayrak.

Sistem halk psikolojisinin bütün etkinliklerini harekete geçiriyor. Böylece sekiz yüz milyon insan güdülmemekte, ama inandırılmaktadır; buyruk altında tutulmaktan çok, koşullandırılmaktadır. Çin'in örgütlenişi, tarifsiz ölçüde her yere dal budak salmış ve hepsine merkezî bir iradenin egemen olduğu bir telefon ağına benzemektedir. Bu ağın içinde sıkışmış

olan birey, önünde başka olanak olmadığı için, aldığı uyarılardan kolay kolay kurtulamamaktadır.

ELEŞTİREL DÜŞÜNCENİN ORTADAN KALKMASI

Karşılaştırmacı ve eleştirel düşünce hep engellerle karşılaşılıyor. Bu tür düşünceleri olan bireyler kusurlu kimseler oluyorlar: Bunlar, edindikleri doğrular hemen çöktüğünden, artık neye bağlanacaklarını bilmiyorlar.

Kültür Devriminden önceki yıllarda da, Pekin'in ilişki kurduğu Batı ülkelerindeki Çin büyükelçilikleri, buralardaki az sayıda Çinli üniversite öğrencileriyle çevrelerindeki yabancılar arasındaki temasları önlemek için sert tedbirler alıyorlardı. Kültür Devriminin ilk belirtileri ortaya çıktığında da bu öğrenciler Çin'e geri çağırılmışlardı.

Bambu perdenin içinde demirperdeninkinden daha fazla olarak, dünya üstüne öyle bir bilgisizlik var ki, en şaşırtıcı basitlemeler üniversitelerde bile kabul ettirilebiliyor. **Oliver Twist**'ten alınmış bir filmin gösterilişinde hazır bulunduktan sonra, Peita Üniversitesindeki Çinli öğrenciler, Dickens'in yapıtının bugünkü İngiliz toplumunun tipik bir tablosu olduğuna inanır görünüyorlardı. Gururlu bir tavırla —belki de böyle görünerek— her şeyin çok az geliştiğini ileri süren düşünceleri benimsiyorlardı.

1964-1966 yılları arasında, Pekin'deki Fransızca öğretmenleri öğrencilerine, ellerine verilmiş bir ders kitabına uygun olarak, dogmatik bir anlatımla yetinen ve hiç bir edebî değer taşımayan metinleri açıklamak zorunda kalmışlardı: «Kapitalizm halkı köleleştirir», «emrepyalistler kağıttan kaplanlardır» gibi. Kimi öğretmenler kendi ilkelerine uyan bu formülleri

tekrarlarken vicdanlarıyla bir uyum sağlayabilmekteydiler. Kimleri de karşı çıktılar buna. Birçok öğretmen, Fransa'da, çalışan sınıfların çocuklarının karınlarını doyuracak yiyeceği her zaman bulamadıkları ve Paris'te, kira ödeyecek olanaklardan yoksun birçok işçinin köprü altlarında yattığı yazılı metinleri öğrencilerine açıklamayı reddetti. Kültür Devrimi başladıktan sonra bütün yabancı öğretmenler ve öğrenciler Çin'den çıkarıldılar. O günden bu yana, Fransızca derslerini, Batılıların maksatlı bulacağı ayrıntılara karşı çıkmayı düşünmeyen Çinli öğretmenler vermektedirler.

Çin halkının Maocu rejime inandırılmasıyla, Rus halkının Stalinciliğe, Alman halkının nazizme inandırılması arasında ne fark var? Kullanılan tekniklerin birbirine yakın olduğunu iyi kavramalıyız: Tek parti, birlikler halinde birleştirilmiş gençlik, tanrısal önder inancı, düşüncenin koşullandırılması, genelleşmiş bir uzaktan yönetme. **Hitler Jugend'in, Komsomol'ların** ve kızıl muhafızların geçit törenlerini seyretmiş; Nazi, Sovyet ve Çin hoparlörlerini dinlemiş olanlar bu yaklaştırmayı yapmaktan kaçınamazlar. 1934-1938 yılları arasında, bazı seçkin Fransızlar da, kötü yönetilen, işsizlikle ve enflasyonla kemirilen bir Almanya'ya yaşama nedenlerini esinlediği, herkese «tek tabak» yemek vermeyi becerdiği için Hitler'e hayran değil miydiler?

Geriye, yöntemler benziyorsa da, amaçlar değişiktir demek kalıyor. Hiç değilse şimdilik. Karagömlükliler, Ârî ırkların öbür ırklara hakim olması, dünyayı ele geçirmesi, Yahudileri ezmesi gerektiğini öğreniyorlardı. Çin yöneticileriye halkın sefaletten, feodal kölelikten ve yabancı egemenliğinden kurtarılmasını amaç olarak benimsemişlerdir. Bu arada,

kuşkucular, Mao Çe-tung düşüncesine göre dünyayı ele geçirme ve evreni Çin merkezli kılma amaçlarının 1839'dan beri geçici olarak askıya alındığını mı söyleyeceklerdir acaba?

3. GENÇLİĞİ TEK YÖNETİM ALTINDA BİRLEŞTİRMENİN ETKİLERİ

Çinliler, farkına varılmadan yükümlülük haline gelen bu telkine kendilerini nasıl uyduruyorlar?

Bu noktada, başka alanlardakinden daha fazla olarak, ancak görüşlere bel bağlayabiliyor ve ancak yaklaşık yargılara varabiliyoruz. Ergin kişilerin açık, gençlerin neşeli yüzlerine bakarak bir karar vermek gerekirse, Çinlilerin, tek yönetim altında birleşmeye katlandıklarını, hiç değilse katlanır göründüklerini söyleyebiliriz. Bireyselliklerinin alınmasına, insan bedenindeki körbarsağın alınması gibi katlandıklarını ya da katlanır göründüklerini söyleyebiliriz. İşçi ya da köylü, mağaza memuru ya da laborant, kırk yaşından aşağı bütün Çinli erkek ve kadınlar, sağlıklı ve yalın kişilerdir; tekdüze ve cinsellikleri yokmuş gibi bir hayat sürmektedirler. Ortalık ağırırken sokakta beden hareketleri yapmakta, yüzlerce bisikletli guruplar halinde dolaşmakta, binlerce kişilik geçit törenlerine katılmaktadırlar. İyi düşünmektedirler, yani Mao Çe-tung düşüncesine göre düşünmektedirler. Acı çektikleri değil de, katı bir hayatın yalın zevklerini tattıkları söylenebilir.

Ama, bizim bireyci gözlerimizde robot niteliğini taşıyan bunca yumuşak başlı varlıklar haline dönüşmüş olmaktan giderek bir acı duymayacaklar mı? Bu katı erdem bunaltmayacak mı onları? hep başkalarına bağlı olma alışkısı, kendi başına karar alma geleneği, sunulmuş modele uygun bir kopya olarak görünme sıkıntısı onlarda bir kölelik ve solumsuzluk duygusu uyandırmayacak mı?

Okuması yazması olmayanlar okuma öğreniyorlar, ama ne okuyacaklar? Ya okumuş kişiler? Büyük bir coşkuyla birleştikleri bir rejimin ilk yıllarından itibaren tek bir seçmenin içine sıkışmış bulmuyorlar mı kendilerini? Ya Partinin düşüncesini benimseyecekler ya da ezilmeğe razı olacaklar. Düşünce kaynaklarının seyrelmesi konusunda, Stalin Rusyası da Hitler Almanyası da hiç bir zaman böyle bir noktaya gelmemiştir.

Gelişmiş olsun olmasın, Çinliler istenen düğmeye basılınca dönmeye başlayan plakları bütün gün dinlemekten sıkılmıyorlar mı? Kendileri de plaklar haline gelmeye alışmışlar mı yoksa? Baskılar çok küçük bir zararı temsil ettiği için, yurtseverliğin getirdiği bu zahmetlere geçici olarak katlanıyor oldukları da söylenemez mi? Ama yurdun karşısında bulunduğu tehlikeler ortadan kalktığı zaman bu baskıların artık dayanılmaz hale geleceği de düşünülemez mi?

1966 ekiminde, Sovyetler Birliği'nde, bilginlerle geçirdiğimiz bir günün akşamında, Fransa'da öğrenim yapmış bir matematikçi, bir kadeh kaldırıştan sonra, yanılsız, ama sıradan bir Fransızcayla, bana şöyle karşılık vermişti: «Hazır formüllere dayanmayan

bir konuşma dinlemek bizler için ne büyük sevinç! Burada hep basmakalıp sözler işitmeye alışmışız biz. Sizse canınızın istediği yazarlardan ya da anılardan söz edebiliyorsunuz. Gözetlenmekten ya da cézalandırılmaktan korkmuyorsunuz. Ne güzel şey... Ama kültür ve düşüncelerini açıklama özgürlüğünün yasaklanmış olduğu bizler için de ne kederli şey!» Haretle elimi sıktı. Gece ayrılırken, yeniden uzun uzun elimi sıktı ve gözleri dolu dolu bana baktı. Bellekten silinmeyen anılar bunlar.

Yolculuğumuzun her gününü noktalayan söylevlerden sonra hiç bir Çinli bize bu özgürlük zevkini belirtmedi. Ama refakatçilerimizin bakışlarında, Batılı bir delegasyon başkanının kağıda bakmadan serbestçe konuştuğunu görmekten doğan belli bir sıkıntı da sezilmiyor değildi. Oysa devrim komiteleri yöneticilerinin, ilk satırından son satırına kadar özenle hazırlanmış konuşmaları bize kimi zaman fazlaca parlak görünüyordu. Yöneticilerin bu konuşmaları slogan söylevleri ya da **yandan** karşılıklar halini aldıkça, bir kargaşayı andırın sessizlikler meydana geldiği sanısına kapılıyorduk. Kendilerinin de katkıda bulunmak zorunda oldukları propaganda patlamalarını sessizce yadsımaları anlamını taşıyordu belki de bu. Ama Çinlinin susuşunun da en az gülüşü kadar anlamına kolayca varılamıyor.

Seçenek yokluğu Çinliyi boyun eğmeye götürüyor. Kuomintang mı? Yeniden dönüş olanağına kimsenin inanamayacağı kadar aşağılanmıştı. Kuomintang. Batı tipi demokrasi mi? Onun bu dev nüfuslu ülkeye hâkim olabileceğini ve durgunluğunu aşacağını kim düşünebilir? Yurdunu seven ya da en az kötü bir hayat sürmek isteyen bir Çinli için, rejime uyarlanmaktan ve kendi dengesini onda kurmaktan

başka hiç bir çözüm yolu yoktur. Düşünen Çinlilerde bir coşkunluk yok belki; ama bunlar umutsuz bir biçimde başkaldırmaya değil, kuruntusuz bir biçimde uyarlanmaya yönelmişlerdir.

Çinli bir uşağın hizmetinden yararlanmış Batılılar onun sahneye koyma ve aktörlük yeteneklerine hayran olmaktadır. Bir oda hizmetçisi, ay sonundan önceki bir hafta boyunca tekrar eski yırtık pırtık giysilerini giyer ve bunu evin hanımı onun bir avansa gereksinimi olduğunu anlayıncaya kadar sürdürür; ama bu parayı açıkça istemek dünyanın en alçaltıcı işi gelir ona; avans verildikten sonra yeniden giysi değiştirir ve bu durum her ay tekrarlanır.

Kültür Devrimi sırasında Batılı diplomatların Çinli uşakları, hizmet ettikleri büyükelçiliklerin önlerine gelmiş yumruklarını uzatarak gösteriler yapmışlardı. Bunlar, ertesi gün neşeli bir tavırla, dışardaki «yükümlülüklerini» yerine getirdiklerini, daha da getireceklerini söylüyorlardı. Bu «yükümlülükler» değişiyordu, ama belli bir plana göre düzenlenmişti: Bir sabah, Yugoslav büyükelçiliği, öğleden sonra Büyük Britanya büyükelçiliği. Kuşkusuz, gösteri yapmak, «geniş halk kitleleri»nin doğal bir devinimidir.

Sahneye koyucuların en büyüğü de Mao'nun kendisi değil midir? Sekiz yüz milyon Çinliyi, farkına varamayacakları bir biçimde, kendi rollerini oynamaya götüren o değil midir?

GÜVENSİZLİK GÖREVİ

Çinlilerdeki karşılıklı olarak hatalarını açıklama alışkanlığının, yabancılarla olan ilişkilere de uygulanmasına şaşmamak gerekir. Her Çinli bilmektedir ki bir yabancıyla görüşmesi resmî ilişkilerin çerçeve-

sinden çıktığı zaman kınanacak bir olay haline gelecektir ve her gizli konuşma en ağır cezaları gerektirecektir. Çinlilerin tutuklanmalarının temelinde genellikle böyle bir temas ya da hiç değilse bir temas kuşkusu vardır.

İnsanî ilişkilerin güçlükleri yalnızca dilin ya da ırkın engellerinin hesabına işliyor olmamalıdır. Çinliler, çoğunca yapmacık nitelikte gülümseyen bir nezaketin ötesinde, sürekli bir gözetimin çemberi içinde, sır vermemek için tetikte tutulmaktadırlar.

Düşmanlarla çevrili olan Çin halkının casus tehlikesiyle koyun koyuna yaşıyor olması, yabancılara karşı güvensizlik duygusunu yeterince haklılaştırmış olmuyor mu? Japonya'da üslenmiş ve daha yenilerde casus-uydularla sınırları genişletilmiş olan «U-2» casus-uçakların Çin toprakları üstünde uçuş yapmış ve binlerce fotoğraf çekmiş olduklarını kim inkar edebilir? C.I.A.'nın Hong Kong ve Makao'da, Çin topraklarında da büyük bir uzantıları olacak biçimde bir casusluk ağı kurduğunu kim reddedebilir? Amerikan hava birliklerinin koruyuculuğu altında yol alan ulusçu gemilerle Çin kıyıları boyunca uzanan adalardan başlayarak sık sık Güney Çin'e Kuomintang casuslarının sokulduğunu kim bilmezden gelebilir?

Bir «koca burun,» durumunu gizleyemez. Bir casustur o. Bir tiyatronun ya da stadyumun çıkışında binlerce Çinliden meydana gelen bir kalabalığın arasında hemen tanınmaktadır. Yanından gelip geçenlerin ona karşı tavırları hiç belli olmamaktadır: Bu tavır her an bir alkışa ya da bir öfke gösterisine dönüşebilir.

Bir yabancından armağan kabul etmek, onunla ilişkilerinin kişisel bir yön kazandığı anlamına gelebilir; ayrıca, sistem her türlü mülkiyete kayıtsız kal-

mayı önerdiği halde, böyle bir armağan almak bir nesneye sahip olma isteği olarak da yorumlanabilir. Kültür Devriminin hemen öncesindeki günlerde, Batılı bir diplomatın karısına, Çince öğretmeni, yalvararak şöyle diyordu: «Ne olur Noelde bana hiç bir armağan vermeyin!» 1966'dan sonra, bir Çinli yurtaşın bir Batılıyı evine konuk olarak kabul etmesi de bütün bütüne olanaksız hale gelmiştir.

1970 temmuzunda Çin'e gelmiş bir Fransız delegasyonu armağan olarak getirdiği Sèvres vazolarını, ambalajlarını açmadan geri götürmüştü; bunların kabul edilmeyeceği kanısına varmıştı çünkü. Biz, Pekin'de geliş armağanı, Kanton'da ayrılış armağanı olarak üstünde Fransız Ulusal Meclisi'nin silüeti bulunan gümüş ve bronz madalyaları verme hakkını aldık, ama bunları gizlice vermek şartıyla oldu bu: Armağan sunduğumuz kimselerden hiç birinin bunları kendileri için alıkoymayacaklarını, bağlı bulundukları örgütlere —Halk Meclisi Sürekli Komitesi, Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi— vereceklerini önceden haber veriyorlardı. Ama Hristiyanlığın dinsel topluluklarında başka türlü mü olmaktadır? Size özen gösteren rahibeye karşı olan gönül borcunu ödemenin tek yolu kiliseye çiçek yollamak değil midir? Şurası gerçek ki rahipler kendi gönül eğilimlerini kendileri seçmişlerdir: Kimse onların adına yoksunluk andı içmiş değildir...

Bir içtenlik ve kendindenlik itisine kendisini bırakmış olan bir Çinli, nerden geleceği kolayca kestirilemeyecek bir müdahale sonunda, bundan hemen vaz geçmektedir. Sözgelimi, yabancı bir diplomatla öğretici nitelikte birçok kez görüşmeler yapmış bir Çinli öğrenci, bir gün onu artık tanımamış gibi davranabilmektedir. Sözgelimi, eşlik ettiği yabancıyla

fazlaca içli dışlı olduğu konusunda dikkati çekilmiş olan bir rehber, ona kaldırımında rastlasa kayıtsız kalmakta, gözlemek zorunda olduğu sempatisini yalnızca bakışlarında biriktirmektedir.

Ama hiç bir Batılı, Çinlilerin iç evrenlerine dâliş yaptığını ileri süremez. Su sızmaz sessizliklerinin ya da anlamı belirsiz gülüşlerinin ardında **terra incognita** (bilinmeyen topraklar) gibi kalmaktadır bu halkın çocukları. Onları anladığını, **kavradığını** sanan **Batılıya** kuşkuyla bakarım ben. Yabancı ziyaretçilerle konuşan Çinlilerin gelenekçi tavırları aldatıcıdır. Bu kabuğun altındaki özü önyargılarla nasıl değerlendirirsiniz? Çok farklı uygarlıkların çatışmasından meydana gelen yıkımlara karşı korunmak için, kararlı bir yalnızlıktan başka bir yol var mıdır zaten? Dünyanın geri kalan kısmına karşı kendini soyutlamış olan Çin, ekonomik ve teknolojik gelişiminde bir geri kalmaya uğramıştır; yalnız bir devrim pahasına kurabildiği dengesini; Bu devrimin başarılarını güven altında tutmak için de, dünyadan soyutlanışını daha da arttırmak zorunda kalmıştır; soyut kaldıkça da geri kalışının dirildiğini görmek tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Sovyetler Birliği'nde, Liberman, Trapeznikov, Sakarov gibi uzgörülü teorikiler, ekonominin, içine kapandığı yoğunluğu azalmış ortamda uğrayacağı ölümcül tehlikeyi anlamışlardı. Ne var ki onların önerdikleri devaların —rekabet ve kâr— temelde tam karşıt ilkelere dayanan bir sistemde uygulanmaz oldukları ortaya çıkıyor. Çin, bütün öbür komünist ulusların içine düştükleri ve hiç birinin gerçek anlamda çıkamadığı kısır döngülerden kurtulmayı başaracak mı?

hong kong ve makao kaçakları

«ÖZGÜRLÜK YÖZÜCÜLERİ»

BİR BURUN kanaması, beden için doğrudan doğruya hiç bir tehlike yaratmaz; ama burun sık sık kanıyorsa, ortada kaygılandırıcı bir sağlıksızlık belirtisi var demektir. Halk Çini, Batıda iyi bilinmeyen, hattâ işleri çağdaş toplumların hayatını gözlemlemek olan kimselerin çoğunun kuşku bile göstermedikleri, böylesi bir olgunun acısını çekmektedir.

Her ay, binlerce emekçi, aydın, yüksək memur ve teknisyen «özgürlüğü seçmek» için gizlice Hong Kong (*) sınırını geçmektedir. Bu İngiliz sömürgesinde, bunlar, «kapitalizm»in kanatları altında, Halk Çini'nin kendilerine sunduğundan beş on kat daha kârlı bir durum elde etmektedirler; ayrıca, zenginliği küçümseyen ama onu elden de çıkarmayan Senaka örneği, yararlandıkları için çekiciliğini pek fazla umursamadıkları bir özgürlük havası da bulacaklardır orada.

Rakamların gelişimi Çin otoritelerinin zihinlerini uğraştıracak niteliktedir. Hong Kong'un nüfusu,

(*) Burada yalnızca, iyi inceleme olanağı bulduğum Hong Kong kaçaklarından söz edeceğim. Ama Portekiz sömürgesi Makao'ya, Formoza hükümetinin denetimli altındaki adacıklara kaçan Çinliler üstüne de benzeri gözlemler yapılabilir sanırsındayız.

İkinci Dünya Savaşının ertesinde altı yüz bine ulaşmaktaydı. İç savaşın yarattığı büyük göç hareketi, bu nüfusu, Çin Halk Cumhuriyetinin ilan edildiği 1949 yılında bir milyon yedi yüz bin kişiye çıkarmıştı. Aradan geçen yirmi dört yıl içinde bu rakam dört milyonu aşmış bulunmaktadır. Bu nüfus çoğalması, doğal nüfus artışı ve «Denizaşırı Çin»den olan muhacret dışında, Kıta Çini'nden gelen mültecilerle beslenmektedir.

Yirmi dört yıllık bir dönem içinde, yılda ortalama 50 bini bulan bu nüfus akışı, Çin'deki iç duruma göre değişen bir tempo içindedir. Kurtuluşu izleyen yıllarda çok hızlı olan akış, 1960'a doğru hızla azalmıştır. «İleri Büyük Sıçrama»nın başarısızlığıyla aynı zamana rastlayan kötü ürün günlerinden sonra, 1962'de (özellikle 1962'de) göç hareketinin yeniden arttığı görülmüştür. Daha sonra bir azalma, ve Kültür Devriminin başlangıcındaki kanlı günlerde yeniden bir yükselme. Sonunda da akış iyice diniyor: 1967'de 11.000, 1968'de 8.000, 1970'te 8.000. (*)

1971'deyse birdenbire bir hızlanma: 1970'de ayda ortalama 650 olan mülteci sayısı, nisan 1971'de 1.500'e, mayıs'ta 3.000'e, 1971 ve 1972 yazılarının her ayında 4.000'e yükseliyor.

Kuşkusuz, yaklaşık tahminlerdir bunlar ve zayıf kalmaktadırlar: 100.000 Çinlide 7'den az bir mülteci oranını temsil etmektedirler; oysa her yıl 100.000'de 35 İtalyan, 40 İngiliz, 50 Alman Birleşik Devletler'e doğru göç etmektedir. Ama ihmal edilebilir rakamlar

(*) İngiliz otoritelerine göre bu rakamlar. Kaçanların çoğu gelişlerini gizli tutuyor. Daha önce oraya gitmiş bulunan dostlar ya da ana babalar yeni gelenleri konukluyor ve onlara iş buluyorlar. Yukardaki rakamlar, gelişleri İngiliz polis kayıtlarına geçenlerin sayıları beşle çarpılarak bulunmuştur.

da değildir bunlar; düşündürücü bir yanları var. Büyük bir kayıp mı, yoksa zararsız bir kaybın simgesi mi söz konusu?

GÖÇMEN DEĞİL, KAÇAK

Edgar Snow, burada eski bir geleneğin söz konusu olduğu sonucuna varmak için çok zahmet çekmiştir. ⁽¹⁾ Elli milyon nüfuslu —Fransa kadar— Kwantung eyaleti sakinleri için Hong Kong ve Kovlon yarımadasının toprakları yabancı bir ülke değil, Afyon savaşından önceki gibi, Kanton bölgesinin doğal bir uzantısıdır. Çok eski zamanlardan beri, Üç Irmak ⁽²⁾ köylerinde yaşayan çok yoğun nüfuslu halk topluluğu, yelkenli teknelerle Kovlon yarımadasına ve çevresine yayılma alışkanlığını kazanmıştı. Bir çeşit güvenlik kaygısıyla oraya çocuklar ve genç köle kızlar gönderiliyordu. Bu kızlar büyükanne oldukları zaman bile evlerine para yolluyorlardı. Kanton deltası Çin'in Sicilyası gibi bir yerdi. Kwantung eyaletinde kuraklık ya da sel baskını baş gösterdiği zaman, halk kitleleri Kuzeye geçmek yerine, doğal bir itiyile bütün halkı Kanton kökenli olan İngiliz sömürgesine dokmaktadır; çünkü bu kitleler Kuzeydeki dil diyalektiğini anlamamakta ve oradaki soğuğa dayanmakta güçlük çekmektedir.

Snow'un biraz fazlaca kesinlik taşıyan düşüncesi inandırıcı mı acaba? Bir göç değil, ama tehlikeli bir kaçış söz konusu burada. Kültür Devriminin son gümbürtülerinden sonra azalacağı yerde çoğalmış olan bu sürekli akış niçin dinmiştir? Mülteciler, artık açlıktan ölmek şöyle dursun, en az beslenme düzeyinin de üstünde bir durum sağlamaktadırlar da ondan. Hong Kong'a geldiklerinde aç oluşları da,

sınırı aşmaya girişmek için en az bir gün elverişli ânı kollamalarından ileri gelmektedir. İdeolojinin de, kaçışlarında kötü beslenmeden daha fazla bir rol oynamadığı görülüyor. Kaçanlar komünizm dışında hiç bir öğretiyi istiyor değiller. Ağızlarından Başkan Mao için eleştirel sözler çok ender olarak dökülmektedir. İçlerinden hiç biri Formoza'ya geçmeyi ya da Çan Kay-şek'le ilgilenmeyi düşünmüyor. (*)

Kuomintang, ajanları aracılığıyla, bunları elde etmek için çaba göstermekteyse de, bu girişimler büyük bir direnmeyle karşılanmaktadır. O halde?

HAYATLARI PAHASINA

Kaçmak isteyenlerin sayısı, bu girişimi başarıyla tamamlamış olanlarınkine göre çok daha fazladır. Mayıs 1962'de, Kwantung eyaletinin yöneticileri Hong Kong'a geçmek isteyen herkese kapıları birdenbire açmışlardı. Haber bir toz bulutu gibi her yana yayıldı. Göçmen kabileleri dikenli telleri aşarak İngiliz sınır muhafızlarını etkisiz bırakarak sömürgeyi istila ettiler. Birkaç gün içinde, Londra'nın bu akışa engel olunması konusunda Pekin hükümeti nezdinde protestoda bulunuşuna kadar, İngiliz toprağına yetmiş bin mülteci geçmişti. Bunların çoğu birkaç gün sonra geri püskürtüldü. Çin kızıl muhafızları onlara yeniden hayran oluyor ve eski yerlerine dönmeleri konusunda inandırıyorlardı onları. Pekin hükümeti bu hareketiyle, Çin'lilerin eğilimini ya da Batı dünyasının yoksul, aç ve yeteneksiz kimselere karşı konukseverliğini ölçmek için bir «test» mi yapmak istemişti?

(*) Kaçaklar, kıyı adalarına çıktıktan sonra, genellikle, sonunda Formoza'ya geçmektedirler; ama bu kolaylık olsun dıyedir.

Ya da sınır bölgelerinde yaşayan Çinlilere, «kapitalizmin kendilerini istemediğini» bir kez daha göstererek onların yüreklerindeki gizlice kaçma isteğini yok etmeyi mi düşünmüştü? Yoksa ertesi yılın ürününün kaldırılışına kadar ölümcül etkilerini sürdüren 1961'deki kötü hasattan sonra baş gösteren beslenme sorunlarının geçici olarak çözümlenmesi mi söz konusuydu?

Bu anî kan kaybı, Çinlilerin yurdu terketme istekleri konusunda ilk ipucunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak denebilir ki, ellerinde olsa milyonlarca Çinli göç etmekten geri durmayacaktır.

Daha anlamlı olan ikinci bir ipucu, tersi bir siyasetle yaratılmıştır: 1962'den beri Çin otoriteleri sınırı geçmeyi hemen hemen olanaksız hale getiren tedbirler almışlardır. Artık kaçaklar Hong Kong'a ancak hayatları pahasına geçebilmektedirler.

Kanton-Hong Kong treniyle yolculuk edildiği zaman dikenli tellerle örülmüş, üstüne kontrol kuleleri yerleştirilmiş olduğu görülen sınır çizgisi askerî birliklerin kordonu içindedir. Kara sınırını kaçak olarak hemen hemen hiç kimse geçemez. Zaman zaman silah sesleri duyulmaktadır. Lahana ya da domuz vagonlarına gizlenerek gelen Çinlilerle ilgili birkaç olaydan söz edildi; bunların yakalanma tehlikesi büyüktür. Kimileri de ırmak gemilerine, «snake boats»lara gizlice binmektedirler. Ama tek tük rastlanan olaylardır bunlar.

Hemen bütün geçişler İngiliz sömürgesi **Deep Bay** ile Kuzey-Batı arasındaki ya da **Mir's Bay** ile Kuzey-Doğu arasındaki iki kıyı arasında, gece yarısı ve yüzerek yapılmaktadır. Buralarda denizin en dar yeri üç kilometredir. Akıntı fazladır. Çok sayıda silahlı yelkenlinin gözetimi altında bulunan iki kıyıda

da Çin deniz kuvvetleri tarafından denize indirilmiş madenî ağlar vardır. 1970-1971 kışında yüzlerce kaçak soğuktan ölmüşlerdir. 1970 aralığının bir sabahında, denizin Hong Kong kumsallarına attığı altmış kadar ceset görülmüştü. Barajı aşmayı başaranlar da kolları ve bacakları istiridye tarlalarında kesik kesik olmuş bir biçimde ulaşmaktadırlar varacakları yere: Yaralarından yayılan kan köpekbalıklarının iştahını kabartmaktadır. Bunca engeli aşabilmek için gerçek anlamda bir atlet olmak gerekir. Bu yüzden belki de, kaçakların büyük çoğunluğunu, bu serüvene girmeden önce, Başkan Mao'nun çizgisinde, aylarca havuzlarda ya da göllerde yüzme idmanları yapmış on sekiz yirmi beş yaş arasında genç kızlar ve delikanlılar meydana getirmektedir. Kendi ünlü deneyinin böyle dolaylı bir sonucu olabileceği Yüce Kaptan'ın hiç aklına gelmemiştir belki de.

YETERSİZ KARŞI-TEDBİRLER

Kültür Devriminden bu yana, Çin otoriteleri, her türlü kaçma girişiminde bulunacak kimselerin cesaretlerini kırmak için giderek artan çabalar göstermişlerdir. Kapitalist çürümenin ve sömürgeci düşüşün uğursuz örnekleri olan Hong Kong ve Makao'daki tehlikeli ve gözalıcı aynalara karşı halkı korumak için, bu kentlere yakın bölgelerde 1970'ten bu yana bir kampanya yürütülmüştür. 1970-1971 kışında kaçmaya kalkışanların dramatik bir biçimde ölmeleri olayına basında geniş yer verilmiştir. Kaçma girişimlerinde başarısızlığa uğrayanlara ya da onlara yardım etmiş kimselere karşı çok ağır cezalar verileceği belirtilmiştir. Çevredeki köylüler, kaçakları izleyen devriye birliklerine yardım etmeleri için, eğitim görmüşlerdir.

Hong Kong'da, kıyıya yakın kayalıkların ardına saklanmış genç adamların polis köpekleriyle keşfedilip sorgusuz sualsiz kurşuna dizildiklerini biliyoruz. Çin otoriteleri bunu, belki de, kıta tarafında da yankılanacak biçimde yapıyorlar. Yakalandıkları yerde öldürülmeyenler hapse ya da «düzeltme stajı» yapmaya mahkum edilmektedirler. Mecburî çalışma kamplarının insan kaynaklarından biri de kaçma girişimleridir.

Bununla birlikte, ölüm tehlikesine ve yakalanma olasılığının büyüklüğüne karşın, mültecilerin sayısı azalmadığı gibi, artış da göstermektedir. Çinlilerin beslenme koşulları giderek tam anlamıyla bir düzelme gösterdiği, maddî hayat koşulları hissedilir bir biçimde iyileştiği, Kültür Devriminin çılgınlığından sonra siyasal ve toplumsal ortamda bir gevşeme meydana geldiği halde, kaçma olayları niçin artıyor?

Sömürge otoritelerince (*) resmen tanınmış olan kaçakların sorumluluğu Birleşmiş Milletler Mülteciler Dairesi, **Social Welfare Department, International Social Service** ya da **International Rescue Committee** gibi özel ya da kamusal birçok örgüt tarafından üstleniliyor. Gizlice, hayatlarını anlatmaları isteniyor onlardan. Bu gençlerin çoğunluğunu köylüler ve işçiler meydana getiriyor; ama bir kısmı da genç aydınlar, üniversite öğrencileri, teknisyenler ve gözden düşmüş eski kızıl muhafızlardır.

ŞAŞIRTICI TANIKLIKLAR

Bir «toprağa dönüş» ilkesini uygulamak için gönderilen kentli gençlerin morali sık sık bozuluyor

(*) Bu gruptaki Çinlilerin, İngilizlerin edindiği bilgilere göre, sınırı geçmeyi başaranların ortalama beşte biri olduğunu hatırlatalım.

gibi. Entelektüel bir oluşum kazandıktan sonra kendilerini pirinç ekicilerinin düzeyine indirilmiş görmek bir aşağılanma duygusu uyandırıyor onlarda. İtibarlarını yitirdikleri duygusu içindedirler: Çin'de başka yerlerdeki orana en ağır olan da budur. Kimileri, kırsal staj dönemlerinde, kendilerine bir kumanda rolü ya da Partinin yerel çarklarında sorumluluklar verileceğini, bunun da kente dönecekleri ya da üniversiteye girmek isteyecekleri gün için iyi bir not olabileceğini umduklarını itiraf ediyorlar. Ama köylü kadroların kendilerine güvensizlikle baktıklarını ve basit el işlerine ittiklerini görmüşlerdir. Sürekli olarak köylü kalmaları gerektiğini, hiç bir zaman yüksek öğrenimlerine yeniden başlayamayacaklarını ya da kentlerine dönemeyeceklerini hissetmektedirler. Bunun sonucu olarak kendi erdemlerini tanımayan bir rejimden kaçmak itisi içindedirler. Öte yandan, Kwantung eyaletine verilmiş olmaları da bir şanstır onlar için. Çünkü, Çin otoriteleri, bu tür kaçmaları daha da güçleştirmek için, kıyı bölgelerine staja gönderilen kentlilerin sayısını az tutmaktadırlar. Sınırın yakınında yaşıyorsa, kaçmak daha da güç şimdi; sınırdan uzaktaysanız, hemen hemen olanaksızdır bu: Yasa dışı durumu olan bir kimsenin hemen farkedilmesi için, her fırsatta istenen konut belgesinin bir iki noktada eksik olması bile yetmektedir.

Bazı teknisyenler, Hong Kong'daki yüksek ücretlerin kendilerine pek çekici geldiğini içtenlikle itiraf etmektedirler. Bunların çoğu orada kişinin iyi bir kabul gördüğü, rahatça bir iş bulunabildiği, Çin'denkinden daha iyi bir hayat koşuluna kavuşulduğu, korkudan kurtulunduğu yolunda genç Çinliler arasında yaygınlık kazanan söylentinin kendilerini çektiğini belirtmekle yetiniyorlar. Gerçekten de, mültecilerin ge-

lişiyile Halk Cmhuriyetinin ilk yıllarındakine göre daha az telaşa kapılan İngiliz otoriteleri, genç teknisyenler ve nitelikli işçilerle büyüme aşamasındaki bir ekonomiyi beslemek için, bugün sıcak bir yüzle karşılaşmaktadırlar. Her şey, orada çalışmak yolunda koşullanmış bulunan gençleri kabul eden bu Sömürgecinin yararına işlemektedir; oysa bu gençlerin yetişmeleri için gerekli yükü bütünüyle Çin üstlenmiştir.

Hong Kong mültecilerinin durumu hemen hemen yalnız Doğu Almanya, Polonya ya da Çekoslovakya mültecilerinininkiyle karşılaştırılabilir. Onlar da dikenli engelleri hayatları pahasına aşmaktadırlar. Hong Kong mültecilerini, yoksul ülkelerin bir geleneğine uyan göçmenlere benzetmek doğru bir şey olmasa gerek. Sefaletin sürgünleri gözüyle bakamayız artık onlara. Çoğunca kökenleri gösterişsiz olan, güçlü kuvvetli, sağlıklı gençler söz konusu.

Başka bir rejimi tanımamalarına ve zorunlu gereksinim maddelerinden yoksun bulunmamalarına karşın, toplumsal baskıya, bireysel yükselme umutlarının bulunmayışına, siyasal ve dinsel hoşgörüsüzlüğe dayanamıyor gibidirler. Kendi koşullarını düzeltceklerini umdukları başka bir toplum tipini belli belirsiz bir biçimde sezmektedirler.

Bugünkü kaçma oranı —yerinde kalan her on beş bin Çinliye karşılık bir Çinli kaçmaktadır— istatistik açısından bir önem taşımıyor; ama bunun temsil ettiği insanî doğru payı muhakkak ki büyüktür. Mültecilere, elde kalem, Amerikan, Japon ve Formozalı kamuoyunun paralelinde serüvenlerini yeniden yazmak için onların gelişini kollayan Çin Bekçileri'nin verdiği ölçüsüz önemi vermeyelim. Ama onların, görmezden gelmenin onulu bir iş olmayacağı şaşırtıcı bir tanıklık getirdiklerini de bilelim.

Lin Piao'nun ve sekiz arkadaşının, Moskova'ya; Mao'nun önceden atanmış halefinin Kültür Devriminin başından beri onca tutkuyla bizzat aşağıladığı bu «revizyonist» ideolojinin K be'sine kaçışları da ne kadar şaşırtıcıdır...

rejimin zayıf yanları

ULUSAL Halk Meclisi tarafından Halk Sarayı'nda şerefimize ilk yemeğin verildiği gün, şerefe kadeh kaldırırken ne söylemem gerektiğini Çin Dışişleri Bakanlığı Protokol Şefine sormuştum: Mao? Çu En-lai? Lin Piao? Şöyle karşılık vermişti: «Başkan Mao ve Başbakan Çu En-lai, elbette; Başkan Kuo Mo-jo için de öyle. Lin Piao'ya gelince, hayır, gerekli değil.» 16 Temmuz 1971'de oluyordu bu konuşma: Nixon'un Pekin'i ziyaret edeceğinin açıklandığı günün akşamı. O akşam her şeye dikkat ettiğim halde bu ayrıntı üstüne ayrı bir belirti dozuna rastlayamadım. Mao'nun «en yakın silah arkadaşı»nın tasfiye edildiğinin şimdiki yöneticilerin ağzından açıklanması için tam bir yıl geçmesi gerekti. Bu açıklama da yine yabancı konuklara (*) yapılacaktı: Çin halkı da «önceden atanmış halef»ten artık söz edilmemesi gibi basit bir gözlemle yetinecekti. Lin Piao sanki hiç bir zaman olmamıştı, öylesine sözü edilmemeye başlanmıştı.

SARAY DEVRİMLERİ: ÇATIŞMALARIN SÜREKLİLİĞİ ve GİZLİLİĞİ

Bu olay Çin siyasal rejiminin iki temel özelliğini ortaya koyuyor: Yöneticiler arasında sürekli bir ça-

(*) Fransız Dışişleri Bakanı Maurice Schuman'a ve Seylan Başbakanı Bayan Bandaranaike'ye.

tışma vardır ve bu çatışmalar bir gizlilik içinde gelişmekte ve çözülmektedir.

Marx'ın «tipik Doğu imparatorluğu» diye tanımladığı Çin, «Toplumsal yapısının hareketsizliği ve siyasal üstyapısındaki kişilerin sürekli kararsızlığı ve oynaklığı» ile belirmektedir. (*) Bu duruma göre Çin, Doğu imparatorluklarının en tipisi olarak kalmıştır; toplumsal yapısı, bir düzen birliği çabası içinde belli bir değişmezlik derecesine ulaşmaya çalışıyorsa da, siyasal kadrosundaki görevliler sürekli bir devinim içindedir.

Eskiden imparatorun, vezirlerinin boyunlarını mahkeme önünde vurdurulması doğal bir şeydi. (*) «Bir perde arkasında» geçen karanlık saray entrikalarından sonra, her dalkavuk o sıralarda bir tanık haline gelmişti. Birkaç kişinin sorunu olmasına karşın, tehlikeli iktidar oyunu, genel bir görünüm kazanmaktaydı. Bugün, sessizliğin yasası daha da dizginsizdir: En korkunç hasımlar bile sonuna dek uyuyorlar bu yasaya; yenilmişler, kurbanlar bile halkın ya da tarihin yargısına baş vurmuyorlar. Sessizlik saray devrimlerinin üstüne yeniden düşüyor. Pekin'de, Tarpéienne kayalığı Capitoile'ün içindedir.

Ard arda gelen tasfiyelerin öyküsünü anlatan ne kara bir romandır o ve ne kara bir dumanın içine gizlenmiştir! Bütün öbür komünist rejimlerde olduğu gibi, adam temizleme, sistemin bir ürünü ve yaşayakalmanın bir koşuludur. Parti içinde herkese kendini kabul ettiren kural, ideolojik bir egemenliğin kuralıdır: İdeoloji, yalnızca kişisel nitelikteki çatışmaları ka-

(*) Vezirler konutlarının ya da hepsedildikleri yerlerin mahremiyetli içinde «intihar etmenin ayrıcalığını» kabul etmemişlerse.

bul edemiyor. Yöneticilerin iktidar yolundaki mücadelelerini, rasyonel bir evrenin sözlüğü içinde kavramak gerekir. İnsanları tasfiye etmeden önce ve onları tasfiye etmek için, gülünçleştirilmiş adlar kullanılarak —«sapkınlık,» «goşizm,» «revizyonizm»— eğilimler mahkum edilmektedir. Bunun üstesinden gelinmişse, bu kez «suçluların» adları da belirtilebilmektedir: «Suçlar»ının arkasında kalarak silinmişlerdir onlar. İçlerinden yalnız fiziksel tasfiyeden kurtulmuş bazıları, kendi yüzkaralarının canlı (*) simgeleri olmaktadır: Mareşal Peng Teh-huai, Cumhurbaşkanı Liu Şao-şi gibi. Geri kalanlar hemen ve açıklanmaz bir biçimde bahtsızlıklarından kurtulmuş oluyorlar. (**)

REJİMİN KENDİ KENDİNİ YIKMA TEHLİKESİ

Kişisel çatışmaların ve düşünce çatışmalarının bu sürekli karmaşası Maocu sistemin gücünü mü, zayıflığını mı meydana getiriyor?

Büyük bir güç yaratmaktadır önce: Çünkü böylece kitlelere, hattâ büyük bir yarı-yetişkin topluluğa (kadrolar, militanlar, propagandacılar) birlik ve sağlamlık fikri her zaman kazandırılabilmekte, bu da kuşkusuz, birliğe ve sağlamlığa götüren katkılar yaratmaktadır. Belirsiz ve birbirinin yerini alabilen terimler kullanılarak, şeflerin «genel çizgi»yi izledikleri izlenimi her zaman uyandırılabilir. Yöneticilerin birbirlerini yemeleri ve sırayla etkisiz hale gel-

(*) Ya da hiç değilse, öyle olduğu umulan.

(**) Ama Kültür Devrimi süresince tasfiye edilen ve sonra da 1973 ilkbaharında yeniden Başbakan yardımcılığı görevini elde eden Teng Hsiao-piang'ın tekrar itibar kazanması gibi beklenmedik dönüşler de rejimin zayıf yanlarının yeni belirtileri değil midir? Saray devrimcilerinin izleri yok mu burada? Hattâ, belki de, büyük adamın bir inkarının belirtileri yok mu?

meleri pek önemli değildir: Dogma yara almadan kalmaktadır. İktidarın yanılmazlığı ilkesi korunmuştur. Bu ilke —gerektiğinde geçmişteki olaylara tarihi yeniden kuracak biçimde— Mao Çe-tung'un eylemlerinin ve sözlerinin bütününe de yayılmıştır. Onca sarsıntının ortasında, ne iç açıcı gözlem! Bu koruyucu gölgenin altına sığınmak mümkün: Orada her türlü tehlikeden kurtulunuyor.

Ama aynı zamanda, ne büyük bir zaaftır bu! Bu peçelemenin ardında, özellikle de onun çok etkin olması nedeniyle kişisel çatışmalar, post kavgaları daha da şiddetlenmekte gibidir. Yöneticiler, büyük bir olasılıkla, içinde yaşadıkları ideolojik çevreyle zehirlenmiş durumdadırlar: Her düşünce ayrılığı, doğruyla sapkınlık arasında bir savaş haline gelmektedir. Çu En-lai gibi, kendini ne kendi diliyle sürüklenmeye bırakacak ne de yaydığı dogmatizmin içine kapana-cak kadar usta yöneticiler azdır kuşkusuz.

Lin Piao'nun, «Mao'nun Şanghay'da oturduğu villayı bombalayarak ya da onun yolculuk ettiği treni top ateşine tutarak,» Başkana «suikast» düzenlediğini; hattâ «onu öldürmeyi tasarladığını» öğrenmiş bulunuyoruz. Feodal bir saraya özgü bu yöntemler karşısında gerilemememiştir, kuşkusuz, Ufkir gibi, ya suikastı, peçelemeyi ya da birkaç aylık bir propagandadan sonra, bu devrim kazasını tarihin bir zorunluluğu olarak göstermeyi düşünebildiği içindir bu; daha doğrusu zorunluluk bağıntısını (*) kurmayı başardıktan sonra olaydaki kaza süsünü kaldıracaktı

(*) Lin Piao, Moskova'ya yaklaşma isteğinde olsaydı, goşistler destekler ve her şeyden önce Sovyet model «revizyonizm»e karşı bir anlam taşıyan Kültür Devrimini en uçtaki sınırlara iter miydi? Mantıklı bir uçurum var burada. Bu saray kırımının gizli anlamını bilecek biri çıkacak mı bir gün?

Ne olursa olsun, bu tertibin yankıları uzun sürmüştür. Mao'nun «en iyi çömezi»nin rezilce ölümünün sonunda kitlelerin belleğinden silinmesi için tek merkezli daireler halinde yapılan bir yıllık propaganda elvermiştir. Bir olay değildir o artık, bir şok etkisi taşımayacaktır; bir ahlak haline gelecektir. Ama bunun olması için de bir yılın geçmesi gerekecektir: Mao'nun kendisi de merkeze en yakın daireye uyarıda bulunarak, 1971 yazından sonra bu ahlakı kullanmıştır. Lin Piao'nun kalkıştığı sapık çılgınlığı ve yeltendiği komployu Partinin yüksek yöneticilerine anlatmak için eyaletleri dolaşmıştır. Daha sonra, bilgi verme işlemi ilk daireden sonuncuya kadar, kapıdan kapıya, ihtiyatlı bir biçimde on iki ay süreyle yayıldı durdu.

Kısacası, sistemin gücü, çatışmalarını emmesindedir; zayıf yanıysa bir anda onları çoğaltmasında.

Peki, suikast önceden sezilip önlenmese ve sonuna kadar gelişseydi ne olurdu? Lin Piao, başka kanı prensleriyle olan karanlık rekabetlerin sonunda, aynı hanedanın ölmüş bir imparatorun yerine geçen eski taht davacılarından daha kolay bir biçimde tahta çıkmış olacaktı. Cinayet, kusursuz bir cinayet olacaktı. O zaman Çin'in siyasası da değişecekti. Birleşik Devletler'le olan ilişkilerde normalleşme yönünde ilkelere bağlanılmayacak; ama belki de, Sovyetler Birliği'ne bir yaklaşma görülecekti. Karşı bir tepki ortaya çıkmayacak, ama belki de Kültür Devriminde bir azma gözlemlenecekti. Goşistler tasfiye edilmeyecek, büyük bir olasılıkla zafer bile kazanacaklardı. Dünyada bir yatışma görülmeyecek, ama «çayırda ilerleyen ateş» sürüp gidecekti.

1971 yazı sırasında, sükun bulmuş Çin'in Kültür Devrimiyle gelen bunalımdan kurtulduğu izlenimi uyanmıştı bizde. Bununla birlikte, Çin yöneticileri bizim bilmediğimiz yeni bir bunalımın içinde çekişiyorlardı. Bunun sonuncu bunalım olduğunu kim söyleyebilir ki?

Savaşçıların yanlışı mı bu? Gerçekten de böyledir belki. İleri Büyük Sıçrama'nın tasfiye bunalımı, Kültür Devriminin ard arda gelen bunalımları, Kurtuluş mücadelelerinden çıkmış siyasal bir kadroyu, bir daha yenilenmemiş ve yaşlanmış bir kadroyu yok etmiştir.

Çu En-lai, gençlik görünümünü onca şaşırtıcı bir biçimde muhafaza etmiş bulunan bu kehribar saçlı yetmişlik adam, şakaları arasında, yaş sorunuyla meşgul gibi gelmişti bize. Delegasyonumuzun önünde, onu meydana getiren milletvekillerinin «gençliği» ni üstüne basa basa belirtirken bir imrenme duygusu içinde olduğunu gizlemiyordu («milletvekillerinin hemen hepsi 1920'lerde doğmuşlardı»: Elindeki bir listeye bakıyordu).

«Bizde, Ulusal Halk Meclisi'nin sürekli üyelerinden ikisi 90 yaşını geçmiştir. Çok yaşlı olduklarından sizi görmeye gelemediler. Birisi, Başkan yardımcısı Ho Hsiang-ning, bir zamanlar Sun Yat-sen'le birlikte Tung Meng Hui'ye katılmıştı. Öteki, 81 yaşındaki Çang Şih-çao; içinde bir milyonu aşan sözcük bulunan bir kitap yazdı.»

Nice canlı olurlarsa olsunlar bu ihtiyarlar ne de olsa ihtiyar kişilerdir. 1898 doğumlu olan Çu En-lai Çin yüksek yöneticilerinin en gençlerinden biridir: Uzun Yürüyüş kuşağı ya düşman tarafından yok edil-

miş ya da kendi çatışmaları içinde birbirini yemiştir; yeri de doldurulmuş değildir. Çin'de bulunduğu-muz süre içinde kırk, kırk beş yaşlarında sorumlulara da rastladık; ama denebilir ki bunlarla ötekiler arasında yirmi beş kadar yaş grubu kırıma uğramıştır.

Çu, «Büyük Fransız Devrimini»nin iki yüzüncü yıldönümünü kutlayamamış olmaktan duyduğu üzüntüyü belirtiyor ve bu olanağı elde edebileceğimiz için bize imrendiğini açıklıyordu. Bunu söylerken, gülümsemesinin altında, bir sıkıntı belirmiyor muydu acaba?

Eyaletlerin iç bölgelerine girdikçe, rejimin ileri gelenleriyle yerel kadrolar arasında yılların açtığı uçurumu görerek şaşırıyorduk.

Halk Meclisinin bizi konuklamakla görevli sürekli komite üyeleri, ufak tefek, zayıf nahif, ağır işiten bir ihtiyarlar filosu halinde bekliyorlardı bizi. Bu seksenlik ihtiyarlar korosuyla, okumuş ve seçkin sınıf geleneğinin rejime omuz verdiği ya da Kültür Devriminin beklenenin dışında bu değerli kalıtlara saygı gösterdiğine inanmamızı mı istiyorlardı? Bunlar, güncel olaylara kapalı, bir gevşeklilik ve uyarsızlık içindelermiş izlenimi uyandırıyorlar kişide. Pekin havaalanına geldiğimizde, yakıcı bir güneş altında, hepsini ard arda sıralanmış gördük. Ertesi hafta, Sian'a ve Yenan'a doğru yola çıktığımız zaman da, yağmurun altında, aynı biçimde sıralanmış bulduk onları. İçlerinden biri, Hangchow milletvekili ve sürekli komite üyesi olan Pei Şi-çang, diziden ayrıldı ve bizden sonra Ilyuşin'imize bindi: Yolculuğumuz süresince dostça bir tavır içinde, gülümseyerek ve hemen hemen hiç ağzını açmadan eşlik edecekti bize.

Buna karşılık, Pekin'de olsun, uğradığımız eyalet merkezlerinde olsun, her yerde, elimizi kuvvetle sıkan genç adamlara rastlıyorduk; üretici, etkin, pratikle dolu genç kuşağın diri simgeleriymiş bunlar. Askerlerin aydınların, girişim yöneticilerinin, kadroların, işçi ve köylü (*) sorumluların büyük bir kısmı böyle genç kişilerdi.

Ulusal sorumlularla eyalet çapındaki sorumluları temsil eden bu iki kuşak arasında ayrı bir kuşak yok. (**) Kültür Devrimi kadrolara şiddetle saldırarak onları açıkça saf dışı etmiştir: Kuşkusuz bu nedenle, Devrimin yatışmasından sonra çok sayıda kadronun yeniden ortaya çıkacağı görülecektir. Ama tam bir nöbet değişiminin sağlandığını kim söyleyebilir?

Savaşanların sayısı daha az olsa, daha mı az çetin olurlardı yoksa? Kültür Devriminin geçici olarak sona ermesinin ortaya koyduğu gerçek, farklı güçlerin bir arada yaşaması olmuştur. Kişisel çatışmalar, ordu, Parti, yönetim diye adlandırılan gerçek güçlerin çatışmalarını örtmektedir. Bu güçlerin geçmişteki, günümüzdeki, gelecekteki ilişkilerini incelemeye girecek değiliz burada: Bu satranç tahtasının çok karmaşık olduğunu, taşlarının da hareket halinde bulunduğunu belirtmekle yetineceğiz.

(*) Wang Hong-wen (1973) ağustosunda X. Kongrede Mao ve Çu'dan sonra Partide üçüncü adam), Yao Wen-yuan ve Hsu Çing-hsien gibi Şanghai'daki Partli yöneticilerle bu kuşağın tipik örnekleridir.

(**) Bir bilgisayar yardımıyla 1949'dan bu yana merkez komiteleri ve kurultaylarda adları geçen kişilerin yaşlarını sistematik bir biçimde saptamak güzel bir inceleme konusu olurdu. Böyle bir araştırma 1970'lerde kırk ve seksen yaşındaki yöneticilerin üstünlüğünü, arada kalan yaş gruplarının kaygı verici bir biçimde yok olup gittiğini gösterirdi.

Kısacası, Maocu sistemi, bütün totaliter sistemler gibi, hem zayıf hem de çok güçlü olarak belirmektedir. Sağlam bir beden, güçlü bir beyin, ama dayanıksız bir kafatası. Dev Çin'in zayıf yanı kafatasıdır.

Çin, birinin yokluğu devrimi, öbürününki Devleti yıkıma götürebilecek iki büyük adamın, Mao ile Çu'nun yokluğunu büyük tehlikelere uğramadan nasıl atlatabilecek? Mao'nun yokluğu mu? Çu'nunki mi yoksa? Kişi ister istemez, Mao'nunkinden çok Çu'nunki demek eğiliminde olacaktır bu soru karşısında (kuşaklar arasındaki normal yaş sıralanması düşünülürse bu kanıya varılabilir; ne var ki Mao'nun Çu'dan ancak beş yaş büyük olduğu düşünülürse böyle bir varsayımın da inanca vermekten uzak olduğu görülür). Çin'de ortaya çıkabilecek gerçek halef-selef sorunu Mao'dan çok Çu ile ilgilidir. Çünkü Mao Çe-tung düşüncesi zamanla yıpranmayacak niteliğiyle ve Başbakanın açık desteğiyle yarı yarıya Mao'dan yana olarak bir çözüme kavuşmuştur. Daha doğru bir deyişle, her şey yolunda gitseydi, Mao'ya haleflik sorunu ancak Çu'nun ölümüyle ortaya çıkabilirdi; çünkü Başbakan, Maocu dini canlı tutmak konusunda kendisini en geri plana atacak kadar yetenekli görünüyor.

Ama daha sonra ne olacak? Uzun Yürüyüş'ün yetmiş ya da seksen yaş kuşağı, Devrimin kıyım ve tasfiye işlemlerinden yakasını kurtarmış kırk yaş kuşağına nöbeti nasıl devredecek? Çin bir gün tüketim toplumu düzeyine geldiğinde, bugünkü sıkıntı ve darlık durumunun soluk aldırmayan, istekleri yok eden havasıyla bu ülkeyi korumakta olduğu bazı eğitim-

ler bir basınç meydana getirmeye başladığı zaman, devrimin bu mirasçıları nasıl davranacaklar? Kaldı ki bu, yarının bir sorunu da değildir.

Çu En-lai Devrimi saptırabilecek çatışmaları her zaman ustaca savuşturmayı bilmiş bir kişidir. Ortalarda pek görünmeyen bir adam olduğu için, bütün güçler ve tertipler karşısında, yalnızca kendi hayatını sürdürmek amacıyla değil, tersine o güçleri. o tertipleri etkisiz kılmak için dolambaçlı yollardan yürümeyi bilmiştir. Bu büyük düzenleyici öldüğü —ya da onun son manevrası başarısızlığa uğradığı— zaman durum ne olacak? Çatışma halindeki çeşitli güçlerin işi çok ileri götürmeleri nasıl önlenecek?

Mao'ya gelince, gücünü daha şimdiden düşünceye dayadığı için onun öldükten sonra da hüküm sürmeye devam edeceği düşünülebilir: Halefleri, kuşkusuz, her gün daha yücelmiş bir önderin bağlı çömezleri gibi görünerek, hiç değilse bir süre ondan çıkış yaparak Çin'i yönetmek durumunda olacaklardır. Mao, Çinlilere marksizm-leninizm, Konfüçyüsçülük, Taoculuk, Sunyatsencilik ve en köklü halk gelenekleri arasında diri bir biresim mirası bırakmış olacaktır. Çinliler, düşünce ve eylemlerini bunlarla beslemeyi niçin sürdürmesinler? Kuo Mo-jo'nun bana dediği gibi Çinliler «iki bin yıl boyunca, onca uzun bir süre, düşüncelerini Konfüçyüs'le beslemiş» değiller midir?

Yine de, bu kadar kesin mi bu? Bugünkü günde, Çinliler, kendilerini, Mao Çe-tung adlı o ülküsel ve kutsal varlığın bir parçası olarak gördükleri için değerli saymaktalar. Ama Mao öldüğü zaman kendilerinin de öldükleri duyusuna kapılmayacaklar mı? Mao bir gün yitip gittiğinde, kendilerinin tanrılar değil, tersine çıplak şeytancıklar olduklarının farkına varmayacaklar mı? İşte o zaman bütün bir halkı pu-

suda bekleyen yıkıcı melankoli duygusundan her kötülük umulabilir.

Ölümünün ertesi günü olmasa da, birkaç yıl sonra Maoculuğa karşıt bir akımın baş gösterebileceğini de hesaba katmak gerekmez mi? Hattâ, marksizmin Marx'tan sonra yaşaması gibi, Maoculuk da Mao'dan sonra yaşasa bile, ölen başkanı çeşitli tehlikeler bekleyebilir. Kutsal kitaplar, Yahudilerin ya da Hristiyanların kutsal kitaplarında olduğu gibi, bir masal anlatmıyorsa, bölücü ya da kısırlaştırıcı ya da hem bölücü hem kısırlaştırıcı olurlar. Mao Çe-tung düşüncesinin örselenebilir niteliği öğretti planındaki tutkusundan ileri gelmektedir. Mao öldüğü zaman, kendi yorumunu artık yapamayacağından, mirasçıları, kendi yaptıkları yorumları birbirlerinin kafalarına kakmakta kusur etmeyeceklerdir. De Gaullecülük, de Gaulle'den sonra da yaşarsa, bu de Gaulle'ün bir öğreti getirmemesinden, sadece bellibaşlı birkaç ilkeyi tanımlamasından ve onları uygulayarak tutulacak doğru yolun ne olduğunu göstermesinden olacaktır. Maoculuk, çıkıştaki esinine, bir halkçılığa, bir tarım öğretisine, sürekli bir devrim gerilimine indirgense yaşama şansı daha büyük olacaktır. Çünkü bu anlamda Maocu olunmadan Çinli de olunamaz artık. Oysa farklı taktikler için ne büyük bir sınır bırakılmış! Bu farklılıklar, bütün komünist rejimin atmosferi içinde, giderek şiddetli tepkiler doğurmaya elverişlidir.

Öte yandan, Çinlilerin arasındaki bu çatışmalar gizli kalabilecek mi? Ruslar Çin komünizminin gelişimini elden geldiğince yakından izliyorlar. «Sosyalist kamp»ın birliğini yeniden kurmak için, Tito'nun, Enver Hoca'nın ölümünü nasıl bekliyorsa, Mao'nun ölümünü de öylece bekledikleri bilinmelidir. Bu ko-

nuda iş bitirici araçlara da sahiptirler. Niyetlerini sakladıkları yok. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Üyesi Fedozeyev 1971 aralığında Pravda'da şöyle yazıyordu: «Çin komünistlerinin büyük bir kısmı sosyalizme koşullanmıştır. Gerçek komünistler Maoculuğa karşı savaşta bir an yenilgiye uğradılar, ama mücadeleyi bırakmış değiller.»

Bir an, Lin Piao'nun Trident uçağının Moğolistan'da düşüp ya da düşürölüp parçalanmadan, Moskova'ya ulaşmış olduğunu düşünelim. Böyle bir varsayım içinde, Sovyetlerin, Lin Piao'nun çevresinde, Prens Norodom Sihanuk'un Kamboçya'da iktidarı yeniden ele geçirmek için Pekin'de kurduğuna benzer türde bir sürgün hükümetinin oluşmasını kolaylaştırmazlar mıydı? Mao'nun yitip gittiği gün, Merkez Komitesindeki çoğunluğun ufak bir müdahalesiyle, Lin Piao ekibi gelir, Çin Komünist Partisi ve Tanrısal İmparatorluğun üstünde, tıpkı bir düğün şöleni sofrasının üstünde duran, şölenin eksikliklerini kapatan, göz doldurucu bir pasta gibi görebilirdi kendini.

Hiç bir şey güçlü bir rejimden daha zayıf değildir. Kaderi bir komplonun elindedir çünkü. Yurttaş oylarının yasal açıklığına değil, bir saray entrikasının gizli manevralarına dayanmaktadır.

MAOCULUK SONRASI

Bir yaz boyunca dolaşıp incelediğim, bu kitapta betimlemeye çalıştığım Çin, devrim düzeniyle devrimci devinim arasında olağanüstü bir biçimde kurulmuş, ama çok kararsız ve oynak bir denge noktasıdır: Yayılıp genişlemiş, ama kollektif düşüncenin ateşli coşkusuyla dengelenmiş bir örgüt. Daha iyi bir örgüt düzeni mi? Ama bürokrasi olurdu bu. Daha

büyük bir coşku mu? Kızıl muhafızların ve «asî devrimciler»in aşırılıkta ölçüyü kaçırmaları olurdu. Daha fazla otorite mi? Otoriteyi haklılaştıran düşüncüyü yıkmak olurdu bu. Daha devrimci bir gerilim mi? Günlük hayatta anarşinin baş gösterişi olurdu.

Bu dengenin sağlanması güç olduğundan, anarşiye de uzun süre dayanılamayacağı için, en büyük şans payı bürokrasiden yanadır. Bunu kimin üstlendiği konusu önemli değildir: Parti de olabilir, ordu da olabilir, yönetim hiyerarşisi de olabilir; «Tanrısal bürokrasi»nin, yani bin yıllık mandarinliğin ortak mirasçıları olan bu üçünün birleşimi de olabilir.

Gelişim başka boyutlar da kazanabilir. Kültür Devrimi deneyi, merkezî yönetim kadrosunu etkileyen karışıklıkların yerel ve bölgesel güçleri fazlaca özgür kıldığını göstermiştir. Çin'in uçsuz bucaksız genişliği doğal bir farklılaşmaya, yersel güçlerin bölünmesi sonucu siyasal eğilimlerin bir uzlaşmaya varmasına yol açabilir.

Mao'nun kendisi de dengeyi sağlayabilme konusunda hiç bir zaman fazla iyimser görünmemiştir. Gençlik yıllarındaki şiirlerinden birinde şöyle diyor: «Soğuk sonbahar içinde yalnızım.» Romantik yanılsama yaşlılık günlerinin bir gerçeği olmuştur. 1964'te Snow'a, (2) 1965'te Lucien Paye'ye şöyle diyordu: «Günün birinde gençler devrimi yadsıyabilirler»; «devrimi sürdürecekt» olanların devrimci inanç ve niteliklerine çok önem vermiştir Mao.

Bizim Çin'de gördüklerimiz bu kötümserliği haklı göstermiyor. İsrail'de kollektif çiftliklerde doğan Yahudi çocukları sonradan ana babalarının çetin hayat koşullarından yüz çeviriyorlarsa, İsrail toplumunun, başka örnekleri de onların gözlerinin önüne

sermesinin bir sonucu olmaktadır bu. Çin'deyse gençlerin ilerde coşkularını yitirecekleri düşünülebilir mi?

Buna karşılık, yetişkinler kitlesinin uzun süre gerilim içinde yaşayabileceklerine inanmak kolay değil. Kuşkusuz bu kitle karşılaştırmalardan ve imrenmelerden kesinlikle kurtulmuştur. Ama Maoculuk, Freud'un «insan doğasının idealist değerbilmezliği» diye adlandırdığı şeyi gerçekten fazlaca ileri götürmüş değil midir? Yakın ya da uzak bir gelecekte, çok uzun bir süreden beri iyice katı bir biçimde bastırılmış güdüsel itelerin şiddetle patladığını görmeyecek miyiz acaba?

BASTIRILMIŞ DÜRTÜLERİN GERİ TEPMESİ

Çin kendini bir manastır olarak görmek istiyor: Kişisel kölelik, kollektif onur, benimsenmiş yoksulluk. Bu modele aşağı yukarı yaklaştığı olduğu izlenimini uyandırdı bizde. Mao'nun olağanüstü gücünün ortadan kalkmasıyla devrim geriliminde meydana gelecek ufak gevşemenin sonucu, bürokrasiyle çıkarıcılık eğiliminin yeniden uzlaşmamasından doğan hafif bir kayma ve kollektif onura gösterilen özende hemen bir azalma belirebilir. Belki yoksunluklarda bir azalma olacaktır, ama yoksunluklar hafifledikçe yokluk daha da fazla hissedilebilecektir. Ve kişisel kölelik sürüp gidecektir. Acının eşiği birdenbire daha alt bir düzeye inecektir. Büyük aküpüktürcünün büyüğü yaralara neşter vuramayacaktır artık.

Geriye başka varsayımlar kalıyor. Sözgelimi, Freud'un «bastırılmış duyuların geri tepmesi» savı, çok uzun sürmüş bir şiddet ve baskı döneminden sonra, bir çıkış noktası gibi Çin'i ulusal bir felaketle tehdit etmeye başlarsa, bu tehlikenin varlığı yeni bir

Mao'nun ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Çünkü böyle bir patlama, daha uzun bir süre az gelişmişliğe ve yoksulluğa mahkum olmuş Çin'in esenliği ve bağımsızlığı açısından büyük zararlar doğuracaktır. Manastır modeline sırt çevirmek ve «insan doğası»nın kolaylıklarına kendini bırakıvermek, ilerleme hızını düşürmek, yeniden koloni haline, yani başkaları tarafından sömürülen bir ülke haline gelmek bakımından elverişli bir bahane olacaktır. İkinci Mao bu tehlikeleri sezecektir; ikinci bir Mao anasından doğmuşsa, ve yetişkin yaşa gelmişse, bunları çoktan sezmiştir de aslında; tehlikeleri savuşturmak için bir kutsal savaş çağrısında bulunacaktır. Birinci Mao gibi, Hristiyanlar gibi, insan doğasının gerçek gereksiminin kendini bencilliğe bırakmak değil, kardeşliğe ve adalete yöneltilen çabalar göstermek olduğunu söyleyecektir. Ve Çu En-lai gibi uzağı gören, düşman bir dünya içinde aşırı nüfus artışı gösteren bir Çin'in zayıflığını farketmiş Çinlileri peşinden sürükleyecektir: Özveri tutkusunu kolektif onur uğruna canlandırmak için, ülkücülük ve jeopolitik gerçekçiliği birleştirecektir.

Adsız bir Çin Oscar Wilde'inden kalan bir atasözünde dendiği gibi: «Öngörülerde bulunmak tehlikelidir, hele geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmak.» Bunca yoğunlaşmış, bunca az uyumlu, bunca eski, dogmatizmle bunca isteklendirilmiş, giz yeteneğinin uçsuz bucaksız barınağında parçalanmaya bunca hazır siyasal bir yönetimin zayıflığı da, hemen hemen her şeyin mümkün olduğu kanısını uyandırıyor.

Geriye dönüş hariç. Devrim kendi eğilimlerinden birini ya da sırayla bir çoğunu izleyecektir, ama parıltısını nasıl yitireceği belli değil. Askerleştirilecek-

tir, bürokratlaştırılacaktır, dokuları katılaşacaktır, çözüntüye uğrayacak ya da yeniden fışkıracaktır belki. Ama bütün bunlarla uzun süre yine Devrim olacaktır.

Mao ölünce, onunla birlikte, büyülemiş olduğu kitlelerdeki «ideal ben»in cisimlenişi de yitip gidecektir. Ve bin yıllık uyuşukluğundan kurtulmuş olmanın sevinciyle başı dönmekte olan halk, bu esrikliğinden uyanacaktır. Ama o zaman, her şeyin Çin'in uyandığını düşündürttüğü bir sırada, Çin halkı uyanan bir orman güzeli olmayacak mıdır? Düş nerede, uyanış nerede? Belirsiz soru, karşılıksız kalan soru.

sürekli devrim (*)

GEÇEN ZAMAN, Halk Çini'nin ortaya koyduğu bütün sorular gibi, bu soruya da, taslak halinde bir takım karşılıklar getirmektedir. Sadece taslaklar: Kimi kez yalanlanmış, kimi kez doğrulanmış taslaklar. Ne olursa olsun, Devrim, bir çeyrek yüzyıldan sonra **da, bir bürokratlaşma, bir donmuşluk, bir çözüntü** göstermek şöyle dursun, tersine, yeni yeni fışkırımlar içindedir. Sürekli devrim niteliğini de en çok günümüzde taşımaktadır.

Kültür Devrimi 1970'ten sonra hızını yitirmişti. Çe Po-ta gibi, Lin Piao gibi öncüleri tasfiye edilmişti. Bayan Mao'nun da bir etkinliği kalmamış gibiydi. «Go-şistler» suçlu olarak ilan edilmişti. Zaferi ılımlılar kazanmış görünüyordu. Tarihin akışı yavaşlamıştı. Bu arada Konfüçyüsçülüğe karşı açılan kampanya gevşemeye yüz tutmuş bir devrime birdenbire bir atılım sağladı.

«KAPLAN YILI» TEKRARLANIYOR

Günlük konular, başı sonu olmayan Çin'de bir anlam taşır mı? Olaylar gittikçe artan bir hızla birbir ardından gelir, birbirini yalanlar görüldüğü için, Çin'in belli bir andaki konumuyla ilgili her çözüm-

(*) Bu bölüm kitaba, birinci baskıdan sonra eklenmiştir.

leme hemen geçersiz hale gelmektedir. Bir gün Parti aygıtının falan önemli kişinin gözden düştüğü öğreniliyor; bu olaydan çıkış yapılarak bir dizi sonuç çıkarılıyor. Birkaç gün sonra aynı kişi yeniden ön sıralarda beliriyor; onunla ilgili kanıtlar da böylece silinip gidiyorlar. (*) Batılı gözlemci, kavranılması onca güç olan bu durumu izleme konusunda tam anlamıyla **ontolojik** bir güçlük karşısında kalıyor.

Yolculuğumuz boyunca olaylar hiç kesilmedi, yeni yeni haberler birbirini izledi. Çeşitli ölçüler, büyük olayların hazırlanmakta ya da dönmekte olduğunu hissettiriyor. Yeni bir Kültür Devriminden, Çin Devriminin oluş süreci içinde yeni bir aşamadan söz ediliyor. Ve kişi, kimi belirtilerden, ajanların, gazetelerin, gezginlerin değındığı küçük olaylardan başlayarak kendine çeşitli sorular yöneltiyor.

Sözgelimi 1974 yılının tarihini canlandıran olayları ele alalım. İsa'dan altı yüz yıl önce yaşamış bir filozofa niçin saldırılıyor? Klasik Batı müziğı birdenbire niçin horlanıyor? Unutulmuş adalar neden işgal ediliyor? Büyük sinema ustası Antonioni'ye niçin bir yeşil orman uçuşu reva görülüyor? Dev afişler, simballer, davullar, Çin'de niçin bir «halk savaşı»nı ilan ediyor? Bütün bu oransızlıklar topluca ne anlam taşıyabilir?

İçinde bulunduğumuz yılın başlarında, Çin basını büyük olayların geçeceğini, tehlikeli çatışmaların olabileceğini, buna hazırlıklı olmak gerektiğini aralıksız olarak ilan etmekteydi. Az çok resmî nitelikte bir tehlike işareti verilmişti. Böyle bir yılın eşiğin-

(**) Sözgelimi eski askerî şef LI Teh-Çeng'le ortaya çıkan durum gibi. Onun resmî törenlerde görünüp görünmemesi nisan 1947'de çeşitli yorumlara yol açmıştı.

de ihtiyar Çinliler her on iki yılda bir gelip çatarak kitleleri felakete sürükleyen bir «kaplan yılı»ndan nasıl ürkmezlerdi? Bu yılın her gelişi tufanların ve yıkımların bir belirtisi olmuştu. 1914 mü? Birinci Dünya Savaşı ve bunun Çin'de doğrudan doğruya bir sonucu olarak Şantung'un Japonlar tarafından ele geçirilişi. 1926 mı? İç savaş başlıyor: Çan Kay-şek Kuzeyde «savaş senyörleri»nin saldırısına katılıyor. 1938 mi? Japonlar Çin'in Kuzey ve Batı kesimini ele geçiriyorlar. 1950 mi? Çan Kay-şek'e karşı kazanılan zaferden sonra tam «halk düşmanları»nın ve başka muhaliflerin tasfiye edildiği bir sırada, bu kez Kore savaşı patlak veriyor. 1962 mi? İleri Sıçrama atılımı kısa sürüyor: Üç kıtlık yılından sonra, Mao sınıf mücadelesini yeniden başlatıyor... ve 1974: **Kaplan yılı** yeniden mi gelip çatmıştı yoksa?

Bu eski boş inanın Halk Çini'nde yenik düştüğü bir gerçektir. Bu inan, Çin dışında yaşayan Çinlilerde, Formoza'da, Singapur'da, Hong Kong'da yaşamaktadır **daha çok**. Geçmişin bütün değersiz kalıntıları gibi rejim onu da tasfiye etmek istiyor. Bunca saldırıya uğraması da nice sarsılmaz bir inanç olduğunu göstermektedir. Hong Kong ve Taipeh gazetelelerinin bu konuda imalarda bulunmaları, belki de, gözlemcinin anlamını kavramakta güçlük çekeceği gerilim belirtisinin Kıta Çini'nde bir yankı bulmasından ileri gelmektedir.

Bir Pekinolog ya da daha doğrusu bir «tienanmen uzmanı» (Kremlin uzmanı gibi bir deyim), bir eliş meraklısı durumundadır; eliş meraklısından fazla olarak hem modeli bilmemektedir, hem de kuracağı bütünün birçok parçası elinde yoktur. Ya da bir iskeletten kalma birkaç kemikle nesli tükenmiş bir türün biçimini tasarlamaya yeltenen bir bilginin du-

rumundadır o. Yanılma olasılıkları büyüktür. Bundan nasıl sakınılabılır? Uzmanlar bilgilerini karşılaştırıyor, görüşlerini yaklaştırıyor, karşılıklı yorumlarda bulunuyor ve ortak sonuçlara ulaşmaya çalışıyorlar. Alçakgönüllülükle ve yılmazlıkla, onlarla birlikte işe girmek gerekiyor.

SORUŞTURMACI İÇİN İPUÇLARI

Tanıklıkları topluyoruz, dağınık, birbirini tutmayan ipuçlarını bir araya getiriyoruz; bir polis soruşturması yapar gibi onlara mantıkî bir bütün kazandırmaya çalışıyoruz. Yapıtımızda ne bir son bölüm, ne de kesin bir açıklama bulunacaktır; hayat, küçük olaylarla sürekli olarak yenilediği için, romandan çok daha zengindir. Kaldı ki, tek tek verilerden, temel öğeyi, Halk Çini'nin ruhunu ortaya çıkarmaya girişilemez zaten.

«**Kaplan yılı**» üstüne gözlemci-soruşturmacının elindeki ipuçları dokuz grupta toplanıyordu, bunlara dayanarak bir yorum şeması hazırlamak gerekiyordu. Düşünce, çeşitli olanın içindeki tek'i, hareketli olanın içindeki hareketsizi o zaman seçme olanağı sağlıyor.

1) Konfüçyüs'e karşı açılan kampanya

4 aralık 1973'te, **Aydınlıklar** adlı Pekin gazetesi, Çinli filozof, felsefe tarihçisi ve Konfüçyüs'ün ünlü yorumcusu Feng Yu-lan'ın tuhaf bir özeleştirisini yayımlıyordu. Bu çarpıcı belgeyle, eski Çin'in en saygın kişisine karşı, gitgide daha da gerilim kazanan bir kampanya açılmaktaydı. Yaşasaydı bugün 2525 yaşında olacak olan Konfüçyüs, o günden be-

ri hep aşığılanmış durmuştur. Bu konuda genel bir seferberlik ilan edilmiştir. Kitleler eski ustanın öğretisine karşı bir savaş açmaya çağırılmıştır. Kitabevlerinde Konfüçyüs'e karşı kitaplar için özel bölümler ayrılmıştır; bu tür yayınlar, bizde sıcağı sıcağına şişirilen röportajlar gibi, acele acele hazırlanıp bastırılmıştır. Üretim birimlerinde çalışma grupları kurulmuştur; çoğu okumayı yazmayı daha yeni öğrenen işçiler ve köylüler Konfüçyüs'ün düşüncelerini çürütmeyi öğrenmişlerdir.

Otuz yıl korkudan tir tir titreyen Sovyet yöneticilerinin, Stalin'in ölümünden sonra, hemen Stalinçiliğe karşı kampanya açarak bu korkularından kurtulmaları yine de anlaşılır bir şeydir. Ama, bilgiler bilgesinin ölümünden 2500 yıl sonra Konfüçyüs'e karşı bir kampanyanın başlatılması şaşırtıcı olmuyor mu? Bundan beklenen yarar ulusal çapta bir kampanya açmaya değer mi?

2) Yüksek askerî kumanda düzeyinde değişiklikler

On bir bölge kumandanının yedisinin yerine bir iki gün içinde başkaları geçirildi; halk kurtuluş ordusu, siyasal komiserini kaybetti. Bununla birlikte Lin Piao'nun yerine savunma bakanı olarak bir başkası atanmamıştı, veliahtlığı için de öyle. Kumandanların bu köşe kapmaca oyunu, yüksek kumanda mevkilerindeki kişilerin sürekli olarak böyle temizlenmesi, askerlerle siviller arasında bir gerginliğin baş gösterdiği anlamına mı; yoksa, silahların Partinin buyruğu altında olması sonucu, siyasal gücün üstünlüğünün kesinlikle belirmiş olduğu anlamına mı geliyordu?

3) Takımadalar savaşı

Kısa bir süre sonra Paracels takımadalarının adı her yerde dönmeye başladı. Pekin bunları zorla işgal ederek, birkaç da Güney Vietnam savaş gemisi batırarak, Çin denizinin güneyinde varlığını kabul ettirdi. Çin denizinin güney kıyılarının açıklarındaki bu ıssız adalar (Fransa bunları 1925'te Çinhindi'ne bağlamıştı) bir deniz savaşına değer miydi? Petrol umudu böyle bir seferi açıklar mı? Ne olursa olsun, Çin denizi kıyılarında yaşayan bütün insanları ilgilendirmektedir bu; Kuzey Vietnam'da, Formoza'da, Filipinler'de, Malezya'da, Japonya'da yaşayan insanları da. Asıl olan, bölgenin stratejik sorunudur.

4) Çin-Rus çatışmaları

15 ocak 1974'te, Li Hung-şu adlı bir Çinli tutuklanmış ve itirafı davul zurnayla herkese duyurulmuştu: Özel kamplarda yetiştirilmiş bir Sovyet casusuydu bu. Sovyet elçiliğinin beş üyesine gizli bilgileri iletirken suçüstü yakalanmıştı. Beş elçilik üyesi hemen ülke dışına çıkarıldı. Buna karşılık Moskova da bir Çin diplomatına aynı işlemi uygulayacaktı. İki ülke bir kez daha birbirini şiddetle suçlamaya başlamıştı. 1960'tan beri için için yanan ateşin yeniden alevlenmesiydi bu. Bütün ülke büyük bir ulusal savunma isteğinde birleştirilmek mi isteniyor?

5) Batı damgası taşıyan klasik müzik

Beethoven ve Mozart «gerici,» Schubert «küçük burjuva» olarak ilan edilmiştir. Üç Batılı orkestranın turnelerinden önce Çin'e gelecek olan Paris orkest-

rası, hareketini son anda iptal etmiştir. Bu değişmele-
re arka çıktığı sanılan Bayan Mao kınanacak mıdır?

6) Jean Yanne ve Antonioni'nin mimlenişi

Devlet yetkililerinin izni ve desteğiyle «**Chung Kuo-la Chine**» adlı filmi çeviren ünlü İtalyan sinema ustası Antonioni çok sert bir biçimde eleştirilmiştir. Sistemli bir biçimde Çin'i aşağılamakla, eski toplumun kurbanı bir kişinin onuruyla oynayan münasebetsiz bir kamerayı yaşlı bir kadının sargılı ayaklarına yöneltmekle, eski atölyeleri göstermekle, modern fabrikaları tanıtmayı savsaklamakla suçlanmıştır. Jean Yanne'a gelince, onun son filmi «**Pariste Çinliler,**» Çin ulusuna karşı bağışlanmaz bir hakaret olarak yorumlanmış, hattâ Çin'de yeniden bir yabancı sevmelik eğiliminin doğmasına yol açmıştır. Yarı aralık tutulan kapı tekrar kapanacak mıydı?

7) Tasfiye edenlerin tasfiyesi mi?

Liu Şao-şi'den yana olduğu için kızıl muhafızların bellibaşlı kurbanlarından biri olan ve sonradan çarpıcı bir biçimde Merkez Komitesine seçilen (*) eski Parti genel sekreteri gibi, önceki devrimin tasfiye ettiği ve sonradan yeniden itibarları iade edilen kişilerin desteğiyle yeni bir kültür devrimi mi başlatılacak?

İşte son derece çelişmeli görünen bir durum. İlk devrimin tasfiye ettiği «halk düşmanları,» açıktan açığa ikincinin iticileri mi olacaklar? Bundan kimler zarar görecek? Moskova'da yaygınlık kazanmış

(*) Ağustos 1973'te.

bir söylentiye, bütün oyunları bozmayı bilmiş bir adam olan Çu En-lai'nin de sırası geldiği söylentisine bir gerçek payı tanımamız mı gerekecek?

8) Mao'nun kişisel yönetimi

Tersine, Yüce Kaptan hep dümenin başında bulunmuştur. Yönetimi hep elinde tuttuğu kesinlikle söylenmektedir. Ne olursa olsun, herkes onun bayrağı altında toplanmak istiyor. Yalnız görünüşte mi böyle acaba bu?

9) Yaşlı kadrolara karşı savaş

Kızıl Bayrak, Partinin bazı kadrolarını sert bir biçimde eleştirmektedir. «Kafalarından küçük burjuvazinin tozu silinmemiş, yüksek mevkilere geldikten sonra ard arda fesat komiteleri kuran sorumlulara bugün de rastlanmaktadır.» Gençlerin yaşlılara karşı patlamasının bir belirtisi mi bu? Parti aygıtının üçüncü genç adamı Wang Hung-wen şimdiden ön plana mı geçiyor? Yoksa tersine, onun ayağını kaydırmak için çalışan başka «genç kurtlar» mı var?

Hiç birine kesin bir karşılık verilemeyen onca belirti, onca soru. Bir yıl gözlemciye ön sırada olarak sunulan yöneticiler dizisi ertesi yıl da yerlerini koruyabilecekler mi acaba? Kuşkusuz ki, hayır. Bununla birlikte, olayların balesi içinde, değişmez öğeleri ayırd etmek de olanaksız değil.

ÇINLI ONURUNU AÇINLAYAN BİR BATILI

Gazete sütunlarını dolduran birçok olay Çin'de ulusal onur duygusunun ne kadar güçlü olduğunu

göstermektedir. Antonioni'nin ve Jean Yanne'in film-leriyle patlayan öfke her şeyden önce Çinlilerin alın-gan gururuna tanıklık etmektedir.

Sağcı olmadığı kesinlikle bilinen Antonioni'nin Çinlilerin sevgisini kazanabileceği akla gelebilirdi. Oysa «Halkın Günlüğü»nde yayımlanan (1) bir eleştiri bu filmde «büyük bir Çin düşmanlığı ve Çin halkına küstah bir saldırı» olduğunu belirtiyor. Antonioni, çarpıtıcı ve aşağılayıcı ya da düpedüz karalayıcı bir görüşle suçlanmaktadır. Sözgelimi, Antonioni Şanghay'ı büyük sanayi kenti işlevleriyle ele almışsa, Jen-min Jih-pao'nun yazarı onun 10.000 tonluk tek-neler yapılan yeni deniz şantiyelerinden niçin söz et-medüğünü sormaktadır. Filmde «yalnız, uzaktan, küçük yükleme işlemleri... ilkel donatım gereçleri ve elle yapılan işlemler görülüyor.» Çinlilerin gurur duydukları XX. yüzyıl sonundaki Çin'den eser yok bu kırdele-de; bu yokluk da küfür gibi geliyor Çinlilere.

Çinlilerin bu üst deri duyarlılığı şaşırtıcı bir biçimde belirebiliyor. Antonioni'nin, Tien An Men Al-nına kartpostal biçiminde hiç yer vermeyerek, bakışını çeşitli gruplara dikerek, «Çin'i bile bile karmakarışık bir pazar gibi göstermeyi yeğ tuttuğuna,» böylece de bu ülkeyi kasıtlı olarak aşağılamış olduğuna kolayca inanabilir miyiz? Ayrıca, ünlü sinema ustası, az ışık kullanacak, «Huang-pu'nun sularını kalın bir sis altında göstererek, Pekin sokaklarına gri bir ışık sızıyormuş gibi fotoğraflar çekerek, bir sefalet, bir ıssızlık, bir hüznün, bir soğukluk izlenimi uyan-dırmayı,» istemiş olabilir mi? Bu izlenim, aslında, Çinli eleştirmenin duyduğu ya da ona yukardan buyurulmuş bir şeydir.

Doğrusunu isterseniz, Çinlilerin, bir psikanaliz-

deki gibi ele verici bu tür bir tepki göstermeleri beklenir bir şeydi. (*)

Filmin olağanüstü güzelliği ve bu olayın özelliği araştırmayı daha derinlere götürmeye değer. Sorun Batılıların da Çinlilerin de anlayış göstermemesinde yatıyor. Antonioni içtenlikle Çin'i güzelleyen bir film yaptığı kanısında görünüyor; Çinlilerse bunu kendilerine karşı bir saldırı olarak görüyorlar.

DEVİRİM PARANTEZ İÇİNE ALINABILIR MI?

Chung Kuo-la Chine filmi (görme ve gösterme yeteneği olan bir adamın hemen hemen aylak olarak saptadığı Çinliler vardır bu filmde) bir olay meydana getirmeye yetiyor. Ama bu olayda korkusuzca nasıl hazır bulunulabilir?

Çin bize öylesine yabancı ki (yabancılığına alışmamızdan bile uzun süre korktuğu için kendi içinde de öyledir) onu filme aktaran kişinin gücü de hemen hemen ölçüsüz oluyor. Rejisör, Antonioni olunca da, yapıtın kişisel yönünden ürkmek gerekmez mi? Çünkü, bu konuda, söylemeye cesaret edelim ki, filmin konusu yapımcısından çok ilgilendiriyor bizi.

Antonioni Çin'i bir bahane olarak ele almış değildir bu filmde; «Blow-up» adlı yapıtında Londra için ya da «Zabriskie Point»te Birleşik Devletler için yaptığı gibi anlık kaygılar içine giren küçük görünümeler seçmemiştir. Süzme bir biçim içinde el değmedik Çin'i veriyor bize.

Çin'i bir bahane olarak ele almadığı daha iyi

(*) Bu filmde çıkarken, (2) bir yorum yapmamı istemişlerdi; ben de devrim tasarısını sessizlikle geçiştiren sistematik bir tutuma karşı birçok yerde katılamadığımı açıkça belirtmiştim.

nasıl belirtilebilir? Görüntü, açıklığını, gücünü, güzelliğini aralıksız olarak kabul ettiriyor. Gerçeğe gelince, elbet, görece bir şeydir o: Bir Batılının kimi zaman eğlenen, kimi zaman büyülenmiş, her zaman iyiniyetli bakışı söz konusudur; ev sahiplerinin kendisine kabul ettirdikleri sınırlardan başlayarak, kendi görüşünün sınırlarını alçakgönüllülükle, hattâ hınzırca bilen bir bakış. Bir Batılı, yani insanlığa sevgi besleyen ve insanların ideolojilerinin toplum çevrelerinin ötesinde her zaman onların gerçeğini ortaya koyan biri. Bu film, ne kadar az Çinli olursa olsun, Çinlileri sevdirecek yine de.

Antonioni'nin gerçeği, çok doğal olarak, bir sanatçının, renk ve jest tutkunu birinin, kendisi için en yalın görünüşlerin anlam taşıdığı bir adamın gerçeğidir aynı zamanda. Böyle olunca da bir güzellik cihannüması gibi görünüyor. Su-çow'dan, bu Çin Venedik'inden görüntüler, çocuk ve ihtiyar yüzleri; Huang-ho'nun sakin görkemi, hızla ilerlerken, aygıtının gidonunu, beden hareketleri yapmak için bırakan bisikletinin gizemli zarafeti, Pekin kapalıçarşısındaki besin maddelerinin parıltısı. Filmdeki uzun sezaryen ameliyatında bile kadının sükuneti (bu kadın aküpünktür altında ayık duruyor, gülümsüyor, cerrahlarla konuşuyor, ananas yiyor) kanlı işlemin etkisini yok ediyor, güzellik tiksintiye üstün geliyor.

Göz zevkinin tersine, metin düş kırıklığı yaratıyor: Çoğunca zayıf, kimi zaman da yanlış bir metin.

Ama daha ağırları var, çok daha ağırları. Yorumun belli bir kavrayış derecesi taşıması bekleniyor. Buna karşılık, Çinlilerin önerdikleri ya da kendi kendilerini öneren kavranabilir öğelerin hor görülüşü şaşırtıyor kişiyi iki saatlik bir süre için o evrensel koruyucu meleğin, Başkan Mao'nun adını hemen he-

men hiç anmaksızın, bu halktan istenmiş özverileri katlanılır kılan tek şeye, Başkana gösterilen büyük bağlılığa imada bulunmaksızın, Kültür Devriminden tek kelimeyle söz etmeksizin, hattâ Partinin rolünü anımsatmaksızın Çin'i filme almak zorlama bir iştir; ayrıca bugünkü Çin'e bir meydan okumadır.

Böyle bir tavır tartışılabilir; çünkü Çin toplumunda, niyet her şeyden önemlidir, eylemleri buyruklara ve yargıları eylemlere göre uydurmaktadır. Antonioni Çin insanının sükunetini hayranlık uyandıracak bir biçimde veriyor (özgürlük tehlikelerin, yani kaygıların annesidir, Çinlilerse onu tanımıyorlar). Ama Antonioni, Çin'i, devrim sözcüğünün bir sözcükten fazla bir şey olduğu, bir bahaneden fazla bir şey olduğu tek ülke yapan gerilim ortamına hiç değinmiyor.

Kendi açıklamasını yapmadığı, Çinlilerinkinden de söz etmediği için, Antonioni devrimi parantez içine alıyor, bu adamların nasıl yaşadıklarını, gülüşlerini, baktıklarını görmekle yetiniyor ve onların meydana getirdiği toplumu bu jestlerle yargılamamızı öneriyor bize.

Kısacası, bu filmde, Çin gerçeği açık yargılardan kaçırılıyor. Adımlarını bir düdük sesine uydurarak işe giden bu işçi ve köylü dizisi, sloganları haykıran bu güleç yüzler, en kavgacı tavırlardaki bu gevşeklik ne diyor bize? Kollektif çabanın sevincini mi anlatıyor? İşçilerin, köylülerin askerî birlikler gibi toplanmasının göreceliğini mi? Yoksa soyaçekmiş bir tavırdan başka bir şey değil mi bu? Herkesin gerçeği ayrı. Antonioni kendini bağlamıyor. Bize, bir makineyle kendiliğinden semirtilildiğini gösterdiği örnekler Çin halkının bir simgesi mi, yoksa düpedüz Antonioni'nin biraz acımasızca beliren bir eğlence

zevki mi? Sanrılı bir bitiş için **Doğu Kızıdır**'ı çalan kukla çalgıcılar bir eğleninin mi, yoksa sadece bir güzelliğin mi taşıyıcıları oluyorlar?

İletişimsizlik, Antonioni'nin gözde tem'ası olarak beliriyor. Yaptığı film, Batılı yolcuyu ezen ve se-yircilere sızılmaz Çin karanlığına glrme olanağı ve-ren bir yabancılık duygusu getiriyor bununla. Ama Devrimin zekası da arada yitip gitmiş oluyor. Büyük sanatçı görüşü içinde, Mikelancello Antonioni, Çin-lilerde devrimlerini yadsıdığı izlenimini uyandırmıştır.

Doğrusunu söylemek gerekirse, kişi kendisi Çin-li değilse, Çinli olmayanlara Çin'i tanıtmak ve bunu Çinlileri kızdırmadan yapmak çok güç bir şeydir. Antonioni'nin filmine karşı duyulan öfke, geçmişle bağlarını koparmış, ama yabancılara karşı onu, utanç içinde de olsa, üstlenmeyi yeğ tutan bir halkın kır-ılmış onurunun bir belirtisidir. Çin'i yargılamak yal-nız Çinlilerin hakkıdır.

SARI TEHLIKE HAKARETİ

«**Paris'te Çinliler**» filmi, ⁽³⁾ Çinliler üstünde, bir çe-şit yamuk aynalara yansıyan görüntülerin etkisini uyan-dırmıştı; daha çok kişileri deli ya da budala olarak gösteren eski karakterler komedisine yakın olan bir karikatürleştirme vardı bu filmde. Ama söz konusu olan bir tarih-anlatı olduğuna göre ortaya başka bir sorun çıkıyordu. Bir röportaj değildir Jean Yanne'ın yapıtı. ⁽⁴⁾ Senaryoya göre Avrupa'yı Çinliler istila etmiş-tir. Paris yeniden işgal edilmiştir ve Alman işgali sırasındaki olaylar tekrarlanır; işbirlikçiler, çıkarıcı-lar, direnmeciler görülür ekranda. Gerçekte, yapımcı-nın yaratış özellikleri eskiye dönüktür; 1940-1944 ara-sındaki **feldgrau** işgalcileri, 2000 yılının kızıl istila-cısının modelini hazırlamıştır.

Fransız film adamı, bu tem'aları süslemekle yetinmiş. Çin Devrimini istilacı-istila edilen arasındaki sonsuz ilişkileri belirtmek bakımından sadece bir araç olarak kullanmıştır. Çin hükümeti bu konuda çekimser kalmayı yeğ tutabilirdi. Ne var ki tersi olmuş, hükümetin tepkisi açıktan açığa ilan edilmiştir. «Çin halk ordusu gülünçleştirilmiş, hakarete uğratılmıştır... Sosyalist Çin'le faşist Almanya arasında paralellik kurulması bağışlanmaz bir şeydir.» Çin, Çinlilerin içinde bulundukları koşullar gülümseme kaldırmıyormuşcasına, bu noktada da kendini karalanmış hissetmiştir.

Fransız gazeteleri —Batılı bir basının doğal itileri içinde— Çinlilerin yaptıkları protestoyu özellikle basın özgürlüğüne karşı bir saldırı olarak görmüşlerdir. Çinlilerin kendi devrimlerine, içerden gelen her türlü yadsımaya değilse de, dışardan gelen alaylara dayanamadıklarını anlamamaktı bu. Kendini bütünle adanmış bir halkın yaptığı devrime saygı göstermek gerekir. Çinliler kendilerini değerli hissetmektedirler. Başkalarının kendilerini anlamamaları onlarda bir rezalet etkisi uyandırıyor; sistemli bir karşıtlık görüyorlar bunda. Onca aşk ve irade gücüyle yoğunlaşmış olan Çin devrimi sevilmezliğe katlanamıyor.

Çinlinin alınganlığını nasıl yorumlamak gerekir? Aslında bütün halklar alıngandır. Fransızlar, bir Fransız Fransızlarla alay ettiği zaman yürekten gülebiller. Ama bir yabancının kendilerini alaya almasına katlanamazlar. Burnunun uzunluğuyla ilgili imalara karşılık veren Cyrano'nun öyküsü sürekli olarak geçerlidir burada: **«Ben bunları söylerim oldukça belagatla, ama bir başkasından dinlemem tekini bile.»**

Dahası da var. Çinlilerin bu duygululuk konusunda özel özürleri var. Dünyanın en eski uygar-

lığının çocukları oldukları bilinci içindedirler; yüz on yıllık bir süre içinde istilalara uğramışlar, sömürgeleşmişler, işgal edilmişler, başkaları tarafından yönetilmişler. Bütün Çinliler ulus olarak kolektif bir biçimde inkar edilmiş olduklarını anımsamaktadırlar: Yüzeyde ulusal bir gururları niçin olmasın?

Ayrıca, eski bir efsanenin, sarı tehlike efsanesinin bu dirilişi sadece öfkelendirebilirdi onları. Çinlilerde bir üstünlük duygusu varsa, kimi zaman Batıda düşünülenin tersine, hiç bir zaman dünyayı ele geçirmeyi istememiş bir halkın çocukları olmakla ilgilidir bu. Dört bin yıllık bir tarih süreci içinde Çinliler hiç bir zaman kendi uygarlıklarının doğal havasının ötesine sızmamışlardır. «Sarı tehlike» deyimi Çinlilere uygulanıyorsa, bu, bir küfre değilse, bir yutturmacaya dayanmaktadır. 1900'de, birlikleri düzenli bir biçimde Çin'e doğru hareket ederken Kayzer Guillaume II. şöyle diyordu: «Pekin yerle bir edilecektir. Sarı tehlikeye karşı koruyacağınız bütün Avrupa'nın Asya'ya karşı savaşıdır bu. İnsaf istemiyorum, tutsak istemiyorum»; oysa zavallı Çinlilerin böyle bir tehlike yaratacak bir güçleri yoktu. Avrupalı askerlerin gelişine karşı kendilerini savunacak güçte bile değildiler.

Gerçekte Çin, herhangi bir Batı ülkesinden daha büyük ölçüde «sarı tehlike»nin kurbanı olmuştu. Çin Seddi kendilerine karşı kurulmuş olan Hunlar, ilk «sarı tehlike»yi yaratmıştı bu ülke için. Moğollar Çin'i işgal ettiler ve bir yüzyıl yönettiler: İkinci «sarı tehlike.» Mançuların boyunduruğu üç yüzyıl sürüyor: Üçüncü «sarı tehlike.» Nihayet dördüncüsü: Çin'e saldıran ve bir kısmını işgal eden Japonlar. Çu En-lai bana şöyle diyecekti: «Ulusal topraklarımız dışındakilerde tek bir Çinli asker yoktur,» ve gülümseyerek ek-

leyecekti: «Ama başkaları için böyle söylenemez» Çinlilerin sürekli barışçılığı ve uğradıkları felaketler onlara şakayı kötüye alma hakkı kazandırmıştır.

ITHAL EDİLMİŞ MÜZİĞE KARŞI

Kuşkusuz, Batı müziğine karşı girişilen saldırılar bir yurtseverlik tepkisiyle açıklanabilir. En ünlü Avrupa orkestralarının yapacakları turnelerin iptali için de aynı neden gösterilebilir. «Halkın Günlüğü»nde yayımlanmış sert bir eleştiri, ⁽⁵⁾ Schubert'in **Bitmemiş Senfoni**'sini şöyle nitelendiriyor: «Kendilerini siyasal ve ekonomik bir çıkmaz içinde hisseden, ama mücadeleye girmek, melankoliyi, kararsızlığı, kötümserliği, umutsuzluğu ve toplum gerçeğinden kaçma isteğini belirtmek cesaretinden yoksun küçük burjuva aydınlarının yapıtı.» Böylece Çinli bir devrimci için, evrensel başyapıtlar olarak sunulacak ve saf Çinli hayranlığını kazanacak yapıtlar yerlerine oturtuluyor. Başka yayın organlarındaki başyazılarda da, «Batı tekniğini yüceltmek» ve hele emekçi, köylü ve asker bestecileri bir kenara itmek, «proletarya siyasası»ndan ayrılmak isteyen «Liu Şao-şi tipi» revizyonistleri karalayan kanıtlar ileri sürülüyor. Aynı ulusal gurur tepkisine boyun eğmektir bu.

Geleneksel Çin Operası hiç bir zaman Batı müziği kadar kınanmış değildir. **Halkın Günlüğü**, eski Çin müziğinin yerleşik yurtsama duygusunu daha gülünçleştirmek için Konfüçyüsçülüğe karşı şu olayı anlatıyor. Konfüçyüse yeni model bir şarap bardağı getirirler; bardak geleneksel köşeli bardaklardan değildir. İhtiyar Konfüçyüs kuşkuyla bardağı inceler ve öfkeyle bağırmaya başlar: «Bu bir şarap bardağı değil, gerçek bir şarap bardağı değil!» Batılı küçük bur-

juva müziğiyle eski feodal Çin müziği arasında çağdaş ve devrimci, devrimci olduğu için çağdaş bir sanata yer vardır. **Kızıl Bayrak'ta şöyle deniyor: «İçerik değiştiği zaman sanatsal biçim de değişmelidir.»** (8) Kültür Devrimi, Çin devrimcilerinin kendilerinin yaratabilecekleri yeni bir kültüre olanak sağlıyor.

YENİDEN İTİBAR KAZANMIŞ BİR ZORBA

Konfüçyüs'e karşı saldırılardan daha ağır bir anlam taşıyan bir şey var: O da Çin Seddi'nin yapımcısı ve Konfüçyüs okuluna düşman düşünce akımının, «Yasalar Okulu»nun zorba ilkelerini açıklığa kavuşturmuş olan Çin Şih Huang-ti'nin yeniden itibar kazanmasıdır kuşkusuz. Bu adam, milattan önce 246 ve 221 yıllarında o güne dek Çin topraklarını aralarında paylaştan başka altı prence karşı açtığı bağışlanmaz mücadele sonunda Çin'i birleştirmişti. Akan kana ve gözyaşlarına aldırmayan İmparator, merkezci ve totaliter bir rejimi gelişigüzel kurmuştu. Bütün kitapların yakılması buyruğunu verdiği, kendisine boyun eğmek istemeyen okumuş kişileri diri diri gömdüğü için aydınların sürekli nefretini kazanmıştı —bazı konfüçyüsçü tarihçilere inanmak gerekirse, bunların önceden el ve ayakları kesiliyordu.—

Partinin büyük yayın organlarının yazı kurullarına hakim olacak ve bir basın kampanyasını yönetecek kadar güçlü olan siyasal sorumluların, Sokrates'in doğumundan yıllarca önce ölmüş ve sakın yüzü yirmi beş yüzyıllık bir süre içinde milyarlarca Çinliye model olmuş bir filozofu hedef almaya karar vermiş olmaları yaşadığımız günlerde gerçekten tuhaf bir şeydir. Ama aynı sorumluların, Roma'nın henüz basit bir kasaba olduğu, Etrüsk savaşlarından daha

yeni çıktığı bir çağda yaşamış bir zorbaya taçlar giydirmeleri daha da tuhaf bir şey değil mi? Yirmi üç yüzyıldan beri aydınların lanetlerini üstüne çeken bir zorba. Bu düşmanlık ve bu bağışlama inandırıcılığın yerine zorbalığın geçirilmesi yolunda bir ilk adım olmuyor mu acaba? Çin Şih Huang-ti'nin yüceltilmesi olayı otoriter merkezcilikten yana bir savunuyu ve o güne dek yerel otoritelere tanınmış ayrıcalıkların ortadan kaldırılması olarak yorumlanamaz mı? Bunların tavırları bugün hüküm giydirilmiş olan Konfüçyüsçü davranışları anımsatmaktadır.

O zamana kadar kan içici bir zorba olarak tanıtılan Çin Şih Huang-ti —Konfüçyüsçü tarih görüşü bunu işlemiştir— kuşkusuz, Mao gibi, demir elleri arasında güçsüz bir Çin'i bir ulus haline getirmek için yoğurmuş bir adamdır. (*) Konfüçyüs'e karşı açılmış kampanya, bir ulusun, yaşamasını sürdürmek için, kimi zaman bireylerini feda etmesi, «geniş kitleleri» Konfüçyüsçü toplumun manderinlerinin, bürokratlarının, aydınlarının önüne geçirmesi ya da çıkarması, onları bir silindir gibi ezmesi gerektiği yolunda bir çağrıdır.

HER ZAMAN BİR DÜŞMAN GEREKİR

Bu kampanyalarda Çin ulusuna çağdaşlaşmış, ama derinden derine ulusal nitelikte temeller sağlama isteği her zamankinden daha açık bir biçimde

(*) Kuşkusuz, bu yüceltme «iki çizgi arasındaki mücadele» tem'asını geliştirmek ve Lin Plao'nun «571 çalışmaları için belge»de ileri sürdüğü suçlamalara karşılık vermek amacını taşımaktadır; bu belgede Mao'nun Çin Şih Huang-ti'den daha berbat bir zorba olduğu belirtiliyordu; Lin ise Konfüçyüs'e göre kusursuz bilge olmuş oluyordu. Bir basitleştirme başka bir basitleştirmeyi davet ediyor böylece.

belli oluyor. Çu En-lai bir yemek vesilesiyle şu sözleri söylediği zaman, yaptığı konuşma Çinli davetlilerin bir alkış tufanıyla kesilmiş: (?) «Sosyal-emperyalizm (yani Sovyetler Birliği) ve Çin halkının can düşmanı yabancılar açtığımız kampanyaya saldırıyorlar; bu da gösteriyor ki doğru yoldayız.»

Mao öteden beri, ulusu, düşmanları karşısında cisimleştirmiştir: Japonlara, sonra Amerikalılara, daha sonra da Sovyetlere karşı. Bugün Amerikalılar, yine düşman olarak bilindiği halde, sadece yaptıkları gerilemelerden ötürü daha az tehlikeli görölmektedirler. Sovyetlerse, hiç bir gerileme belirtisi göstermedikleri için giderek daha tehlikeli bir düşman haline geldiler; onu yüceltmekten çok kınamak zorunluluğu giderek arttı. Böylece Çin ulusu Sovyetler'i kınayarak kendini yüceltmiş olmaktadır.

Ard arda gelen olaylara fazla bir önem vermemek bile gerekse, Çin-Sovyet gerilimi sürüp gidecektir. Ocak 1974'te «casus-diplomatlar»ın ülke dışına çıkarılması, Sovyet ajanı Liu Hung-şu'nun, basının yarattığı gümbürtü içinde tutuklanması, gizli servislerin evrensel savaşını Çin'de sona erdirecek olaylar değildir ki. Böylesi olaylar, doğal olarak yaşanmış bir rekabet durumunun belirişi olduğundan, bizim Batılı demokrasilerimizde fazla bir telaş uyandırmaksızın düzenli bir biçimde tekrarlanır. Çin-Rus anlaşmazlığınıninsa ayrı bir özelliği vardır. Zaman zaman, iki taraftan birinin sınırlara yığdığı askerî birliklerin ortaya çıkardığı bu büyük anlaşmazlıktan büyük bir patırtı kopar. 1969'da, Amerikalı gazeteci Harrison Salisbury, Sibiry'a'dan döndüğu sırada, savaşın çok yakın olduğunu bildiriyordu. Bundan beş yıl sonra, (8) İngiliz uzmanları askerî yığınakların çok fazla arttığı, bu yüzden savaşın patlak vermesi için artık pek bir

şey kalmadığı kanısındaydılar. Birçok gözlemci, taraflardan birinin bir savaşa başlama tehlikesini göze alabileceğine inanmadığı, Çin, ünlü formüle göre «bundan hiç söz etmediği» halde, sürekli olarak Kuzey sınırını —mavi Vosges çizgisini— «her zaman düşünmektedir.»

IMPARATORLUĞUN BÜTÜNLÜĞÜNÜN SİMGELERİ OLAN BİRKAÇ ADACIK

Pekin hükümeti, dünyanın unuttuğu Paracels adlı küçük takımadaları işgal etmek için asker sevkettiği zamanı, Batı basınının oybirliğiyle ve dogmatik bir biçimde ileri sürdüğü gibi, denizden çıkarılabilecek bir petrol olanağını elde etmeyi mi düşünüyordu? Bu yorum bütünüyle Batılı bir yorumdur: Rasyonel, ekonomiye fazlaca bağlı ve günöbirlik olaylara ilişkin bir yorum. İnanmak gerekir mi buna? Çin Devrimi, hiç değilse bizim mantığımıza göre, mantık dışı (irrasyonel) bir niteliktedir; ekonomiyi ikinci plana atar, «kumanda mevkiine» siyasayı getirir; tarihe bitişmek için güncellikten kopar.

Batı basınının açıklaması, Peguy'ün, Marne savaşından hemen önce cepheye giderken, bunu kitaplarının tirajını arttırmak için yaptığını ileri sürmeye benzer. Gerçekten de kitaplarının tirajı yükselmiştir, ama onun Villeroy'da ölmesinin bir sonucu olarak. Elbette Çinlilerin bir gün Paracels dolaylarında denizden petrol elde etmeleri de mümkün bir şeydir. Ama Çinliler, kendi topraklarında kullanılmamış büyük petrol kaynakları durup dururken, onca pahalı ve onca rastlantıya bağlı bir biçimde, (*) denizaltı petrol işletmesine girişecek kadar sıkışık durumda mıdır-

(*) Off shore denilen işletme biçimi.

lar? Yoksa, amaçları, sadece Çin denizinde varlıklarını ortaya koymak mıdır? Eskiden Çin'in bir parçası olan bir takımadayı işgal ederek, iki Vietnam, Filipinler, Malezya, Japonya karşısında Yüce Merkez Imparatorluğu'nun mirasını üstlendiğini göstermek, ordu-suna ve deniz kuvvetlerine yurdun esenliği için nice vaz geçilmez olduklarını kanıtlayarak onları yürek-lendirmek istemiş olamazlar mı? Kısacası, atalarının sağladığı bir durumu yeniden elde etmek için, bir yeri, Amerikalıların da Rusların da davranamayacakları bir ânı kollayarak ustaca kapmış olamazlar mı?

TARİHİN ÇARKINI DÖNDÜRMEK

Çu En-lai şöyle demişti: «Lim Piao ve Konfüçyüs, tarihin çarkını geri çevirmeye yeltenen iki gericiydi.» (9) Burdaki benzetme de, anlatım da iyice açınlayıcı. 1973 sonundan sonra Çin'den gelen haberler başka bir olasılığı ortaya koyuyordu: Kuşkusuz, devrim alevi zayıflamaya başladığı için onu canlandırmaya çalışılmıştır.

Partinin organları, **Halkın Günlüğü** ve **Kızıl Bayrak**, «Devlet örgütü içinde güç kazanmış sağlıklı uygulamaları» suçlamakta, bunları hükümete karşı düzenli bir saldırı olarak görmektedirler. «Yaşları ilerlemiş» kadroların «iktidarı kötüye kullanma»larını yuhalamaktadırlar. Eskiliğin, Parti içinde ve yönetim katlarında bir aşama ve başarı ölçüsü olarak görülmesinden yakınıyorlar. Kültür Devriminin tasfiye ettiği kişilerin yeniden devreye sokulmasını üstü kapalı bir biçimde protesto ediyorlar. Bunların başında, uzun süre Liu Şao-şi'yle işbirliği etmiş olan eski Parti Genel Sekreteri Teng Hsiao-ping geliyor. İri

yazılı duvar afişleri, Kültür Devriminin  nl  «ta tzu-pao»ları, Maocu  lk ye bağlılık taşkınlıkları içinde, yine sokakları dolduruyorlar.

Halkın Günlüğü, 1968'den beri ilk kez, Kızıl Muhafızların Mao tarafından 1966'da ilk kabul edilişlerinin yıldönümüne s t nlarında yer vermiştir. Partinin teori dergisi **Kızıl Bayrak** devrimci şiddetin savunusundan vaz geçmemektedir. ⁽¹⁰⁾ Yeni bir slogan, sorumluları tuhaf bir biçimde «akıntıya karşı» yüzmeye çağırıyor; Mao'nun 1966'da belirttiği ilkeyi andırıyor bu («başkaldırmayı bilmek gerekir»). Kısacası, Kültür Devriminin ilk yılında olana sıkı sıkıya bağlı ivedi bir devrimci tarz karşısındayız. Daha önce haklı olarak ayakları kaydırılmış kişilerin iktidara dönüşlerini anlatmak amacıyla, çağında düşüncelerini  ıkladığı için Konf cy s'e suçlamalarda bulunacak kadar işin ileri götürüldüğünü görüyoruz. Burdaki benzetme çok belirgindir.

Başka belirtiler arasında, gazetelerde yayımlanan mektuplar da var. **Halkın Günlüğü**'nde, ⁽¹¹⁾ özeleştirisini yapan genç bir askerin mektubu iktibas edilmiştir. Bu genç, eskiden Uzun Yürüyüş'e katılmış olan babasının işe karışması sayesinde  niversiteye «torpille» girmiş olduğunu itiraf etmekte; eskiden çalışmakta olduğu birime gönderilmeyi, yerini daha yetenekli birine bırakmayı istemektedir. Mektubun başına bir not konmuştur; anlatımı, Mao tarafından yazıldığı izlenimini uyandırmaktadır. «Taban,» «geniş halk kitleleri» devrimci espriyi muhafaza etme yolundaki isteklerini yeniden duyurmaya başlamışlardır.

Kültür Devriminin yönetimi az kalsın Mao'nun avuçlarından kayıyordu. şaşmaz bir biçimde hâkim olmuştu sonra. Kuşkusuz, daha az tehlikeli düşmanlarına saldırırken bu deneyden alacağı dersler ol-

muştur. Mao'nun başlattığı devrimin kurbanları olan Liu Şao-şi ve kadrolar, şiddetle karşı koymuşlardı: Onları tasfiye etmek için en az iki yıl gerekmişti. Bu karşı-devrim hareketi az kalsın Çin'i bir iç savaşa götürüyordu. Mao, 1974'te devrimi hızlandırdı: Çünkü ilerlemese, gerileyecekti; ama bu kez saldırı iki ölüye karşıydı; yaşayan birçok kişinin savunma durumuna geçmesi diye bir şey söz konusu değildi bu kez. Konfüçyüs iki bin beş yüz, Lin Piao iki buçuk yıl önce ölmüş bulunuyorlardı; ikisi de, bir **bu-merang** etkisinden korkulmayacak kadar uzak hedeflerdi; öte yandan, onlara karşı açılan kampanyanın kitleleri seferber etmeye yeteceği iki yakın hedeftiler.

Konfüçyüs'ün, yirmi beş yüzyılda, zararsız duruma gelecek vakti olmamış mıydı? Onun arkasındaki hedef kimdi?

Yalnız Lin Piao mu? Öldürülmesi gereken bu ölü mü? «Kapitalizmin» ve «revizyonizm»in bu her zaman yeniden canlanan su yılanı mı?

Kuşkusuz, Mao'nun yazdıklarında Konfüçyüs'ün birçok düşüncesi de kullanılmıştır. Maocu devrimin, belli bir görüş açısından yaratmak istediği **Yeni İnsan**, modeli Konfüçyüs tarafından verilmiş eski insanın onarılmış bir biçimidir. Ama eski Ustanın öğretisi, sınıf mücadelesinin tarihsel zorunluluğuyla uyuşmadığı için de, şiddetle yerilmişti. (*)

Konfüçyüs'e yöneltilen suçlamaların nedeni, onun «ivilikseverliği» savunurken, iki bin yıllık bir sürede feodalizmin, küçük bir azınlığın büyük kitle üstün-

(*) Sözelimi, Mao, 4 Mayıs 1939 tarihli **Gençlik Devriminin Yönelimi**'nde ne tarla sürmeyi, ne sebze yetiştirmeyi bilen Konfüçyüs'le alay eder. Konfüçyüs ve öğretisi çoğunca Mao'nun ağır sözlerine hedef olmuştur.

deki egemenliğinin sürgit olmasına yardım etmiş bulunmasındadır. «İyilikçi olunuz, halk da boyun eğecektir,» diye yazıyordu Konfüçyüs. «İyilikçilik»le, halkı aldatmak, uyutmak mümkündür. Yeniden harekete geçmek bunun için gereklidir işte. Bir toplum, «iyilikçilik»le de «âyinlere saygı»yla da ilerlemez; bir toplumu ancak kesiksiz sınıf mücadelesi ilerletir. **Devrim ya sürüp gitmelidir, ya da yok olmalıdır. Ancak sürekli olduğu zaman vardır; aksi halde yoktur.**

Başta iki büyük devrim, Fransız ve Rus devrimleri olmak üzere, tarihte görülmüş daha önceki bütün devrimlerden farklı olarak, Çin Devriminin soluğu kesilmemiştir. Tersî olmuştur. Çin Devrimi her zaman bir çeşit halk coşkusu içindedir. Kitleler her zaman kullanılabilir güçler olarak belirmektedir. Sürekli devinimi keşfetmiş bir toplumun itici gücü olan «Mao Çe-tung düşüncesi»ne yenilenmiş bir enerji katmaktadırlar.

En önemli nokta da buradadır kuşkusuz; olayları hırsla bağlayarak açıklamakla yetinen fazla gerçekçi bir yorum yetersiz kalacaktır. Başka komünist rejimlerde olduğu gibi, Çin rejiminde de daha önce gördüğümüz gibi temizleme işlemlerinden vaz geçilememektedir. Ve bu da ideolojik bir biçim altında sunulmaktadır. Bizde de öyle olmaz mıydı? Sözgelimi bir başbakanı yadsımak için, onun adı anılmadan Descartes'e karşı bir kampanya açılmıyor muydu? (Üstelik Descartes zaman içinde bize Konfüçyüs'ten sekiz kat daha uzaktır.) Bu maskeleyenin ardında, nöbet değiştirme mücadeleleri şiddetlenmektedir.

Sarayın üstünlükler ve handikaplar oyunu karşısında gözlemci çoğunca yanılmıştır. Bazıları, özellikle Moskova'da, hedef olarak sıranın Çu En-lai'ye geldiğini düşünmüşlerdi: Sıranın, Kültür Devrimi yan-

gınını söndürmeyi bilmiş bu çok becerikli ve çok barışçı adama geldiğini sanmışlardır. Oysa başka ipuçları Başbakanın sarsılmaz bir biçimde içteki yatıştırma ve Batıya açılma siyasasını sürdürdüğünü göstermekteydi. Ağustos 1973'te, Wang-Hong-wen'le birlikte X. Kongrede yaptığı tek konuşmada Çu En-lai Kültür Devriminin yeniden hızlanmakta olduğunu belirtmişti. (*)

Ne var ki Moskova'daki söylentilere paralel olarak, daha ince bir yorum yapma gereği de yoktu belki. Başlangıçta, Konfüçyüsçü bir mandarin toplumunun ürünü olduğu düşünülerek, Mao'ya yakın çevrelerin, hattâ belki de Mao'nun kendisinin açtığı kampanyanın hedefi olacağı düşünülebilirdi. İkinci bir durumda, Çu En-lai, geri çevrilmek istenen bir olaya el koyma konusundaki ince yeteneğiyle, bu kampanyayı kendi adına açmış ve başına geçmiş olabilirdi. Üçüncü bir durumda, kampanyanın hem Konfüçyüs'e hem de Lin Piao'ya karşı açıldığını açıklayabilirdi. Dördüncü bir durumda, **temelde** Lin Piao'nun, **ikinci derecede de** Konfüçyüs'ün hedef alındığını gösterecek biçimde işleri ayarlayabilirdi. Kısacası, bu vurgu değişimleri sayesinde, yaban arısının iğnesi gibi hafif ve hızlı bir biçimde, bir kez daha tarihin akışını değiştirebilirdi...

Formoza'da «Aktris Çiang Çin» adıyla anılan Bayan Mao'nun da hedef olacağını ileri sürenler olmuştur. Piyanoyu Çin'e tanıtan odur. Çin'e gelmiş Batılı orkestraları kişisel olarak kabul etmiş olan da o. Daha sonra bu ülkede Schubert'in, Beethoven'in gözden düşmesi, Paris Orkestrasının yapacağı turneyi iptal

(*) 24 Şubat 1974'teki yemekte, Çu En-lai, devlinin yönetimini ele aldığını söylemişti.

etme zorunda bırakılması onun eyleminin inkarı demek olmuyor mu?

Kuşkusuz, Bayan Mao büyük bir rol oynamıştır, ama onun etkisini azaltmak için bütün bu hareketlere girişmek gerekir miydi? Siyasal Büronun protokol sırasına göre bir yargıda bulunmak gerekirse, o, X. Kongrede eski yerini yitirmiştir. Bununla birlikte, Kültür Devrimindeki mücadele arkadaşları Çen Po-ta'nın ve Lin Piao'nun tasfiye edildiği temizleme işlemine karşı direnmiştir. Başka temizleme işlemlerine de karşı koyacak kadar güçlü bir durumda değil miydi?

AVRUPA BİLİNCİNDE ÇİN BUNALIMI

Çin Seddi'ni kuran kişinin yüceltilmesi, Batının «burjuva» kültürünün sızmaları karşısında takınılan öfkeli tavır, münasebetsiz kameralarla örselenen onur, casus-diplomatların ülke dışına çıkarılmaları, ıssız kayalıklara sahip olduğu zaman Çin egemenliğinin büyümesiyle övünme: Bütün bunlar, Çin ulusçuluğunun yeniden kazanıldığını gösteren çeşitli belirtilerdir. Batılıların Çin tepkilerini ağırbaşlılıkla karşılamaları için de onca neden vardır. Kültür Devrimini olduğu gibi, bu yeni «halk savaşı»nı da Çinliler kendi sorunları olarak görüyorlar. Kırk yüzyıllık onurlu bir uygarlıktan ve yüz yıllık bir aşağılanmadan sonra, bir halk, Batılı müdahaleleri, bunlar entelektüel planda da olsa, yeni bir hırsızlık girişimi olarak görmesin de ne yapsın?

Ancak, tarihin tersine de işlediği şu yüzyılın belki de en şaşırtıcı belirtilerinden biri olan bir dönüş sonucu, bu kez Batılılar, hırsızlık-mırsızlık söz konusu olamayacak kadar nice bir Çin müdahalesinin

kurbanı oldukları duygusu içinde olmaya başlamışlardır.

Kısacası Çin, sekiz yüz milyon insanın farkında olmadan, üç adağı yerine getirdiği, çalışmada özgürlüğü, kanaatkarlığı, kamu yararına kendini adanmayı, başkalarının çıkarı için kendini unutmayı ilke edindiği bir manastır topluluğu görünümündedir. Bu duruma sürekli bir ideolojik esinle, bilgece uyarlanmış bir inanç büyüüsüyle, kollektif bir putlaştırma eğilimiyle ve nihayet çok yalın birkaç mekanizmayla ulaştığı belli oluyor. Bu tekniklerin Hristiyanlıktaki çile sistemiyle yakınlığını görünce çarpılmadan edemiyor kişi. Rahiplerin perhizlerle, yoksunluklarla, dermansız düşürücü işlerle nefislerini kırarak, tutkularını susturarak, karşılıklı bir gözetim içinde tensel zevklerini bastırarak, istekleri daha uysal, iradeli alınan buyruklara karşı koyamayacak kadar zayıf kılmak için titizce ayarlanmış kefarete sistemiyle nasıl çile çekiyorlardıysa, Çin de öyle bir çile ortamı içinde görünmektedir.

Ne tuhaf şey! Hristiyanlaşmış olan Batı, tüketici, oyunbaz, erotik bir duruma geliyor, hem kazanç düşkünü, hem savurgan, hem bireyci, hem anarşist oluyor. Hristiyanlaşmamış olan Çin ise bu ölçüsüzlüğü reddettiğini, kınadığını, çilenin erdemlerini uyguladığını, yoksulluk, dürüstlük, boyun eğme esprisi içinde yaşadığını, ağırbaşlı ve ortaklaşa nitelikte bir toplum yarattığını gösteriyor bize. Resmen maddeci bir ulus, iki bin yıldan beri spiritüalist bir uygarlığa kendilerini bağlayan, ama gidişatları ve hayat tarzları maddî şeylere sarılmış ülkelere, tuhaf bir biçimde maddeden uzak durma dersi veriyor.

Bu paradoks, Paul Hazard'ın **Avrupa bilincinde Çin bunalımı** dediği durumu niçin yaşamak üzere ol-

duğumuzu açıklamaktadır kuşkusuz. Kitaplar, yolculuk notları, incelemeler, Çin'e karşı duyulan merakın tanıklıkları olmakla kalmamaktadır. Bir zamanlar Devletlerin en kalabalığı, en gizemlisi üstüne ek bilgiler toplamak söz konusuydu. Bundan böyle ise —biraz XVIII. yüzyılda olduğu gibi, ama çok daha güçlü bir biçimde— Çin, Batının, kendi değerleri içinde başı sıkıştığı zaman, bir danışma durumu yaratıyor; takınılması gereken tavır bakımından, bir örnek olarak beliriyor. Batı sanki bir katkısızlığı ve bir mutlakı yitirmiş olmanın suçluluk duygusuna düşmüş gibi... ve Çinliler sanki o yitirilmiş şeyleri yeniden bulmuşlar gibi. Bugün, Çin'deki hayata baktığımızda, kendi kendimiz üstüne sorular soruyoruz kendimize.

çin'in uyanışı: bir «model» mi, yoksa bir «mucize» mi?

ÇİN'İN XX. yüzyılın ilk yarısındaki gelişimi, denediği çeşitli formüllerin ard arda başarısızlığa uğradığını gören bir ülkenin gelişimidir; bu durum, koşulların, geriye kalan tek formülün —görünüşe göre, kendisine uyarlanabilen tek formülün— başarıya ulaşması için bir araya geleceği güne dek sürmüştür. 1911'e kadar imparatorluk yöneticileri, daha sonra Cumhuriyet yöneticileri, Yuan Şi-kai, Sun Yat-sen, Çan Kay-şek, Mao Çe-tung, temel bir noktada birleşmişlerdir: Çin ancak diktatörce ve ulusçu bir rejimle yönetilebilir.

Hiç bir şey, Batı güçlerinin ağırlığı altında ezilmiş bir Çin'i kurtarmaktan daha ivedi değildi. Ülke, halk yığınlarının katı bir biçimde birleştirilmesinden vaz geçemiyordu. Batıyla temas içinde yetişmiş ya da sadece Avrupa ve Amerika tarihini incelemiş olan Çinliler, yurtlarının içler acısı azgelişmişliğini ve onu tehdit eden tam bir **çözölmeyi büyük bir hüüzün içinde** seziyorlardı. XIX. yüzyıldan sonra, özellikle Japonlar karşısında yitirilmiş zaman, uzun vâdeli **çözömleri** ortadan kaldırmıştı.

Komünizmin sonuçtaki zaferinden önce Çin'i bölüşerek yönetmiş olan üç hükümetin, Komünist Yenan hükümetinin, ulusçu Çungking hükümetinin ve «işbirlikçi» Nankın hükümetinin başında Sun Yat-sen'

in üç sürdürücüsünün bulunması anlamlıdır. Aynı Kanton sarayından gelme Mao Çe-tung, Çan Kay-şek ve Wang Çing-wei aynı amaçta birleşmişlerdi: Ulusçu bir devrim. Ayrıldıkları yanlar sadece yöntemlerdedir. Sistem neye dayanmalıdır? Japonları ülkeden atmak için Batılılara mı, Batılı istilasına son vermek için Japonlara mı, yoksa her ikisinden kurtulmak için dağlarda gizlenen partizanlara mı?

Birçok Batılı gözlemci, Çin halkının çürümüş bir kapitalist rejimden çok, bir zorbalık rejimini geniş ölçüde desteklemesine şaşmıştır. «Çan Kay-şek'le Mao Çe-tung arasındaki seçim, çürümeyle zorbalık arasında bir seçim anlamına geliyordu; şaşırtıcı olan da Çinlilerin bu ikincisini seçmiş olmalarıydı.» (1) Gerçekten de, Çinliler, İkinci Dünya Savaşı sonunda, özgürlükle kölelik arasında bir seçim yapabilme duygusu içinde olmamışlardır. Her şeye karşın, zorbalığın bir çeşidinden kurtulamamaktaydılar. Ama Kuomintang, Kızıl Ordu'nun çetinliğiyle çelişik bir biçimde, toprak sahipleri ve yabancılara bağlı bankacılara dayanan küçük bir azınlıkla açıkça anlaşınca, önlerinde iki yol kalıyordu, sadece iki yol: Genellik kazanmış kokuşma ya da arınma için mücadele; devrim korkusuyla çürümeyi kabul etme, ya da devrimi ve şiddet tedbirlerini benimseyerek onu reddetme.

«Kendiniz komünizme bağlı olmadığınız halde, Çinlilerin önünde bu öğretiyi dışında hiç bir çözüm yolu olmadığını, mantıksızlığa düşmeksizlik nasıl söyleyebilirsiniz?» diye bir soru yöneltilebilir burada. Maocu türde komünizmin Çin gibi feodal ve az gelişmiş bir ülkeye uygulanabilecek tek yol olduğunu ezberden ve olgulardan soyut bir biçimde kestirip atmayalım. Yalnızca, 1949'da, Kuomintang'ın yıkılışından sonra Çin'i eline almaya, onu toparlamaya,

geçmişinden kurtarmaya yetkin tek ekibin; Japonlara karşı direnmenin, feodallere karşı savaşılan gönüllülerin, Şensi eyaletinde Kurtuluş deneyini gerçek yüceliğiyle tamamlamış öncülerin Partisi olduğunu saptayalım; nöbeti almaya hazır tek parti olduğunu.

Halk Çin'indeki bütün hüküm giydirmelerin adına yapıldığı birey hakları kavramı, böylesi bir tarihsel bütün içinde hâlâ bir anlam taşıyor mu? Taşıyorsa nasıl bir anlam bu? Eleştiriler Batılı toplumun temel değerleri adına yapılmıştır, Çin toplumunun değerleri adına değil. Mutluluk kavramı gibi özgürlük kavramı da görece bir niteliktedir. Devrim, Çinlilere, yalnızca ülkeleri bağımlı ve parçalanmış duruma düştüğünden bu yana yoksun bulundukları kolektif bir özgürlük değil, aynı zamanda çok kimsenin kuşulanmayacağı birtakım bireysel özgürlükler de kazandırmıştır: Yoksul köylüleri toprak sahiplerinden, açları kıtlıktan, oğulları babalarının zorbalığından, kadınları kocalarının zulmünden, memurları şeflerinin yiyiciliğinden, halkı sefaletten «kurtarmıştır.» Kitleleri Kızıl Ordu'nun yürüttüğü sefere katılmaya iten karşı konmaz güç, kurtuluş umudu olmuştur: Bu umudun bütün bütüne kırıldığını kim söyleyebilirdi?

Çinlilerin çoğunun yeni kolektif yazgılarının eskisinden daha iyi olduğu bilinci içinde bulunmadıklarını söyleyebilir miyiz? İçlerinden çoğu, bazı görüşlere karşın, «Kurtuluş»u somut bir gerçek olarak anımsamaktadır. Çin, Batı ülkelerinin birkaç yüzyılda yaşadığı evrimi birkaç on yılda geçirmiştir. Kendilerinden istenen çaba nice büyük olursa olsun, sıkıntının kurtarıcı rolü nice ölümcül olursa olsun, Çinlilerde karanlıklardan aydınlığa doğru bir değişim olduğu izlenimin uyanmadığı düşünülebilir mi? Dün-

kü ve bugünkü özverilerinin, kendilerine ortaçağla modern çağlar arasındaki en kısa yolu açtığını biliyorlar.

Çin'e en yüksek düzeyde bir uyum sağlamak Mao'nun kaygısı olmuştur. Niteliksiz emekçilere güven ve onur sağlayarak toplumda bir iç denge kurmuştur; bu da ancak aydınların ve burjuvaların zararına gerçekleşebilirdi. Ayrıca çok kalabalık bir zanaatçılar, tecimciler, memurlar topluluğu da zarar görecek: Batılılaşmış Çin, eski rejimin düşüşünden sonra yaşamasını sürdürmüş ya da yeni rejime ayak uydurmuş ayrıcalıkların bir püskülünden başka bir şey değildi (ama bu ülkenin boyutları içinde bir püskül de büyük bir kitle meydana getirmektedir.) Kırsal bölgelerin büyümesine elverişli koşullar hazırlayarak, dağılmış bir ulusun içinde biyolojik bir denge kurmuştur Mao: Bu da kentlilerin zararına olmuştur. Herkesi aynı çıkış noktasına getirerek, yarışta daha büyük olanaklara sahip olanların önlerine engeller yerleştirerek, eşit şanslar dağıtmıştır.

Bir hizaya getirme işleminin kurbanlarının bunun acısını çekmedikleri ve bundan kurtulmaya çalışmadıkları düşünülemez. Tutarlı ve topyekün bir plana göre yeni bir toplumun kuruluşunu görmemek için bir neden olabilir mi bu?

Çin ekonomisinin Çan Kay-şek rejimi içinde de aynı hızı, hattâ daha büyük bir hızı tutturup tutturamayacağı sorusu soyut ve anlamsız bir sorudur. Ekonomik ilerleme sorunun yalnız bir yanıdır. Çin komünistleri, bağımsızlığa, refaha oranla çok daha büyük bir öncelik tanınması kanısında olmuşlardır: Bir deri bir kemik olsa da, hareketlerinde özgür kurt, semirmiş ama tasma taşıyan köpekten yeğdir Çin için.

Çin'i altüst eden değişikliklerin en büyüğü, onun başka ülkelere göre tavrını etkileyeni olmuştur. İşin içinden **kendi kendine** çıkmıştır Çin. Kendi olanaklarıyla termo-nükleer bir güç haline gelmiştir. Amerikan düşmanlığına, Sovyet kinine karşın. Birleşmiş Milletlere girmiştir. Bu, onun, o dönemde, kişi başına düşen gelirini yılda otuz kırk dolar arttırmış olmasından çok daha önemlidir.

OLAYLARIN AYNI YÖNDE GELİŞMESİ

Kimi ülkücü Batılılar kolektivizmle liberalizmi uzlaştırma düşü içindedirler. Kimileri de marksizmle Hristiyanlığın birleşmesinin mümkün ve uygun bir şey olduğuna inanırlar.

Komünizmin eski deneylerinden yararlanma olanağı, onun baskılarını yaşamadan elde edilebilir miydi? Sömürenleri yok etmeden sömürülenlerin diktatörlüğü kurulabilir miydi? Özgürlükleri feda etmeden mutlak eşitlik elde edilebilir miydi?

Sun Yat-sen de bu her şeyi uzlaştırma eğilimi içinde tüketmişti kendini. Toplumsal gelişim konusunda Marx'ın görüşlerini benimsiyor, ama şiddetli dönüşümleri reddediyordu. Sınıf mücadelesinden kopmuş bir devlet sosyalizmi istiyordu o. Yapılması gereken savaş, sınıfları kendi aralarında çatıştırmalı, ama «bütün halkı yoksulluğun karşısına» çıkarmalıydı. ⁽³⁾ Kuomintang bu teoriyi kendi hesabına ele almıştı: Marksizme evet, ama proletarya diktatörlüğü olmaksızın.

Başkalarıysa, bir kere proletarya diktatörlüğü kurulup eski yönetici sınıflar tasfiye edilirse, artık daha liberal bir rejime dönülüp dönülemeyeceğini soruyorlardı kendi kendilerine. Ne yazık ki deney-

ler, onları, özgürlükleri saf dışı eden bir sisteme sokmanın olmayacak bir şey olduğunu göstermiştir. 1947'den beri komünist bir rejimin liberalleştirilmesi yolundaki her girişimi bir el koyma dönemi izlemiştir.

Halk Çini, bunu en az üç kez denemiştir. Bunların her biri ayrı ayrı ölçülerde yapılmış, ama sonuçlar hep aynı olmuştur. 1956-57 arasında, «Yüz Çiçek»in dilleri çözdüğü sırada; 1962'de Hong Kong sınırlarında yaşayan halka göç serbestliği verildiğinde; 1966 ve 1969'da Kültür Devriminin az kalsın her şeyi alıp götüreceği zaman. Rejim ne vakit dizginleri gevşetmişse; at, gemi iyice aزیaya almıştır.

Bu tarihsel gerçekler birçok aydının, öğretmenin, gazetecinin, hattâ rahibin yaydığı çok yanlı marksizmle maskelenmiştir. Bunların düşünce cömertlikleri kendilerine «sınıf mücadelesinin bir kıyafet balosunu olmadığı»nı unutturmaktadır.

Marksist bir toplum slyasal çokçuluğı, düşünce ve vicdan özgürlüğünü benimseydi, savunulmaz ilişkiler içinde yok olabilirdi. Her toplum türü, içinde her şeyin birbirine bağılı olduğu, kendi evrenini yaratır.

Borodin, 1927'de, Hankow'da, Anna Louise Strong'a, solcu entelektüelleri Wuhan askerî iktidarı karşısında «bir kobra yılanının önünde, yutulacağını bilerek titreyen, yine de büyülenmiş görünen bir tavşan»a benzetiyordu. Bu karşılaştırma bugün de bütün değerini korumaktadır. İktidarı ele geçirmek için kursosuz örgütlenmiş bir partinin karşısında, «entelektüellerin duyarlı kalpleri» Borodin'in kanısına göre, «tavşanın kaderi»ne adanmış olmaktan hiç bir zaman kurtulmamıştır.» (3°)

Entelektüel çözümleme alışkanlığı bazı ayrıntı-

ları gözden kaçırma eğilimindedir; bu ayrıntılar her şeyi değiştirir.

Proletarya diktatörlüğü temelde totaliter niteliktedir. Her «şahane yol,» dar bir yoldur. Çin başarısında bazı mucizeler var. Ama pahalıya patlamış mucizelerdir bunlar. Ve yalnız Çin için geçerlidirler.

Mucize? Çin yöneticileri bu sözcüğü kullanmayı sevmiyorlar. Marksist öğretiyeye göre mucize yoktur. Her şey kaçınılmazdır. Özgürlüğe, hattâ tarihin elindeki oyuncaklardan ibaret olan halk rehberlerinin (nice büyük olurlarsa olsunlar) özgürlüğüne bir pay bırakılmamıştır.

Bununla birlikte, Çin Devriminin 1911-1949 arasındaki gelişimi daha derinden incelendikçe, rejimin yararlandığı olağanüstü bağlılaşıma daha çarpıcı olarak ortaya çıkıyor. Rejimin başarısını sağlamak için ne beklenmedik rastlaşmalar gerekmiştir!

● Binlerce yıldan beri yeryüzünün merkezi olmakla öğünen, ve yabancı egemenliğiyle can evinden yara almış bir İmparatorluk.

● Aşırı nüfus artışı içinde bulunan, bilisizliğin ve feodalitenin karanlıklarına dalmış uçsuz bucaksız bir kara parçası.

● Sefil, varlığını bile artık sürdüremeyen, hiç bir şiddet hareketinin korkutamayacağı ölçüde umutsuzluğa düşmüş bir proletarya.

● Ülkesinin özlemlerini cisimleştirmeyi bilmiş bir dâhi kişi.

Tek bir ögesi değiştirilse, anlamı bütünüyle değişecek bir denklem söz konusudur. Sözgelimi Çinlileri küçük bir toprak parçası üstünde yaşıyor düşünelim; bu durumda komünizm tek çözüm yolu olmaktan çıkmaktadır: Formoza'daki, Hong Kong'taki, Singapur'daki gibi. Ya da benzer bir toprak büyük-

lûgü ve nüfus çokluğu düşünelim; ama bu nüfus daha gevşek ve daha dindar bir kökten gelsin: Hindistan gibi. Hindistan'da komünist umut, ulusu harekete getirecek bir ölçüye şimdiye kadar hiç varmamıştır: Kerala Devleti daha önce uzun yıllar komünist olduğu halde sonradan o rejimden ayrılan tek devlettir.

Kaçınılmazlık olmuşsa, bunun her halükârda birçok nedensel dizilerin bir arada hareket etmesini gerektirdiğini düşünmeliyiz. Bitkin Çin Japonlara karşı mücadelenin tehlikeleri arasında, ulusal sorunlarının ulusal çözümünü bulmuştur: Benzersiz bir hal-kın, uç durumların ve üstün bir adamın bir araya gelmelerinde fışkırmış bir çözüm.

ÖRNEK ULUS

«Yüce Öğretmen,» Çinli kitleleri eğitirken, onlara kendileri hakkında daha yüksek bir değer kazandırmıştır. Sefaletten kurtardığı bedenlerinden çok, aylaklıktan kurtardığı güçlerine, aşağılanmadan kurtardığı ruhlarına seslenmiştir. Çin'e askerî, diplomatik ve ekonomik bağımsızlığını sağlamıştır. Geleneksel ülkülere çağdaş bir içerik kazandırarak, onların yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. «Birini yükseltmek,» diyordu Simone Weil, «her şeyden çok onu kendi gözünde yükseltmektir.» Çin'de bu olmuştur.

Bu yeniden kazanılmış onurun temeli üstünde, Çinliler gösterişsiz olmakta, gururlu kişilerin alçakgönüllülüğüne özenmekte bir sakınca görmeyebiliyorlar. İleri Büyük Sıçrama döneminde Çin kırgın bir benlik hırsının kibri içindeydi hâlâ. Lirik iyimserlik, kuşkusuz, kitleleri kaplayacak kadar yaygın değildi: On yılda İngiltere düzeyine geleceği söyleniyordu ona. Bugün, başarılar öylesine parlak ki, çok kı-

sa mesafeye atış yaptıktan sonra, çok uzak mesafeye atış yapılıyor. Çin'in geri kaldığı noktalar üstünde ısrarla durulur, oysa ülke bunları çoktan kapatmıştır.

Önce uzun içe kapanma yıllarından sonra Çin dünyaya açılıyorsa, kuşkusuz, başarı kazanmışların zihin açıklığını da elde etmiştir. Yeniden kazanılmış kendine güven duygusu başkalarına da belli bir güven duygusu beslemeye olanak sağlamaktadır: bu çift yanlı güven henüz zayıf ve her an yıkılabilir nitelikte de olsa böyledir bu.

DENEYLERİN BAŞKA YERDE UYARLANAMAZLIĞI

Çinlilerin hayatları görülüp geçmişleri incelendiği zaman etnik gerçeklere inanmamak elde değil. Yarım yüzyıldan beri tarihlerinde baş gösteren hızlanma, Devrimin onlara armağan ettiği yeni örgüt biçimi, içinde devindikleri insanî kurallar bütünü üstünde pek az bir etki uyandırmıştır. Marx, Montesquinu' yü şilememiştir. **İrk**, daha doğrusu köken (kuşaktan kuşağa geçmiş alışkanlıklar demeti, kollektif zihniyetler, bir halkın ortak altbillince gömülmüş anıları) ya da bazı morfolojik ya da anatomik özelliklerin sadece dış yapısını meydana getirdiği o silinmez kültür kütüğü **Ortam**, coğrafi çevre, gelişme derecesi, boyutlar, fiziksel ve toplumsal iklim. **An**: olasılıklar ve onlardan yararlanmayı bilen insanlar. Bu üç öge her zaman ağır basıyor.

Marksizmin uluslararası savları, çoğunca, Maocu ideolojiyi, Çinlinin başkalarına benzemezliği tem'asını örtmeye götürmüşse de, Mao'nun düşüncesinde, özellikle de eyleminde her şey bu özelliği yansıtmaktadır: Çin halkı yalnız «en parlak uygarlığın» mirascısı değildir; «bütün dünyada, acılara katlanması ve çok çalışkanlığıyla da ün yapmış bir halktır. (*) Birçok Çinli, Çin insanı etkin, sıkıya gelir, çalışkan olduğu için, kendi halklarının nitel bir üstünlüğe sahip

olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncelerinde haksız da değiller. «Ulusal Meclis Sarayı'nı dokuz ayda yaptık,» «termo-nükleer bombayı gerçekleştirdik,» «Rusların ve Amerikalıların olanaksız olduğunu ileri sürdükleri Yang-çu üstündeki Koca Köprü'yü yaptık.» Hayran olunası bir halktır Çin halkı, ateşli ve sabırlıdır, hırslı ve alçakgönüllüdür, gururlu ve aldığı buyruklar karşısında uysaldır, acıya katlanır ve her an gülmeye hazırdır; ayrıca, toplumsal çevresi ne olursa olsun, onca saygılı ve süzme bir nezaket içindedir.

Bu benzersizliği kabul ettikten sonra, Çinlilerin yalnız Çin için yarattıkları bu modelin, başka coğrafya ve tarih koşulları içinde belirlenmiş bir halka uyarlanabileceği düşünülebilir mi? Yalnız, benzer etnik özellikler gösteren, benzer fırsatlardan yararlanan, aynı zamanda büyük bir Devlet adamının eline düşmüş bir halk böyle bir deneye girebilir. Bu halk da, 1921-1972 arasındaki Çin halkının kendisi değilse, hangisidir?

ÇİNLİLER İÇİN BİR MODEL

Çin modeli Çinliler için bir modeldir. Her eyaletten, her koşuldan Çinlileri birbirine yaklaştıran, onları sürekli olarak bir potanın içinde yoğurarak kaynaştıran diri bir model. Geleneğe saygı gösteren aynı zamanda da onu kıran bir model; Mao'nun ilk kez ortaya çıkan sorunlara yeni çözümler bulmada bağlandığı ve sürekli olarak yenilenen bir model.

Marx'ın çözümlemesinde eksik bir yan varsa o da insanların zihniyetleridir. Ona göre, aynı üretim sürecine girmiş ekonomik iticiler arasında fark yoktur. Marksizmin teorikleri, berberine parlak kağıt üstüne çizilmiş bir modeli parmağıyla işaret ederek buyuran bir kadın gibi davranmaktadırlar: «Aynı saç biçimini istiyorum»; saçlarının niteliğinin ve yüzünün

biçiminin buna elvermediğini anlatmanın olanağı yoktur ona.

Marksizmin teorikilerine göre bütün insanlar özdeştir ve aralarında değişen niteliklere sahip değildirler. Oysa insanlar farklıdırlar, halklar birbirlerinin yerine konulamazlar; deneyler başka yerlere uygulanamaz.

Şurada burada, birkaç etnolog, ırkların çokluğu kabul etmenin ölü yakma fırınlarını onaylamak olacağı yolundaki uzlaşıcılığı sarsmaya çalışıyorlar. Claude Lévi-Strauss, biliminin son noktasına geldiğini söylemeyi göze aldığı bir konferansta ırkların var olduğu sonucuna vardığını söyleyerek kıyameti koparmıştı. Ünlü bir antropolog, (4) hayattayken yayımlamaya cesaret edemediği bir mektubunda şu açıklamayı yapıyordu: **«Doğruyu gördükçe, uluslararası-cılık demagogjisine karşı daha da güç kazanıyorum.»**

Kendini başka görmek, farkları benimsemek, ne kendi varlık biçimini zorla kabul ettirmek ne de başkalarınınkini öykünmek demektir; içinde daha cesur soluk alınan bir bilgeliktir.

Soyut olarak düşünüldüğünde, Çin Devriminin başarılarını sağlayan derin yönsemeler ve nedenler bir köşeye bırakılmaktadır. Maocu sistem gücünü, kolektif iticilerden alan bir sistemdir. Aynı kuralları başka toplumlara uygulamaya kalkmak —ya da Çin modelinde çekici şeyleri alıp beğenmediklerimizi atmak— bir bitkiyi kendi toprağından başka bir yere, hem de köksüz olarak dikmekle birdir.

Adaletsizlikten ve sıkıntıdan kurtulmak için Çin modelini özleyenler, aktarma reçetelerle kendilerini kurtaramayacaklarını bilmelidirler. Çin modeli, Çinlilerin güçlüklerini onların yerine çözmez. Bu modelin erdemli, sadece, Çinlilerce sürekli bir yaratış ve bir iç gereklilik anlamı taşıdığı için vardır. Bernanos'un

karmelit başrahibinin dediği gibi, «Bizi koruyan kural değil, kuralı koruyan biziz.»

Bu ihtiyat payları bir yana, Çin Devrimi, hiç kuşkusuz şimdiki zamanların —hattâ belki de bütün zamanların— en olağanüstü ve en gözlemlenmeye değer deneyini meydana getirmektedir. İnsan bilimlerinde laboratuvar deneylerine girişmek hemen hemen olanaksızdır: Çin'in meydana getirdiği insan labaratuvarıysa tükenmez bir araştırma alanı sunuyor bize.

Çin; Kültür Devriminin ve onun yarattığı kuşku tepkilerin, görülmeye değer diplomatik düelloların, iktidarı ele geçirmek için yapılan mücadelelerin ötesinde, hiç bir insan toplumunun şimdiye dek görmediği en köklü devrim serüvenine girmiş bir ülkedir. Bizlere inanılmaz görünebilen dönüşümler orada mümkün oluyor.

«Çin'e büyük bir minnet duygusu besliyorum,» diyordu Teilhard; «genişliğiyle, boyutlarının büyüklüğüyle, düşünce ufuklarımın genişlemesine, gezegen düzeyine erişmesine yardım etti.» ⁽¹⁾ Bugün oraya bir daha gitme fırsatı olsaydı, belki şunları da eklerdi sözlerine: «Daha adaletli bir dünya yaratma ve insanın kendisini değiştirme yolundaki tutkulu iradesiyle; bize dayanılmaz görünebilecek özverilere katlanmak için gösterdiği cesaretle; bize yönelttiği sorularla.»

1. ÇİN DEVRİMİNİN VE CUMHURİYETİNİN KRONOLOJİSİ (1911-1927)

A. — Burjuva Cumhuriyetli (1911-1927)

10 Ekim 1911

Wuçang Devrimi (Hankow'la eş kent) Bir devrim hükümeti kurulmuştur.

Devrim hızla yayılıyor: 50 günde. 18 eyaletin 14'ü Mançulardan bağımsız olduklarını ilan ediyorlar.

1 Ocak 1912

Nankin'de Çin Cumhuriyetinin kuruluşu.* Birleşik Devletler'den dönen Sun Yat-sen Cumhurbaşkanı seçiliyor.

Gregorlen takviminin kabul edilmesi.

Nalp prens Çun, geniş yetkiler isteyen general Yuan Şih-kal'nin desteğini istiyor.

12 Şubat 1912

General Yuan, Çocuk-İmparatoru kendi lehine tahttan vaz geçirmeyi başarıyor.

15 Şubat 1912

Sun Yat-sen istifa ediyor. Yerine Yuan geçiyor.

Muhalefete geçen Sun Yat-sen, programı «halk tarafından, halk için, halk hükümeti» ilkesine dayanan partisini, Kuomintang'ı (Ulusal Halk Partisi) kuruyor ve yasama meclisi seçimlerinde çoğunluğu elde ediyor.

8 Nisan 1913

Pekin'de parlamento toplanıyor. Bellren muhalefet karşısında, Yuan Şih-kal parlamentoyu feshediyor. Kuomintang'ı kapatıyor.

Sun Yat-sen Japonya'ya sığınıyor.

1914

Dünyada hüküm süren anlaşmazlıktan yararlanan Japonya Almanya'ya savaş ilan ediyor ve Almanya'nın Çin'deki, özellikle Şantung'daki imtiyazlarını ve mülklerini ele geçiriyor.

18 Ocak 1915

Japonya, Pekin'den 21 «talebinin» yerlne getirilmesini isteyerek, Çin'de bir Japon himaye sistemi kurmaya girişiyor.

Yuan boşuna bir anlaşmaya varmak istiyor. Bütün ülkede Japonlara karşı bir devinim gelişmeye başlıyor.

1915-23 Mart 1916

Yuan Şih-kai, kendi seçtiği bir konvansiyon meclisi tarafından oybirliğiyle imparator seçiliyor. Cumhuriyetçilerin direnmesi ve generallerin başkaldırması yüz günden az bir süre içinde devirecektir onu. Girişiminde başarısızlığa uğradıktan sonra, Haziran 1916'da ölüyor.

1916

Savaş Senyörlerinin anarşi dönemi başlıyor. Kuzey'de, Pekin'de bir hükümet vardır. Sun Yat-sen, Güneyde, Kanton'da başka bir hükümet kurmuştur. Gerçekte, ordunun şefleri toprakları paylaşmışlardır, her biri bir yerde hüküm sürmekte, komşularıyla savaşmaktadır.

1918-1919

Müttefiklere yardım için, 175.000 Çinli İşçi Fransa'ya gönderilmiştir. Ayrıca 400 de öğrenci-işçi (Çu En-lai ve Çen Yi de bunların arasındadır). Öğrenciler hareket ederlerken Mao Çe-tung onları geçirmeye geliyor.

1919-4 Mayıs Hareketi

İlk büyük ulusçuluk gösterisi: Pekin'deki, daha sonra da başka kentlerdeki üniversite çevreleri Şantung eyaletindeki Alman haklarını Japonlara geçiren Versailles anlaşmalarını şiddetle protesto ediyorlar (üniversite öğrencilerinin, işçilerin, satıcıların grevleri).

Batılı güçlere düşman bir kısım aydınlar Çin'de çarlık rejimi sırasında kazandığı ayrıcalıklardan (elbet, Sibirya'daki ve deniz eyaletlerindeki toprak fetihlerinden değil) vaz geçen Sovyetler Birliği'ne doğru kayıyorlar.

1921

Büyük Güçler, Washington konferansında Japonların Şantung'u terketmesini istiyorlar.

1 Temmuz 1921

Sanghai'da Çin Komünist Partisinin kuruluşu. Partinin ilk kongresi (altısı daha sonra ayrılacak olan) 12 üyeyle yapılıyor: Çang Kuo-tao, Çen Kung-po, Çen Tan-çü, Çen Wang-tao, Çu Fo-hai, Ho Şu-heng, Li Han-çun, Li Ta, Liu Jen-şing, Mao Çe-tung, Pao Hui-şe, Hui-şeng, Tung Pi-wu, Çen Tu-hsiu. Partinin gerçek kurucusu ve ileride «satılmış» diye anılacak olan bu sonuncusu Genel Sekreter, Mao Çe-tung Komünist Partinin Hunan sekreteri seçiliyor.

1921-1922

Komünist hücrelerin ve Fransa'da (resmi olarak Temmuz 1922'de), Belçika'da ve Almanya'da Komünist Parti kollarının kurulması.

1923-1927

Kuomintang'la Komünist Parti'nin ilk ortak cephesi: Sun Yat-sen ile Sovyet yardımını vadeden Lenin'in temsilcisi Joffe arasındaki anlaşmanın sonucu olarak (26 Ocak 1923 ortak bildirisi) komünistler Kuomintang'a üye olarak kabul edilmişlerdir.

1923

Komünist Partinin III. Kongresinde (Kanton), Mao Çe-tung merkez komite üyesi ve örgütlenme bürosu şefi oluyor.

1924

Moğolistan Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşu (Dış Moğolistan).

1925

«30 Mayıs hareketi»: Yabancılar karşı büyük direnme kampanyası ve grevler.

Sun Yat-sen'in ölümü.

Çan Kay-şek, Sovyet danışmanların desteğiyle, onun yerine Kuomintang'ın başına geçiyor.

Daha sonra, Mao, Hunan'da, köylülerin kadrolaşmasını örgütliyor. Çin Toplumunda Sınıfların Çözümlemesi adlı yapıtını yazıyor.

1925-1926. «20 Mart 1926 Darbesi» :

Kanton yakınındaki «Şung Şan mazgalı» olayı daha o sıralarda Çan Kay-şek'i komünistlere karşı çıkarıyor.

Kanton'a dönen Mao, Kuomintang'ın zımnî onayıyla Kanton'daki Köylü Devrim Enstitüsünü kuruyor.

Komünist Partinin 1924'te 300 olan üye sayısı 1927'de 57 900'e ulaşıyor.

B. — Birinci İç Savaş (1927-1936)

1927

Mao, «Hunan'da köylü devrimli üstüne soruşturma raporu»nda, köylü sınıfını «devrimin başlıca gücü» olarak ilan ediyor. Bu görüşü Komünist Parti merkez komitesince reddediliyor. Mao siyasal bürodan çıkarılıyor.

Nisan

Çan Kay-şek, büyük kentlerde komünistlere karşı saldırıya geçiyor. Komünistlerin Şanghai'da ezilisi. Partinin gizlice başı eziliyor.

1928

Çan Kay-şek'in Pekin'e girişi. Çan Kay-şek bütün Çin'de askerî bir diktatörlük uyguluyor.

Hunan ve Kiangsi sınırlarındaki dağlık bölgeye sığınan Mao Çe-tung ve Çe Teh, ilk «Kızıl Ordu»yu kuruyorlar ve yerel bir sovyet meydana getiriyorlar.

1929

Büyük Britanya, ayrıcalıklarının bir kısmını Çin'e geri veriyor.

Mao Çe-tung ve Çu Teh, Kiangsi'de bir «sovyet hükümeti» kurduklarını ilan ediyorlar.

1930

Fransız-Çin anlaşması (Çin Fransa'nın Çin Hindli'ndeki haklarını tanıyor ve imtiyazları geri alıyor).

Köylü devriminden yana olan Mao ile kentlilerin ayaklanmasından yana olan Siyasal büro şefi Li Li-san arasında anlaşmazlık çıkıyor.

Çan Kay-şek'in komünistlere karşı yeni saldırısı. Mao'nun kız kardeşi ve karısı öldürülüyor.

Merkezî Çindeki bazı kentlere (Çangsa, Wuhan, Nançang) karşı saldırıya geçen komünistlerin yeni başarısızlıkları.

1931

Japonya Mançurya'yı ele geçiriyor ve Mançukuo'yu kuruyor.

1. Pançinizm sovyet kongresi Julçin'de toplanıyor: Mao, Çin Sovyet Cumhuriyetinin 1. hükümetinin başkanlığına getiriliyor (1934'te yeniden seçilecektir), Çu Teh de başkumandan oluyor.

1933

Japonlar Hopeh'in bir bölümünü işgal ediyorlar (Pekin'de bulunan eyalet).

Ekim 1934-Ekim 1935

Kiangai'deki Kızıl Ordu, Çan Kay-şek'in birliklerinin çemberi içine girme tehdidi altında kalınca, Mao Çe-tung ve Çu Teh'in başkanlığında, Şensi'nin Kuzeyindeki Paoan bölgesine ulaşmak için «Uzun Yürüyüş»e başlıyor. Bir yılda 12.000 kilometre alınıyor.

1935-1936

Başka kızıl ordular da, Mao'nun grubuyla birleşmeden önce başka uzun yürüyüşlere girişiyorlar.

Aralık 1936

Yenan'da, Mao'nun başkanlığında «Japonlara karşı bir sovyet hükümeti»nin kuruluşu.

C. — Japonlara Karşı Kuomintang-Komünist Parti Ortak Cephesi (1937-1947)

Aralık 1936

Silan olayı: Astı Mareşal Çang Hsueh-llang tarafından tutuklanan Çan Kay-şek, Çu En-lai'ye, artık komünistlerle savaşmayacağına ve Japonları hedef alacağına söz vermek zorunda kalıyor.

1937

Japonlar Kuzey Çin'i ve Şanghay bölgesini ele geçiriyorlar.

1940

Zeşwan'da sıkışan Çan Kay-şek ve hükümeti, kendi karargâhı olan Chungking'i merkezî hükümetin merkezî yapıyor.

1940-1941

Çan Kay-şek'le komünistler arasındaki anlaşmanın ortadan kalkışı.

1942

Komünist Parti içinde yapılan bir «düzeltme» hareketi özellikle Sovyetler Birliği'nden yana olan üyeleri hedef alıyor.

1943

Liu Şao-şi, «Çin tarzında bir marksizm yaratmış olduğu» için Mao'ya takdirlərini bildiriyor.

Çu En-lai'ye göre, Komünist Partinin üye sayısı 800.000'e ulaşmıştır.

1945

Komünist Partinin VII. Kongresinde üye sayısının 1.200.000'e ulaştığı bildiriliyor.

Ruslarla Çan Kay-şek arasında ittifak anlaşması.

Japonlar bozguna uğradıktan sonra, Kızıl Ordu, Birleşik Devletler'ce desteklenen Nankin birlikleri daha gelmeden, Kuzey Çin'i ve Mançurya'yı ele geçiriyor.

D. — Komünistlerle Ulusçular Arasında İkinci İç Savaş (1947-1949)

Komünistler, köylü kitleler üstündeki askerî etkinliklerini kesin bir propaganda ile tamamlamayı sürdürmüşlerdir (temalar: ulusçuluk-tarım reformu). Ruslar Çan Kay-şek'i resmî olarak hâlâ desteklemektedirler.

1948

Mareşal Lin Plao, Mançurya'daki Çan Kay-şek birliklerini tam bir bozguna uğrattıyor.

Ocak 1949

Ordu Pekin'i işgal ediyor.

1949

Birlikleri bozguna uğramış olan Çan Kay-şek, Formoza'ya çekiliyor.

E. — Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1949-1957)

1949-1952 : Kurumların Kuruluşu :

«Yeni Demokrasi»

Komünistler muhaliflerin tasfiyesine ve kitlelerin ideolojik çalışma için kirlara gönderiliyor.

1 Ekim 1949

Cumhuriyetin resmen ilanı. Mao başkan seçiliyor.

1950

— Çin-Rus İttifak anlaşması.

— Kore savaşı: Çinliler, Sovyet baskısına boyun eğerek, Kore'ye gönüllüler gönderiyorlar. Formoza, Birleşik Devletler'in askeri himayesine giriyor.

— Tarım reformu.

1953-1957

— Kore bırakılması.

— Stalin'in ölümü.

1954

Kruşçev Pekin'e bir ilk ziyaret yapıyor.

1956-1957 : «Yüz Çiçek» Dönemi

Partinin daha iyi davranma konusunda söz vermiş olduğu aydınları kazanma deneyi. Mao, «Partinin düzeltilmesi» konusunda bir devrim başlatıyor. Eleştiri ve özeleştiri yoluyla «sektarizmin, bürokracılığın, öznelciliğin» yanlışlarından kurtulunması söz konusudur. Devrim, büyük bir memnunsuzluk patlamasıyla birkaç hafta içinde yozlaşıyor. Ardından, ağır bir baskı ve yola getirme dönemi başlıyor. Yüz binlerce aydın mecburi çalışma için kirlara gönderiliyor.

1958

— II. beş yıllık plan.

— «İleri Büyük Sıçrama» yılı (plan hedeflerine 5 yıl yerine 2 yılda ulaşılması öngörülüyordu).

— Halk komünleri'nin kuruluşu.

— Kruşçev, kayıtsız şartsız nükleer desteğini Çin'den çekiyor. Çin, Sovyet askerî kumandası altına girmeyi reddediyor.

1959-1962 : Ağır Ekonomik Güçlükler Dönemi

1959

Mao Çe-tung, Liu Şao-şi lehine cumhurbaşkanlığından ayrılıyor.

Bununla birlikte Parti başkanlığını elinde tutuyor.

Ağustos 1959

VIII. merkez komitesinin Luşan'da 8. toplantısı.

Toplantıda sağcılar ve goşistler arasında çok sert çatışmalar olmuştur. Ulusal Savunma Bakanı Mareşal Peng Teh-hual'nin gözden düşmesi.

Temmuz 1960

Moskova, bütün Sovyet danışman ve teknisyenlerini geri çağırıyor. Çinliler, Kruşçev'e açıktan açığa «revizyonist» demeye başlıyorlar.

1961

Moskova'da Sovyetlerin XXII. Parti kongresinde, Kruşçev, Arnavutluk partisine çatarken Çu En-lai kongre salonunu terk ediyor.

Kötü ürün yılları: 1959, 60, 61. Yokluk ve kıtlık sahneleri.

Eylül 1962

VIII. merkez komitesinin Luşan'da 10. toplantısı.

İdeolojik planda sertleşme:

— Aydınların ve köylülerin devrimci düşünce düzeylerinin yükselmesi için «sosyalist eğitim devrimi» başlatılmıştır.

— Mao Çe-tung düşüncesi dinî geliyor.

— Ordunun, Lin Biao tarafından yeniden yönlendirilmesi.

1963-1965 : *Ekonominin Nekahat Evresi*

1963

Pekin, Üçüncü Dünyanın devrimci güçleri üstündeki ideoloji kampanyasını yoğunlaştırıyor.

Çu En-lai Afrika ülkelerini ziyaret ediyor.

Ocak 1964

General de Gaulle'ün girişimi üzerine Fransa ve Halk Çinli karşılıklı büyükelçi gönderme kararı veriyorlar.

Çin-Rus kopuşması daha da ağırlaşıyor.

II. KÜLTÜR DEVRİMİNİN KRONOLOJISI VE «HEMEN GÖRDÜĞÜ TEPKİLERİN» KRONOLOJISI (1966-1973)

Kültür Devrimine (Aralık 1965 - Nisan 1969) damgasını vurmuş olan olayların karmaşıklığı, gerçeğin tam yansıması olmak isteyen her türlü sınıflama çabasını engellemektedir. Bu bakımdan aşağıda sunduğumuz sınıflama da, başka her türlü sınıflama gibi, ister istemez keyfi bir nitelik taşıyacaktır. Amacımız düşünceleri saptamak ve görünüşte tutarsız olan olayların belli bir mantığını bulmaktır.

1. — HAZIRLIK SALDIRISI - ARALIK 1965 AĞUSTOS 1966

1964 Yazı : PEKİN OPERASI Festivali

*10 Aralık 1965-Nisan 1966: Wu Han'ın
Benzetmelerine Karşı Tepki.*

Mao'nun isteği üzerine, Şanghay basını, Yazar, tarihçi, oyun yazarı ve Pekin Belediye Başkan Yardımcısı Wu Han'ı yazdığı bir oyundan ötürü şiddetle eleştirmeye başlıyor; Hui Ju'nin *Azli* adlı bu oyunda mutlak hükümdarlığın kötülükleri anlatılmaktadır. Belirli bir biçimde, 1959 Luşan toplantısında İleri Büyük Sıçrama konusunda Mao'yu eleştirmeyi göze alan Mareşal Peng Teh-hual'nin tasfiye edilmesiyle oyundaki olay arasında bir pa-

ralelilik kurulmaktadır. Belediye Başkanı ve siyasal büro üyesi Peng Çen, Wu Han için yapılan bu eleştiri taşkınlığını önle-
meğe çalışıyor: Şubatta, «güncel akademik tartışmaya» rehber
olmak isteğiyle bir broşür yayımlıyor.

Nisan-Mayıs 1966 : Mao Üniversite Hareketini Kışkırtıyor

Saldırıları Halkın Günlüğü'nün eski yazışları Müdürü Teng
To'yu hedef alıyor, Pekin kentindeki basın, Belediye Başkanı
Peng Çen'in kontrolü altına geçiyor.

16 Mayıs

Merkez komitesinin, Mao'ya mal edilen, bir bildirisi Peng
Çen'in «Şubat Raporu»nun yürürlükten kaldırıldığını bildiriyor.,
böylece tartışmalar yeni bir boyuta ulaşıyor: Proletarya mücade-
leşti sanat ve edebiyat alanından siyasal alana kaymalı ve Partiyeye,
orduya ve hükümete sızmış bulunan burjuva revizyonizminin tem-
silcilerini hedef almalıdır.

25 Mayıs

Karşı koyma davranışı üniversitelerde kökleşiyor: «ilk ulu-
sal marksist-leninist ta-tzu-pao», Peking Üniversitesi'nde, Pekin
Belediyesi'nde üniversite işlerinden sorumlu iki kişiyi ve bu
üniversitenin rektörü olan Lu Ping'i şiddetle eleştiriyor. Bunların
üçü de Peng Çen'in dostlarıdır.

Haziran-Temmuz 1966 : Büyük Saldırının Hazırlıkları

16 Mayıs bildirisinin hedef aldığı parti yöneticileri, özellikle
Cumhurbaşkanı ve Komünist Parti Başkan Yardımcısı olan Liu
Şao-şi ile Merkez Komitesi genel sekreteri Teng Hsiao-ping ay-
dınları harekete geçirmeye, bunu özellikle «çalışma grupları»
kurarak yapmaya çalışıyorlar. Peking Üniversitesi'ndeki
«kızıl muhafızların» eline geçiyor. Bütün üniversitelerde dersler
kesiliyor.

İki aylık bir ortada görünmeme süresinden sonra Pekin'e
dönen, ve yapılan harekete karşı çıkanların maskelerini düşür-
meğe kararlı olan Mao Çe-tung, Merkez Komitesi'nin yönetiminin
filleri ele alıyor.

2. — GÜÇLÜKLERLE DOLU BİR HURUÇ - AĞUSTOS
1966 - ARALIK 1966 1-12 AĞUSTOS 1966 - «16 MADDELIK
BİLDİRİ KÜLTÜR DEVRİMİNE YEŞİL IŞIK YAKIYOR

VIII. Merkez Komitesinin 11. toplantısı: 8 Ağustos Kararı da denilen «16 maddelik bildiri», Kültür Devrimini resmen başlatıyor. «Çalışma grupları» mahkum edilmiştir. Onların yerine Kültür Devriml Grupları kurulmuş, bir yandan da kitleler Partideki revizyonist unsurlara karşı saldırıya geçirilmiştir. Lin Biao, Partinin Başkan yardımcısı olarak, Siyasal Büronun sekizinci sırasına düşürülen Liu Şao-şi'nin yerine geçiyor. Çu En-lai üçüncü sırada kalıyor.

*Ağustos-Kasım 1966 : Kızıl Muhafızlar Parti
Bürokrasisine Saldırıyorlar*

Yüzbinlerce kızıl muhafızın, 18 Ağustosta, Tien An Men alanında, Başkan Mao'nun önünde geçit töreni. Bunlar kentlerdeki Parti kadrolarını temizlemek ve feodal geçmişin kalıntılarını (anıtlar, sanat yapıtları) yok etmek için ülke içinde oradan oraya yer değiştiriyorlar.

Hareket, köylü sınıfına yayılmadan önce, fabrikaların ve Devlet dairelerinin işgaliyle başlıyor. Liu Şao-şi, 23 Ekimde özeleştirisini yapmak zorunda kalıyor. Ancak, Parti aygıtı felce uğradığı gibi, kızıl muhafızlar arasında goşistlerin aşırılıkları başgösteriyor.

3. — BÜYÜK BUNALIM - OCAK 1967 - EYLÜL 1967

Ocak 1967-Şubat 1967 : İşçi Sınıfı İşe Karışıyor

Hareket, özellikle mücadelenin çok şiddetli olduğu Şanghay'da bütün işçi sınıfına yayılıyor. 5 Şubatta Paris Komününü örnek alan goşist eğilimli Şanghay Komünü kuruluyor.

Anarşi, gerek, büyük kentlerde olduğu gibi silahlı kuvvetlerin müdahalesiyle, gerekse kitleleri, kadroları ve orduyu bir araya getiren «büyük ittifak» sayesinde eziliyor.

*Mart 1967-Ağustos 1967 : Anarşi Son Sınırına
Varıyor*

Kanlı çarpışmalar bütün ülkeye yayılıyor. Wuhan'da ve Kanton'da gerçek anlamda silahlı ayaklanmalar oluyor.

Devrim komiteleri kurulmakta güçlük çekiyor; goşistler Çu En-lai'ye saldırmaya başlıyorlar. Her düzeyde bölünmeler oluyor.

Liu Şao-şl yeni bir özeleştirli yapıyor.

Eylül 1967 : Ordunun Saati

Çu En-lai düzeni yeniden kurmaya çalışırken, Ordu, üretim yapılarını muhafaza etmek için olduğu kadar, yerel sorunları düzenlemek için de, çok geniş sorumluluklarla donatılıyor.

4. — MAO'NUN ZAFERİ - EYLÜL 1967 - EKİM 1968

Eylül 1967 - Ocak 1968 : Mao Çe-tung Düşüncesi Bürokrasiye Karşı Mücadelenin Aracı Oluyor

Bir eyalet gezisinden sonra Pekin'e dönen Mao sağa da, sola da vuruyor. Bütün gücüyle Çu En-lai'yi destekliyor. Devrim komitelerinin oluşturulmasında bir hızlanma görülüyor. 1 Ekim'de Lin Piao, Mao Çe-tung düşüncesi inceleme stajlarının yapılabacağını bildiriyor.

Şubat 1968-Temmuz 1968 : Bürokratik Muhalefete Karşı Bir Yumuşama Anı

Goşistlerin yaptıkları yanlışlar sayesinde, Liu Şao-şl çizgisi doğrulmaya çalışıyor. Mao, devrim komitelerinin savunulması için bir çağrıda bulunuyor.

Temmuz 1968 - Ekim 1968 : Liu Şao-şl'nin Düşüşü

Devrim komiteleri bütün ülkede kuruluyor ve gitgide daha sık bir ağ meydana getiriyor.

13-31 Ekim

VIII. Merkez Komitesi 12. oturumunu yapıyor; Liu Şao-şl'nin azline ve Partiden çıkarılmasına karar veriyor. Mao Çe-tung, goşist aşırılığın taşmasına meydan vermeksizin duruma hakim oluyor.

5. — TERMIDORCU TEPKİ - DÜZENİN GERİ GELMESİ - EKİM 1968 - İLKBAHAR 1973

Çin Komünist Partisinin IX. Kongresine hazırlanılırken, her yöndeki reformlar ekonomik, üniversite ve yönetim alanlarını etkilemektedir.

IX. Kongre, 1-23 Nisan 1969'da toplanıyor. Yeni bir Merkez Komitesi kuruluyor, yeni tüzükler hazırlanıp kabul ediliyor.

Aynı yıl içinde, Çin-Sovyet sınır sürtüşmeleri meydana geliyor.

1970 yılı içinde, Çin, yaralarını sarmakla meşgul. Goşlzmın elinde ise henüz güçlü noktalar var: Bunlardan biri de Mareşal Lin Piao'nun doldurduğu hiyerarşının iki numaralı makamıdır.

Temmuz 1971

Başkan Nixon'un Çin yolculuğuyla ilgili gizli görüşmelerin bittiği bildiriliyor. Çin diplomasisinin bu yeni yönelimi iç gerilimlere yol açıyor: Goşist muhalefet, Mareşal Lin Piao'nun tasfiyesini ve ortadan kaldırılmasını hazırlayarak, maskesini çıkarıyor. (18 Eylül 1971).

25-26 Ekim 1971

Çin Birleşmiş Milletler'e kabul ediliyor.

Ocak 1972

Halkın Günlüğü'nün 1 Ocak sayısındaki başyazıda Çin'in ekonomik ve toplumsal durumuna parmak basılıyor. Mareşal Çen Yi'nin ölümü.

Şubat 1972

Başkan Nixon'un Pekin'i ziyareti.

Temmuz 1972

Maurice Schumann'ın Çin'i ziyareti. Onun ardından Scheel, (Ekim), Douglas-Home (Kasım), ve Medici (Ocak) Çin'e gidiyor.

Çin, S.S.C.B.'e karşı Avrupalıların silyasalarını birleştirmeleri gereği üstünde duruyor.

Yaz 1972 : Lin Piao'nun Tasfiyesi Resmiyet

Kazanıyor

Eylül 1972

Japon Başbakanı Tanaka'nın Pekin'i ziyareti.

Şubat 1973

Kissinger'ın Pekin yolculuğu. Bunun sonucu olarak her iki başkentte «irtibat büroları», adı konmamış gerçek elçilikler kuruluyor.

Şubat 1973

Paris'te, Vietnam konusunda uluslararası konferans. 1961-62'deki Laos konferansından beri Çin'in katıldığı ilk büyük konferanstır bu.

Çin'le İspanya arasında diplomatik ilişkiler kurulduktan sonra İrlanda, Portekiz ve Vatikan dışında, Pekin, bütün Avrupa Devletleriyle ilişkilerini kurmuş oluyor. Dünyada ilişki kurulan Devlet sayısı 88'e ulaşıyor.

III. HALK ÇİNİ'NİN ULUSAL GAYRISAFİ HASILASI NEDİR?

A) Dünya Bankası 1968'de Çin'in gayrisafi ulusal hasılasını 58.6 milyar dolar olarak tahmin etmiştir (**Trend In Developing Countries, 1971**); Nüfus 730 milyon olarak düşünülürse, kişi başına düşen hasıla 83 dolardır. Fransa'da gayrisafi ulusal hasıla aynı yılda 105 milyar dolardır ve kişi başına 2406 dolar düşmektedir. Bu rakamlar da gösteriyor ki Çinli, Fransızdan yirmi beş kat, Japondan on dört kat, Uruguaylıdan beş kat daha az zengindir.

Bu rakamların ve bu karşılaştırmaların geçerliliğini yadsımak için birçok neden var:

1) Bunlar, güvenli ve rakamlarla doğrulanmış hiç bir bilgiye dayanmıyor. Bu rakamlar çıkarıldığı zaman, Çin'deki son istatistikler on yıl ötesini gösteriyordu.

2) Dolar olarak yapılan tahminler değişim değeri esas alınarak yapılmıştır, yani ticaret konusu olan ürünlerin ve hizmetlerin değeri üzerinden yapılmıştır. Bu fiyatlar, ülkede uygulanan reel fiyatların çok üstündedir; özellikle az gelişmiş ülkelerdeki tarım ürünleri için bu böyledir. Hesaplama uygulanması gereken düzeltici emsal, bütün tüketim ürünleri için özellikle düşük bir fiyat sıyasası izleyen Çin için oldukça yüksektir. Başka türlü söylersek, dolar değeriyle karşılaştırma bir satınalma gücü, yani bir hayat düzeyi karşılaştırması olamaz. Dünya Bankası da, 1959'da bu tür bir düzeltme yapılarak, Birleşik Devletler ve Hindistan arasındaki kişi başına düşen gayrisafi ulusal hasılanın 30'da 1'den 12'de 1'e düşürüldüğünü belirtmektedir.

3) Kişi başına değerlendirme bir nüfus değerlemesine dayanır: Oysa, yaklaşık olarak 100 milyonluk bir farkla, Çin'in tam nüfusu bilinmemektedir: Bu da aşağı yukarı yüzde 14'lük bir hata payı yaratır.

4) Öte yandan «kişi başına» karşılaştırmalar, gelir ögesi göz önünde tutularak yapılmalıdır. Kişi başına eşit hasıla olduğu halde, gelirlerin hiyerarşisi çok açık olan bir ülkede, Çin gibi öyle olmayan başka bir ülkeye göre çok daha fazla sayıda yoksul kişi bulunabilir.

B) Bu rakamlar açıklandıktan sonra geçen zaman içinde, Çin kendi üretimi üstüne bazı bilgiler vermiştir. Çu En-lai, 1970'te, sınaî üretimin 90 milyar, tarımsal üretimin 30 milyar dolara yükseldiğini açıklamıştı. Toplam olarak: 120 milyar. Hadi buna Dünya Bankası tahmininin iki katı diyelim (1970 için). **Yeni Çin Ajansı**, 1 Ocak 1972'de, Başbakanın verdiği bilgiden söz ederek, 1972'deki hasılanın bir yıl öncesine göre yüzde 10 daha fazla olacağını belirtmişti: 132 milyar diye düşünelim (Japonya'nın 1969'daki hasılası 125 milyardı).

Çu En-lai yaptığı hesabın temellerini açıklamamıştı. 1971'de gayrisaflı ulusal hasılayı alırsak, kişi başına 170-193 dolar düşüğünü görürüz. Nüfus en büyük varsayıma göre 750.000.000 olduğuna göre, kişi başına düşen gayrisaflı ulusal hasıla 180 dolar olacaktır.

Bu rakam gerçeğe yakın görünüyor. Çinli, 180 dolarla, 1971'de, Formozalının 1961'deki durumunda, Brezilyalının 1953'teki durumunda bulunuyor.

Öte yandan, bu tahmin içinde, ideolojik nedenlerle muhasebeleştirilmemiş bütün bir ekonomik kesim de var: Hizmetler kesimi.

Hem zaten, Çin'i Batı ülkeleriyle karşılaştırmak için, yönetim ve ticaretin eklediği değeri de belirlemeye çalışmak gerekecektir.

Elde rakam bulunmadığından, karşılaştırmaya baş vuralım: Hindistan'da hizmetler kesimi gayrisaflı ulusal hasılanın yüzde 26'sını meydana getirir, hizmetlere göre dağılımı da şöyledir:

Ticaret	:	% 10.4
Başka hizmetler	:	% 15.5
Yönetim	:	% 4.5

Bu yüzde 26 oranı göz önünde tutulursa, Çin'in ulusal hasılası 1971 için 170 milyar dolara yükselecektir. Bu rakam da gerçekte birçok kamu çalışma kesimini kapsamamaktadır. Bu ögeler de hesaba katılırsa yıllık hasıla o zaman kişi başına 225 dolara yükselebilir: 1915'teki Japonya'nın durumu, 1930'daki İtalyan'ın durumunun yarısından az.

Komünist Çinli 210 dolarla Formoza'da Çinliden sadece beş yıl geride. Bu ikincinin 1971'de 329 dolara tırmandığı da doğrudur. Ekonomik yardım olmaksızın —malî yönden pahalı olan Rus yardımı sadece altı yıl sürmüş ve 1960'ta tamamıyla ksilmiştir— ve İleri Büyük Sıçrama'nın açtığı gediklere, Kùltür Devrimine karşın, Halk Çini'nin ayrıca geniş ölçüde Amerikan yardımından yararlanan Formoza'daki hayat düzeyinden pek geride kalmadığı söylenebilir.

Öte yandan, Halk Çini'nin, 1949'da kişi başına üretim sınıflamasında kendinden önce gelen Pakistan, Hindistan ve Endonezya gibi ülkeleri geride bıraktığı da doğrudur.

BELGESEL NOTLAR VE BAŞVURMA KAYNAKLARI (*)

GİRİŞ:

MODEL MODA YÖNTEM

- (1) Columbia Üniversitesinde düşünce tarih profesörü. O.C.D.E. nin, çeşitli Alman üniversitelerinde yürüttüğüm bir soruşturma misyonuna katılmıştı.
- (2) A. Vincent'in *Initiation a la conjoncture économique* adlı yapıtındaki klasik tanımlamaya göre.
- (3) Mao Çe-tung, «Japon emperyalizmine karşı mücadelenin taktiği», Aralık 1935, *Bütün Yapıtları*, cilt I.
- (4) Mao Çe-tung, «Pratik Üstüne», Temmuz 1937, *Bütün Yapıtları*, cilt I.
- (5) Doktor Vieron, «Tollhard de Chardin ile Çin'de».
- (6) A. de Tocqueville, *De la Démocratie en Amérique*, cilt I, s. 13.

BİRİNCİ BÖLÜM:

ÇİN YOLU'NUN BAZI GİZLERİ

- (1) Bary'nin sözü, s. 718.
- (2) *Asya Mektupları*, Alexis Léger'in Philippe Berthelot'ya 3 Ocak 1917 tarihli mektubu, Saint-John Perse, *Bütün Yapıtları*, Pléiade, s. 810.
- (3) Léon Wieger, *La Chine moderne*, cilt VI, *le feu aux poudres*, Hien-hien, 1925, s. 123, bölüm 27.

(*) Burda kısa bir değinmeyle yetinilmiş bazı yapıtlar üstüne bibliyografyada gerekli açıklamalar yapılmıştır.

- (4) Mao Çe-tung «Çin Komünist Partisinin rolü», Ekim 1938, Bütün Yapıtları, c. II.
- (5) Mao Çe-tung, «Çungking görüşmeleri üstüne», 17 Ekim 1945, Bütün Yapıtları, c. IV.

I.

- (1) **Un barbare en Asie.**
- (1*) Kruşçev, **Anılar**, s. 440.
- (2) Mao Çe-tung, «Parti komitelerinin çalışma yöntemleri», 13 Mart 1949, Bütün Yapıtları, c. IV.
- (3) **Halkın Günlüğü**, 8 Ağustos 1968.
- (4) **Pekin Dergisi**, 10 Eylül 1968.
- (5) **China Pictorial**, Ekim 1968.
- (6) **Pekin Dergisi**, 13 Ağustos 1968.
- (7) **Halkın Günlüğü**, 8 Ağustos 1968.
- (8) Haldane, **Tseu-hsi**, s. 98.
- (9) J. C. Chen, **Chinese sources for the Taiping Rebellion**, Londra, 1963.
- (10) Séraphin Couvreur, **Entretiens de Confucius et ses disciples** Paris, not 51.
- (11) Aynı yapıt.
- (12) Snow, **La Chine en Marche**, s. 242.
- (13) Aynı yapıt.
- (14) Snow, **Life**, 30 Nisan 1971.
- (15) Aynı yapıt.
- (16) Aynı yapıt.
- (17) Mehnert, **Nouvelle Gauche**, s. 32.

II.

- (1) **Documenta du Parti communiste chinois sur la Grande Révolution prolétarienne**, 1966-1967, Kowlon Çin sorunları araştırma enstitüsü, Kowlon, s. 602.
- (2) Mao Çe-tung, konfüçyüsçü ta-tung deyimini kullanıyor.
- (3) Hsi-tzu gibi (Hi-tseu).
- (4) Mao Çe-tung, «Çellşki üstüne», Bütün yapıtları, c. I.
- (5) **Halkın Günlüğü'nün** 2 Haziran 1966 tarihli sayısındaki başyazı. **Çin'de Büyük Sosyalist Kültür Devrimi**, yabancı dillerde yayın, Pekin, 1966, 3. fasıkül.

III.

- (1) Kruşçev, Anılar, s. 398.

IV.

- (1) Charlotte Haldane, *Tsao-hsi*, s. 132.
(2) *France-Solr*, 8 Ağustos 1971.
(3) Dr. Maurice Mussat, *Tıp Günlüğü'nde*, 8 Eylül 1971 tarihli *Carrefour*'da.
(4) Dr. Claude Le Prestre'in genel sekreteri olduğu Aküpüktür Geliştirme ve Araştırma Örgütü'nün başkanı Dr. Lebarbler; kendilerine aküpüktürle 45 işlemde tanık olarak bulunma olanağı veren bir Çin yolculuğundan sonra (Haziran-Temmuz 1973) kuşkuları dağılmıştır.
(5) *Carrefour*, 8 Eylül 1971.
(6) Aynı deneyi yapmış olan Alfred Max, *Preuves*'de çok ilginç bir yazı yayımlamıştır, 1972.

İKİNCİ BÖLÜM: İNSANI DEĞİŞTİRMEK

- (1) *Lettres d'Asie*.

V.

- (1) Marksist terminolojide çok kullanılan sözcük; ticaretin, sömürge tipi yabancı ortaklıklarla sömürgeleşmiş ya da yarı-sömürgeleşmiş bir halk topluluğu arasında etkiler yarattığı doğal araçları belirleyen bir kavramdır.

VI.

- (1) Bak. S. Yurkov: *«Pekin'in Sosyalist Ükelere Karşı Siyaseti»*, Moskova, Aralık 1971.
(2) *Snow, Etolle Rouge*, s. 111.
(3) Aynı yapıt, 112.
(4) Aynı yapıt.

VIII.

- (1) Daha çok ELDR denilen (European Launchers Development Organization) C.E.C.L.E.S.

IX.

- (1) **China Topics**'de belirtildiğine göre 5 Aralık 1960'da Pekin Radyosunun açıklaması.
(2) **Halkın Günlüğü**, 27 Aralık 1960.
(3*) Lao-tzu, 80. bölüm (Tao-tel-king).
(4) Bir panoda Mao'nun imzasını taşıyan slogan.
(4) Bir panoda Mao'nun imzasını taşıyan slogan.
(5) Mao Çe-tung, **Bütün Yapıtları**, cilt I. s. 59.
(6) **Halkın Günlüğü**, 30 Ağustos 1967.
(7) Snow, **Etolle Rouge**, s. 131.

X.

- (1) **Pekin-Information**, 9 Ağustos 1966.
(2) Snow, **Etolle Rouge**, s. 127; s. 119.
(3) **A Documentary History of Chinese Communism**, C. Brandt, B. Schwartz, J.K. Fairbank, 1952, s. 410.
(4) 14 Ekim 1970.
(5) Kuang-ying Hung-şl broşüründe Çeng Wu-llen programı (Kızıl Bayrak yayını) sayı 5, Kanton, Mart 1968; Kanton emekçileri devrim birliği tarafından yayımlanmıştır.
(6) **Halkın Günlüğü**, 5-9 Ocak 1969: bak. Mehnert, s. 57-59 ve 180-203.
(7) Güney Mançurya'dan kıralanmış bir toprak üstünde, 1898-1905 yılları arasında Dalny adıyla Ruslar tarafından kurulmuş bir kent. Bu kent, 1945 yılına kadar burayı Darine adıyla işgal eden Japonlara terk edilmiştir (Portsmouth) anlaşması.
(8) Lal Ying, **Mao'nun hapishaneleri**, s. 41.
(9) **Pekin Dergisi**, 68-45, 12 Aralık 1968, s. 8-12.

XI.

- (1) Mehnert, s. 81.
(2) Vercors, s. 109.

- (3) Jean-François Kahn, **L'Express**, 20 Ağustos 1971.
- (4) Silahlı kuvvetlerde edebiyat ve sanat çalışmaları üstüne söyleşi, Şubat, 1966.
- (5) Kültür Bakanlığınca düzenlenmiş bir ankete göre (**China Topica** Aralık 1962).

XII.

- (1) Snow, **La Chine en marche**, s. 60. Christian Cochini, **Projet** dergisinde Çin tiyatrosu üstüne çok güzel bir yazı yayımlamıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇİN YOLUNUN BAŞARILARI

XIII.

- (1) Macartney, c. IV, s. 139.
- (2) Macartney, c. IV, s. 126.
- (3) «A note on the population», **China quarterly**, sayı 38, 1969.
- (4) Çow Çe-tung, **The May Fourth Movement**, Harvard University Press, 1960, s. 383.
- (5) Mao Çe-tung'un Edgar Snow'a açıklamaları, 18 Aralık 1970.

XV.

- (1) Halde, c. II, s. 79-80.
- (2) Halde, aynı yapıt, c. II, s. 7.
- (3) Backhouse (E.), (J.O.P.), **Les Empereurs mandchous, Mémoires de la Cour de Pékin**, Paris, 1934, s. 120-123.
- (4) Macartney, c. 2, s. 102-107.
- (5) Ella, s. 39-40.
- (6) Pierre Teilhard de Chardin, **Nouvelles lettres de voyages**, s. 40.
- (7) Bak. R.H. Tawney, **Land and Labour in China**. Yazar bu kitabında konuya derinliğine eğilmiştir.

- (7*) Charles de Gaulle, 31 Ocak 1964 tarihli basın konf.
- (8) Liang Şi-şao, **ying-ping-çe-notiçi**, Şanghay 1936, s. 5-6.
- (9) Fairbank, **China's Response to the West**, Cambridge, s. 53.
- (10) Bary, s. 715, 716 ve 718.
- (11) Ella, s. 117-118.
- (12) Ella, s. 209-211.
- (13) Charles de Gaulle, aynı yapıt.

XVI.

- (1) Pierre Teilhard de Chardin, **Nouvelles Lettres de voyage**, s. 34.
- (2) Macartney, c. I, s. 203.
- (3) Macartney, c. VI. s. 133.
- (4) **The Nord-Western Provinces and their Possibilities of Development**, Dr. A. Stampar (Nankin, Temmuz 1934).
- (5) Cl. Rivière, **En Chine avec Teilhard de Chardin**, s. 119.
- (6) Snow, **Etoile Rouge**, s. 186.
- (7) Cl. Rivière, aynı yapıt.
- (8) Sun Yat-sen, Ella'nın yapıtında, s. 442.

XVII.

- (1) Halde, c. II, s. 70.
- (2) Haldane, s. 324.
- (3) Ella, s. 446.
- (4) Hu Han-min, «Halkın raporu», Sun Yat-sen'in, Tung-meng-hui organı (1906).
- (5) Tang Liang-II, **The New Social Order in China**, Şanghay, 1936, s. 173.

XVIII.

- (1) **Pekin-Information**, 14 Aralık 1970; P. Larent'in «Principes Idéologiques de la politique Industrielle», **Projet**, 1971.

XIX.

- (1) **Lettres de voyage**, s. 74, c. I.

- (1) **Halkın Günlüğü'nün 1 Ocak 1972 tarihli sayısındaki başyazı.**

BÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BAŞARININ BEDELİ

- (1) Mao Çe-tung, «İncelememiz ve bugünkü durum», (12 Nisan 1944), **Bütün Yapıtları**, c. III.
- (2) Aynı yapıt, «Halkın İçindeki çelişkilerin doğru çözümü üstüne» (27 Şubat 1957).
- (3) Aynı yapıt, «Çin Komünist Partisi ulusal konferansında propaganda çalışması üstüne katkı» (12 Mart 1957).
- (4) **Lettres d'Asie.**

XXI.

- (1) Mao Çe-tung'un «Ulusal Halk Meclisinin III. toplantısında Başbakan Çu En-lai tarafından sunulan hükümet çalışmaları üstüne rapor»u, (21-22 Aralık 1964).
- (2) «Doğru düşünceler nereden geliyor?» (Mayıs 1963).
- (3) Mao Çe-tung «Pratik Üstüne», (Temmuz 1937), **Bütün Yapıtları**, c. I.
- (4) Mao Çe-tung, «Çansü-Sueyan'ın kurtarılmış bölgelerindeki kadroların düzenledikleri bir konferansta verilmiş söylev» (1 Nisan 1948), **Bütün Yapıtları**, c. IV.
- (5) «Karşı-devrimci Hu-feng grubu üstüne belgelerle ilgili not (Mayıs 1955).
- (6) Mao Çe-tung, «Çelişki üstüne» (Ağustos 1937), **Bütün Yapıtları**, c. I.
- (7) **La Chine en marche**, s. 259.
- (8) **La Chine en marche**'ta Siyasal ve Hukuki Bilimler Derneği Başkanı Yargıç Wu Teh-fang'ın sözleri, s. 258.
- (9) Edgar Snow'un yanlışlıkla dediği gibi, 1 milyon kişide 14 kişi değil (aynı yapıt).
- (10) **Une analyse des classes sociales dans la société chinoise**, yabancı dillerde yayın, Pekin, 1956.

- (¹¹) Troçki, *Lenin*, s. 130.
- (¹²) Aynı yapıt, s. 134.
- (¹³) Aynı yapıt, s. 135.
- (¹⁴) Aynı yapıt, s. 135.
- (¹⁵) Aynı yapıt, s. 134.
- (¹⁶) Mao Çe-tung, «Hunan'da köylü hareketi konusunda yürütülmüş soruşturma üstüne rapor» (Mart 1927), **Bütün Yapıtları**, c. I.
- (¹⁷) Mao Çe-tung, «Çellşki üstüne», (Ağustos 1937), **Bütün Yapıtları**, c. I.
- (¹⁸) Mao Çe-tung, «Savaş ve Strateji Sorunları» (6 Kasım 1938), **Bütün Yapıtları**, c. II.
- (¹⁹) Mao Çe-tung, «Uzamış Savaş Üstüne» (Mayıs 1938), **Bütün Yapıtları**, c. II.
- (²⁰) Mao Çe-tung, «Komünizm dergisinin çıkışı için» (4 Ekim 1939), **Bütün Yapıtları**, c. II.
- (²¹) Mao Çe-tung, «Kuzey-Doğuda sağlam destek noktaları kurmak», (28 Aralık 1945), **Bütün Yapıtları**, c. IV.
- (²²) Mao Çe-tung, «Liberallizme Karşı», (7 Eylül 1937), **Bütün Yapıtları**, c. IV.
- (²³) Aynı yapıt.
- (²⁴) Aynı yapıt.
- (²⁵) Mao Çe-tung «Çungking görüşmeleri üstüne» (17 Ekim 1945), **Bütün Yapıtları**, c. IV.
- (²⁶) Mao Çe-tung, «Japonlara kazanılan direnme savaşından sonraki durum ve siyasamız» (13 Ağustos 1945), **Bütün Yapıtları**, c. IV.
- (²⁷) Mao Çe-tung, «Devrimin sonuna dek götürmek», (30 Aralık 1948), **Bütün Yapıtları**, c. IV.

XXII.

- (1) Curzio Malaparte, *En Russie et en Chine*, s. 15.
- (2) Aynı yapıt. Bu cezaevlerini anlamak için Rickett'in (*Prisoners of Liberation*, R.P. Riney'in kitaplarını ve David Rousset'in mecburi çalışma üstüne iki yapıtını okumak gerekir.
- (3) Klaus Mehnert'in *Pekin et la nouvelle gauche* adlı yapıtındaki belgeler, s. 101 ve sonrası.
- (4) **Halkın Günlüğü**, 4 Ağustos 1957.

- (5) **Documents of the Great Proletarian Cultural Revolution**, 1966-1967, Hong Kong. s. 550, 563 ve 692.
- (6) **Chine Nouvelle**, 27 Ocak 1972.
- (7) Malaparte, yukarda sözü edilen yapıt, s. 224.
- (8) Van Collie, **J'al subi le lavage de cerveau**, s. 38.
- (9) Louis Wei Tsing-sing'in **Saint-Siège et la Chine** adlı yapıtına bakmak gerekir.
- (10) Sigmund Freud, **l'Avenir d'une Illusion**, Marie Monaparte'in çevirisi, s. 17.
- (11) Kelm, s. 56.
- (12) Macartney, c. VI, s. 139.
- (13) Elia, s. 191.
- (14) Aynı yapıt 309.
- (15) Aynı yapıt, 211.

XXIII.

- (1) Kelm, s. 57.
- (2) **Le Chine en marche**, s. 301.
- (3) Van Collie, **J'al subi le lavage de cerveau**, s. 312.
- (4) Aynı yapıt.
- (5) **Foreign Relations of the United States, 1943, China**, Washington.
- (6) Kelm, s. 56.

XXIV.

- (1) **La Chine en Marche**, s. 386.
- (2) Bunların birleşmesi İçiler Irmağını oluşturur.

XXV.

- (1) D. Lowe, **The Function of «China» In Marx, Lenin and Mao**, Berkeley, 1966, s. 20.
- (2) **The New Republic**, 20 Ocak 1965.

XXVI.

- (1) 30 Ocak 1974 tarihli «Renmin Ribao».

- (²) 10 Eylül 1973 tarihli **Point** dergisi okurları için.
- (3) 1974 şubatında Paris sinemalarında oynatılmaya başladı.
- (4) 1968 yılında yayınlanan ve pek dikkati çekmeyen bir kitapta, Robert Beauvais, 1998 yılı martında geçen bu senaryoyu tasarlamıştı.
- (5) 6 Ocak 1974 tarihli «Renmin Ribao»da Chao Hua'nın eleştirisi.
- (6) Ocak 1974 tarihli aylık sayısında.
- (7) Pekin'i ziyaret eden Zambiya devlet başkanı onuruna verilen yemek.
- (8) Albay Candlin'in İngiliz **Army Quarterly** dergisinde çıkan incelemesi (1974 yılının ilk üç ayını içine alan sayı).
- (9) 24 şubat 1974.
- (10) Aralık 1973 tarihli sayısında.
- (11) 18 ocak 1974 cuma günü.

SONUÇ:

ÇİN'İN UYANIŞI

BİR «MODEL» Mİ, YOKSA «MUCİZE» Mİ?

- (1) Pierre et Renée Gosset, **Chine Rouge**, an VII.
- (2) Ella, s. 404.
- (3*) Harold Isaacs'tan naklen, **La Tragédie de la Revolution chinoise**, s. 243.
- (4) Schram'dan naklen, **Mao Çe-tung**, s. 115.
- (5) Teilhard de Chardin, **Lettres de voyage**, s. 187.
- (6) Rivière, s. 133.

(Yazarı belli değil) LA CHINE (Nagel kılavuzları dizisi,) Paris, 1967.

Backhouse (E.), Bland (J.D.P.) LES EMPEREURS MANDCHOUS, Pekin sarayı anıları, H. Maspero'nun önsözünü, Paris, 1934.

Balaaz (Etienne), LA BUREAUCRATIE CELESTE, Paris, 1968.

Bary (W.T.de), Chan (W.T.) Watson (B), SOURCES OF CHINESE TRADITION, New York, 1960.

Beauvoir (Simone de) LA LONGUE MARCHÉ, Paris, 1957.

Bernard-Maitre (Peder Henri) SAGESSE CHINOISE ET PHILOSOPHIE CHRETIENNE, Hien-hien, 1935.

Bettelheim (Charles) «Çine et U.R.S.S.: deux modèles d'industrialisation», LES TEMPS MODERNES dergisinin ağustos-eylül 1970 sayıları.

Bettelheim (Charles), Charrière (Jacques), Marchisio (Hélène), LA CONSTRUCTION DU SOCIALISME EN CHINE, Paris, 1965.

Bettelheim (Charles) REVOLUTION CULTURELLE ET ORGANISATION INDUSTRIELLE EN CHINE, Paris, 1973.

Blanco (Lucien) LES ORIGINES DE LA REVOLUTION CHINOISE, Paris, 1967.

Bodard (Lucien) MAO, Paris, 1970.

Brine (Lindsay) THE TAIPING REBELLION, Londra, 1962.

Buck (Pearl) LA CHINE COMME JE LA VOIS, Paris, 1971.

Chandrasekhar CHINA'S POPULATION, Hong Kong, 1960.

Chen Po-ta NOTES ON MAO TSE-TUNG'S «REPORT OF AN INVESTIGATION INTO THE PEASANT MOVEMENT IN HUNAN», Pekin, 1966.

Chesnaux (Jean) LES SYNDICATS CHINOIS, Paris-Lahey, 1965.

Çan-Kay-şek (Mareşal) DESTİN DE LA CHINE, Ph. Jaffe'in tanıtımı ve yorumuyla, Paris, 1949.

Çu En-lai A GREAT DECADE, Pekin, 1959 (yabancı diller baskısı).

Chow Tse-tung THE MAY FOURTH MOVEMENT, INTELLECTUAL REVOLUTION IN MODERN CHINA, Cambridge, 1960.

Creel (H.G.) LA PENSEE CHINOISE DE CONFUCIUS A MAO TSE-TUNG, Paris, 1962.

Deleyne (Jean) L'ECONOMIE CHINOISE, Paris, 1971.

Dufay (Peder François) L'ETOILE CONTRE LA CROIX, Paris, 1955.

DU HALDE (Peder J.B.) S.J. DESCRIPTION GEOGRAPHIQUE, HISTORIQUE, CHRONOLOGIQUE, POLITIQUE ET PHYSIQUE DE L'EMPIRE DE CHINE, Paris, 1735.

Dumont (René) LA CHINE SURPEUPLEE, TIERS MONDE AFFAMEE, Paris, 1965.

Ella (Pascal M.d') LE TRIPLE DEMISME DE SUEN WEN, Şanghay, 1929, Pascal M. d'Illa'nın çevirisi, notları ve değerlendirmesiyle.

Esmeln (Jean) LA REVOLUTION CULTURELLE CHINOISE, Paris, 1970.

Etiemble LE NOUVEAU SINGE PELERIN, Paris, 1958.

Etiemble CONNAISSONS-NOUS LA CHINE?, Paris, 1964.

Etiemble (Gilbert) LA VOIE CHINOISE, Paris, 1962.

Fairbank (John K.) ve Teng Ssu-yu CHINA'S RESPONSE TO THE WEST (1838-1923), Cambridge, Mass, 1954.

Faure (Edgar), LE SERPENT ET LA TORTUE; LES PROBLEMES DE LA CHINE POPULAIRE, Paris, 1957.

Faure (Lucie) JOURNAL D'UN VOYAGE EN CHINE, Paris, 1958.

Gernet (Jacques) LA VIE QUOTIDIENNE EN CHINE A LA VEILLE DE L'INVASION MONGOLE, Paris, 1959, LA CHINE ANCIENNE, Paris, 1964.

Gigon (Fernand) ET MAO PRIT LE POUVOIR, Paris, 1970.

Gittings (John) THE ROLE OF THE CHINESE ARMY, Oxford, 1968.

Gosset (Pierre et Renée), CHINE ROUGE, AN VII, Paris, 1958.

Grousset (René) HISTOIRE DE LA CHINE, Paris, 1962.

Grousset (René), Deniker (George) LA FACE DE L'ASIE, Paris, 1962.

Gullain (Robert) SIX CENT MILLIONS DE CHINOIS, Paris, 1956, DANS TRENTE ANS, LA CHINE, Paris, 1965.

Güllermaz (Jacques), LA CHINE POPULAIRE, Paris, 1959; HISTOIRE DU PARTI COMMUNISTE CHINOIS, Paris, I. cilt, 1968, II. cilt, 1972.

Haldane (Charlotte) TSEU-HSI, DERNIERE GRANDE IMPERATRICE DE CHINE, Paris, 1967.

- Han Suyin** L'AN 2001, Paris, 1968.
- Hudelot (Claude)** LA LONGUE MARCHE, Paris, 1971.
- Isaacs (Harold)** LA TRAGEDIE DE LA REVOLUTION CHINOISE 1925-1927, Paris, 1967.
- Karol (K.S.)** LA CHINE DE MAO, Paris, 1966.
- Kazantsakis (Nikos)** CHINE-JAPON, Paris, 1938-1971.
- Kelm (Jean A.)** PETITE HISTOIRE DE LA GRANDE CHINE, Paris, 1966.
- Khroustchev (Nikita)** SOUVENIRS (Paul Chwat, Pierre Girard ve Raymond Olcne çevirisi), Paris, 1971.
- Lai Ying** LE PRISONS DE MAO, anıları nakleden Edward Behr, Fransızca metin Jacky Le Corre, Paris, 1970.
- Leys (Simon)** LES HABITS NEUFS DU PRESIDENT MAO, Paris, 1971.
- Macartney (Lord)** VOYAGE EN CHINE ET EN TARTARIE (L.B.J. Breton çevirisi), 12 cilt, Paris, 1804.
- Macclocchi (Marla-Antonietta)** DE LA CHINE, Paris, 1971.
- Malaparte (Curzio)** EN RUSSIE ET EN CHINE (Italyancadan çeviren M. Arnaud), Paris, 1959.
- Mao Tse-tung** OEUVRES CHOISIES (dört cilt), Paris, 1959.
- Mao Tse-tung** CITATIONS DU PRESIDENT MAO TSE-TUNG, yabancı diller basımı, Pekin, 1971.
- Mende (Tibor)** LA CHINE ET SON OMBRE, Paris, 1960.
- Mendes-France (Pierre)** DIALOGUES AVEC L'ASIE D'AUJOURD' HUI, Paris, 1972.
- Mehnert (Klaus)** PEKİN-MOSCOU, Paris, 1962; PEKİN ET LA NOUVELLE GAUCHE (Almancadan çeviren Georgette Chatenet), Paris, 1971.
- Meray (Tibor)** LA RUPTURE MOSCOU-PEKİN, Paris, 1966.
- Michaux (Henri)** UN BARBARE EN ASIE, Paris, 1945.
- Moravia (Alberto)** LA REVOLUTION CULTURELLE DE MAO (Italyancadan çeviren Jean-Louis Falvre d'Arcler), Paris, 1968.
- Myrdal (Jan)** UN VILLAGE DE LA CHINE POPULAIRE, Paris, 1964.
- Pellssler (Roger)** DE LA REVOLUTION CHINOISE, Paris, 1967.
- Riviere (Claude)** EN CHINE AVEC TEILHARD 1938-1944, Paris, 1968.
- Rothschild (Robert)** LA CHUPE DE CHIANG KAI-SHEK, Paris, 1972.
- Sauvy (Alfred)** DE MALTHUS A MAO TSE-TUNG, Paris, 1958.

Schram (Stuart) MAO TSE TUNG, Paris, 1963.

Schram (Stuart), Carrière D'Encausse (Hélène) LE MARXISME ET L'ASIE, Paris, 1965.

Stampar (Dr.A.) THE NORTH-WESTERN PROVINCES AND THEIR POSSIBILITIES OF DEVELOPMENT, Nankin, 1934.

Snow (Edgar) ETOILE ROUGE SUR LA CHINE (RED STAR OVER CHINA), New York, 1938, Paris, 1965; LA CHINE EN MARCHE (THE OTHER SIDE OF THE RIVER), New York, 1962, Paris, 1963.

Strong (Anna Louise) CHINA'S MILLIONS, New York, 1935.

Tawney (R.H.) LAND AND LABOUR IN CHINA, Londra, 1932.

Tellhard de Chardin (Pierre) LETRES DE VOYAGE (1923-1939), Paris, 1956, ve NOUVELLES LETTRES DE VOYAGE (1939-1955), Paris, 1957.

Troçki (Leon) LENIN, Paris, 1970.

Van Colville (Dries) J'AI SUBI LE LAVAGE DE CERVEAU, Paris, 1964.

Vercors LES PAS DANS LE SABLE, Paris, 1954.

Wieger (Peder Léon) LE FEU AUX POUDRES, Hlén-Hlén, 1925.

Wei Tsing-Sing (Louis) LE SAINT-SIEGE ET LA CHINE, Paris, 1971.

ÇİN'DEKİ YER VE KİŞİ ADLARI ENDEKSİ VE AYRI OKUNUŞ VE YAZILIŞ BİÇİMLERİ

Her ad için, ilk yazılış İngiliz transkripsiyonuna (Wade), ikinci yazılış resmî Çin transkripsiyonuna (pinyin), üçüncü yazılış Fransız Uzak Doğu okulu transkripsiyonuna uygundur.

ÇANG HSUEH-LIANG (Milliyetçi ordunun mareşali), 1898- , Zang Xuellang, Çang Hlue-llang, 517.

ÇANG KUO-TAO (Komünist Partisi merkez komitesi üyesi), Zang Guotao, Çang Kuo-T'ao, 217.

ÇANG ŞİH-ÇAO (Ulusal Halk Meclisi sürekli komite üyesi), 1881- , Zang Şizhao, Çang Çe-çago, 690.

ÇAN KAY-ŞEK (*) (generaller generali, devlet başkanı), 1887- , Jang Jleşi, Tsiang Klal-çe, 39, 43, 54, 55, 56, 61, 65, 66, 88, 101, 110, 113, 133, 353, 463, 466, 476, 493, 517, 518, 519, 520, 639, 678, 729, 730, 732.

ÇEN PENG (aküpunktörle ameliyat edilen bir hasta), Çen Peng, Tch'en P'eng, 156-157.

ÇEN PO-TA (Komünist Partisi merkez komitesi üyesi), 1903- , Çen Boda, Tch'en Po-ta, 102, 264.

ÇEN TSAI-TAO (genel, Kültür Devrimi sırasında Wuhan komutanı), 1908- , Çen Zaidao, Tch'en Tsai-tao, 114.

ÇEN ÇUNG-WEI (cerrah), Çen Zongwei, Çen Çong-wel, 178, 180, 181, 184, 185.

ÇEN TU-SIU (1921 yılında Komünist Partisi'ni kuran ve ilk sekreteri olan kişi), 1879-1942. Çen Duxlu, Tch'en Tusieu, 47.

ÇEN WU-YEN (Meişiyaku devrim komitesi başkan yardımcısı), Çen Wuyan, Tch'en Wu-yen, 548, 550.

ÇEN YI (mareşal, Dışişleri Bakanı), 1905-1971. Çen Yi, Tch'en Yi, 20, 35, 113, 130, 498.

Çan Kay-şek bu yazılış biçimiyle tanınır batılılarca. Wade transkripsiyonu ÇANG ÇIEH-ŞİH biçimindedir.

ÇIA ÇING (*) Çinglerden Jen-
çung'un İmparatorluk adı),
1796-1821. Jiaqing, Kia-k'ing,
529.

ÇIA FEN-LAN (aküpüktürle
ameliyat edilen bir hasta), Jia
Fenlan, Çia Fen-lan, 153-154.

ÇIANG ÇING (bayan Mao Çe-
tun), 1910- . Jiang Qing,
Kiang-k'ing, 81, 95, 406, 432,
440.

ÇIANG KUEI (Kiangsu eyaletli
devrim komitesini yöneticisi),
Jiang Gul, Kiang Kuei, 382.

ÇIEN-LUNG (Çinglerden Kao-
çung'un İmparatorluk adı),
1736-1796. Qianlong, K'ien-
long, 265, 319.

ÇIEN WEI-ÇANG (profesör),
1910- , Qien Weiçang,
K'ien Weltch'ang, 367.

«Çifte Köprü» (halk komünü),
215, 240, 244.

ÇI PENG-FEI (Dışişleri Baka-
nı), Ji Pengfei, Ki P'eng-fei,
20, 115.

ÇIN ŞIH HUANG-TI (İmparator,
M.Ö. 246-209), Qin Şi-
Huangdi, K'in-çe Huang-ti,
37, 411, 539.

ÇU ÇEN-TUNG (İnceleme eki-
bini'nin tercümanı), Zu Çen-
dong, Çeu Tch'öntung, 234,
375, 400.

ÇU EN-LAI (başbakan), 1898-

, Zu Enlai, Çeu Ngen-
lai, 20, 31; Çu ve Mao: 65,
112, 131, 144, 338, 349, 685,
693, 694, 695, 696; Çu ve
Lin Piao: 112; Çu ve Çan
Kay-şek: 113, 518; Çu ve
general de Gaulle: 116, 119,
120, 121, 134; Çu ve Baş-
kan Nixon: 114, 129, 131,
132, 134; Çu ve Talleyrand:
143; Çu ve Edgar Snow: 571,
585; Çu ve Sovyetler Birliği:
135, 136, 137, 138, 139, 141,
142; Çu ve Vietnam: 120,
135, 141, 259; Çu ve Kore:
139, 140, 141, 458; Çu ve Ja-
ponya: 140, 141; Çu'nun bir
anısı: 426; Çu'nun portreleri:
40, 43, 65, 392, 393; Çu ve
geçmiş günleri: 509-510; Çu
ve tiyatro: 434; Çu'ya sulkast:
624; Çu ve bomba: 138; Çu
ve Çin alfabesinin değişme-
si: 260-261; Çu ve Kültür
Devrimi: 219, 605, 606; Çu
ve aydınlar: 658-659; Çu ve
burjuva diktatörlüğü: 373; Çu
ve halk düşmanları: 602-603;
Çu ve ekonomi: 551, 552,
557, 585, 586; Çu ve demog-
rafi: 460, 466, 467, 468, 469,
470, 471, 472, 473; Çu ve
Fransa ile ticaret: 118, 119,
128, 585; Çu'dan sonra: 693,
694, 695.

(*) Çin imparatorlarının hükümdarlık süreleri dönemlere ay-
rılır ve bu dönemlerin adları vardır (NIEN-HAO). Aynı NIEN-
HAO'yu bütün hükümdarlık süresince kullanan imparatorlar
bu adla anılırlar çoğunluk.

- ÇU KE-ÇEN** (Bilimler Akademi-
si başkan yardımcısı), Wade:
Çu K'o-çen. 1889- . Zu
Kexhen, Çeu K'o-tchen, 298,
304, 311, 315, 320.
- ÇU PEI YUAN** (Pelta devrim
komitesi başkan yardımcısı),
1904- . Zu Pleyuan, Çu
P'elyuan, 207, 264, 269, 270,
271, 272, 273, 274, 275, 276,
283, 284.
- ÇU TEH** (Kızılordu mareşali),
1886- . Zu De, Çu Tö, 96.
- FENG KUEI-FEN** (mandarın),
1809-1874. Feng Gulfen,
Fong Kuel-fen, 511.
- FU ZU-NIEN** (Rönesans devli-
nimli önderi), 1896-1950. Fu
Sinlan, Fu Zö-nlen, 369.
- HAI JUI** (Wu Han'ın bir oyu-
nunun kişilerinden), Hal Rul,
Hal Juel, 82.
- HAN FEI-ÇU** (filozof), M.Ö.
280? - 233. Han Felzi, Han
Fel-tzu, 652, 661.
- HO HSIANG-NING** (Ulusal
Halk Meclisi sürekli komite
başkan yardımcısı), 1878-
 . He Xiangning, Ho
Hlang-ning, 690.
- HO TA-ÇUNG** (Radyofonik A-
raştırmalar Enstitüsü yöneti-
cisi), He Dazhong, Ho Ta-
çong, 331.
- HONG (HSIU-Ç'ÖAN)** (Taiping
ayaklanmasında «İmparator»,
1850-1864), 1814-1864. Hong
Xluquan, Hong Hleu-k'luan,
77.
- HONG ÇANG-ÇING** (Kızıl Ka-
dın Müfrezesi balesinin kah-
- ramanı), Hong Çangqing,
Hong Çang-k'ing, 428, 448.
- HSI-ERH (AKSAÇLI KIZ** ba-
lesinin kadın kahramanı),
XI-er, HI-öl, 424, 445, 448.
- HSIAO-HAN** (Liman'ın kişilerinden),
Xiao Han, Hiao Han,
432.
- HSIEN-FENG** (Çinglerden Wen
Çung'un İmparatorluk adı),
1851-1862. Xianfeng, Hien-
fong, 529.
- HSU ÇING-HSIEN** (Komünist
Partisi merkez komitesi üye-
si, Şanghai devrim komitesi
yöneticisi), Xu Jing-xian, Hlu
King-hien, 204, 262, 363, 372,
386, 387, 388, 389, 429, 610.
- HSUAN-TSUNG** (Tang allesin-
den, İmparator), 712-756.
Xuanzong, Hluan-tsong, 328.
- HSUEH FE-ÇENG** (mandarın),
1838-1894. Xue Fuçeng, Hlue
Fu-Tch'eng, 511.
- HSUN-TZU** (filozof), M.Ö. 298-
238, Xunzi, Hlun-çö, 515.
- HUANG-ÇEN** (Çin'in Fransa bü-
yükelçisi), 1909- . Huang
Zen, Huang Çen, 59.
- HUANG (Şİ-JEN) Aksaçlı Kız'**
ın kişilerinden), Huang Şi-
ren, Huang Çe-jen, 425.
- HUANG-HO** («Sarı İrmak»),
Huang-he, Huang-ho, 525,
526, 533, 534, 536.
- HUANG-PU**, Huangpu, Huang-
p'u, 118, 262, 342, 573, 606.
- KANG-HSI** (Çinglerden Şeng-
çung'un İmparatorluk adı),
1662-1723. Kangxi, Kang-hi,
526.

- KANG YU-WEI** (politikacı), 1856-1928. Kang Yuwel, K'ang Yeu-wel, 345.
- KANTON**, Kuang-çow, Guangzu, Kuang-çeu.
- KAO KANG** («Mançurya Stalin'li»), 1902-1954. Gao Gang, Kao Kang, 56, 352.
- KONFÜÇYÜS** (FILOZOF, M.Ö. VI. yüzyıl) Wade transkripsiyonu: K'ung-tzu, Kongzi, K'ong-tzu, 41, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 397, 482, 494, 661.
- KUANG-HSU** (Çinglerden Tehçung'un İmparatorluk adı), 1875-1909. Guangxu, Kuang-hlu, 493.
- «Kubalılarla Dostluk» (Halk Komünü), 233, 234, 246, 347.
- KUO ÇIEN-KUANG** (Şa-çla-pang kahramanı), Guo Jian-guang, Kuo Klen-kuang, 432, 448.
- KUOMINTANG** (Milliyetçi Partisi), Guomindang, Kuo-min-tang, 41, 54, 62, 234, 243, 266, 340, 452, 480, 482, 492, 520, 521, 540, 543, 544, 577, 600, 601, 613, 624, 635, 659, 660, 670, 672, 730, 733.
- KUO MO-JO** (yazar, Bilimler Akademisi başkanı, Ulusal Halk Meclisi sürekli komite başkanı yardımcısı), 1892- . Guo Moruo, Kuo Mo-jo, 20, 94, ve devamı, 121, 216, 260, 299, 304, 305, 306, 308, 355, 374, 412, 500, 514, 515, 558, 685, 694.
- LAO-TZU** (filozof, Konfüçyüs'ün çağdaşı), Laozi, Lao-çö, 337.
- LEI FENG** (Kızılordu eri, Mao Çe-tung düşüncesi kahramanı), Lei Feng, Lei Fong, 209.
- LEI LING** (cerrah), Lei Ling, Lei Ling, 156.
- LEI TING-MEI** (aküpunktörle ameliyat edilen bir hasta), Lei Dingmei, Lei Ting-mei, 153, 154, 155.
- LI FENG-ÇEN** (doktor, Pekin devrim komitesi üyesi), 147, 149, 150, 151.
- LI (NAI-NAI)** (Kızıl Fener'in kişilerinden), Li Nainai, Li Nal-nal, 424.
- LI ÇIANG** (dış ticaret bakan yardımcısı) Li Qiang, Li K'iang, 20.
- LI FU-ÇUN** (Plan Komitesi başkanı, Çu En-lai'nin yardımcılarında) 1901- . Li Fuçun, Li Fu-çuen, 350.
- LI YU-HO** (Kızıl Fener'in kahramanı), Li Yu-he, Li Yu-ho, 424, 429, 430, 444, 448.
- LIANG Şİ-ŞAO** (politikacı), 1873-1929. Liang Qiçao, Leang K'i-tch'ao, 345, 511.
- LIE-TZU** (filozof), M.Ö. 450-370. Liezi, Lie-çö, 51.
- LIN KUAN-ÇENG** (cerrah), Lin Guan-zeng, Ling Kuan-çeng, 153.
- LIN PIAO** (Savunma Bakanı, 1959; Komünist Partisi başkanı yardımcısı, 1966) 1908-1971. Lin Blao, Lin Plao, 37, 40, 65, 88, 94, 102, 112, 113,

211, 325, 352, 359, 392, 409, 683, 685, 688, 689.

LIN YANG-YANG (Şanghay operası bale öğretmeni) Lin Yangyang, Lin Yang-yang, 408, 437, 438, 439, 440.

LIU ÇIH-TAN, 1902-1937. Liu Zidan, Llieu Çe-tan, 56.

LIU ÇE-FANG (kopan parmakları yerine takılan bir hasta), Liu Zefang, Llieu Çö-fang, 180.

LIU ŞAO-Şİ (Devlet Başkanı, 1959; 1968 de görevinden azledildi), 1905-1974. Liu Şao-oql, Llieu Şao-kl, 48, 90, 106, 114, 148, 214, 218, 247, 263, 267, 302, 349, 370, 379, 442, 559, 560, 562, 564, 568, 575, 577, 578, 591, 687.

LO HSIEN-YING (cerrah), Lo Xlan-yng, Lo Hsien-yng, 154.

LO JIA-LUN (Rönesans devinimi önderi), 1896- . Luo Jialun, Lo Kia-luen, 369.

LU PING (Pelta Üniversitesi rektörü), Lu Ping, Lu P'ing, 266, 268, 379.

MAÇİYAO (bir halk komünü), Maqlao, Ma-k'iao, 176, 198, 367, 471, 545, 546, 547, 551.

MAO ÇE-TUNG (Çin Komünist Partisi başkanı), 1893- . Mao Zedong, Mao Tsö-tong, Mao ve Çu En-lai: 65, 113, 144, 685, 693, 694; Mao ve Lin Plao: 65, 88, 359, 688, 696; Mao ve Liu Şao-şi: 65, 90, 218, 607; Mao ve Çan-

Kay-şek: 54, 101, 353, 613, 729, 730; Mao ve de Gaulle: 84, 121, 214, 295, 695; Mao ve Başkan Nixon: 100, 101, 123, 131, 353, 500, 685; Mao ve Ho Şi-mın: 135; Mao ve Sovyetler Birliği: 48, 49, 50, 51, 519, 612, 653, 654, 695, 696; Mao Kanton'da: 41-43; Mao Yenan'da: 44, 56, 65 ve devamı, 466, 663; Mao ve köylü hareketi: 10 ve devamı, 488, 495, 546; Mao ve Uzun yürüyüş: 50, 53 ve devamı, : Mao ve İç Savaş: 602, 603; Mao ve kültür devrimi: 71 ve devamı, 90, 91, 243, 344, 359; Mao'nun gençliği: 8 ve devamı, 249, 251, 369, 481, 515, 542, 544; Mao ve ailesi: 45, 81, 613, : Mao ve Edgar Snow: 35, 45, 87, 210, 251, 369, 697; Mao'nun ortadan kayboluşları ve sağlığı: 35, 36, 38, 39, 79, 349; Mao'nun portre ve heykelleri: 39, 40, 65, 102, 226, 264, 298, 390, 392, 393, 570, 649; Mao'ya tapma: 74 ve devamı, 91, 393 ve devamı, 544, 629; Mao'nun yanılmazlığı: 80 ve devamı, 87, 437, 687, 688; Mao'nun eleştirisi: 80, 81, 82, 83, 409, 654, 678; Mao'nun çizgisi: 234, 432, 551, 562, 565, 568, 581; Mao sevgisi ve Mao'ya bağlılık: 71, 79, 163, 379, 435, 441, 665; Mao ve demografi: 466, 467, 468, 470; Mao ve bilim:

321; Mao ve ruhun kollektif tedavisi: 214, 215, 224; Mao ve sanat: 404 ve devamı, 440; Mao'nun şılrırlrı: 57, 234, 288, 697; Mao'nun eserleri: 41, 163, 210, 211, 214, 367, 409, 519; Mao ve aydınlar: 88, 89, 427, 615, 616, 617, 627, 655, 657 ve devamı; Mao ve eğitim: 249 ve devamı, 263, 268, 272, 273, Mao ve gençlik: 238; Mao ve şiddet: 606 ve devamı; Mao ve baskı: 340, 611, 612, 648, 649; Mao'nun direktifleri: 90, 149, 159, 173, 227, 234, 268, 269, 282, 329, 338, 352, 359, 360, 367, 376, 383, 442, 449, 562, 567, 608, 629, 655; Mao ve mantık: 107; Mao ve gelenek: 58, 105, 110, 111, 145, 146, 251, 493, 494, 660, 661, 694, 710; Mao ve piyano: 402; Mao ve yüzme sporu: 39, 292, 325, 333, 393, 404, 680; Mao sonrası: 693, 694, 695, 696, 697; Mao'nun düşünceleri ve özdeyişleri: 60, 68, 69, 75, 106 107, 108, 149, 150, 151, 166, 168, 169, 253, 278, 282, 284, 286, 347, 351, 352, 353, 357, 363, 378, 396, 402, 410, 444, 445, 487, 493, 520, 521, 595, 599, 608, 612, 613, 614, 615, 616, 662.

MAO HUI-FANG (aktrıs), Mao Hulfang, Hao Huel-fang, 427.

MEI TA-ÇIAN (Meişiyaku öğretmen) Mei Daxian, Mei Tahlen, 228, 229, 230, 239, 250.

MEİŞİYAKU («Mel ailesinin dağ köyü», bir halk komünü), Meiljagu, Mel-kla-keu, 226, 227, 246, 255, 364, 548.

NANKIN (köprüsü), 214, 227, 329, 398, 572.

NIEH YUHAN-TZU (profesör) Nie Yuanzi, Nie Yuan-çö, 264.

PAI ÇU-YI (mandarın, ozan), 772-846. Bai Juyi, Bai Klu-yi, 443.

PEI ÇUANG-KUO (Dış Ticaret bakanı), Bai Xiangguo, Bai Hsiang-Kuo, 37, 128.

PEİ Şİ-ÇANG milletvekili ve sürekli komite üyesi), Bai Şizhang, Bai Çe, çan, 691.

PEITA (Pekin üniversitesi, Peiçing Tahsüeh'in kısaltılmışı), Belda, Pelta, 263 ve devamı, 282, 283, 288, 333, 345, 356, 365, 376, 410, 666.

PEKIN, Pekking, Beijing, Peiking.

PENG ÇEN (Pekin belediye başkanı), 1902- . Peng Zen, Peng Çen, 266.

PENG TEH-HUAL (mareşal, Savunma bakanı, 1959 da azledildi), 1900- . Peng Dehual, Peng Tö-hual, 82, 88, 409, 687.

ŞANGHAY, Şanghay, Çang-hay.

ŞAO HENG-Tİ (Hunan «savaş senyörü»), 1880- . Zao Hongti, Çao Heng-t'i, 351.

ŞENÇEN (Çin'le Hong-Kong

arasındaki sınır karakolu),
Şensen, Çen-çen, 521.

SU Çİ (Pelta üniversitesinde
profesör), Su Ji, Su Ki, 284,
286.

SUN YAT-SEN (*) İlk devlet
başkanı), 1866-1925. Sun
Zong Şan, Suen Çon-çan,
41, 43, 75, 345, 488, 494,
508, 512, 514, 516, 521, 530,
540, 541, 542, 649, 651, 690,
701, 705.

SUNG ÇİNG-LING (Bayan Sun
Yat-sen, cumhurbaşkanı yar-
dımcısı), 1890- . Song
Qinling, Song K'ing, ling,
541.

TA-ÇUN (bkz. Wang Ta-çun).

TAIWAN (Formoza), Taiwan,
T'al-wan, 133, 134, 140,
464, 493, 678.

TANG HAI-KUANG (araştırma
ekibine refakat eden Çinli
diplomatlarını şefi), Tang Ha-
lguang, T'ang Hal-kuang,
152, 216, 428.

TANG YUNG-YU (Pelta üniver-
sitesinde propaganda guru-
bu şefi), Tang Yongyu, T'ang
Yong-yeu, 265.

TIE MEI (Kızıl Fener'in kadın
kahramanı), Tlemel, T'le-
mel, 429, 444, 448, 449.

TSINGUA (Pekin teknik üni-
versitesi), Quinghua, K'ing-
hua, 71, 266, 275, 283, 286,
310, 339, 356.

TUNG ÇİNG-YANG (zanaat
atölyesi devrimci komite baş-
kan yardımcısı). Dong Jing
Yang, Tong King Yang, 395.

TUNG MENG-HUI (1905 yılın-
da Sun Yat-sen tarafından
kurulan ve Kuomintang'ın
çekişme örgütü)
Tongmenhui, T'ong-mong-
huel, 690.

TZU-HSI 1881-1908 yılları ara-
sında İmparatorluk nazırı),
1835-1908. Ci-hi, Tsö-hi, 77,
493, 499, 508, 523.

WAMPOA (Harp Okulu), 43,
113.

Wang, Bayan (fransızca öğ-
retmeni), Wang, Wang, 290,
291, 292, 295.

WANG AN-ŞİH (Song ailesinin
hüküm sürdüğü sıralarda
başbakan), 1021-1086. Wang
Anşi, Wang Ngan-çe, 539.

WANG ÇİNG-WEI (Nankin'deki
Japon yanlısı hükümetin baş-
bakanı), 1883-1944. Wang
Jingwei, Wang King-wei, 43,
466, 730.

WANG MANG (İmparator), M.S.
9-23. Wang Mang, Wang
Mang, 539.

WANG TA-ÇUN (Aksaçlı Kız
balesinin kişilerinden), Wang
Daçun, Wang Ta-çuen, 425,
426.

WANG TAO (yazar), 1828- .
Wang Tao, Wang T'ao, 33.

(*) Kanton şivesine dayanan yazılış. Wade transkripsiyonu:
SUN ÇUNG-ŞAN.

WEI ÇENG (politikacı, Tang ailesi çağı), 580-643. **Wei Zeng, Wei Çeng**, 599.

WEN (Hanlardan İmparator Wen), M.Ö. 179-156. **Wen, Wen**, 411.

WU ÇİNG-HUA (Kızıl Kadın Müfrezesi'nin kadın kahramanı) **Wu Qinghau, Wu K'in-ghua**, 428, 445, 448.

WU HAN (yazar, Pekin belediye başkan yardımcısı), **Wu Han, Wu Han**, 82, 409.

YANG (KUI-FEI) (Tanglardan İmparator Hsuan-çung'un gözdesi), -757. **Yang gu-lfel, Yang Kuel-fel**, 517.

YANG (PAI-LAO) (Aksaçlı Kız balesinin kişilerinden), 425.

YANG ÇEN-FU (Yenan'da Mao Çe-tung'un arkadaşı), **Yang Şenfu, Yang Çen-fu**, 69.

YANG HSIEN-ÇEN (Komünist Partisi merkez komitesi üyesi), 1899- . **Yang Xian-zen, Yang Hien-çen**, 371.

YANG ÇU-JUNG (Kaplan Dağının Alınması oyununun kahramanı), **Yang Zirong, Yang Çu-jong**, 431.

YANG ÇU-KIANG («Mavi İrmak»), **Yangzi Jiang, Yang-çe Kiang**.

YANG WEI-TSAI (Ak Kaplan Alayına Baskın adlı oyununun kahramanı), **Yang Weikal, Yang Wei Ts'al**, 433, 446.

YAO WEN-YUAN (Şanghai şehri devrimci yöneticisi) **Yao Wenyuan, Yao Wen-yuan**, 235.

YENAN, **Yan'an, Yen-ngan**, 41, 44, 51, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 75, 81, 149, 222, 223, 238, 243, 259, 360, 370, 406, 466, 532, 663; **Yenan düşüncesi**, ruhu: 53, 75, 307, 388, 400, 440, 453.

YUAN Şİ-KAI (general, İkinci Devlet Başkanı), 1912; kendini 1915 yılında İmparator ilan etti), 1860-1916. **Yuan Şikal, Yuan Çe-kal**, 701.

YU KUNG («Dağlı İhtiyar», Lie-tzu'dan Mao'nun aldığı bir efsane), **Yu Gong, Yu Kong**, 41, 51, 78.

TEŞEKKÜRLER	7
YAPITIN PLANI	9
TÜRK OKURLARINA ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	
MODEL-MODA-YÖNTEM	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÇİN YOLU'NUN BAZI GİZLERİ	33
I.	
bilginin, kahramanın, ermişin dîni	35
1. GÖRÜNMEYEN, AMA HER YERDE VAR OLAN	35
Portlerin çoğalması	39
2. BİLGE KÖYLÜ	41
Toprağın çocuğu köylü önderi oluyor	43
«Bir marksist böyle mi konuşur?»	47
Dağlı ihtiyar	51
3. UZUN YÜRÜYÜŞ'ÜN KAHRAMANI	53
Yalınayak bir ordu	54
Şensiz kalesi	55
Canını kurtarmış bir eski asker	59
Uzun yürüyüş Çin yolunu açtı	64
4. YENAN AZIZI	67
Kutsal toprakları ziyaret	68
Bir sepet hint kırazi	71
Kızıl İmparatora tapma	74
Dağları taşıyan melek	76

Yüce kaptana coşku gösterleri	78
5. KİŞİLİĞE TAPINIŞIN DIPTKİ ÖZELLİKLERİ	80
Önderin yanılmazlığı geleneği	80
Ülkü savaşında bir kışda cıslımlaşmış bir ulus	83
Gizli bir akışkan	84
Mao, putlaştırılmış Mao'ya karşı	86
Çocukları salmak	90

II.

mao çe-tung düşüncesi:

«manevi bir atom bombası»	92
Devrimde devrim	92
Engeller berhava oluyor	94
Maoculuk yoktur	96
Bir orman yangını	97
Mao, Çin'in, bir eldiven gibi içini dışına çevirdi	99
Marx'ın Çin'de sıkıntıları	102
Her şeyin temelinde: Yin ve Yang	104
«Bir, İkiye bölünüyor»	105
Batı mantığı ve Çin mantığı	107
Deha mı, saçmalık mı	108
Birleştirici bir düşünce	110

III.

çu en-lai

Rîchelleu rolünde Talleyrand	112
Elçilikte bir 14 temmuz	114
De Gaullecü Çin	119
Küçük adımlar siyaseti	122
Fransız-Çin dostluğunun birliktte kutlanması	123
Çin ve dünya	129
«Nikson'u davet eden ben değilim»	131
At ve kemend	138
Köylü ve mandarin	141

IV.

yoksulun tıbbı mı,

İğne tıbbı mı?

1. «MAO ÇE-TUNG DÜŞÜNCESİNİN BÜYÜK ZAFERİ	145
Tibbin «devrimleştirilmesi»	147

Çin tıbbının terekesi	149
2. WUHAN TIP ENSTİTÜSÜNÜN	
2 NO'LU EK BİNASINDA	152
İğnelerin dansı	152
Güleç bir yüz	153
Dört kiloluk bir kış	154
Kafatası açık ve hasta ananas tıkınıyor	156
3. AKÜPÜNKTÖRLE DUYARSIZLAŞTIRMANIN	
ÖSTÜN YANLARI	157
1) İlaçların kötüye kullanılmasına karşı	158
2) beyni de ameliyata katılıyor	160
3) hasta hekime yardımcı oluyor	160
4) basit, ve pahalı olmayan bir usul	161
5) çıraklık kolaylığı	162
6) kişinin kendi üstünde kazandığı zafer	163
7) mao'ya bağlılık	163
4. BİR AKÜPÜNKTÖR TEORİSİNE DOĞRU	164
«Hastaya değil, hastalığa bakım göstermek»	168
5. KİTLELER İÇİN BİR TIP	172
Sağlığın merkezlilikten kurtarılması	173
Kurmay kurulları bombalayınız	176
6. ŞANGHAY'DA 6 NO'LU HASTANE	178
7. ÇİN TIBBI: ÇİNLİLER İÇİN BİR TIP	185
Baş edilemez batılı güvensizliği	185
Avrupa hekimlerinin yöntemsel kuşkusu	188
Batılı hastaların inansızlığı	190
Irkların farklılığı karşısında tıp	192
Psikolojik hazırlama	195
İyileştiren inanç	196
Tam Çin'e özgü bir başarı	197
Büyük aküpüncü	199

İKİNCİ BÖLÜM

İNSANI DEĞİŞTİRMEK	200
--------------------	-----

V.

İnsana

yenil bir biçim	203
-----------------	-----

1. BAKIŞTA DEVRİM	203
-------------------	-----

2. ÖZÜMLEME TEKNİKLERİ	208
Otomatik düşünce ve ezber	213
3. RUHUN KOLLEKTİF TEDAVİSİ	214
1) çalışmayla aşılma	216
2) grubun yargısıyla sağlanan güvenlik	216
3) ortaklaşa kararlaştırılan yaptırım mekanizması	218
4) suçluluk duygusundan kurtuluş	218
5) kollektif özseverliğin korunması	220
6) şölen	221

VI.

eğitim ya da

çocuğun koşullandırılması	225
İlk yıllar	225
Bir köy ilkokulu	227
Yalınayak bir öğretmen	228
Genç kızıl muhafızlar	230
Ortaokul düzeyinde bir kolej	233
Mel allesinin dağ köyünde	234
Okul: Toplumun annesi	237
İyi yurttaş olmak için iyi asker olmak gerekir	240
Ellerle düşünmek	244
Hayat içinde, hayat için öğretm	249
Okulu köylüler yönetiyorlar	251
İyi öğrenciyle kötü öğrenci eşleşiyor	253
Kültür devriminden sonra öğretmen kadrosu	256
Öğretmenle öğrenci arasındaki yeni ilişkiler	258
Çin alfabesini bırakmak gerekli mi?	259
«Seçkinliğin» püsürtülmesi	260

VII.

«proleterleştirilmiş»

üniversiteler	263
En ünlü üniversiteler	263
Fırtınadan önce	265
Fırtınadan sonra	268
Sıkı bir seçme	272
Bir devrimciyi uçak tutmaz	276
Üniversite bahçesinde fabrikalar ve çiftlikler	281
Yalnızca yararlı olan önemli	286
Bir Fransızca sınıfı	290

VIII.

«bilimsel ve teknolojik araştırmada devrim yapalım»

296

Uzun süre karşılıksız kalmış sorular

296

şaşırtıcı sorunlar

297

Kasırğa geçildi

299

Bir bilginler kuşağının özeleştirilmesi

302

Bedeni çalışmayla kalkınma

306

Çin biliminin derinliklerine birkaç iniş

309

«Devrimci» araştırma nasıl örgütlenmiştir

312

Yabancı ölkelerle bilim alışverişi

317

Yararcı ve yararlanılan

320

IX.

haber alma ve iletişim

324

1. HABER VERME DEĞİL, OLUşTURMA

324

Oluşturma basını

327

Parolalar ve sloganlar

328

Radyo ve televizyon

330

Hoparlörler

332

2. KİTLELERİ SEFERBER ETMEK

334

Grubun katılmasını sağlamak

334

Her zaman bir gösteri için hazır olmak

336

Kartopundan çığa

336

Hafif meltem ve ince yağmur

340

3. KİTLELERDEN YÖKSELEN LOş AYDINLIK

342

Yukarı çıkan haber: Duvar gazeteleri

342

«Kitleler karar vermelidir»

346

Ani değişiklikler

350

X.

toplumun ufalanması

355

Bir 7 Mayıs okulu

355

«Köylü ve işçi olacaksın»

359

Wuhan döküm fabrikasında

361

şanghaylı bir «yüksek yönetici»nin antraktı

362

Kıta çapında bir gençlik şantıyesi

364

Diploma kibrinin kınanması	367
Sürekli bir yönseme: Burjuvallaşma	369
Aydınların karantinaya alınması	370
Sınıfların ufalanması	372
Her insan bir başkasının yerini doldurabilir	374
Tarlada on beş kız ve yer fıstıkları	377
Hsia-Fang: Ceza mı, ayrıcalık mı?	379
Tatlılıkla uygulanan yeniden eğitimin bazı başarıları	382
Karşılıklı sürtüşmeden ışık doğuyor	384
Belirli aralıklarla beyin yıkama	386
«Karavana atanlar» ve tethişçiler	387

XI.

«yeni düşünceler üstüne...» ya da tutucu bir «devrimci sanat»	390
«Bütün duvarlarda bir pop sanatı sergisi	390
Hangçov'da «goblen tezgahları»	392
Kiloyla sanat ürünü	394
Bir zanaat sanatı atölyesi	395
Geleneksel motifler ve devrimci motifler	397
Yeşim Buda'lardan kasketli partizanlara	399
Kitleler için yapılan bir müzik	400
Wuhanlı akrobatlar	403
Tasfiye	406
Zararlı tohumları yok etmek	408
«Bütün kitapları yakmak» ya da «Fahrenheit 451»	410
Bir sanat ve edebiyat üretiminin yeniden ele almaya doğru	411

XII.

repertuvardan örnek tipler	423
1. ÜRKÜTÜCÜ YA DA HAYRANLIK UYANDIRICI TEKDÜZELİK	423
Aksaçlı kız	424
Kızıl kadın müfrezesi	428
Kızıl fener	429
Türkülerde makinelik tabanca	430
2. BAŞARININ PERDE ARKASI	425
Artık oğlunu anlamayan yoksul bir köylü kadın	441

3. PROLETERCI İNAN BİRLİĞİ	443
Bir halk kahramanı	444
Sınıf hıncı	445
Repertuvarın «abalı»ları	446
Ana temalar	448
Çin'in kendini yarattığı yer	450
Komedyenin paradoksu	451

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN YOLUNUN BAŞARILARI	455
------------------------	-----

XIII.	
zaptedilmiş	
yığınlar	457

1. BÜYÜMENİN MEYDAN OKUMASI	457
Her zaman kalabalık	458
Sınırsız genişlik	459
Sayının sıkıntısı ve onuru	461
2. ANARŞİ MEYDAN OKUYOR	462
Tutarsızlığa adanmış büyük bir İmparatorluk	464
3. ÇOKLUĞUN ÇOKLUĞA KARŞI ZAFERİ	466
Birinci dönem: Doğumun teşviki	466
İkinci dönem: Doğumların sınırlandırılması kampanyası	468
Üçüncü dönem: Ama doğa orada	469
Dördüncü dönem:	
Sınırlama konusunda hafif ilerlemeler	470
Marx, Malthus'a karşı	472
Karıncalar, ağustosböcekleri	473
Yönetilmez bir ülkenin yönetilişi	475

XIV.	
kökü kazınmış	
feodalite	477

Yasak kent	477
Sınıflar	478
Göksel bürokrasi	479
Klan ve örf	481
Toplumsal afetler	481
Büyükanne Shun	482

Eşitçi yoksulluk	485
Güçlerin seferber edilişi	486
Mao'nun elinde kötü kağıtlar koz oluyor	487
Kurtulmuş köylüler yıkılmış efendilerinin önünde	488
Toplumsal afetlerin egemenliği	490
Geçmişin katlinden keşfedilmiş geçmişe	492

XV.

onarılmış

yüce merkez İmparatorluğu	495
---------------------------	-----

1. DÜNYANIN GÖBEĞİ	495
Çin'in yalnızlığı İçin Çin seddi	496
Bağımlı devletlerin ortasındaki yüce İmparatorluk	498
«Onarma» ya da «Saygı» ziyaretleri	500
2. YÜZ ON YILLIK AŞAĞILANMA:	
KAVUNUN BÖLÜŞÜLMESİ	501
Uyuşturucu madde, batı uygarlığının vurucu gücü	503
Parçalanmış ve aşağılanmış Çin	505
«Bizim yaşadığımız çağda oluyordu bunlar»	509
Daha etkin bir uygarlıkta çatışma	510
Çin'de batı varlığının iki yüzü	512
3. HER ŞEYDEN ÖNCE BAĞIMSIZLIK	514
Çin ulusunun kuruluşu	515
Gizemli Şian olayı	516
Proleterlerin hoşgörüsüz ulusçuluğu	520
Kutsal birlik	521
Çinli Çin	522

XVI.

yenilmiş

sefalet	524
---------	-----

Mutsuzluğun zincirleme gidişi	524
Dünyanın en yoksul ülkesi	524
Sarı Irmak'ın taşması	525
Kısır döngüler	526
Kıtlık	528
Güçsüz gösteriler	529
Açlığını göderecek kadar yemek	531
Yenilmiş ırmak	533
Sefalet Düşüncesi	534

XVII.	
besleyici	
bir tarım	536
Tarım önceliği	537
Olanaksız tarım reformu	538
Sun Yat-sen'in ve Kuomintang'ın güçsüzlüğü	540
Bir üretim kolunu ziyaret	544
Bir «pirinç komünü»nde	546
«Ejder kuyusu» çay komününde	548
Eski tarz hiç ortadan kalkmıyor	550
Sular ve ormanlar	553
Tarımsal atılım	555
XVIII.	
sınai sanayi	
ve hünerel sanayi	558
Pingpong topları	558
Serpiştirilmiş bir ekonomi	561
Karıncalar ve insanlar	563
Lépine'in icatlar sergisi	565
Yüksek fırınlar ve kümes	566
Sınai bir sanayi	568
Ulusçu bir sanayi	569
Sanayileşme savaşın uzantısıdır	570
XIX.	
geçim ekonomisiyle	
değişim ekonomisi arasında	572
Bisikletler hüküm sürüyor	572
Bir köprünün destanı	573
Çağını yitirmiş ulaştırma yolları	579
Oldukça yavaş gelişen bir demiryolu ağı	580
Yerinde üretmek ve tüketmek	581
Kendi yağıyla kavrulmanın bir aracı olarak dış ticaret	582
Çin pazarına girmenin güçlüğü	583
XX.	
havaalanma	585
Gerçek kalış zihni niteliktedir	586

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BAŞARININ BEDELİ

595

XXI.
kanın
bedeli

597

1. MADALYONUN ÖTEKİ YÖZÜ 597
2. INSAN KIRIMI 600
Ödeşmeler ve tasfiyeler 602
Kökü kazınmış bir kuşak 603
3. ŞİDDETİN AZMASI: KÜLTÜR DEVRİMİ 605
Bir devrimci devrime güven besler 608
Şiddet kesilmeyecektir 609
4. «TERÖRSÜZ VE KANSIZ DEVRİM Mİ OLUR» 610
Tatlılıkla devrim yapma efsanesi 615

XXII.
Özgürlüklerden
fedakarlık

618

1. BASKININ KULLANILIŞ BIÇIMI 618
Kaygı verici bilgiler 620
Bir baskı geleneği 622
«İşsizlerin dönüşümü» 627
Emeğin sürülmesi konusunda bir genelge 629
2. DİNSEL ANLAŞMAZLIKLAR 631
Kullanılmayan tapınaklar 632
Hıristiyanlık: Bir egemenlik tecavüzü 634
Tükürüğe boğulmuş rahipler 636
Çin rahipleri yabancı rahiplerden daha
nasıplı mı çıkmışlardır? 638
Vatikan diplomasisi 640
Kaybolmuş koyun 641
3. BİLGEĞİN BAŞLANGICI 643
Bir bisikletli kırmızı ışıktaki durmuyor 643
Hafiyelik yükümlülüğü 645
Çinliler bu uygulamalara nasıl dayanıyorlar? 648
Özgürlük kavramının Çin'de bir anlamı var mı? 649

XXIII.		
bükümüş		
zekalar		652
1. BİLİNÇLERİN DÜZELTİLMESİ		652
Gaz odası daha ıyll		654
Aydınların büyük acısı		657
2. INANDIRMA TAŞKINLIĞI		661
Sıkı bir çerçeveleme		662
Eleştirel düşüncenin ortadan kalkması		666
3. GENÇLİĞİ TEK YÖNETİM ALTINDA BİRLEŞTİRMENİN ETKİLERİ		668
Tiyatroda uşak rolü		669
Güvensizlik görevi		671
XXIV.		
hong kong		
ve makao kaçakları		675
«Özgürlük yüzücüleri»		675
Göçmen değil, kaçak		677
Hayatları pahasına		678
Yetersiz karşı-tedbirler		680
Şaşırtıcı tanıklıklar		681
XXV.		
rejimin		
zayıf yanları		685
Saray devrimleri: Çatışmaların		
sürekliliği ve gizliliği		685
Rejimin kendi kendini yıkma tehlikesi		687
Yaşlılar yönetimi: İnsan yiyen bir devrim		690
Dev beden, narlı baş		693
Maoculuk sonrası		696
Bastırılmış dürtülerin geri tepmesi		698
XXVI.		
sürekli		
devrim		701
«Kaplan yılı» tekrarlanıyor		701
Soruşturmacı için ipuçları		704

1) Konfüçyüs'e karşı açılan kampanya	704
2) Yüksek askeri kumanda düzeyinde değişiklikler	705
3) Takımadalar savaşı	706
4) Çin-Rus çatışmaları	706
5) Batı damgası taşıyan klasik müzik	706
6) Jean Yanne ve Antoniolini'nin mimleniş	707
7) Tasfiye edenlerin tasfiyesi mi?	707
8) Mao'nun kişisel yönetimi	708
9) Yaşlı kadrolara karşı savaş	708
Çinli onurunu açınlayan bir batılı	708
Devrim parantez içine alınabilir mi?	710
Sarı tehlike hareketi	713
İthal edilmiş müziğe karşı	716
Yeniden itibar kazanmış bir zorba	717
Her zaman bir düşman gerekir	718
İmparatorluğun bütünlüğünün simgeleri olan birkaç adacık	720
Tarihin çarkını döndürmek	721
Avrupa bilincinde Çin bunalımı	726

SONUÇ

Çin'in uyanışı:

bir «model» mi, yoksa bir «mucize» mi?	729
Olayların aynı yönde gelişmesi	733
Örnek ulus	736
Deneylerin başka yerde uyarlanamazlığı	737
Çinliler için bir model	738

EKLER

BELGESEL NOTLAR VE BAŞVURMA KAYNAKLARI	741
BİBLİYOGRAFYA	757
ÇİN'DEKİ YER VE KİŞİ ADLARI ENDEKSİ	767
VE AYRI OKUNUŞ VE YAZILIŞ BİÇİMLERİ	771

Her şehirde olduğu gibi Wuhan'daki demir-çelik fabrikasının kapısında da Mao'nun dev bir heykeli var.

Büyük Çin Seddi bugün turistlere çok çekici gelen bir yer.

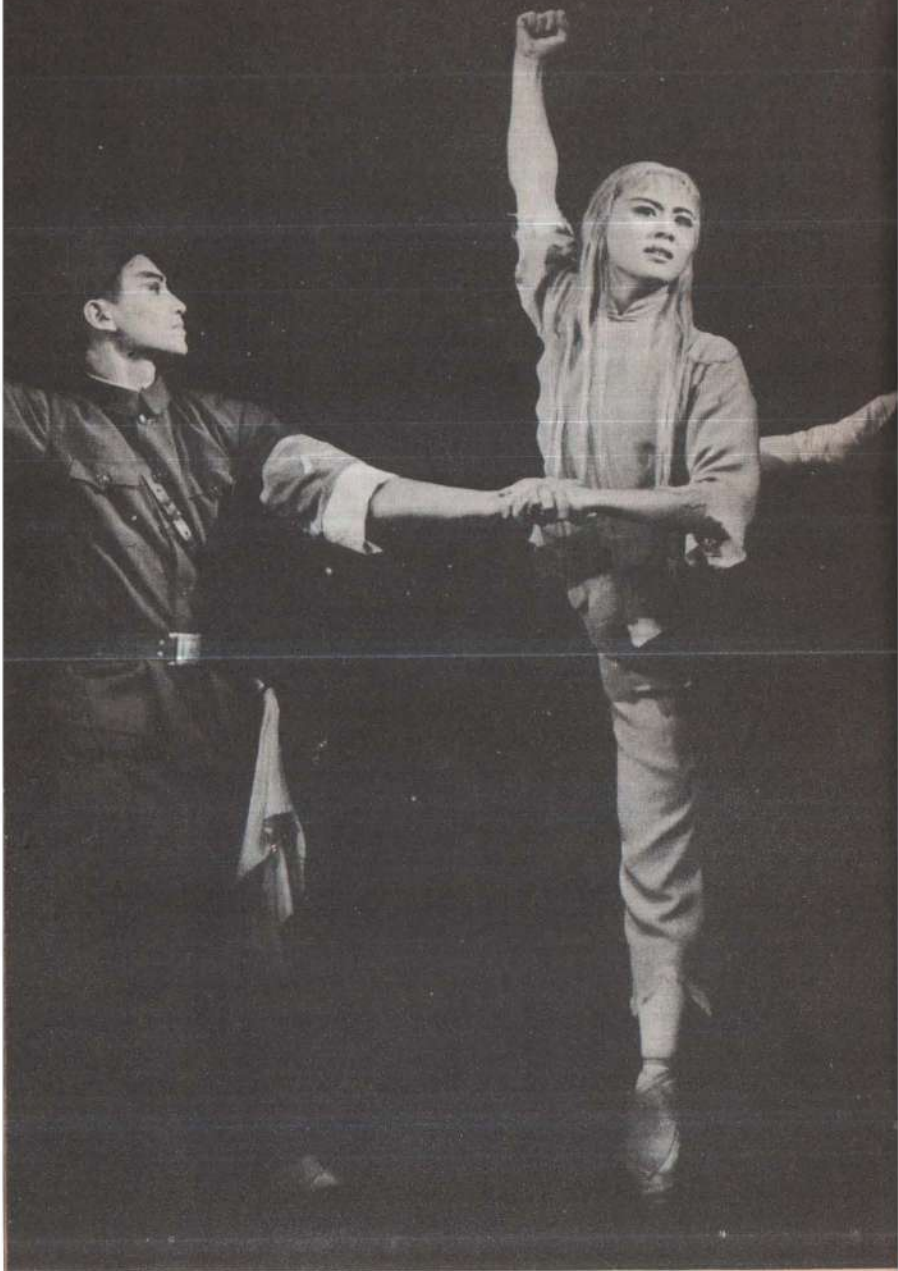
Kısa saçlar ve beyaz gömlekler, Şanghay parklarından
birinde iki aşık.

Sanat Devrimi ycelmelidir. Bu dev motif Nankin'deki köprünün girişini süslüyor.

Daha dolu bir kâse, daha yeni giysiler, elektrik, duvarda Mao'nun resmi. İşte Devrimin Hopehli bir köylü ailesine sağladıkları.

«Beyaz Saçlı Kız», çağdaş devrimci temalı opera-bale.

Şanghay devrimci bale topluluğunun bir dansözü.

Aküpüntürle uyuşturulan hastaya kist ameliyatı yapılıyor. Sağda aküpüntürçü, hastanın bacaklarındaki iğneleri devamlı döndürüyor.

Başbakan Çu En-lai («Richelieu rolündaki Talleyrand») yazarla konuşmalarından birinde.

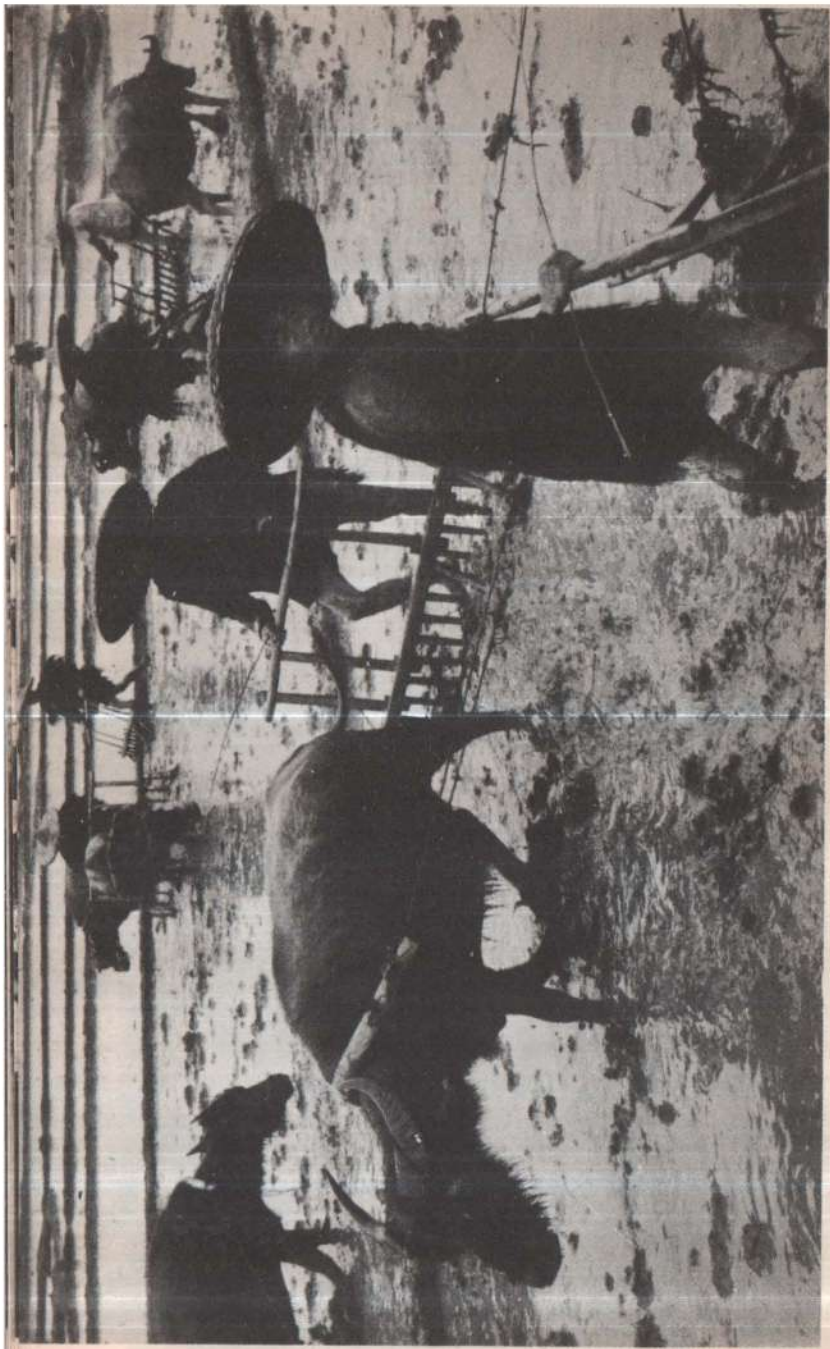
Yenan yakınında, kuzeyde, taraçalar buğday ekmeğe çok elverişli olan toprağın, «lös»ün içine biraz daha gömölüyor her yıl.

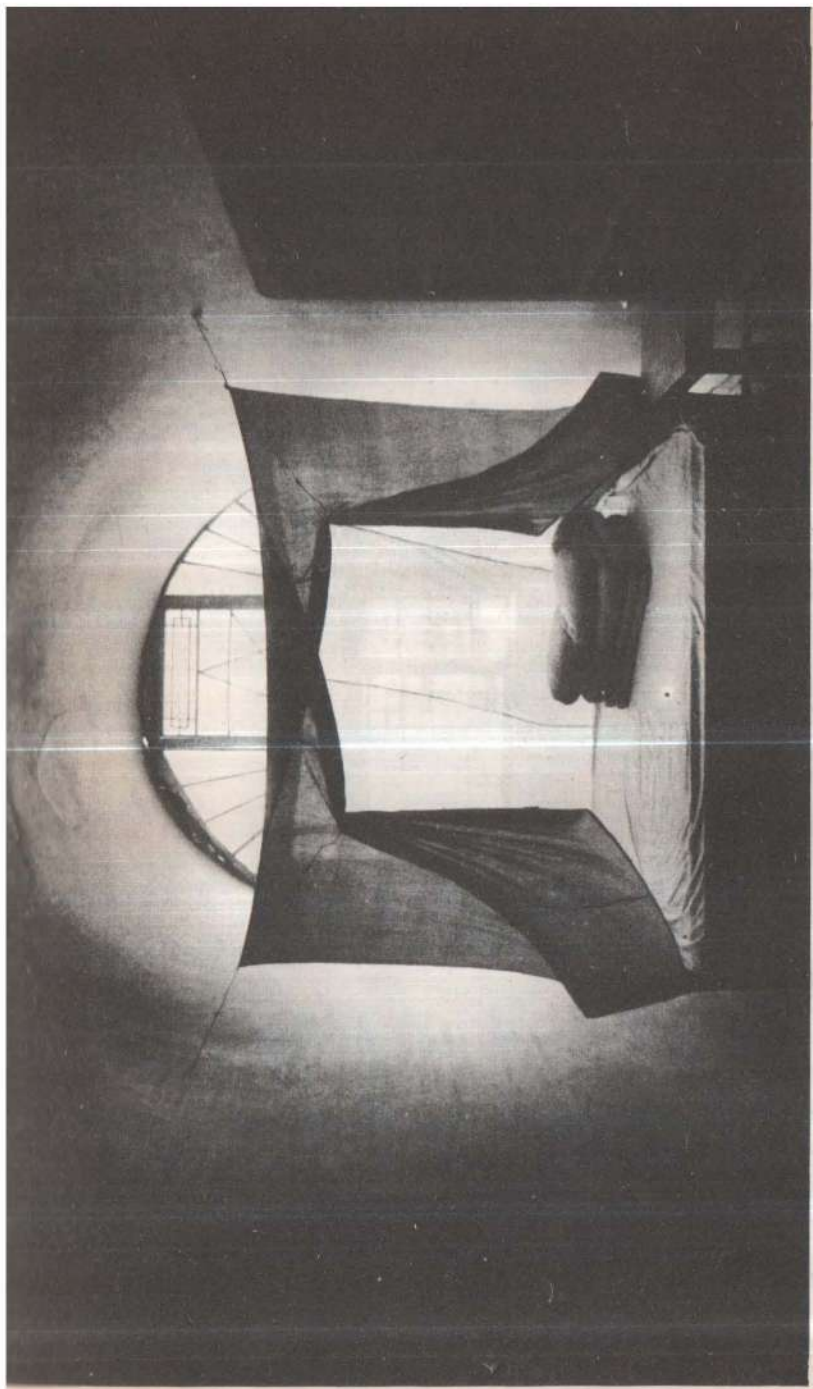
Bir halk komününün çocuklarıyla yeni yetmeleri devrimci
bir gösteriyi izliyorlar.

Halk Ordusu'nun bir askeri, Pekin'deki Halk Sarayı'nın girişinde bir mermer sütunun önünde nöbet tutuyor.

Güneydeki çetlik tarlalarında, araçlar, güysiler değişmedi, ama çalışma çok daha kollektif.

Mao on bir yıl Yenân'da yaşadı. Uyuduğu ve çalıştığı mağaralardan birinde Mao'nun yatağı ve cibiniği.

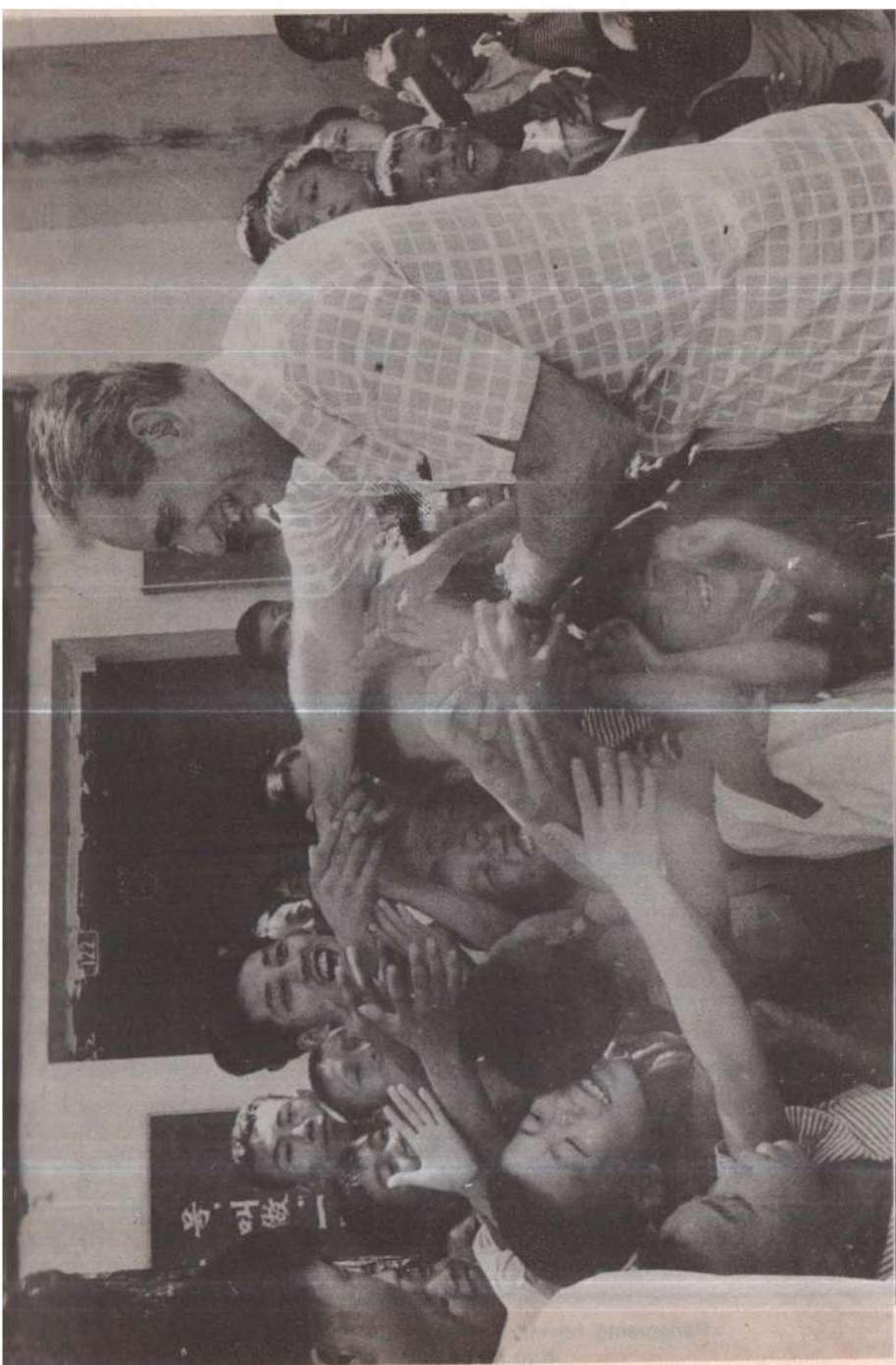
Bu kız ve oğlan çocukları tahta tüfeklerini elleriyle yapmışlar, yürüyüş talim ediyorlar.

Şanghay'da bir pazar öğle sonrası. Ailece gezinti. Fotoğraf makineleri de Çin mallı.

Wuhan'da bir işçiyle bir teknisyen gururla seyrediyorlar
dökülen çeliği.

Parlâmento heyeti, Başbakan Çu En-lai ve Başkan
Kuo Mo-jo ile birlikte.

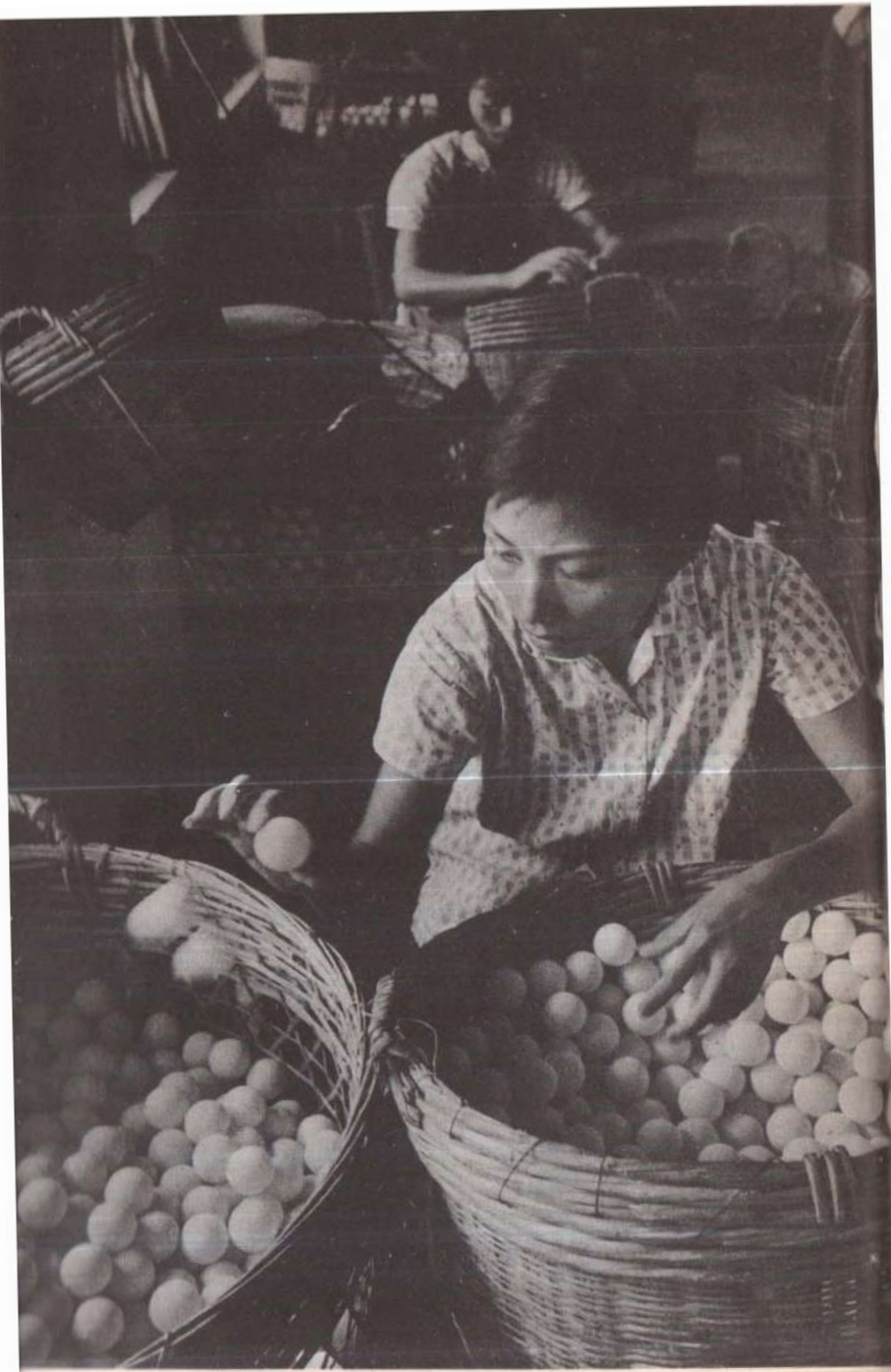

1968 yılında yapımı tamamlanan Yang Çu suyu üzerinde, Nankin'deki bu köprü Güney Çin'i Kuzey Çin'e bağlıyor.

Pekin'de bir kadın berberi. Berberin elindeki kurutma makinesi Çin malı.

Kanton'daki bir fabrikada, bir kadın işçi ping-pong toplarını ayırıyor. En iyileri ihraç edilecek.

çin uyanınca..

..yer yerinden oynar

alain peyrefitte

25 LİRA

BELGELER
BİLGİLER
BÖLGELER

